ئانا يۇرتۇڭ ئامان بولسا، رەڭگى-رويۇڭ سامان بولماس

1995
ژىل
1-ئاپرېل
شەنبە
№13
(3970)
ئەركىن باھا

يېڭى ھايات

ЖАНА ӨМІР

جۇمھۇرىيەتلىك ئىجتىمائىي- سىياسىي «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتىنىڭ ھەپتىلىك قوشۇمچىسى 1970- ژىلى 1- يانۋاردىن باشلاپ چىقىۋاتىدۇ.

سۈرەتلەردە: قازاقستان خەلقلىرى ئاسسامبلېيەسىنىڭ 1-سېسسىيەسىدىن كۆرۈنۈشلەر.

ئۇ. قۇربانىيازوۋنىڭ ۋە ۋ. ئۇ. ستېنېنكونىڭ سۈرەتلىرى.

قازاقستان خەلقلىرى ئاسسامبلېيەسىنىڭ جۇمھۇرىيەت پۇخرالىرىغا

مۇراجىئىتى

ھۆرمەتلىك ۋەتەنداشلار!

جۇمھۇرىيەتتىكى ھازىرقى جەمئىيەتلىك- سىياسىي-ئىجتىمائىي جەريانلار ۋاقەلەرنىڭ تولۇپ-تاشقانلىقى بىلەن نىشانلانماقتا. قازاقستان ئۆز دۆلەتچىلىكىنىڭ شەكىللىنىشىدە، سىياسىي ۋە ئىقتىسادىي جەھەتتىن تىكلىنىشىدە مۇرەككەپ باسقۇچنى باشتىن كەچۈرۈۋاتىدۇ. ئەڭ ھازىر بىزنىڭ جەمئىيىتىمىز ئىلگەركىگە قارىغاندا، پۇخرالىق رازىمەنلىككە، ئەقىلگە مۇۋاپىق مۇراسىگە، ئىدىيەلەر ۋە كۆز قاراشلارنىڭ سىۋىلىزاتسىيەلىك پىكىر ئەركىنلىكىگە، مىللەتلەر ئارا مۇناسىۋەت مەدەنىيىتىنىڭ شەكىللىنىشىگە مۇھتاج بولۇۋاتماقتا. ئاسسامبلېيەگە قاتناشقۇچىلار ئىنسانىي بايلىقلارنىڭ ئۈستۈنلۈكىنى ئېتىراپ قىلغان، ئەركىنلىك ھەم ئىنسان ھوقۇقى دېموكراتىك دۆلەت،سىۋىلىزاتسىيەلىك بازار پرىنسىپلىرىغا سادىقلىقىنى ئىزھار قىلغان ھالدا ژۈرگۈزۈلۈۋاتقان ئۆزگىرىشلەرنى قوللاپ-قۇۋۋەتلەيدىغانلىقىنى بىلدۈردى ۋە مەملىكەتنىڭ بۈگۈندىن كېيىنكى تارىخىي جەھەتتىن تەكشۈرۈلگەن، جەمئىيەت ھاياتىنىڭ ۋە دۆلەت تۈزۈلۈشىنىڭ سىۋىلىزاتسىيەلىك شەكىللىرىگە قاراپ ئىلگىرىلىشى تەرەپلىرى بولۇۋاتىدۇ.

ئاسسامبلېيە ئۆزىنىڭ تارىخىي ۋەزىپىسىنى كۆپ مىللەتلىك دۆلەتنىڭ بارلىق خەلقلىرىنىڭ دېموكراتىك، پۇخرالارنىڭ تەڭ ھوقۇقلۇقى ۋە ئەركىنلىكى، تەرەققىيات ۋە ئادالەتلىك پرىنسىپلىرىدا ئىقتىسادىي، سىياسىي ھەم روھىي تىكلىنىش جەريانلىرىغا پائال قاتنىشىشىدىن ئىبارەت دەپ بىلىدۇ. بىز شۇنىڭغا قەتئىي ئىشىنىمىزكى، سىياسىي تۇراقلىق، ھەقىقىي دېموكراتىك ھاكىمىيەت، قانۇنىيلىق ۋە ھوقۇق-تەرتىپ-بىزنىڭ ئاساسىي نىشانىمىز، ئىسلاھاتلارنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشنىڭ ئىشەنچلىك كاپالىتى.

ئاسسامبلېيە ئەزالىرى پۇخرالىق جەمئىيەتنى ۋە ھوقۇق دۆلىتىنى شەكىللەندۈرۈشكە، ئىنسانپەرۋەرلىك ساھانى تەرەققىي ئەتكۈزۈشكە ئېتنىك ئارا مۇناسىۋەتلەرنى، مىللەتلەر ئارا مۇناسىۋەت مەدەنىيىتىنى ئۇيغۇنلاشتۇرۇشقا، قازاقستانلىقلارنىڭ ئېتنو-سىياسىي بىرلىكىنى شەكىللەندۈرۈشكە، ئىجتىمائىي شېرىكلىكنى قولغا كەلتۈرۈشكە، روھىي ھوقۇقنى شەكىللەندۈرۈشكە، ئۇرۇش ۋە ئەمگەك ۋېتېرانلىرىغا ئىجتىمائىي ياردەم بېرىشنىڭ ئەتىجادارلىق شەكىللىرىنى ۋۇجۇتقا كەلتۈرۈشكە، قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ دۆلەتچىلىكىنى كۈچەيتىشكە قارىتىلغان چارىلەرنىڭ ئەمەلگە ئاشۇرۇشىغا ئىزچىل ياردەملىشىش نىيىتىدە.

ئاسسامبلېيە مەملىكەتنىڭ ئىقتىسادىي جەھەتتىن گۈللىنىشى روھىي بايلىقلارنى بىرىنچى ئورۇنغا قويماي تۇرۇپ، مىللىي مەدەنىيەتلەرنى ئۆز ئارا بېيىتماي تۇرۇپ ۋە ئۇلارنى ھەرتەرەپلىمە تەرەققىي ئەتكۈزمەي تۇرۇپ مۇمكىن ئەمەسلىكىنى چوڭقۇر چۈشەنگەن ھالدا، تۈرلۈك مىللەتلەر ۋە خەلقلەرنىڭ ئەنئەنىلىرىگە سالاھىيەتلىك ھەم سىپايە ياندىشىش تەرەپدارى بولۇۋاتىدۇ ۋە قازاقستاندا ياشاۋاتقان كۆپ مىللەتلىك خەلقلەرنىڭ ئادىر مەدەنىيىتىنىڭ ساقلىنىپ قېلىشىغا ياردەملىشىدىغان بولىدۇ.

بىزنىڭ كۈچ-قۇۋۋىتىمىز مەكتەپ يېشىغا يەتمىگەن باللارنىڭ ئەتىكى كۈن ئۆلگىلىرى بويىچە ياشىشىغا پەقەت ئېنىق پەنلەر ئاساسلىرىنىلا ئەمەس، بەلكى بىر نەچچە تىلنى، شۇ جۈملىدىن، مىللىي تىللارنى، تۈرلۈك خەلقلەر مەدەنىيىتىنى بىلىشىگە، روھىي ۋە جىسمانىي كامالەتكە يېتىشىگە، ئومۇم مىللىي ئاڭ-سېزىمنىڭ ۋە مىللەتلەر ئارا مۇناسىۋەت مەدەنىيىتىنىڭ ژۇقۇرى دەرىجىسىگە ئىگە بولۇشقا ياردەم قىلىدىغان بىلىم بېرىش سىستېمىسىنىڭ ۋۇجۇتقا كەلتۈرۈلۈشىگە ياردەملىشىشكە قارىتىلغان.

ئاسسامبلېيە پەقەت كونستىتۇتسىيە بىلەن كاپالەتلەندۈرۈلگەن پىكىر ئەركىنلىكىنى مۇۋاپىق دەپ ھېساپلايدۇ ۋە جەمئىيەتنىڭ چىپسىلىشىش،دۆلەتنىڭ پاراۋەنلىكى ۋە گۈللىنىشى،مەنپىيەتلىرىدە جەمئىيەتلىك ھەرىكەتلەر، سىياسىي پارتىيەلەر، مىللىي-مەدەنىي تەشكىللەر بىلەن كونستروكتىۋ ھەمكارلىشىشقا تەييار ئىكەنلىكىنى بىلدۈردى.

بىز ھەر قانداق شوۋىنىزمنى، مىللىي چىدامسىزلىق ھەم مىللىي ئۈستۈنلۈكنى تەرغىپ قىلىشنى ۋە ئەمەلىيەتتا پايدىلىنىشنى ئەيىپلەيمىز، مىللىي-بۆلگۈنچىلىك سىياسىتىنى، پروبلېمىلارنى ھەل قىلىشنىڭ كۈچ قوللىنىش ئۇسۇللىرىنى رەت قىلىمىز.

بىزنىڭ روھىي نىشانىمىز ئىلغار ئومۇم مىللىي ئەنئەنىلەر، كۆپ مىللەتلىك قازاقستان خەلقلىرىنىڭ ئەخلاقىي ئىختىدارى، دۇنياۋىي ئىنسانپەرۋەرلىك پىكىر غەزىنىسىنىڭ بايلىقى.

بىز قازاقستاننىڭ بارلىق رېگىونلىرىنىڭ ۋەكىللىرى تۈرلۈك مىللەت ۋە ئەۋلات ئادەملىرى جۇمھۇرىيەتنىڭ رازىمەنلىك ۋە دوستلۇق، مەملىكەتنىڭ پاراۋەنلىكى قىممەت بولغان، سىۋىلىزاتسىيەلىك جەمئىيەتتە ياشاشنى ۋە ئىشلەشنى خالايدىغان ھەر بىر پۇخراسىنى قازاقستان خەلقلىرى ئاسسامبلېيەسىنىڭ ئالىيجاناپ مەخسەتلىرىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا ياردەملىشىش چاقىرىقى بىلەن مۇراجىئەت قىلىشنى ئۆزىمىزنىڭ قەرزى دەپ ھېساپلايمىز.

بىز شۇنىڭغا ئىشىنىمىزكى، قازاقستان ئىستېداتلىق كۆپ مىللەتلىك خەلققە، باي تەبىئەت رېسۇرسلىرىغا ئىگە بولۇپ تۇرۇپ، ھەر بىر پۇخراغا مۇناسىپ ھاياتنى تەمىنلەيدۇ. بۇ ئىشەنچنى بىزگە قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ پرېزىدېنتى نۇرسۇلتان نازاربايېۋ ژۈرگۈزۈۋاتقان ئىچكى ۋە تاشقى سىياسەت، ئۇنىڭ بارلىق ئەللەر بىلەن بىرلىشىش، ئۆز ئارا پايدىلىق ھەمكارلىق ۋە ياخشى خوشنىدارچىلىق جەريانلىرىنى چوڭقۇرلىتىش بويىچە قەتئىي پائالىيىتىنى بېرىۋاتىدۇ. بۈگۈنكى مەملىكىتىمىزنىڭ بارلىق خەلقلىرى ئىشىنىدۇ، ئاھايىتى مەنپىيەتدار.

بىز كۆپ مىللەتلىك خەلق نامىدىن جۇمھۇرىيەتنىڭ بارلىق پۇخرالىرىنى بىزنىڭ ئومۇمىي ۋەتىنىمىز-قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ گۈللىنىشى ئۈچۈن بىرلىشىشكە، تېچلىقتا ۋە رازىمەنلىككە چاقىرىمىز!

قازاقستان خەلقلىرىنىڭ ئاسسامبلېيەسى،

ئالمۇتا شەھىرى، 1995-ژىل.

تېچلىق- ئۆز قولۇمىزدا

ئەمەلدىكى ژىلنىڭ 1-مارت كۈنى پرېزىدېنت نۇرسۇلتان نازاربايېۋنىڭ پەرمانىغا بىنائەن دۆلەت باشلىقى ھوزۇرىدىكى رەسمىي ئورگان تېرىقىسىدە قازاقستان خەلقلىرىنىڭ ئاسسامبلېيەسى قۇرۇلغانلىقى مەلۇم. 24-مارت كۈنى ئالمۇتىدا، پارلامېنت بىناسىدا مەزكۇر ئاسسامبلېيەنىڭ بىرىنچى سېسسىيەسى بولدى. ئۇنىڭغا جۇمھۇرىيەتنىڭ بارلىق ۋىلايەتلىرىدىن 102 مىللەتنىڭ خاھىش-ئىرادىسىنى ئىپادىلەيدىغان، دېلېگاتلار ئىشتىراك قىلدى. سېسسىيەنىڭ ئىشىغا ھۆكۈمەت ئەزالىرى، جەمئىيەتلىك تەشكىلاتلار بىلەن پارتىيەلەرنىڭ، قازاقستان پايتەختىدە رويخەتتىن ئۆتكەن دىپلوماتىيەلىك مىسسىيەلەرنىڭ رەھبەرلىرى قاتناشتى.

مەجلىستە ئاسسامبلېيەنىڭ رەئىسى، پرېزىدېنت نۇرسۇلتان نازاربايېۋ دوكلات قىلدى.

* * *

كەچكى مەجلىستە جۇمھۇرىيەتلىك «قازاق تىلى» جەمئىيىتىنىڭ رەئىسى ئەبدۇۋەلى قايداروۋ، ئالمۇتا ۋە شەمەي ئارخىيېپىسكوپى ئالېكسىي-ئاتا، جەنۇبىي قازاقستان ۋىلايىتىدىكى تۈركىستان ناھىيەسىنىڭ ھاكىمى مىرلىياز مىرقادىروۋ، جۇمھۇرىيەتلىك رۇس قەۋمداشلىقىنىڭ باشلىقى يۇرىي بۇناكوۋ، غەربىي قازاقستان ۋىلايىتىدىكى «خايمات» نېمىس مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ رەئىسى گېورگىي گراف،كوكچېتاۋ ۋىلايەتلىك مەسلىھەتى- دېپۇتاتلار ئەنجۈمىنىنىڭ كاتىبى سىگىزمۇند باگىنسكى، تالدىقورغان ۋىلايىتىدىكى ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ رەئىسى رەھىمجان توختاخۇنوۋ، پاۋلودار ۋىلايەتلىك «مېركاز» يەھۇدىي مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ رەئىسى فائىنا سۆپچېنسكايا، جۇمھۇرىيەتلىك تۈرك مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ رەئىسى توفىك كۇردايېۋ، ماڭغىشلاق ۋىلايىتىدىكى «دوستلۇق» ئەزەربەيجان مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ رەئىسى يۈسۈف كۇلىيېۋ ۋە باشقىلار سۆزگە چىقتى.

(قاز تاگ).

ئاسسامبلېيەنىڭ تەكلىۋىنى قوللايمىز

كۆپ مىللەتلىك قازاقستان جۇمھۇرىيىتىدە ئۇيغۇر خەلقى ئۆزىنىڭ مەدەنىيىتىنى تەرەققىي ئەتكۈزۈش، باللىرىنى ئۆز ئانا تىلىدا ئوقۇتۇش ۋە كۆپلىگەن باشقا ئىمكانىيەتلەرگە ئىگە بولغان ھالدا ياش مۇستەقىل دۆلەتنىڭ گۈللىنىشىگە ئۆز ھەسسىسىنى قوشماقتا. جۇمھۇرىيەتتىكى تۇراقلىق ۋەزىيەت كۆپ جەھەتتىن قازاقستاننىڭ تۇنجى پرېزىدېنتى ن. ئە. نازاربايېۋنىڭ توغرا ئىچكى ۋە تاشقى سىياسىتىگە باغلىق.

ئەينە شۇنىڭ ئۈچۈن مەن قازاقستان خەلقلىرى ئاسسامبلېيەسىنىڭ ئومۇمخەلق رېفېرېندۇم قىلىپ، ن.ئە. نازاربايېۋنىڭ پرېزىدېنتلىق ۋاكالەتلىرىنى 2000-ژىلغىچە ئۇزارتىش توغرىلىق تەكلىۋىنى قوللاپ-قۇۋۋەتلەيمەن.

ر. ھوشۇروۋ،

قازاقستان يازغۇچىلار ئىتتىپاقىنىڭ ئەزاسى.

دەۋر تەلىۋى شۇنداق

ئالمۇتىدا بولۇپ ئۆتكەن قازاقستان خەلقلىرى ئاسسامبلېيەسىنىڭ بىرىنچى سېسسىيەسىدە تەكىتلەنگەن ئومۇمخەلق رېفېرېندۇمنى ئۆتكۈزۈپ ئۇنىڭدا ن. ئە. نازاربايېۋنىڭ پرېزىدېنتلىق ۋاكالەتلىرىنى 2000-ژىلغىچە ئۇزارتىش ئۈچۈن ئاۋاز بېرىش توغرىلىق تەكلىۋىنى قوللاپ-قۇۋۋەتلەيمەن. بىز ھازىر دۆلەت باشلىقىمىز ن. نازاربايېۋقا ئىشەنگەن ھالدا، ئۇنىڭ جەمئىيەت ھاياتىنىڭ بارلىق ساھالىرىنى ياخشىلاش تەرەپكە ئۆزگەرتىش ئۈچۈن ژۈرگۈزۈۋاتقان ئىجتىمائىي-ئىقتىسادىي سىياسىتىنى قوللاپ-قۇۋۋەتلەيمىز.

ئە. مەمىروۋ،

تىجارەتچى.

ئالمۇتا شەھىرى.

ئىسرائىل تېخنولوگىيەسى بويىچە

ھازىرقى ۋاقىتتا يېزا ئىگىلىگى ئىشلەپ چىقىرىشنى تەرەققىي ئەتكۈزۈشنىڭ ئىمكانىيەتلىرى پۈتۈنلەي دېگۈدەك يوقالدى. مال سانىنى كۆپەيتىشنى ئۇنىڭ يەم-چۆپ بازىسى تەييارلاش ئاقالمايدىغان ھالەتكە چۈشۈپ قالدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە چارۋا ئۈچۈن قوشۇمچە مال ئوزۇقلىرىنى، چارۋىچىلار ئۈچۈن ئۈزۈشلۈق ئۆيلەرنى سېلىشنىڭ ھېچ قانداق مۇمكىنچىلىگى يوق. موشۇلارنى ھېسابقا ئالغان پايتەخت ۋىلايىتىنىڭ سۈت فېرمىلىرىنىڭ ئىشچى-خىزمەتچىلىرى ساھۇلەتمەدارلىقنى ئاشۇرۇش، ئەمگەكنى تېجەملىك بىلەن ئۆزلەشتۈرۈشقا ياردەم بېرىدىغان ئىسرائىل تېخنولوگىيەسىنى ئىشلەپ چىقىرىشتا قوللىنىشقا ئالاھىدە ئېتىۋار بەرمەكتە. مۇنداق بولۇشىنىڭ سەۋەبى بار. ئوتكەن ژىلى ئىسرائىلىيلار ھەر سىيىردىن 9925 كىلوگرامدىن سۈت ئېلىپ، تەرەققىي قىلغان كاپىتالىستىك مەملىكەتلەردىن ئوزۇپ كەتتى.

بىزدىچۇ؟ بۇ كورسەتكۈچ جۇمھۇرىيەت بويىچە 2،5 مىڭ كىلوگرامدىن ئاشقان ئەمەس. ئوتكەن ژىلى بولسا تۆۋەنلەپ كەتتى. ئالمۇتا ۋىلايىتىدىكى ئەھۋالمۇ باشقا جايلاردىكىدىن ئانچە پەرىق قىلمايدۇ. بۇنىڭدىن بىر نەچچە ژىل ئىلگىرى ھەر سىيىردىن ژىلىغا ئۈچ مىڭ، ھەتتا ئۇنىڭدىنمۇ كوپ سۈت سېغىلىپ، ۋىلايەت جۇمھۇرىيەت بويىچە ئالدىنقى ئورۇنلارنىڭ بىرىدە ئىدى. كېيىنكى ژىللاردا سېغىن سىيىرلاردىن ئېلىنىدىغان مەھسۇلات پۈتۈنلەي تۆۋەنلەپ كەتتى. ۋىلايەتتە تالغىر ناھىيەسى بىلەن خەشكىلەڭ ناھىيەسى كوپ سۈت بېرىدىغان نەسىللىك سىيىرلارنى كوپەيتىشكە ئىختىساسلاشتۇرۇلغان. ئوتكەن ژىلى ئۇلار ھەر سىيىردىن ئوتتۇرا ھېساب بىلەن 2894-2982 كىلوگرامدىن سۈت ساغدى. خەشكىلەڭ ناھىيەسىدىكى «كامېنسكىي» نەسىللىك مال زاۋۇدىدا بولسا ھەر سىيىردىن سېغىلغان سۈت 5،1 مىڭ كىلوگراممىنى تەشكىل قىلدى. موشۇ ناھىيەدىكى «ئاقساي» نەسىللىك مال زاۋۇدى بىلەن تالغىر ناھىيەسىدىكى «ئالمۇتا» كولخوزى ھەم تاماروۋسكىي نامىدىكى سوۋخوزلارنىڭ كورسەتكۈچى تورت مىڭ كىلوگرامدىن سەل ئاشتى. شۇنداق قىلىپ، بىزنىڭ ئەڭ ئىلغار ئىگىلىكلىرىمىزنىڭ كورسەتكۈچى ئىسرائىللارنىڭ ئارقىدا قالغان ئىگىلىكلىرىنىڭ كورسەتكۈچىدىن ئاز بولدى.

شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ كېيىنكى ۋاقىتلاردا ۋىلايەت سىيىر فېرمىلىرىدا سۈت مەھسۇلاتىنى كوپەيتىش ئۈچۈن ئىسرائىل تېخنولوگىيەسىنى جارىي قىلىشقا ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىلمەكتە. ۋىلايەتنىڭ ئون بەش سۈت فېرمىسىدا ئىش جەريانلىرىنى مېخانىكىلاشتۇرىدىغان جابدۇقلار ئورنىتىلىشقا باشلىدى. ئىشلەپ چىقىرىشتا كومپيوتېرلار قوللىنىپ، ئىش جەريانى شۇلار ئارقىلىق باشقۇرۇلماقتا. خەشكىلەڭ ناھىيەسىدىكى قازاق ماشىنا سىناش ستانسىيەسىنىڭ سېغىن سىيىرلىرىنى ئىسرائىلچە تېخنولوگىيە بىلەن ئوزۇقلاندۇرۇش ياخشى نەتىجىلەرنى بېرىۋاتىدۇ.

بىزدە سېغىن سىيىرلارغا قىش ۋە باھار ئايلىرىدىلا سىلوس ۋە توغرالغان چوپ بېرىلىدۇ. ئۇلار تۇغقەلدىن كېيىن بولسا بېدىنى، قارا بۇغداينى، راپسىنى، كۆزگە يېقىن كومۇقوناقنى چېپىپ، كوك چوپ ئورنىدا بېرىش ئادەتكە ئايلانغان. ئىسرائىلدا كوكچوپ كونۇپىرى دېگەن سوز يوق. مالنى ئوزۇقلاندۇرۇش ئىشىغا قىش-ياز ھېچ قانداق ئوزگىرىش كىرگۈزۈلمەيدۇ. مال ئوتۇقلىرىدىن سىلوس، توغرالغان چوپ، يەم ئۈزۈلمەيدۇ. مال ئوزۇغى ئىچىدە دانلىق زىرائەتلەردىن تەييارلانغان يەم ئاساسىي ئورۇننى ئىگىلەيدۇ. ژىرىك چوپ يوقنىڭ ئورنىدا بېرىلىدۇ.

يىگىچە ئۇسۇلدا ئىشلەشكە كوچكەن ئىگىلىكلەرنىڭ ئىشلەپ چىقىرىش تەرتىۋى قايتا قارىلىپ، مال ئوزۇغى زىرائەتلىرىنىڭ تېرىلغۇ مەيدانى كەڭەيتىلدى. سېلېكسىيەلىك مال تەسلىنى ياخشىلاش ئىشلىرى پاتال ژۇر گۈزۈلۈشكە باشلىدى. ئىسرائىلدىن كەلگەن مۇتەخەسسىس- مەسلىھەتچىلەر ئىلى ناھىيەسىدىكى «قازاقستاننىڭ 40 ژىللىغى» كولخوزى بىلەن «ئىلى» سوۋخوزىدا، تالغىر ناھىيەسىدىكى پانفىلوۋ نامىدىكى، «كېربۇلاق»، ئەمگەكچىقازاق ناھىيەسىدىكى «ئوكتەبر»، «بالتاباي»، «جارسۇ»، «ئىشكتى» سوۋخوزلىرىدا ۋە باشقىمۇ ئىگىلىكلەردە بولۇپ، ئۇلارغا سۈت يېتىشتۈرۈشنى كوپەيتىشتە ئەمەلىي ياردەم كورسەتمەكتە. «بالتاباي» سوۋخوزىغا ئىسرائىلدىن بىر توپ سۈتلۈك سىيىرلارنى ئەكىلىش پىلانلىنىۋاتىدۇ. ئىسرائىل تېخنولوگىيەسى بىلەن ئىشلەشكە باشلىغان ئىگىلىكلەردە سۈت يېتىشتۈرۈش بارغانسېرى كوپىيىۋاتىدۇ.

م. ۋىلايىداروۋ.

د. يۇسۇپوۋنىڭ سۈرىتى. كېلەچىگىمىز ۋارىسلىرى.

ئاغرىماي دېسىڭىز...

ئۇيغۇر مىللىي تىبابىتى ۋەدىنىمىز ئالدى بىلەن تازىلىقنىڭ ئەھمىيىتىنى چۈشەندۈرۈپ، ئۇنىڭ ئىنسان ھاياتىدىكى مۇھىم ئامىللارنىڭ بىرى ئىكەنلىگىنى تەكىتلەيدۇ، دېمىسىمۇ تازىلىق ئىنسانىنىڭ ، روھىنى پاك، ئەقىل-پىكرىنى ئوتكۈر، مىجەز-خۇلقىنى خۇشخۇي، جىسمانىي كۈچىنى زىيادە قىلىش بىلەن بەدەننى تۈرلۈك كېسەللەردىن، يامان يارىلاردىن ئامان ساقلايدۇ.

ئىنسانغا كېسەل زەررىلەر (مىكروبلار) بىلەن باكتېرىيەلەر زۇقتۇرىدۇ. بۇ ھەر ئىككى زەررىلەر تەبىي ھالدا ئىپلاس، ئىنجاسەتلىك ئورۇنلاردا، قاراڭغۇ زەي ئويلەردە، ئەخلەتخانىلاردا، سازلىقلاردا ، پاھشۋازلارنىڭ جىنسىي ئەزالىرىدا ياشاپ كوپىيىدۇ. بۇ زەررىلەر ئارقىلىق ھەر تۈرلۈك زۇقۇملۇق ئاغرىقلار: سىل، بەزگەك، يەل يارا، كويدۇرگە، كىزىك، سېپ ئوخشاش ئىنتايىن خەتەرلىك كېسەللىكلەر پەيدا بولىدۇ.

مىللىي تىبابىتىمىز كېسەللىكلەرنى ئىككى چوڭ تۈرگە ئايرىيدۇ. بىرى روھىي كېسەللىكلەر، يەنە بىرى جىسمانىي كېسەللىكلەردۇر، بۇ كېسەللىكلەرنى پەيدا قىلغۇچى سەۋەپلەر توۋەندىكىچە:

1-روھىي ھالەتلەر بولۇپ، ئۇنىڭغا قايغۇ-ھەسرەت، پەرىشانلىق، ۋاھىمىلەر كىرىدۇ. بۇنىڭ ئاقىۋىتىدە ھەر تۈرلۈك ئۇيقۇسىزلىق، بىھوشلۇق، ساراڭلىق، ژۈرەك سېلىش، قان بېسىمى كوتۈرۈلۈش ھادىسىلىرى سادىر بولىدۇ. بۇنداق ئاغرىقلارنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن ھەر ئىشتا ساداقەتلىك بىلەن راسچىل بولۇش، دىيانەتلىك بولۇش، ئابرويى پەرەستلىك قىلماسلىق، ئۆزىنىڭ ۋە ئوزگىنىڭ قەدرىنى بىلىش، بۇزۇق ئىشلاردىن ئۆزىنى ساقلاپ، يامان يوللاردا ژۈرمەسلىك، پىتنە-ئىغۋادىن ژىراق بولۇش، ھەسەتخورلۇق قىلماستىن، قانائەت قىلىپ، ئومرىنى خۇش ئوتكۈزۈش لازىم.

2-بىر نەچچە جىسىملار بىر-بىرىگە ئارىلىشىپ، بەدەندە خىمىيەۋىي ئوزگۈرۈشلەر نەتىجىسىدە پەيدا بولىدۇ. بۇنىڭدا بىر-بىرىگە توغرا كەلمەيدىغان يېمەك-ئىچمەكلىكلەرنى ئىستىمال قىلىش ياكى بىر مەزگىلدە بىر نەچچە خىل دورىلارنى ئىچىش ئارقىسىدا ئاغرىقلار پەيدا بولىدۇ. بۇنىڭ ئاقىۋىتىدە ئاماق سىڭمەسلىك، باش ئاغرىش، كوڭۈل ئايىنىش، تىترەش، كوز خىرەلىشىش قاتارلىق ئاغرىقلار پەيدا بولىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ھەرخىل ئاتامالارنى ئارتۇق يېمەسلىك، خام سۇ ئىچمەسلىك، كەيىپ قىلغۇچى ئىچىملىكلەرنى بېسىپ ئىچمەسلىك لازىم.

تەبىئەتتىكى ئوزگىرىشلەرمۇ ئادەم ئورگانىزمىغا تەسىر قىلىدۇ. ئىسسىق-سوغىنىڭ تەسىرىدىن ئوپكە ئىششىش، ئاياق بوغۇم ئاغرىش كېسەللىكلىرى پەيدا بولىدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن تەرلەپ تۇرغاندا ياكى ژۈگرەپ كېلىپ، سوغ ئىچىملىكلەرنى ئىچىپ قويماسلىق كېرەك. شۇنداقلا تومۇزكۈنلىرى ئاپتاپتا ئۇزاق تۇرماسلىق، ئويدىن، مۇنچىدىن يالاڭ چىقىپ، سوغ تەككۈزۈپ قويماسلىق لازىم.

ھاياتتا ئۇچراپ تۇرىدىغان تەسادىپىي ئاغرىقلارغا مۇپتالا بولۇپ قالماسلىق ئۈچۈن روھىي ۋە جىسمانىي ئاغرىقلارنى ئۇيۇمىزدىن چىقارماي، نەپسانىي كۈچۈمىزنى قەتئىي تىزگىنلەش لازىم. ھەر خىل بالا-قازالارغا دا خىل بولماسلىق ئۈچۈن ئادەم ئۆزىنە پىسىنىڭ قولىغا ئايلانماي، بەلكى ئۇنى تىزگىنلەشنى بىلىشى ۋە ئۈيلىنىپ ئېغىر-بېسىقلىق، قانائەتچانلىق بىلەن ئومۇر سۈرۈشى كېرەك.

ئومەرجان ئابدۇسەمەدىي،
ئالمۇتا شەھرى.

موسكۋادا دېڭ شياۋپىڭنى دوزوروۋ دەپ ئاتاتتى

خىتاينىڭ ئالىي رەھبىرى دېڭ شياۋپىڭ بارغانسېرى شەرىق چوچەكلىرىدىكى پادىشاھقا ئوخشاپ قېلىۋاتىدۇ، پادىشاھنى پۇخرالار ھورمەتلەيدۇ، لېكىن كورۇشى مۇمكىن ئەمەس.

ھەتتا دېڭنىڭ يۇرتىشى سىچۈەن ئولكىسىنىڭ باشلىغى بېجىنغا پارلامېنت سېسسىيەسىگە كېلىپ، ئالىي رەھبەر بىلەن كورۇشۇش پۇرسىتىگە ئىگە بولالمىدى. چەت ئەل ژۇرنالىستلىرى بۇ توغرىلىق بىلىپ قېلىپ، دېڭنىڭ سالامەتلىگىنىڭ كەسكىن ناچارلىشىپ كەتكەنلىگى توغرىلىق خۇلاسە چىقىرىشقا ئالدىرىدى.

لېكىن دېڭنىڭ يۇرتدىشى مۇنداق ئويدۇرمىلارنى رەت قىلدى. ئۇنىڭ سوزلىرىگە قارىغاندا، دېڭنىڭ ئۇرۇق-ئەۋلاتلىرىدا ئۇزاق ياشاش گېنلىرى بار، دېمەك ئۇنىڭ سالامەتلىگى ناھايىتى ياخشى. داھى تۇغۇلغان گۇئانان ناھىيەسىنىڭ پارتىيە رەھبىرىمۇ خۇددى ژۇقارقىدەك پىكىر قىلغان. ئۇ مەتبۇئاتقا، دېڭ يۇرتداشلىرى توغرىلىق غەمخورلۇق قىلغان ھالدا، بېيىل ئۇلارغا «ئىلگەركىگە قارىغاندا قۇرۇلۇشنى تېخىمۇ ياخشى سېلىش، ئىختىساتنى چاپسانىراق تەرەققىي ئەتكۈزۈش» كورسەتمىسىنى يوللىغانلىغىنى خەۋەر قىلدى.

ھە، بۇ يول-يورۇق ئۇمۇمىي خاراكتېرغا ئىگە بولۇپ، ھەقىقەتەنمۇ 90 ياشلىق لىدېرنىڭ ئىلگەركىدەك شەھەرلىكلەر ۋە پۈتكۈل مەملىكەت تومۇرىنى ئۇتۇپ تۇرىۋاتقانلىغىنى ئېنىقلاشقا ئىمكانىيەت بەرمىسە كېرەك. لېكىن شۇنىڭغا قارىماي ئۇنىڭ ئىنقىلاپ غالىبىيىتىگە قوشقان ھەسسىسىنى ئامايەن قىلىدىغان ۋە ھەتتا ئۇنىڭ تەرجىمە ھالىنىڭ يېڭى بەزىبىر تەپسىلاتلىرىنى يورۇتىدىغان ماقالىلار توختىماي بېسىلماقتا. بولۇپمۇ دېڭنىڭ كىچىك قىزى ماۋ ماۋ كىتاپخانلارغا ئىلگىرى مەلۇم بولمىغان كوپلىگەن ماتېرىياللارنى تەقدىم قىلدى. ماۋ ماۋ ئۆزىنىڭ «مېنىڭ دادام دېڭ شياۋپىڭ» دېگەن كىتاۋىدا دادىسىنىڭ دەسلەپكى قېتىم كېڭەش ئىتتىپاقىغا كەلگەن دەۋرى توغرىلىق بايان قىلىنىدۇ.

بۇ ۋاقىئە 1926-ژىلى يانۋاردا بولغان. بۇنىڭ ئالدىدا بەش ژىل فرانسىيەدە ياشىغان دېڭ خىتاي كومپارتىيەسىنىڭ چەت ئەللەر بولۇمى تەرىپىدىن موسكۋاغا ئوقۇشقا ئەۋەتىلگەن ئىدى.

«ئوكتەبر ۋەتىنىگە» كېلىپ، دەپ يازىدۇ ماۋ ماۋ، بۇ چاغدا 21 ياشلىق دېڭ ئۆزىنىڭ ئىجتىمائىي ھالىتىنىڭ ئوزگەرگەنلىگىنى ھېس قىلدى. فرانسىيەدە ئۇ ئەڭ توۋەن دەرىجىلىك چەت ئەللىك ئىشچىلار ۋە ئامرات ستۇدېنتلار قاتارىغا كىرەتتى. ئەندى س س س ردا بولسا پەخرىي مېھمان بولۇپ قالدى. ئۇ دەۋردە تۇخۇم، بېلىق، گوش بىلەن تەمىنلەشتە قىيىنچىلىقلار بولغان بولسىمۇ، سۇن ياتسېن نامىدىكى ئەمگەكچىلەر ئۇنىۋېرسىتېتىغا تەخسىم قىلىنغان دېڭغا ۋە باشقا كوممۇنىستلارغا ئۈچ ۋاقلىق قۇۋەتلىك ئاماق بېرىلەتتى. ئۇنىڭدىن تاشقىرى ستۇدېنتلارغا پالتۇ، ئاياق-كىيىم، پلاش، قىشلىق كىيىم بېرىلەتتى. ئەمەلىياتتا ئوقۇۋاتقانلار، رۇس ئوقۇتقۇچىلىرى بىلەن ستۇدېنتلىرىغا قارىغاندا ياخشى تەمىنلىنەتتى، دەپ تەكىتلەيدۇ ماۋ ماۋ.

موسكۋادا دۇنياۋىي ئىنقىلاپ ئۈچۈن كادىرلارنى تەييارلاش مۇپەسسەل يولغا قويۇلغان ئىدى. ھەر بىر تىڭشىغۇچىغا رۇسچە فامىلىيە بېرىلەتتى. موسكۋادا دېڭ دوزوروۋ نامى بىلەن مەلۇم ئىدى. ستۇدېنتلار رۇس تىلى، ماركسىزم-لېنىنىزم، سىياسىي ئىختىساد، دىنامات، خىتايدىكى ئىنقىلاۋىي ھەرىكەتنىڭ تارىخى، ھەربىي ئىش بويىچە جىددىي ئوقۇش كۇرسىدىن ئوتۇشى كېرەك ئىدى.

دېڭ بارلىق دەرسلەر بويىچە ناھايىتى ياخشى ئۇتۇقلارنى قولغا كەلتۈردى. ئۇ «نەزەرىيەچىلەر توپىغا» تەخسىم قىلىنغان ئىدى. ئۇلار خىتاي مىللەتچىلىرى (گومىنداڭ) پارتىيەسىگە ۋاكالەتلىك قىلىدىغان تىڭشىغۇچىلار بىلەن مۇنازىرىلەرنى ژۈرگۈزۈشى لازىم ئىدى.

پارتىيە ياچېيكىسى تەرىپىدىن خىتاينىڭ بولغۇسى لىدېرىغا تۈزۈلگەن شەخسىي ئىش ساقلىنىپ قالغان. ئۇنىڭدىن دېڭنىڭ شەخسىي نومېرى 233 ئىكەنلىگى مەلۇم بولىدۇ. «پارتىيەۋىي ئىشى» دېگەن گرافىدا: «گرۇپپا پارتىيە تەشكىلاتچىسى» دەپ يېزىلغان. شۇنىڭدىن كېيىن خىزمەت دەپتەرچىسىدە مۇنداق سوئال قويۇلغان: «ئەخلاقى پارتىيە ئەزاسىنىڭ ئەخلاق نورمىلىرىغا ماس كېلەمدۇ»، «ماس كېلىدۇ، پارتىيەگە قارشى ئاغمىچىلىقلىرى يوق»،- دەپ جاۋاپ بېرىلگەن. «ئىنتىزامغا رىئايە قىلامدۇ؟»- «رىئايە قىلىدۇ».

دېڭغا ئوقۇشنىڭ تولۇق كۇرسىنى ئاياقلاشتۇرۇشقا مۇمكىن بولمىدى. 1926-ژىلنىڭ ئاخىرىدا ئۇ خىتايغا چاقىرتىۋېلىندى. لېكىن سوتسىيالىزم غالىبىيەت قازانغان مەملىكەتتە ئوتكۈزۈلگەن ۋاقىت بىكارغا كەتمىدى. دېڭ ۋەتىنىگە قايتىپ كېلىپ بىر نەچچە ژىلدىن كېيىن، خىتاي كومپارتىيەسىدە ماۋزېدۇڭ ۋە ستالىن تەرەپدارلىرى ئوتتۇرىسىدا كۈرەش باشلاندى. بۇ ھايات- مامات ئۈچۈن بولغان كۈرەش ئىدى. ھەر قانداق بايقىماي ئېيتىلغان سوز ئۈچۈن «خەلق دۈشمىنى» دېگەن بەدنام قالپاقنى كېيىشى مۇمكىن ئىدى. موسكۋادا ئالغان بىلىم، بولغۇسى ئىسلاھاتلار ئارخىتېكتورىغا رەقىپلىرىنىڭ ھۇجۇملىرىغا زەربە بېرىشكە ۋە پەيدىن-پەي پارتىيەنىڭ ئالىي رەھبەرلىرى دائىرىسىگە كىرىشكە ياردەم قىلدى.

ۋلادىمىر سكوسىرېۋ،
«ئىزۋېستىيە» گېزىتىنىڭ مۇخبىرى.
بېجىن.

مەزمۇنلۇق ھايات مېۋىسى

مەن، ئىنتايىن خوشخۇي، كەمتەر، پاراڭچى، ئەمگەك سويەر يۇرت مۇتىۋەرى ھېزىماخۇن ئاكا توختىنيازوۋ بىلەن بۇنىڭدىن ئون يىل مۇقەددەم موشۇ ئىش ئورنىمىزدا پەۋقۇلادە تونۇشۇپ قالغان ئىدىم. مانا شۇنىڭدىن باشلاپ بەزى سورۇن، ئەزىز چىراقلاردا ئۇچرىشىپ قالغاندەك بولساق، خۇددى ئاكا-ئۇكىلاردەك سالاملىشىپ، پاراڭلىشىپ قالىمىز...

ئاتاقلىق ئۇيغۇر شائىرى ھېزىم ئىسكەندەروۋ ئىنىرەكلىك ھ. توختىنيازوۋقا چوڭ ئۇمۇت باغلاپ، ئۇنى 1932-يىلى قورام يېزىسىدىكى يېزا سوۋېتىگە كاتىپ قىلىپ ئىشقا ئورۇنلاشتۇردى. ئۇ ئەندىلا بېرىلىپ، خەلق ئېگىلىگىنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن پىداكارانە ئىشلەپ ژۈرگەن ۋاقىتتا ئۇرۇش باشلىنىپ كېتىدۇ. ۋەتەن ئۈستىگە چۈشكەن دەرتنى بىللە تارتىپ، دۈشمەننى قوغلاپ چىقىش ئۈچۈن جەڭ مەيدانىغا ئاتلاندى.

ھ. توختىنيازوۋنىڭ ۋەتەن ئۇرۇشى يىللىرى كۆرسەتكەن جاسارىتى، بېسىپ ئۆتكەن يوللىرى، قاتناشقان جەڭلىرى ناھايىتى ئۇزۇن. ئۇنىڭ ئۆيىنىڭ تۆرىگە فاشىزىمغا قارشى جەڭلەردە بېسىپ ئۆتكەن يوللىرىنىڭ خاتىرىسى سۈپىتىدە ئانچە چوڭ ئەمەس خەرىتە چىرايلىق رامغا ئېلىنىپ، ئېسىپ قويۇلغان. خەرىتىنىڭ بېشىغا «جەڭگىۋار يولداش! سېنىڭ ئۇلۇق ۋەتەن ئۇرۇشى يىللىرىدا بېسىپ ئۆتكەن جەڭگىۋارلىق يولۇڭ» دەپ، يېزىلغان. خەرىتىدە ھېزىماخۇن ئاكا خىزمەت قىلغان بىرىنچى ئۇكراينا فرونتى بىرىنچى گۋاردىيە دىۋىزىيەسىنىڭ ستالىنگرادتىن بېرلىنغىچە بولغان كۆرەش يولى ئەكس ئېتىلگەن.

دەسلەپتە ھ. توختىنيازوۋ ئاتلىق ئەسكەرلەر قىسمىدا خىزمەت قىلدى. ئاندىن كېيىن ئۇ ئارتىللېرىيە قىسمىغا ئەۋەتىلىپ، 152 مىللىمېترلىق زەمبىرەككە ئاۋۇدچىك بولۇپ، بەلگۈلىنىدۇ. مەزكۇر قىسىم ستالىنگرادنى قوغداشقا ئەۋەتىلىدۇ. ئۇلۇق ۋەتەن ئۇرۇشىدا غايەت چوڭ رول ئوينىغان بۇ جەڭدە ھېزىماخۇن ئاكا سوۋېت ئارمىيەسىنىڭ ستالىنگرادنى قوغدىغان باشقا جەڭچىلىرى نوخشاش، ۋەتىنىنىڭ ھەر بىر چامدام يېرى ئۈچۈن جەڭ قىلىدۇ. بولۇپمۇ، شەھەرنى قوغداش ئۈچۈن بولغان ئۇرۇشتا ھېزىماخۇن ئاكا ئاۋۇدچىك بولغان زەمبىرەكنىڭ ئوقلىرىدىن ئۇرغۇتۇلغان فاشىستلار ئۆز ئەجىلىنى ستالىنگراد تۇۋىدىن تاپتى. ھېزىماخۇن ئاكا ستالىنگراد شەھىرىنى قوغداشتا كۆرسەتكەن جاسارىتى ئۈچۈن «قىزىل يۇلتۇز» ئوردېنى بىلەن مۇكاپاتلىنىدۇ.

1943-يىلى سوۋېت ئارمىيەسى ستالىنگراد تۇۋىدە دۈشمەن ئۈستىدىن تارىخىي غالىبىيەت قازانغاندىن كېيىن فاشىستلارنى غەرىبكە قاراپ، چېكىندۈرۈپ ماڭدى. خاركوۋنى ئازات قىلىش ئۈچۈن قاتتىق جەڭلەر ژۈرگۈزۈلدى. بۇ جەڭدىمۇ ئۇ قوماندانلىقنىڭ بۇيرۇقىنى ۋىجدان بىلەن ئورۇنلىدى. ئۇنىڭ جاسارىتى مۇناسىپ باھالىنىپ، ئۇ كىشىگە «جاسارىتى ئۈچۈن» مېدالى قادالدى.

سوۋېت ئارمىيەسى نېمىس-فاشىست ئارمىيەسىگە كەينى-كەينىدىن زەربە بېرىپ، شەھەر، يېزىلار قاتتىق جەڭلەر بىلەن بىرىنىڭ كەينىدىن بىرى ئازات قىلىندى. موشۇ قانلىق جەڭلەرگە قاتناشقان ھېزىماخۇن ئاكا بىرىنچى ئۇكراينا فرونتى جەڭچىلىرىنىڭ تەركىۋىدە ژىتومىر، دوۋنو، پروسكۇروۋ، ۋىننىتسا، كامېنېتس-پودولسكىي كوۋىل، تېرنوپول، چېرنوۋتسى، ستانىسلاۋ، دروگوبېچ ۋە لۋوۋ شەھەرلىرىنى ئازات قىلىشقا قاتناشتى. ئۇ ئۆز قىسمى بىلەن پولشاغا قاراپ ئاتلىنىدۇ. بولۇپمۇ، سان، ۋىسلا دەريالىرىدىن ئۆتۈشتە-قاتتىق جەڭلەر بولغان ئىدى. پولشىنىڭ ئىككىنچى پايتەختى ھېساپلانغان كراكوۋ شەھىرىنى دۈشمەندىن ئازات قىلىشتا ناھايىتى دەھشەتلىك ۋە ئېغىر جەڭ بولۇپ، بۇ جەڭدە ھېزىماخۇن ئاكا باشقۇرغان زەمبىرەكنىڭ راسچېتى ئەجايىپ قەھرىمانلىق كۆرسەتتى. ئۇلار دۈشمەننىڭ بىر قانچە تانكىسىنى كۆيدۈرۈپ، ئۆلتۈرگەن ئەسكەرلىرىنى ئۇچۇقتۇردۇ ۋە بىر نەچچىلىگەن ئېگىنىش ئورۇنلىرىنىڭ كۈلىنى كۆككە ئۇچۇرتتى. بۇ جەڭدە كۆرسەتكەن جاسارىتى ئۈچۈن ئۇ ئىككىنچى دەرىجىلىك ۋەتەن ئۇرۇشى ئوردېنى بىلەن مۇكاپاتلىنىدۇ. شۇنداق قىلىپ، ھ.توختىنيازوۋنىڭ ئۇلۇق ۋەتەن ئۇرۇشى يىللىرىدىكى جەڭگىۋارلىق يولى ستالىنگرادتىن باشلىنىپ، فاشىست گېرمانىيەسىنىڭ ئوردىسى بېرلىندا غالىبىيەت بىلەن ئاياقلاشتى.

ھېزىماخۇن ئاكا ئۇرۇشنىڭ ئەڭ دەھشەتلىك پەيتلىرىنى ئۆز بېشىدىن كەچۈرگەنلىرىنى ئەسلەپ، سوھبەت ئارا مۇنداق دېدى:

—بىزنىڭ ياش ئەۋلاتلىرىمىزغا ئۇرۇش دېگەن كۈلپەتنى كۆرسەتمىسۇن. بىز يېرىمىزگە كىرگەن دۈشمەن بىلەن كۈرەش قىلدۇق ۋە كۈرەشتە خەلقىمىز ئەجايىپ قەھرىمانلىق كۆرسىتىپ، غالىبىيەت قازاندى. بۇ غالىبىيەتكە مەنمۇ ئۆز ھەسسەمنى قوشتۇم. دۇنيانى فاشىزم ۋاباسىدىن ساقلاپ قالغان رۇس خەلقى ۋە باشقىمۇ قېرىنداش خەلقلەر بىلەن بىرلىكتە شانلىق سەپلەردە بولغانلىقىم بىلەن پەخىرلىنىمەن...

—ھەقىقەتەنمۇ، ئۇلۇق ۋەتەن ئۇرۇشى يىللىرىدا بارلىق قىيىنچىلىقلارنى يېڭىپ، ئىنتىزاملىققا ئۈگەنگەن ھېزىماخۇن ئاكا تېچلىق ئەمگەكتىمۇ ئالدىنقى سەپتىكىلەرنىڭ بىرى بولدى. ئۇ 1945-يىلىنىڭ ئاخىرىدا ئۆز يۇرتىغا قايتىپ كېلىپ، ئالمۇتا تومۇر يول ستانسىيەسىگە ئىشقا كىردى. ئىنستروكتور فرولوۋ تەۋسىيەسى بىلەن ھېزىماخۇن ئاكا كۈندۈزى پاروۋوز ماشىنىستقا ياردەمچى بولۇپ، ئاخشىمى ماشىنىستلارنى تەييارلايدىغان كۇرسىدا ئوقۇدى.

—مېنى ئىشچىلار قېرىنداشلارچە ئۆز سېپىگە قوبۇل قىلدى، مەن ئۇلار بىلەن 30 يىلغا يېقىن بىر ئائىلىنىڭ ئادىمىدەك ئىناق ئىشلىدىم...

دەرۋەقە، ئۇزاق يىل پۇختا ئىشلەپ دەم ئېلىشقا چىقىپ، ئومۇر سورۇۋاتقان يېتىقەدەم ئەمگەك ۋە ئۇرۇش ۋېتېرانى بۈگۈنكى كۈنلەردە ئۆزىنىڭ ئىناق ئائىلىسىگە، بالىلىرىغا، نەۋرىلىرىگە قاراپ، ھەر قاچان ئۆز ھاياتىدىن مەمنۇن بولىدۇ. بۇنىڭ ئەممىسى—ۋىجدانلىق ھاياتنىڭ مېۋىسىدۇر.

ي. ئالقۇن سەممەدىي،

ئالمۇتا شەھىرى.

ئۆچمەس ئىزلار

ئۆتمۈش تارىخىمىزنىڭ شاھىدلىرى بولغان مۇتىۋەرلىرىمىز ۋاقىت ئۆتكەنسىرى شالاڭلىشىپ كېتىۋاتىدۇ. ئۇلار ياركەنت شەھىرىدىمۇ ھازىر ساناقلىقلا قالدى. شۇلارنىڭ قاتارىدىكىلەردىن تۇرغان بوۋاي بىلەن تۇدىخان ئانا قاسىموۋلاردۇر.

يېقىندا ئۇلارنىڭ قۇتلۇق بوسۇغىسىدىن ئاتلاپ كىرىپ ئەر-ئايال ئىككىسى بىلەن سوھبەتلەشكەن ئىدۇق. تۇدىخان ئانا ئىچكەركى ئۆيگە كىرىپ بوۋاينىڭ ھوججەتلىرىنى كۆتىرىپ چىقىپ جوزا ئۈستىگە قويدى.

— ئالدى بىلەن مونۇ ھوججەتلەرگە كۆز ژۈگەرتىپ چىقارسىلەر، شۇنىڭدىن كېيىن سوھبەتلىشەرمىز، دېدى بوۋاي كەمتەرلىك بىلەن.

مونۇ بىر ھوججەتنىڭ ساقلىنىپ كېلىۋاتقىنىغا توغرا ئەللىك بەش يىل بولۇپتۇ. ت. قاسىموۋ 1940-يىل ياركەنت م ت س تەرىپىدىن ئەڭ ئىلغار مېخانىزاتور سۈپىتىدە موسكۋاغا پۈتكۈل ئىتتىپاقلىق يېزائېگىلىگى كۆرگەزمىسىگە ئەۋەتىلگەن ئېكەن. ئۇ ۋېتېران ھاياتىدا ئۇنتۇلماس ۋاقىئە بولۇپ ساقلىنىپ قالغان. تۇرغان ئاكا ئەينە شۇنداق جاسارەتلىك ئەمگەكنىڭ ئېگىسى بولغان.

تۇرغان قاسىموۋ «ياركەنت تەۋەسىدىكى دەسلەپكى مېخانىزاتورلارنىڭ بىرىدىن بولغان.

مەن كىچىك چېغىمدىنلا ئەجداتلىرىمىز كەسپىگە مېھىر باغلاپ ئۆستۈم،— دەيدۇ تۇرغانبوۋاي سوھبىتىنى داۋاملاشتۇرۇپ ئوتتۇزىنچى يىللىرى ئېگىلىكلەرگە تېخنىكىلار كېلىشكە باشلاندى. مەن بىرىنچىلەردىن بولۇپ، مېخانىزاتورلارنى تەييارلايدىغان كۇرسىنى تاماملاپ، تراكتور ھايدىدىم.

ئاھالىنىڭ ساۋادىنى ئېچىش، نۇرغۇنلىغان مەدەنىي چارىلەرنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا زىچ ئارىلاشتى.

مېخانىزاتورلۇق كەسپىنى ئۆزلەشتۈرۈپ ئالغان تۇرغان ئاكىنىڭ ھاياتى ئېتىزلىقلاردا ئۆتتى.

ناھىيەلىك، ۋىلايەتلىك گېزىتلەرمۇ شۇ يىللىرى تۇرغان ئاكا قاسىموۋنىڭ ئىش تەجرىبىسىنى كۆپچۈلۈككە كەڭ تۈردە تەرغىپ قىلدى. ئۇ ھەققىدە ماقالىلار، ئوچېركلار يېزىلىپ، بېسىلدى. خەلق مەنپەئەتى ئۈچۈن ئىشلەشنى ئۇنىڭ ئالىي ۋەزىپىسى دەپ بىلگەن ئۇ ئەڭ ئىلغار قاتارىدا تىلغا ئېلىنىدى.

شۇنداق ئەستايىدىل ئەمگەك قىلىۋاتقان پەيتتە ئۇلۇق ۋەتەن ئۇرۇشى باشلىنىپ كەتتى. م ت س مېخانىزاتورلىرى شۇ مەزگىلدە سارغىيىپ پىشىپ كېلىۋاتقان ئاشلىقنى ژىغىشتۇرۇش سەپىرىگە ئاتلىنىۋاتاتتى. ئۇلارنىمۇ شۇم خەۋەر تەشۋىشكە سېلىپ قويدى. م ت س كلۇبىدا مىتىنگ بولدى. ھەممە ئەھۋالنى چۈشەندى. ۋەتەننى قوغداش ئۈچۈن نۇرغۇنلىغان ئەر ژىگىتلەر مەيدانىغا ئاتلاندى.

—شۇ يىلى كولخوز ئېتىزلىرىدا ئۆستۈرۈلگەن ئاشلىق ياخشى ئۆخشىغان دەپ ئەسلەيدۇ سابىق جەڭچى ئۆتمۈشنى ئەسلەپ،—بىزنىڭ فرونتقا ئەۋەتىش توغرىلىق يازغان ئىلتىماسىمىز قانائەتلەندۈرۈلمىدى. چۈنكى مول ھوسۇل ژىغىۋېلىشنىڭ ئۆزىمۇ ئەڭ موھىم ئىشلارنىڭ بىرى ئېكەنلىگى، فرونتقا ئەڭ بىرىنچى ئوزۇق-تۈلۈكنىڭ كۆپەرەك ئەۋەتىلىشى بىزگە يېنىپ-يېنىپ چۈشەندۈرۈلدى. بىز بىر توپ كومباينېرلار ئورمىغا ئاتلىنىپ كەتتۇق. مەھەللە ئادەملىرىنى غەم باسقان، ھەر كۈنى ژىگىتلەر مەيدانغا كېتىۋاتىدۇ. ژىغا-زىرە، ئادەملەر، ئانىلار ھەممىگە چۈشەندى. سەۋرلىك قىلىپ ئېغىرچىلىقلارغا بەرداشلىق بەردى. ئېتىزلىقلاردىكى ئاشلىق ئۆز ۋاقتىدا ژىغىشتۇرۇلۇپ ئېلىندى.

تۇرغان ئاكا فرونتقا كېلەركى ژىلى ئاتلاندى. ئۇ 252-ئاتقۇچلار دىۋىزىيەسىنىڭ 392-پولكى تەركىۋىدە ئۇزۇن يول يۈرۈلۈشىدىكى شىددەتلىك جەڭلەرگە قاتنىشىدۇ.

غالىبىيەت ئوڭايلىق بىلەن قولغا كەلگەن ئەمەس. مىڭلىغان جەڭچىلەر قۇرۇۋان بولدى. نۇرغۇنلىرى پۇت-قوللىرىدىن ئايرىلدى، ناكا بولۇپ قالدى. جۈملىدىن ياركەنتلىك تۇرغان ئاكىنىڭ ئوڭ قولىغا ئوق تېگىپ ئېغىر جاراھەتلەندى. ئۇ بىر نەچچە ئاي گوسپىتالدا داۋالانغاندىن كېيىن 2-گۇرۇپپىدىكى ناكا بولۇپ شۇ يىلى ئۆز يۇرتىغا قايتۇرۇلدى.

مەيدىسىنى جەڭگىۋار موكاپاتلار بېزەپ تۇرغان قاسىموۋ 1946-يىلدىن تارتىپ ئۆز كەسپى بويىچە ئىشلەپ، قالاقلاشقان خەلق ئېگىلىگىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ۋە تەرەققىي ئەتكۈزۈش يولىدا جان كۆيدۈرۈپ، ئەمگەك قىلىدۇ.

تۇرغان ئاكىنىڭ رەپىقىسى تۇدىخان ئانىمۇ ئاز جاپا تارتمىدى. ئۇمۇ ئېتىزلاردا، فېرمىلاردا ۋاقىت بىلەن ھېساپلاشماي ئەمگەك قىلدى. ئون بالىغا ئاتا-ئانا بولغان، ئۇلار ھۆرمەت بىلەن تىلغا ئېلىنىدۇ.

ئا. تۇردىياروۋ،

ياركەنت شەھىرى.

سۈرەتتە: «يەر يۈزىدە ئۇرۇش بولمىسۇن، دائىم تىنچلىق بولسۇن!»— بۇ ئانىلارنىڭ ئىزگۈ تىلىگىدۇر. ر. يۇسۇپوۋ چۈشەرگەن سۈرەت.

ئاسسامبلېيە ۋە رېفېرېندۇم نېمە ئۈچۈن پىكىر قىلدى

قازاقستان خەلق كوئوپېراتىۋپارتىيەسىنىڭ سىياسىي ئىجرائىي كومىتېتى قازاقستان خەلقلىرى ئاسسامبلېيەسىنىڭ قۇرۇلغانلىقى مۇناسىۋىتى بىلەن مۇراجەت قوبۇل قىلدى. ئۇنىڭدا مۇنداق دېيىلىدۇ: «پرېزىدېنت خوزۇردىكى كونسۇلتاتىۋ-مەسلىھەت ئورگىنىنىڭ بىرىنچى سېسسىيەسىنىڭ ئېچىلىشى، كۆپ مىللەتلىك دۆلەتتە تۇراقلىقنى موستەھكەملەش ئۈچۈن بىرلىشىشنىڭ ئىشەنچلىك ئىسپاتى بولدى. ئۇنىڭ كوندىلىك پائالىيىتىنىڭ قازاقستان جۇمھۇرىيىتىدە پۇقرالار جەمئىيىتىنى شەكىللەندۈرۈشكە ۋە تەرەققىي ئەتكۈزۈشكە، مىللەتلەر ئارا مۇناسىۋەتلەرنى ھەر تەرەپلىمە تەكەممۇللاشتۇرۇشقا، ئىجتىمائىي نېپىزلىكنى قولغا كەلتۈرۈشكە، دۆلەتچىلىكنى چىڭىتىشقا ۋە موستەھكەملەشكە، ئىقتىسات ۋە ئادالەتلىككە قارشىلىغان چارىلەرنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا ياردەم بېرىدىغانلىقىغا ئىشىنىمىز.

—بىز پرېزىدېنتنىڭ ئىچكى ۋە تاشقى سىياسىتىنى قوللاپ قۇۋۋەتلەيمىز. ئۇنىڭ جەمئىيەتنى ئىسلاھ قىلىشتا، مىللەتلەر ئارا رازىمەنلىكنى ساقلاشتا ئارتىلغان كۆپ چېقىرىشلىرى دېموكراتىك، ھوقۇقلۇق دۆلەت قۇرۇشقا ياردەم قىلىدىغانلىغىغا ئىشىنىمىز. ئەينە شۇنىڭ ئۈچۈن، ئاسسامبلېيەنىڭ ئەگىلىسى قوللاپ-قۇۋۋەتلىگەن ئالدا، بارلىق پۇقرالارنى رېفېرېندۇمغا ئاكتىپ ئىشتىراك قىلىشقا ۋە ن. نازاربايېۋنىڭ پرېزىدېنتلىق ۋاكالەتنى 2000-يىلغىچە ئۇزارتىش ئۈچۈن ئاۋاز بېرىشكە چاقىرىمىز.

(قازتاگ).

ئۇلار مىللىي ــ مۇستەقىللىق

مەزكۇر ماقالىنىڭ مۇئەللىپى ئوسمان تا يىر 1944-يىلى غۇلجىدا پارتلىغان مىللىي-ئازاتلىق ئىنقىلابىنىڭ ئىشتىراكچىسى. ئۇ 1944-يىلى 4-غۇلجا پىدائىيلار پولكىدا، ئاندىن 1946-يىلدىن 1950-يىلغىچە غۇلجا ئازات نىشانلىق 2-پولكتا روتا كوماندىرى ۋە باتالون سىياسىي رەھبىرى خىزمەتلىرىدە بولغان، ئاندىن 1950-51-يىللىرى شىنجاڭ ھەربىي رايونى ھوزۇرىدا ئېچىلغان سىياسىي كۇرستا ئوقۇغان. شۇنىڭدىن كېيىن 5-كورپۇس سىياسىي باشقارمىسىنىڭ مەخسۇس قىسىملار سىياسىي بۆلۈمىنىڭ باشلىقى بولۇپ ئىشلىگەن. 1953-يىلى شائىرلاردىن زەينىدىن سالىيېۋ، ئاسىر ھەسە، شۇنداقلا مىللىي ئارمىيە ئوفىتسېرلىرى قېيىم سابىرھاجىيېۋ، ئابدۇقادىر ئىبراھىمى ۋە ئوسمان تايىردىن ئىبارەت ئادەملەردىن مىللىي ئارمىيە تارىخىنى يېزىپ چىقىش گۇرۇپپىسى تەشكىل قىلىنغان بولۇپ، بۇ گۇرۇپپىغا ئوسمان تايىر يېتەكچىلىك قىلغان. مەزكۇر گۇرۇپپا مىللىي ئارمىيە تارىخىغا دائىر ماتېرىياللارنى توپلاپ، دەسلەپكى قەدەمدە 150 بەتتىن ئىبارەت تارىخىي ماتېرىيال تەييارلىغان. بۇ تارىخىي ماتېرىيالنى 5-كورپۇس شتابى، سىياسىي باشقارما ماقۇللاپ شىنجاڭ ھەربىي رايونى سىياسىي باشقارمىسىغا يوللىغان. مۇئەللىپ تۆۋەندىكى ماقالىنى ئەينە شۇ ماتېرىياللار ئاساسىدا يازغان.

ھۆرمەتلىك گېزىتخان ماقالىنى سەل قىسقارتىشلار بىلەن دىققىتىڭلارغا ھاۋالە قىلدۇق.

* * *

1944-يىلى ئاۋغۇستتىن 1949-يىلى ئوكتەبىرگىچە شەرقىي تۈركىستان خەلقىنىڭ تۆپكى ئارمىنى-يەنى تولۇق مۇستەقىللىقى ئۈچۈن جەڭ قىلغان مىللىي ئارمىيە تەشكىل قىلىنىپ، ئۇنىڭ تەركىۋىدىكى پولكلارنىڭ بايراق تاپشۇرۇپ ئالغىنىغا بىيىل 8-ئاپرېل كۈنى 50 يىل تولىدۇ.

بىز مىللىي ئارمىيەنىڭ چاقماق كەبى تېز يېنىپ ئۆچكەنلىكىنى زور ئەپسۇسلىنىش ۋە چوڭقۇر قايغۇرۇش بىلەن ئەسلەيمىز، گومىنداڭ خىتاي باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇشلاردا قەھرىمانلارچە قۇربان بولغان شېھىدلارنىڭ روھىغا باش ئېگىمىز.

مىللىي ئارمىيەنىڭ تەشكىل قىلىنىشى

ئىلى ۋىلايىتى ئازات بولۇپ، ئازات شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ تەسىس قىلىنىشى دەسلەپكى زور غەلىبە بولۇشى بىلەن قالغان 9 ۋىلايەتنى ئازات قىلىش ئۈچۈن ئاساسىي يول ياراتتى. ھۆكۈمەت شۇ ۋاقىتنىڭ تەلىۋىگە بىنائەن كۆرەشنى دەسلەپتە چۆچەك، ئالتاي، ۋە ئۈرۈمچىلەرگە ئۇلغايتىپ، قالغان ۋىلايەتلەردە كەڭ تەشۋىقات ئېلىپ بېرىپ، گومىنداڭ ھاكىمىيىتىگە قارشى خەلقنى قوزغاپ، پارتىزانلىق، قوراللىق ھەرىكەت ئېلىپ بېرىشنى قارار قىلدى. ھۆكۈمەتنىڭ بۇ قارارنى ئىجرا قىلىش ئۈچۈن پارتىزانلىق ئۇرۇشلاردا چېنىققان كۈچلەرنى ئاساس قىلىپ، مۇنتەزىم ئەرمىيە قۇرۇش كېرەك ئىدى.

1945-يىلى يانۋارنىڭ ئوتتۇرلىرىدا شەرقىي تۈركىستان ھۆكۈمىتىنىڭ مەخسۇس مەجلىسىدە قۇرۇلغان ئەرمىيەنىڭ تەركىۋى (شتاتى)، كىيىم-كېچەك، پوگون، ئۇنۋانلار، ئوردېن، مېدال ۋە بايراقلىرى، قىسقىسى مۇنتەزىم ئەرمىيەدە ئورۇنلۇق بارلىق قائىدە-قوللانما، تەرتىپ-ئىنتىزام ۋە باشقىلارنى مۇھاكىمە قىلىپ، بېكىتتى.

مىللىي ئارمىيە تەركىۋىدىكى قىسىم ئۈچ تۈرگە بۆلۈندى. 1-پىيادىلار قىسمى، 2-ئاتلىق قىسىم، 3 زەمبىرەك-مىنوميوتچىلار قىسمى.

ئەندى شتات بويىچە 1-پىيادە ۋە ئاتلىق برىگادا، 2-پولك، 3-باتالون، 4-روتا، 5-ۋۇزۋود، 6-بۆلۈملەرگە ئايرىلدى.

كوماندىرلار تەركىۋى-1-كىچىك كوماندىرلار-بۆلۈم كوماندىرلىرىدىن روتا ئېگىلىك خىزمەتچىسىگىچە، 2-ئورتا دەرىجىلىك ئوفىتسېرلار-ۋۇزۋود كوماندىرىدىن باتالون كوماندىرىغىچە، 3-يۇقىرى دەرىجىلىك ئوفىتسېرلار-پولك كوماندىرىدىن برىگادا كوماندىرىغىچە، 4-ئالىي باش قوماندان، ئۇنىڭ مۇئاۋىنلىرى ۋە باش شتاب باشلىقى.

كىچىك كوماندىرلارغا بېرىلىدىغان ئۇنۋانلار: 1-يېفرېيتور، 2-كىچىك ئۇنتېر-ئوفىتسېر، 3-چوڭ ئۇنتېر-ئوفىتسېر، 4-فېلدفېبېل، ئورتا دەرىجىلىك ئوفىتسېرلار-ۋۇزۋود كوماندىرىدىن روتا، باتالون كوماندىرىغىچە كىچىك لېيتېنانتتىن مايورغىچە، پولك كوماندىرىدىن برىگادا كوماندىرىغىچە-مايوردىن پولكوۋنىككىچە، ئالىي دەرىجىلىك ئوفىتسېرلار-باش قوماندان، ئۇنىڭ سىياسىي ۋە ھەربىي مۇئاۋىنى، باش شتاب باشلىقى- بۇلارغا بېرىلىدىغان ئۇنۋانلار- پولكوۋنىكتىن گېنېرال- لېيتېنانتقىچە.

قاتاردىكى جەڭچىدىن-باش قوماندانغىچە پوگون تاقاپ يۈرىدۇ. ھەربىي ئۇنۋانلار بالداق، يۇلتۇزلارنىڭ ئاز ۋە كۆپلىكى بىلەن پەرقلەندۈرۈلگەن. پوگونلار ئۈچ تۈرلۈك بولۇپ، پىيادە قىسىملارنىڭ -يېشىل رەختتىن، چۆرىسىگە قىزىل جىيەك تۇتۇلغان. ئاتلىق قىسىملارنىڭ كۆك رەختتىن بولۇپ، چۆرىسىگە قىزىل جىيەك تۇتۇلغان. باش شتاب جەڭچى-ئوفىتسېرلارنىڭ-قىزىل رەختتىن بولۇپ، چۆرىسىگە ئاق جىيەك تۇتۇلغان. باش كىيىمگە تاقىلىدىغان كاكاردا دۈگىلەك بولۇپ، ئوتتۇرىسىغا ئاي ۋە يۇلتۇز ئويۇپ ياسالغان. ئوفىتسېر- جەڭچىلەرنىڭ كىيىمى ماش رەڭلىك رەختتىن بولۇپ، ئوفىتسېرلەرگە ئالاھىدە تىكىلەتتى.

1945-يىلى 2- ئايدا ھۆكۈمەت شەرقىي تۈركىستان پۇخرالىرىنىڭ ھەربىي خىزمەت ئۆتەش قانۇنىنى ئېلان قىلىپ، ئۇنىڭدا- 18دىن 22 ياشقىچە قەدەر تەن سالامەتلىكى يار بەرسە ئۈچ يىل، ئوفىتسېرلار 25 يىل ۋەزىپە ئۆتەپ، دەم ئېلىشقا چىقىدۇ ياكى ئىشلەۋېرىدۇ. ھۆكۈمەتنىڭ ژۇقارقى توختاملىرىنى ئىجرا قىلىش ئۈچۈن، ناھىيەلەردە ھەربىي تورا (ھەربىي خىزمەت) ئىدارىلىرى قۇرۇلغان ئىدى.

ھۆكۈمەت جەڭچى-ئوفىتسېر ۋە كادىر خىزمەتچىلەرنى مۇكاپاتلاش ئۈچۈن ئوردېن ۋە مېداللارنى تەسىس قىلدى. 1- «خەلق قەھرىمانى» دېگەن ئاي- يۇلتۇزلۇق ئوردېنى- بۇ باشقا ئوردېنلاردىن يوغان، تازا ئالتۇندىن ياسالغان. بۇ ئوردېن-ئابدۇغېنى باتۇر، دەللىخان ۋە پاتىخ مۇسلىموۋقا بېرىلگەن. 2- «ئازات نىشانلىرى» ئوردېنى- بىرىنچىسى تازا ئالتۇندىن ئاي ۋە يۇلتۇز شەكلىدە ياسالغان. ئىككىنچىسى كۈمۈچتىن ئىدى. 3- «ئىستىقلالىيەت ئۈچۈن كۆرەش» ئوردېنى- 1- تازا ئالتۇندىن بەش يۇلتۇز شەكلىدە بولۇپ، ئوتتۇرىسىدا ئاي-يۇلتۇز بار ئىدى. 2-سىمۇ، بەش يۇلتۇزلۇق بولۇپ، تازا كۈمۈچتىن ئىدى. 4-باتۇرلىغى ئۈچۈن»، 5- «پىدائىي»، 6- «ساداقەت» مېداللىرى. بۇلار ساپ كۈمۈچتىن، ئوتتۇرىسىدا ئاي ۋە يۇلتۇز بولۇپ، ئاي ۋە يۇلتۇزنىڭ ئاستى تەرىپىگە- «باتۇرلىغى ئۈچۈن»، «پىدائىيلىغى ئۈچۈن» ۋە «ساداقەتلىكى ئۈچۈن» دېگەن خەتلەر ئويۇپ ياسالغان ئەجايىپ كۆركەم ئوردېن-مېداللار ئىدى. 1945-يىلى 3-ئاينىڭ باشلىرىدىن تارتىپ، بارلىق جەڭچى- ئوفىتسېرلار -دىن تا باش قوماندانغىچە- ھەربىي كىيىم-كېچەك، ئۇنۋانلار بېرىلدى.

1945-يىلى 1-ئاينىڭ ئاخىرلىرىدىن باشلاپ مۇنتەزىملىشىشكە قاراپ جىددىي ھەرىكەتلىنىۋاتقان قىسىملاردا جەڭچىلەرگە، پىيادە ھازىرلىق، تەرتىپ-ئىنتىزام ۋە ئېتىش ھازىرلىقىغا ئوخشاش ھەربىي دەرسلىك قوللانمىلار: «سوۋېت ئەرمىيەسىنىڭ ھەربىي قوللانمىلىرىدىن» سۆزمۇ-سۆز تەرجىمە قىلىنىپ، ھەر كۈنى 7-8 سائەتتىن مەشىق قىلىنىدى.

ھۆكۈمەتنىڭ قارارى بويىچە 1945-يىلى 8-ئاپرېل كۈنى تەنتەنىلىك ھالدا (ل. مۇتەللىپ نامىدىكى باغدا) مىللىي ئارمىيەنىڭ دۇنياغا كەلگەن كۈنى جاكالىنىپ، پولك، مۇستەقىل باتالونلارغا بايراق تاپشۇرۇلدى. شۇ كۈنى بايراق تاپشۇرۇپ ئالغان قىسىملار - سۈيدۈڭ پىيادە 1- پولك، غۇلجا ئازات نىشانلىق 2- پولك، ئىلى پىيادە 4-پولك، تۆگگان پولكى، تېكەس ئاتلىق 1- پولك، كۈنەس ئاتلىق 3- پولك، توققۇزتارا 5 - قازاق ئاتلىق پولكى، مۇڭغۇل ئاتلىق باتالونى، ئارتىلېرىيە باتالون (دىۋىزىون) ۋە باش قوماندانىنىڭ ئاتلىق مۇھاپىزەتچى- باتالونى قاتارلىق قىسىملار ھۆكۈمەت ۋە ھەربىي باشلىقلار ئالدىدىن پارادتىن ئۆتتى. بۇ كۈنى غۇلجا خەلقى زور خۇشاللىقلار بىلەن قارشى ئالدى. بايراق تاپشۇرۇلغان-3- پىيادە پولك، تورت ئاتلىق پولك ۋە ئۈچ مۇستەقىل ئاتلىق باتالونلار بولۇپ، بۇلارنىڭ خۇسۇسىي تەركىۋىدە 15 مىڭدىن ئارتۇق جەڭچى -ئوفىتسېرلار بار ئىدى.

پارتىزانلار ئوترەدلىرى قايسى جايدا تەشكىللىنىپ ئۇلغايغان بولسا، شۇ جاينىڭ نامى ئاساس قىلىنىپ، پولكلار قۇرۇلدى. 4- پىيادە پولك ۋە تۆگگان پولكىنىڭ بايراقلىرى ئاق رەڭلىك بولۇپ، ساپ تەرەپكە قاراپ بايراقنىڭ ئۈچتىن بىرى ھېساپلانغان يېرىگە ئاي ۋە يۇلتۇز، ئۇنىڭ ئاستىغا ئاخىرقى چېتىدىن ساپ تەرىپىگە قارىتا- «لائىلاھە ئىللاللا مۇھەممەت رەسۇللاللا» دېگەن سۆزلەر يېزىلغان. ئۇنىڭ ئىككىنچى تەرىپىگە ئاي يۇلتۇز ئاستىغا مەسىلەن: 4- غۇلجا پىيادە پولكى» دەپ يېزىلغان. قالغان بارلىق پولكلارنىڭ بايراقلىرى ھاۋارەڭ بولۇپ، ئۇنىڭ ھەر ئىككى تەرىپىدە ئاي يۇلتۇز، ساپ ساپ تەرىپىگە قارىتىلىپ ئالتۇن رەڭلىك ژىپلار بىلەن كەشتىلەپ ئىشلەنگەن ئاي يۇلتۇزنىڭ ئاستىغا، بايراقنىڭ ئايىغىدىن ساپ تەرىپىگە قارىتىپ، «شەرقىي تۈركىستاننىڭ ئىستىقلالىيىتى ئۈچۈن ئالغا!» دېگەن شەرەپلىك خەت ئۇيغۇرچە يېزىلىپ، 2-تەرىپىگە ئاي، يۇلتۇزنىڭ ئاستىغا مەسىلەن: «سۈيدۈڭ ئاتقۇچى پىيادىلەر پولكى» دەپ يېزىلغان. ھەر بىر قىسىم ئۆز بايراقلىرىنى قىسىمنىڭ كومېندانت ۋۇزۋودىدىكى جەڭچىلەردىن پەخىرىي قاراۋۇل چىقىرىپ ساقلاتتى. قىسىم بايراقلىرىنىڭ يېنىدىن ئۆتكەندە، قاتاردىكى جەڭچىدىن باش قوماندانغىچە ھۆرمەت قەدەم بىلەن ھەربىيچە سالام بېرىپ ئۆتەتتى. ھەر قانداق بىر شارائىتتا، بايراقتىن ئايرىلىپ قالغان قىسىملار تارقىتىلىپ، شۇ قىسىمنىڭ كوماندىرى، سىياسىي رەھبىرى ۋە شتاب باشلىقى ھەربىي سوتقا تارتىلاتتى.

45-يىلى 4- ئاينىڭ 8-كۈنى مىللىي ئارمىيەنىڭ ئالىي باش قوماندانى مارشال ئەلىخان تورە، باش قوماندان گېنېرال-مايور پولىنوۋ، مۇئاۋىن قوماندان پولكوۋنىك زۇنۇن تېيپوۋ، سىياسىي جەھەتتىن مۇئاۋىن قوماندان پولكوۋنىك ئابدىرىم ھاسانوۋ، مىللىي ئارمىيە دىنى رەھبىرى دامۇللا رازىيېۋ، ئارمىيە سىياسىي بۆلۈم باشلىقى پودپولكوۋنىك ئابدىكېرىم ئابباسوۋ، باش شتاب باشلىقى گېنېرال-مايور مازاروۋ ئىدى.

باش شتاب تەركىۋىدە بىر قانچە بۆلۈملەر بولۇپ، مەسىلەن: سىياسىي بۆلۈم، ھەربىي تەييارلىق بۆلۈم، رازۋېدكا بۆلۈمى، كادىرلار بۆلۈمى، مىللىي ئارمىيە تەمىنات بۆلۈمى، تىببىي بۆلۈمى بار ئىدى. مىللىي ئارمىيەنىڭ يەنە بىر ئارقا سەپ تەمىنات بۆلۈمى تېكەس ناھىيەسىدە بولۇپ، بۇ بۆلۈم مىللىي ئارمىيەنى گۆش، ماي بىلەن تەمىنلەيتتى. بۇنىڭ باشلىقى پولكوۋنىك قۇرۋانجان ئاساسىي جەھەتتىن باش تەمىنات باشلىقىنىڭ مۇئاۋىنى ھېساپلىناتتى. ئارمىيەنىڭ دالا سوتى بولۇپ، باشلىقى پولكوۋنىك ئابدىغوپۇر سابىرھاجىيېۋ ئىدى.

46-يىلى 6-ئاينىڭ بىرىنچى يېرىمىدا (11 بىتىم ئىمزالانغاندىن كېيىن) ئىسخاقبېك مونونوۋ مىللىي ئارمىيەنىڭ قوماندانى بولۇپ، گېنېرال-لېيتېنانت ئۇنۋانى بېرىلدى. پارتىزانلىق دەۋرىدىن 46-يىلى 15-ئىيۇنغىچە (11 بىتىم ئىمزالانغانغا قەدەر) مىللىي ئارمىيە جەڭچى -كوماندىرلىرىنىڭ ھەربىي مارشى ۋە ئاخشىلىرىدىن كۆپلىپ مىسالغا كەلتۈرەي:

قوغلايمىز دۈشمەننى سەددىچىنگە،

قالمىدى ھېچ ھەققى ئەندى بىزلەردە.

ياشىسۇن، ياشىسۇن ئازات تۈركىستان،

ئاتلاندۇق ئەر-ئايال ئازاتلىق ئۈچۈن.

پارتىزانلىق ئۇرۇشنىڭ كېچىشى

پارتىزانلىق ئۇرۇش باشلىنىپ، 44- يىلى 10- ئايلارغا كەلگەندە پارتىزانلارنى باشقۇرۇشقا ئوڭايلىق تۇغدۇرۇش ئۈچۈن ئۇلاستاي باسلىگەندىكى پارتىزانلار ئۈچ چوڭ ئوترەدكە، ھەر بىر چوڭ ئوترەدنى ئۈچتىن ئورتا ئوترەدكە، ھەر بىر ئورتا ئوترەدنى ئۈچتىن كىچىك ئوترەدكە بۆلۈپ تەشكىللەشنى، چوڭ ئوترەدتىكى پارتىزانلار 350 دىن 400 گىچە، ئورتا ئوترەد 120-125 گىچە، كىچىك ئوترەد 40 پارتىزاندىن كام ئەمەس ئىدى. 1-چوڭ ئوترەد باشلىقى پاتىخ مۇسلىموۋ، 2-چوڭ ئوترەد باشلىقى ئابدۇغېنى مەمەتباقى ئوغلى، 3-چوڭ ئوترەد باشلىقى ئەكبەر ئىدى.

ئىلقا ناھىيەسىنىڭ تاغلىق رايونلىرىدا ئېلىپ بېرىلغان ئۇرۇشلار پارتىزانلارغا غەلىبىلىك ئۇرۇشۇش تەجرىبە، ساۋاقلىرىنى ئۆزلەشتۈرۈشكە ئىمكانىيەت يارىتىپ بەردى. مەسىلەن: خىتاي چېرىكلىرىگە ئۇشتۇمتۇت ھوجۇم قىلىش، ئۇرۇشنى ئۇزۇنغا سوزماي تېز تۈگۈتىش، مۇداپىئەدە كوپ تۇرماي، دۈشمەننى پارچىلاپ يوقۇتۇش، دۈشمەننىڭ كىچىك كۈچلىرىگە چوڭراق كۈچلەر بىلەن ھوجۇم قىلىش قەتئىي مېجىپ تاشلاش، دۈشمەننىڭ ئاساسلىق كۈچلىرىگە ھوجۇم قىلىشتا- ئاۋازنى غەرىپتىن چىقىرىپ، شەرقتىن زەربە بېرىش، مۇمكىن قەدەر تار-مار قىلىش، ئۇرۇشنى ئاز قىلىپ، ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە تۈگەل يوقۇتۇش ئۇرۇشنى ئېلىپ بېرىش تاكتىكىسىنى قوللاندى. مىللىي ئارمىيە كېيىنكى ۋاقىتلاردىكى چوڭ-كىچىك ھەل قىلغۇچى ئۇرۇشلاردىمۇ مۇشۇ تاكتىكىنى داۋاملىق قوللۇنۇپ چوڭ غەلىبىلەرنى قازاندى.

يەنە شۇنىڭدەك موكۇنۇپ دۈشمەن ئالدىنى توساپ تۇيۇقسىز زەربە بېرىش، دۈشمەن گاڭگىراپ قالغاندا ئاتلىق ھوجۇمغا ئۆتۈش، قىسقا مۇددەتلىك ئاكتىۋ مۇداپىئەلىنىش، پارتىزانلىق تەشەببۇسنى قولدا تۇتۇپ تۇرۇش، پارتىزانلىق ئۇرۇشنىڭ كام بولسا بولمايدىغان بىردىن بىر ئالاھىدىلىگى ئېكەنلىكىنى كورسەتتى.

ئىلى ۋىلايىتىدە پارتلاپ چىققان مىللىي-ئازاتلىق ئىنقىلابىنى، ئۈرۈمچىدىكى خىتاي قوماندانلىقى دەسلەپكى ۋاقىتتا باستۇرۇش ئۈچۈن ئۈرۈمچىدە تۇرۇشلۇق 7-دىۋىزىيەسىنىڭ مۇئاۋىن كوماندىرى- دودې فونى ئىلى ۋىلايىتىدە تۇرۇشلۇق بارلىق خىتاي قوشۇنلىرىغا قوماندان قىلىپ 44-يىلى 9 - ئاينىڭ 3-كۈنى غۇلجىغا ئەۋەتتى. بۇنىڭ بىلەن بىرگە ئۇلكىلىك باش ساقچىنىڭ مۇئا

ئۈچۈن كۆرەشكەن ئىدى

ۋىن باشلىقى لىۋبىندى كەلدى. موشۇ مەز
گىلدە گومىنداڭچى خىتايلارنىڭ ئىلى ۋىلا-
يىتىدە، چىلپەنزە (قورغاس)، سۈيدۈڭ، كۆ
رە، ئىپكەس ۋە قىزىل كۆرەلەردە بىردىن يە
نى 5 روتا، بۈنگدىن باشقا 3 مۇنتەزىم با
تالونى، ئاماللىقنى ساقلاش (ئىچكى مۇدا
پىە) 4-پولكى، جەمى- 3000دىن كۆپرەك
چېرىگى بار ئىدى.

دودې فۇ غۇلجىغا كېلىشى بىلەن ئاماللىق-
نى ساقلاش 4-پولكىنىڭ مۇئاۋىن كوماندىرى
شى خەي سەنگە كۆچلەندۈرۈلگەن باتالون
بىلەن نىلقا تاغلىق رايونىدىكى پارتىزانلارنى
يوقۇتۇشقا بۇيرۇق بېرىدۇ. 9-ئاينىڭ 16-
كۈنى مەزكۇر خىتاي باتالو نى نىلقا تاغ-
لىق رايونىغا يېتىپ كېلىشى بىلەن تاغ ئې-
غىزىنىڭ ئىككى تەرىپىگە ئورۇنلىشىۋالغان
پارتىزانلار بىر ئاز ئېچكىرلىتىپ قويۇپ بې
رىپ بارلىق قوراللاردىن بىردەك ئوق ياغ-
دۇرىدۇ. مەگدەپ قالغان دۈشمەن ئوڭشىلىۋا
لغىچە پارتىزانلار چوقان-سۈرەن بىلەن ئا
لىق ھۇجۇمغا ئۆتىدۇ. خىتايلار ئورغۇن ئو
لۈكلىرىنى قالدۇرۇپ، شى خەي سەن بىر رو
تىغا يېتەر- يەتمەس چېرىكلىرى بىلەن قې-
چىپ مازارنىڭ غەرىپ تەرىپىگە كېلىپ چوڭ
قۇر خەندەك كولاپ مۇداپىئەلىنىدۇ.

شى خەي سەننىڭ مەغلۇبىيىتىدىن كېيىن
غۇلجىدىكى خىتاي قوماندانلىقى «ئالتە ئوغ
رى»نىڭ باشلىقى غېنىنىڭ (شۇ مەزگىلدە
بارلىق خىتاي ھاكىمىيەت ئورۇنلىرى پارتى
زانلارنى ئالتە ئوغرى دەيتتى) بېشىنى ئېلىپ
كەلگەنلەرگە 20 مىڭ، ئەگەر ئۆزىنى تىرىك
تۇتۇپ ئەكەلسە 25 مىڭ دوللار (شىڭ شى
سەي چىقارغان قەغەز پۇل دوللار دەپ ئاتا
لاتتى) مۇكاپات بېرىلىدۇ دەپ، چوڭ تاختا
قەغەزلەرگە چوڭ ھەرپلەر بىلەن ئۇيغۇر-
چە، خىتايچە يېزىپ، غۇلجا شەھىرىنىڭ -
مەسچىت، كلۇب ۋە ئادەملەر كوپ توپلىنى-
دىغان جايلىرىغا چاپلاپ قويغان ئىدى.

نىلقا ناھىيە مەركىزىنىڭ ئېلىنىشى

مىللىي- ئازاتلىق ئىنقىلابىقا بىۋاستە رەھ
بەرلىك قىلغۇچى «ئازاتلىق تەشكىلاتى»نىڭ
قارارى بويىچە پارتىزانلار پۇختا تەييارلىق
كورۇپ، دۈشمەن كېلىش ئېھتىماللى بار غە-
رىپ تەرەپكە 2 ئورتا ئوترەدنى قالدۇرۇپ،
44-يىلى 10-ئاينىڭ 5- كۈنى نىلقا مەر-
كىزىنى تولۇق قورشاۋغا ئېلىپ، ئىككى كۈن
شىددەتلىك جەڭلەردىن كېيىن دۈشمەنى ئوجۇقە
تۇرىلىدۇ. ئۆلمەي قالغانلىرى قولىنى كوتۇ
رۇپ تەسلىم بولىدۇ. بۇ جەڭدە ھەربىي -
مەمۇرىي خىتايلاردىن 147 نەپىرى ئەسىر ئې
لىنىدۇ، 90دانە جەڭ مىلتىقى، 2 پۇلېميوت،
ئورغۇنلىغان ئوق-دورا، ئات-ئۇلاغ ۋە يې-
مەك-ئىچمەك غەنىمەت ئېلىنىدۇ. 44- يىلى
10-ئاينىڭ 7- كۈنىدىكى ھەل قىلغۇچى جە
ڭدە، ئورتا ئوترەد باشلىقى خەمىت مۇسلى-
مۇۋ قەھرىمانلارچە شېھىد بولىدۇ. نىلقىنىڭ
ئازات قىلىنىشى خىتاي ھەربىي ۋە مەمۇرىي
ھاكىمىيەت ئورۇنلىرىنى ئىنتايىن تەشۋىش
ۋە تەھلىكىگە سېلىپ قويىدۇ. 44-يىلى 10-
ئاينىڭ 9-كۈنى دودې فۇ ۋە لىۋبىندىلەر
ساموليوت بىلەن ئىلىدىن ئۈرۈمچىگە بېرىپ،
8-ئۇرۇش رايونىنىڭ (شۇ مەزگىلدە گو-
مىنداڭچىلار شەرقىي تۈركىستاننى 8-ئۇ-
رۇش رايونى دەيتتى) قوماندانى جۇشياۋ-
لياڭغا نىلقا شەھىرىنىڭ قولدىن كەتكەنلىگ-
نى، غۇلجا شەھەر ئىچىدىمۇ ئەھۋالنىڭ ئىن
تايىن ئاچارلىغىنى بايان قىلىدۇ. جۇشياۋلياڭ
دودې فۇنى ئورنىدىن ئېلىپ تاشلاپ، ئۈرۈمە
چىدىكى زاپاس 7-دىۋىزىيەنىڭ شتاب باشلە
قى ساۋدىلىڭنى ئىلى ۋىلايىتىدىكى خىتاي
قوراللىق كۈچلىرىنىڭ قوماندانلىقىغا بەلگۈ-
لەش بىلەن زاپاستىكى دىۋىزىيەنىڭ 2-باتا-

لونى ۋە بىر مىنوميوت روتىسىنى ئىلى ۋ
لايىتىگە ئەۋەتىدۇ.

ساۋدى لىڭ غۇلجىغا كېلىشى بىلەن 4 -
باتالون ۋە مىنوميوت (82 كالىبېرلىق)رو-
تىنى پارتىزانلارغا قارشى نىلقىغا ئەۋەتىدۇ.
بۇ خىتاي چېرىكلىرى نىلقا تاغلىرىنىڭ ساي،
جىرالىرىدا ئارقىمۇ- ئارقا قاتتىق زەربە
يەپ، بورىدىن قورققان قويغا ئوخشاش رو
ھى چۈشۈپ كېتىدۇ.

مەسىلەن: خىتايلارنىڭ بىر باتالونى قا-
رىسۇ داۋىنىغا كەلگەندە، بۇ يەردە مۇكۇ-
نىپ ياتقان ئەكبەر باتۇر باشچىلىقىدىكى
چوڭ ئوترەدنىڭ تۇيۇقسىز بەرگەن قاتتىق
زەربىسىگە ئۇچراپ، كۆپ قىسمى يوقۇتى-
لىپ، ئاز قىسمى قېچىپ كېتىدۇ. بۇ ئۇرۇشە
تا ئورغۇنلىغان- مىلتىق، ئوق-دورا ۋە 8
قول پۇلېميوت غەنىمەت ئېلىنىدۇ. بۇ قات-
تىق ئۇرۇشتا ئەكبەر باتۇر شېھىت بولىدۇ.
ئۇنىڭ ئورنىغا ئىنىسى سېيىپ چوڭ ئوترەد
باشلىغى بولۇپ تەيىنلىنىدۇ.

غۇلجا شەھىرىنىڭ ئازات قىلىنىشى

ئۈرۈمچىدىكى خىتاي ئەسكەرلىرىنىڭ باش
قوماندانى جۇشياۋلياڭنىڭ ئىلى ئىنقىلاۋىنى
باستۇرۇش ئۈچۈن ئەۋەتكەن قوماندانى
ساۋدى لىڭ ئەسكەرلىرىنىڭ كۆپچىلىك قىسمە
نى تاغلىق رايونغا ئەۋەتىپ، ساي، جىرا،
ئېغىزلارغا تارىلىپ كېتىدۇ. ئەندى غۇلجا
شەھىرىنى مۇداپىئە قىلىش ئۈچۈن مۇنتەزىم
ئەسكەر تولىمۇ ئازلىق قىلغانلىغى ئۈچۈن
ئىلى مىللەتلەر گىمنازىيەسىدە ئوقۇۋاتقان
خەنسۇ باللىرىنى، غۇلجا شەھىرىدىكى خەنـ
سۇ مۇئەللىملەرنى، تىجارەتچىلەرنى، مە-
مۇرىي خىزمەتچىلەرنى قوراللاندۇرۇپ، غۇ
لجا شەھىرىنى مۇداپىئە قىلماقچى بولىدۇ. لې
كىن بۇ يېڭىدىن قوراللانغان خىتايلار، قو-
رال ئىشلىتىشنى ۋە جەڭ قىلىشنى بىلمەي-
دىغان ئاددى ئادەملەر ئىدى. پارتىزانلار ئۇ
رۇشى باشلىنىپ، ئوقۇغۇچى، تىجارەتچى
خىتايلارغا قورال تارقىتىپ بېرىلگەن ۋاقىت-
قىچە، ئىلىدىكى خىتاي قوماندانلىغى 1500
گە يېقىن ئەسكەر ۋە ئوفىتسېرلىرىدىن ئايرى
لىپ قالغانلىغى ئۈچۈن بۇنىڭ ئورنىغا ئوقۇ
غۇچى، سودىگەرلەرگە قورال تارقىتىپ بې-
رىپ، چىقىمنىڭ ئورنىنى بىر ئاز تولۇقلىغان
بولسىمۇ، بۇلار ئۇرۇش قىلىشنى بىلمەيتتى.
خالاس.

44-يىلى 6-ئوكتەبر كۈنى كەچقۇرۇن-
لىغى غۇلجا شەھىرىنىڭ قارىدۆڭ مەھەللىسى-
گە جايلاشقان خىتاي ساقچى ئىدارىسىغا غې-
نى بىر ئاز پارتىزانلار بىلەن ھۇجۇم قىلىپ،
ساقچى ئۇرمىسىدە ياتقان پاتىخ مۇسلىموۋ
نىڭ خوتۇن-باللىرىنى قۇتقۇزۇپ تۇرپان
يۈزىگە بېرىپ ئورۇنلىشىدۇ. شۇ كېچىسى
ئابدىكېرىم ئاباسوۋ رەھبەرلىك قىلىدىغان
ئىلى پارتىزان ئوترەدى قورغاس، چىلپەنزە
ناھىيەسىنىڭ تاغلىق ئورۇنلىرىدىن كېلىپ،
غۇلجا شەھىرىنىڭ غەربىگە ئورۇنلىشىدۇ.

44-يىلى 11-ئاينىڭ 7-كۈنى غۇلجا شە
ھىرىنىڭ شەرقىي -شىمال ۋە غەربىي -شى-
مال تەرىپىدىن ئىلقىدىن كەلگەن ئۈچ چوڭ
ئوترەد، غۇلجىنىڭ غەربىي تەرىپىدىن ئاب-
باسوۋ ئوترەدى شەھەر مەركىزىگە بىر ۋاقىتتا
ھۇجۇم باشلايدۇ. شۇ كۈنكى ئۇرۇشتا خى-
تايلارنىڭ باش ساقچى ئىدارىسى، قوماندان-
لىق شتابى، ئۈچ رايونلۇق ساقچى ئىدار-
سى، ئېلېكتر ستانسىيەسى (ئۇن زاۋۇدى)
ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش خىتاي ئەسكەرلىرى
بار جايلار قورشاۋغا ئېلىنىدۇ. بۇ جەڭدە
لىۋبىندى ئۆلتۈرۈلىدۇ. بۇلار قورشاۋغا ئې-
لىنغاندىن كېيىن، بىر-بىرسى بىلەن ئالاقە قى
لالماي، ھەر قايسىسى ئىتىم سىراپ قال-
دۇ. بۇ خىتايلارنى بۇلۇپ يوقۇتىشقا ئاسان

لىق، ئەپچىل شارائىت يارىتىلىدۇ. 44-يىلى
8-9-10- نويابىر كۈنلىرى خىتاي باش ساق
چى ئىدارىسىدىن باشقا ھەممە جايلار ئازات
قىلىنىدۇ. 11 -نويابىر كۈنى غېنى باتۇر
باش ساقچى ئىدارىسىنىڭ ئەتراپىنى قور-
شاپ تۇرغان كىچىك سېپىل ئاستىغا دورا
كۆمۈپ پارتلىتىپ، ئېچىلغان يەردىن پارتى-
زانلار ساقچى ئىچىگە كىرىپ، قوچاقلاشما
جەڭ قىلىپ بارلىق دۈشمەننى قىرىپ تاش-
لايدۇ. غۇلجا شەھىرىنى ئازات قىلىش ئۇ-
رۇشى باشلانغاندىن تارتىپ، غۇلجا شەھەر
خەلقى پارتىزانلارغا يار-يۆلەك بولۇپ، بار
لىق جەھەتتىن ياردەملەشتى. 10- نويابىر
كۈنى خىتاي قوماندانلىق شتابىغا قاتتىق ھۇ
جۇم باشلىغان چاغدا، قوماندان ساۋدى لىڭ
ئۆز شتابىنى ھەيرانباغ كازارمىسىگە يۆت-
كەپ كەتتى. ساۋدى لىڭ تىرىك قالغان ئەس
كەر، ئوفىتسېرلىرىنى ھەيرانباغ، لياڭشاڭ
بۇتخانا ۋە ئايرودروملارغا ئورۇنلاشتۇردى.

44-يىلى 7- نويابىردىن باشلاپ 12-نويا
برغىچە بولغان ئۇرۇشلاردا پارتىزانلار زور
غەلىبىلەرنى قولغا كەلتۈرۈش بىلەن 300دىن
كۆپرەك دۈشمەننى يوجۇقتۇرۇپ، 350دىن
ئارتۇق خىتاي ئەسكەر ۋە ئوفىتسېرلىرىنى
ھەم قورالىق ساقچىلارنى ئەسىر ئالىدۇ.
400دىن ئارتۇق مىلتىق، 15 قول پۇلېميوتنى
ۋە باشقىلارنى غەنىمەت ئالىدۇ.

غۇلجا شەھىرىدىكى ۋىلايەتلىك ساقچى
ئىدارىسى ئازات قىلىنغان چاغدا 200دىن كۆ
پىرەك بېگۇنا مەھبۇسلارنى قويۇپ بېرىدۇ.
شۇ ساقچى ئىچىدىكى تاھارەتخانا ۋە چوڭ-
قۇر كولانغان ئورىلاردىن ساقچى ئەمەلدار-
لىرى بوغۇپ ئۆلتەرگەن 250دىن ئارتۇق
گۇناسىز ئادەملەرنىڭ جەسەتلىرى تېپىلىدۇ.

12-13- نويابىر كۈنلىرى ئىلقىغا ئەۋەت-
كەن گومىنداڭ خىتاي ئەسكەرلىرىنىڭ ئۆل-
مەي قالغانلىرى ھەيرانباغ كازارمىسىگە كې-
لىپ ئورۇنلاشتى. پارتىزانلارنىڭ ۋە غۇلجا
خەلقىنىڭ جېنىنى قولىغا ئېلىپ كۆرەش قى-
لىشى نەتىجىسىدە غۇلجا شەھىرى (ھەيران-
باغ كازارمىسى، لياڭشياڭ بۇتخانىسى ۋە
ئايىدرومىلاردىن باشقا) تولۇق ئازات قىلىنىپ
12-نويابىر كۈنى زور تەنتەنىلەر بىلەن ئا-
زات شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ
قۇرۇلغانلىغى جاكالىنىدۇ.

ئىلى ۋىلايىتىنىڭ ھەر قايسى ناھىيە، شە
ھەر، رايونلىرىدا بارلىققا كېلىپ، ئۇلغۇيۇپ
خىتاي قوشۇنلىرى بىلەن جەڭ قىلىۋاتقان پا
رتىزان ئوترەدلىرى بىلەن مۇنتەزىم ئالاقە
باغلاپ، تەشكىلىي جەھەتتىن بارلىق پارتىزا
نلارنى 8 چوڭ ئوترەدكە (بۇ ئوترەدلەرنىڭ
ھەر بىرىدە 350دىن 400گە قەدەر پارتىزا
نلار بار ئىدى) بۆلۈپ قولدا بار قوراللار
تەكشى تەخسىم قىلىنىپ بېرىلدى.

* * *

1944- يىلى مىللىي ئازاتلىق ئىنقىلاپ با
شلىنىپ، 1945-يىلى ئۈچ ۋىلايەت تولۇق
ئازات قىلىنىپ 8- سېنتەبر كۈنى ماناس دە
رياسىنىڭ غەربىي قىرغىقىغا مىللىي قوشۇن-
لار كەلگىچە بولغان ئارىلىقتا، خىتاي قو-
شۇنلىرى ئېمىشكە بىرەر قېتىم مىللىي قو-
شۇنلارغا زەربە بېرەلمىدى، چۈنكى شەر-
قىي تۈركىستاننىڭ كەڭ زېمىنىدا خىتاينىڭ
100 مىڭدىن ئارتۇق، تولۇق قوراللانغان مۇ
نتەزىم قوشۇنلىرى بار ئىدىغۇ؟ دېگەن سو-
ئال تۇغۇلىدۇ.

ئازات شەرقىي تۈركىستان ھوكۇمىتى قۇ
رۇلىشى بىلەن بارلىق ئىمكانىيەتلەردىن پاي-
دىلىنىپ، ۋەتىنىمىزنىڭ بارلىق ۋىلايەتلىرىگە
كۆپلىگەن تەشۋىق ۋاراقلىرىنى ئەۋەتىپ،
2، 3 ئاي ئىچىدە ھەممە ۋىلايەتلەردە خىتاي
لارغا قارشى، تۈرلۈك ۋەتەننى ئازات قى-
لىش تەشكىلاتلىرى قۇرۇلۇپ، چوڭ-كىچىك
پارتىزانلىق ھەركەتلەر ئارقا-ئارقىدىن مەيـ
دانغا كەلدى.

مەسىلەن: ئۈرۈمچىدە قاسىم زۇلياروۋ، قو
مۇلدا سېيىت باتۇر، ئالتايدا ئوسمان، دە-
لىلخان، موللا ئىسلام شاگىرتۈك، چۆچەكتە باي

كەنجى (مايىل پارتىزانلىرى)، ئاقسۇدا لۇت-
پۇللا مۇتەللىپ ۋە قەشقەر، يەكەنلەردە رە
سمىي مىللىي ئارمىيە تەشكىل قىلىنىپ، ئۇ
رۇش باشلىنىدۇ. دېمەك 9 ۋىلايەتنىڭ بىرىمۇ
جىم ئەمەس ئىدى. چۈنكى خىتايلارنىڭ زۇ-
لمى ئېشىپ پۈتۈن خەلقنى جېنىدىن جاق
تويدۇرغان ئىدى. ئىلىدا قوزغۇلۇپ غەلىبە
قىلىپ، ئازات شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرى
يىتى قۇرۇلغانلىغىنى بىلگەن خەلق، ئاستا-
ئاستا تەشكىلاتلارغا ئۇيۇشۇپ، پارتىزانلىق
ئۇرۇشلارنى باشلىۋەتتى. جاي-جايلاردىكى-
پارتىزانلارغا ئازات شەرقىي تۈركىستان ھو
كۇمىتى ئالاھىدە چارە قوللۇنۇپ، ئۇلارنى
قوللاپ، قورال- ياراق بىلەن تەمىنلەپ تۇر
دى. قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ ئۇلۇغچات، تاش-
قورغان، ئۈچتۇرپان ناھىيەلىرى بى-
لەن قومۇل، ئالتاي ۋە چۆچەك ۋى-
لايەتلىرىدىكى ئىسيانكار پارتىزانلارنى مى-
سالغا ئېلىش كۇپايىدۇر. مۇنداق ئە-
ھۋال ئاستىدا خىتاي قوماندانى ئۆز قوشۇنلى
رىنى مانېۋىر قىلىپ، ئۇرۇش قىلىش ئىمكا
نىيىتىدىن مەھرۇم بولغانلىقتىن، بارلىق قو-
شۇنلىرىنى تۇرغان جايىدا مۇداپىئەلىنىشكە
بۇيرۇق بەردى. خىتايلارنىڭ بۇ تاكتىكىسى،
مىللىي قوشۇنلارنىڭ دۈشمەننى بولۇپ يو-
قۇتۇش تاكتىكىسىغا تازا باپ كەلدى.

مىللىي قوشۇنلارنىڭ 80 پىروتسېنتى ئاتلىق
بولۇپ، تېز مانېۋىر قىلىشىغا ئەپچىل بو-
لۇش بىلەن ئۇلار ئۆز يېرىدە دۈشمەنگە قار
شى، ئازاتلىق، مىللىي مۇستەقىللىق ئۈچۈن
كۆرەش قىلاتتى.

مىللىي قىسىملار قەيەردە ئۇرۇش قىلمى-
سۇن، ئۇلارنى ئۆز خەلقى ئەتىۋالاپ، ئو-
زۇق-تۈلۈك، ئىسسىق تاماق، ئاتلارغا يەم-
خەشەك بېرىش بىلەن ئۇزىلىرىمۇ، قىسىملارغا
ماسلىشىپ جەڭگە چىقاتتى.

مىللىي قوشۇنلارنىڭ ئۇرۇشى، ئادالەت-
لىك ئۇرۇش بولۇشى بىلەن يەر شارائىتىنى
ياخشى بىلەتتى. شۇنداقلا تاغلىق رايونلاردا
ئاتلىق ئۇرۇش ئېلىپ بېرىشقا ماھىر ئىدى.

خىتاي ئەسكەرلىرىنى، شەرقىي تۈركىستان-
دىكى بارلىق خەلق ئۆزلىرىنىڭ دۈشمىنى
ھېساپلاپ قىساس ئېلىشقا تىرىشاتتى. مۇ
شۇنىڭغا ئوخشاش ئورغۇن ئەمەلىي شارائىت
لار، مىللىي قىسىملارنىڭ ئارقا-ئارقىدىن غە-
لىبە قىلىشىنىڭ تۈگىمەس-پۈتمەس مەنبە-
سى ئىدى.

بىزمىللىي ئارمىيەنىڭ50يىللىغىنى خاتىرى-
لىگىنىمىزدە ئۇنىڭ تېز ۋاقىت ئىچىدە جەڭ-
گىۋار، ھەرىكەتچان ۋە چىداملىق، قاتتىق ئىن
تىزاملىق بىر ئارمىيە بولۇپ يېتىلگەنلىگىنى،
شەرقىي تۈركىستان تارىخىدا يېڭى بىر
سەھىپە ئاچقانلىغىنى ئالاھىدە تەكىتلەيمىز.
1945-يىلى 8-ئاپرېلدىن 1949-يىلى 30-
ئوكتەبرگە قەدەر مىللىي ئارمىيە تەركىبىدە
قەشقەر ۋە يەكەندىكى 3بىرىگادا ۋە 3ئايرىم
باتالوننى قوشۇپ ھېساپلىغاندا 40مىڭدىن
ئوشۇق جەڭچى ۋە ئوفىتسېر، بىر گېنېرال-
لېيتېنانت (ئىسھاقبېك)، 2گېنېرال -مايور
(دەلىلخان بىلەن مازاروۋ)، 27 پولكوۋنىك،
50تىن ئوشۇق پودپولكوۋنىك،80دىن ئوشۇق
مايور، شۇنداقلا كىچىك لېيتېنانتتىن تارتىپ
كاپىتانغىچە 1365 ئوفىتسېر بار ئىدى.

ئەپسۇسكى ئىككى چوڭ ئىمپېرىيەنىڭ قۇ-
ربانىغا ئايلانغان ئۇيغۇر خەلقى، ئۇلارنىڭ
ھەرخىل ھىلە-مىكىرلىرى نەتىجىسىدە ئۆز
ئىستىقلالىيىتىدىنمۇ، ئەجايىپ قەھرىمان مىل-
لىي ئەرمىيەسىدىنمۇ، دانا رەھبەرلىرىدىنمۇ،
ئايرىلدى. لېكىن بىز ھازىرقى ۋاقىتتا دۇنيادا
يۈز بېرىۋاتقان غايەت زور ئۆزگىرىشلەر جا
پاكەش ئۇيغۇر خەلقىنىڭ تەغدىرىدە بۇرۇ-
لۇش قىلىدىغانلىغىغا ئىشەنگەن ھالدا كېلەچە
ككە ئۈمۈت بىلەن قارايمىز.

ئوسمان تايىر.

ئالمۇتا شەھىرى،

ماقالىنىڭ قەلەم ھەققى «يېڭى ھايات»
گېزىتى جەمغۇرمىسىگە بېرىلىشىنى ئىلتى-
ماس قىلىمەن.

خارىجي ئەللەردىن مەكتۇپلەر

ھورمەتلىك گېزىتخانىلىرىمىزغا ياخشى مەلۇمكى، تەھرىراتىمىز خارىجي ئەللەردىكى ۋەتەنداشلىرىمىزدىن ئۈزلۈكسىز خەت-خەۋەر، ئوچۇر-ئالاقىلار ئېلىپ تۇرىدۇ. بىز تۆۋەندە ھازىر تۈركىيەدە ئىقتىقامەت قىلىۋاتقان ئىستىداتلىق ئەدىپ ۋە ژۇرنالىست مۇھەممەت ئىمىن ھەزرەتنىڭ مەكتۇبىنى ھەم مەرھۇمە ئانىسىغا بېغىشلانغان شېرىنى دىققىتىڭىزلارغا ھاۋالە قىلىۋاتىمىز.

* * *

مۇھتەرەم مۇھەررىر!

مېنىڭ شېىر يازمىغىنىمغا ئون بەش ژىل بولغان ئىدى. بۇ قېتىم ئالمۇتىدا بۇ شېرىنى يازماققا ھەۋەسلىنىپ قالدىم. سەۋەۋى، مەن تۈركىيەگە يېڭى بارغان مەزگىلدە خىتاينىڭ شەرقىي تۈركىستانغا قىلغان تالان-تاراجى ۋە خەلقىمگە ژۈرگۈزۈۋاتقان نەسلىنى قۇرۇتۇش سىياسىتى ۋە ھاكازىلار ھەققىدە ھەر قايسى مەتبۇئاتلارغا يازغان ماقالىلىرىمدىن كوپ راھەتسىز بولغان خىتاي كونسۇللىرى مېنى يوشاتماق ئۈچۈن كوپ كۈچ سەرىپ قىلدى. كېيىن ئۇستۇمدىن ھوكۇمەتكە ئەرز قىلدى ۋە ھېچ نەتىجە ئالالمىغاندىن كېيىن گېزىتلەردە مەن بىلەن بەس-مۇنازىرە قىلىشقا باشلىدى. ئاخىرى ئۇلار: «ھەزرەتنىڭ ئانىسى، دادىسى ئولسىمۇ يۇرتىمىزغا كىرىشكە ھېچ قاچان ۋىزا بەرمەيمىز» دەپ يازدى. مەلۇمۇ خىتايدىن رۇخسەت سوراپ، ئوز ۋەتىنىمگە بارمايدىغانلىغىمنى بىلدۈرۈپ، قارشى ماقالىلار يازدىم.

دادام بولسا، بۇرۇنلا خىتايلار تەرىپىدىن شەھىت قىلىنغان. ئىككى ژىل ئالدىن ئانام شەرقىي تۈركىستاندا ۋاپات ئەتتى. ئەمما مەن يوشۇرۇن ھازا تۇتتۇمكى، بىرمۇ ئۇيغۇرغا ئانامنىڭ ئولۇمى ھەققىدە ئېيتمىدىم. مەسچىتلەردىن تۈرك جامائىتىنى چاقىرىپ، نەزىر بەردىم. قۇرئان ئوقۇتتۇم، سەۋەۋى، ئۇيغۇر قېرىنداشلىرىمىز بىلسە، بىرەرسى بۇ خەۋەرنى خىتايلارغا يەتكۈزۈپ قويىدۇ. خىتايلار، تەبىيكى، «ئانىسى ئولدى، ئەمما بىزنىڭ ئالدىمىزغا ۋىزا سوراپ كېلەلمىدى» دەپ سۆيۈنەتتى.

ئارىدىن ئىككى ژىل ئوتتى. بۇ قېتىم ئۇلۇغ رامىزان ئېيىدا مەرھۇمە ئانامنى چۈشۈمدە كورۇپ قالدىم. بۇ كورگەن چۈش ماڭا قاتتىق تەسىر قىلدى ۋە بۇ ھەقتە بىر شېىر يازماق ئىستىگى تۇغۇلدى.

ھازىر بۇ سىرنىڭ ئاشكارىلىنىشى خىتايلارغا يېڭىلىق بىلىنمەيدۇ. چۈنكى، ئىككى ژىلدىن بېرى ۋەتەنگە بېرىشقا خىتايدىن ۋىزا سوراپ بارمىدىم. ئىنشائاللاھ، بۇنىڭدىن كېيىن ھەم ئوز ۋەتىنىمگە يات بىر ھاكىمىيەتتىن ۋىزا سوراپ بېرىش نىيىتىدە ئەمەسمەن.

شېرىنى بىرەر مەتبۇئاتقا بېرىش نىيىتىدە يازغىنىم يوق ئىدى. ئەمما بىر ئاغىنەمگە ئوقۇپ بەرسەم، ئۇ ماڭا «يېڭى ھايات» ياكى «ئۇيغۇر ئاۋازى» غا بېرىشىمنى تەۋسىيە قىلدى.

ئۇزۇن ۋاقىت شېىر يازمىغىنىم ئۈچۈن، تەبىيكى، شېرىمنىڭ بەدىيلىگى يېتەرسىز دەپ بىلىمەن، ئەگەر گېزىتىڭىزلاردا ئېلان قىلىشقا ئۇيغۇن كورسىڭىزلەر مەمنۇن بولىمەن...

ھورمەت بىلەن: م. ھەزرەت،

95.3.12

مۇھەممەت ئىمىن ھەزرەت

كەچۈر، ئانا

(مەرھۇمە ئانام-مەستۇرەخانىم ۋاپاتىنىڭ ئىككى ژىللىغىغا بېغىشلايمەن)

«تەلمۈردۈم، تەلمۈردۈم، ئاسانمۇ ماڭا،
ھايات كۆزلىرىمدە كەلمىدىڭ، ھەجەپ.
ئاھ، ئوغلۇم!...»—دېدىڭ ۋە سوزلىيەلمىدىڭ،
تېلېفون تروپكىسىنى تۇتۇپ، ئىسەدەپ.

* * *

تالانغان دىيارنىڭ، ئېزىلگەن ئەلنىڭ
دەردىنى دۇنياغا ئاڭلاتماق ئۈچۈن:
كۆرەشكەن سەپلەردە مەنمۇ بار ئىدىم،
شېھىتلەر نامۇسىنى ئاقلىماق ئۈچۈن.

دۈشمەن ھىلىسىنى بىلسەڭ، ئانا،
ئۇلار: «سەن بىلەن دوست بولساق» دېدى.
مەخسىتى-ھۆر دۇنيانى لەرزىگە سالغان،
قەلەمىم ئىسيانىنى توزدۇرماق ئىدى.

ھىلىلەر ئاقمىدى.
كونسۇل ئەپەندى
ئىستامبۇل شەھرىدە دەرغەزەپ ئىدى.

«ئانىسى ئولسىمۇ يۇرتىغا ئەندى،
كىرىشكە ھېچ ئىمكان بەرمەيمىز...» دېدى.

«يات-غەيرى بىرەۋدىن ئوز ۋەتىنىمگە،
رۇخسەت سوراپ كىرمەيمەن»—دېدىم.
غەرىپتە «ئۈستى ئوچۇق تۈرمە» ئاتالغان
يۇرتۇمنى يېزىشتا جەڭگاھتا ئىدىم.

دۇنيادا يۇرتىنى تارتقۇزۇپ قويغان،
ۋەتەنسىزلەر-ئىنسان سانالمايدىكەن.
قويۇشىسىز، ھاۋاسىز ياشارمەن، ئەمما،
بۇ ھايات ۋەتەنسىز ياشانمايدىكەن.
ئاي ئوتتى،
ژىل ئوتتى.
قايغۇلۇق خەۋەر،
ئاڭلىدىم، جان ئانا، مەرھۇم-ئەزىزىم،
بېلىمگە ئاق باغلاپ، ئاچمىدىم ھازا،
نە ئۇيغۇر دوستلارغا نەزىر بەرمىدىم.
ھوجرامدا ژىغلىدىم.
ماڭا ئاتونۇش
جامائەت چاقىرىپ، قۇرئان ئوقۇتتۇم.
كەچۈرگىن، جان ئانا، كەچۈرگىن مېنى،
پىنھانە ياش تۆكتۈم،
ئوكسۇپ، بوغۇلدۇم...
گەر ھازا ئاچقۇزسام يۇرتداشلار ئارا،
بىرەرسى خىتايغا خەۋەر بېرەتتى.
«كېلەلمىدىغۇ ۋىزا سوراپ»— دەپ،
ۋاڭ، جاڭلار سويۇنۇپ، كۈلۈپ كېتەتتى.
ۋاپاتىڭ سىر بولۇپ قالدى قەلبىمدە،
ئارىدىن ئىككى ژىل ئوتۇپتۇ مانا.
جىنازاڭ بېشىدا مەن يوقۇ...دېسەم،
ئىرنايدۇ ئىچىمنى بىر ھەسرەت، ئانا!

شۇ ئۇلۇغ رامىزان كېچىسى سېنى،
چۈشۈمدە كوردۇمۇ، رەنجىدىڭ يەنە:
«مەن ئولۈپ كەتكەندە كېلىسەڭ، ئوغلۇم،
مەن سېنى كورمىسەم، پايدىسى نېمە؟...».

رەنجىمە، جان ئانا، بىلىمەن ئوزەڭ،
دادامنىڭ قانداق شېھىت بولغانلىغىنى.
ئۇ ئولۇم ئالدىدا «داۋامىم سەن» دەپ،
ماڭا كۈلۈمسىرەپ باققانلىغىنى.

* * *

غەم قىلما، بىر كۈنى قەۋرەڭدە سېنىڭ
ئاي-يۇلتۇز چېكىلگەن بايراق بولىدۇ.
ئەشۇ چاغ روھىڭ شات بولىدۇ،
چۈنكى:
بايراقتىن ئوغلۇڭنىڭ ھىدى كېلىدۇ.

1995-ژىل، 26-فېۋرال،
ئالمۇتا.

قېرىنداش نەشرىلەر سەھىپىلىرىدىن

سىدىقھاجى روزى

ئەپسىگنى ژىغۋال، ناخشا ئوغرىسى ۋاڭ لوبىڭ!

«غەربىي-شىمال خەلق ناخشىلىرىنىڭ ئاتىسى»- ۋاڭ لوبىڭ تەيۋەنلىك يەن شىشى خانىم بىلەن «ئاۋتورلۇق ھوقۇقىنى» ئوتتۇپ بېرىش توغرىسىدا تۈزگەن توختامى بويىچە 20 مىڭ يۈەن خەلق پۇلى ۋە 50 مىڭ يۈەن تەيۋەن پۇلىغا ئېرىشكەن.

ۋاڭ لوبىڭ زادى كىم؟ «ئەشۇ ژىراق جايدا»، «دۇداراي» قاتارلىق قازاق خەلق ناخشىلىرىنى، «داۋانچىڭ»، «ياشلىق ئۇسسۇلى»، «رومىلىگىنى ئېلىۋەت»، «ھىلال ئاي تۇۋىقاندا»، «خەلچىخان»، «ئاي تەگسە، كۈنىنى ئېيتىمەن»، «جىگدىلەر پورايدۇ»، «بۇلۇلۇڭ بولاي دەيمەن» قاتارلىق ئۇيغۇر خەلق ناخشىلىرىنى «ئىجات قىلدىم» دەپ دەۋاغا قويغان كىشىدۇر. ئۇ «ئىجات» قىلغان ناخشىلارنى ئاڭلىغان كىشىلەر ۋاڭ لوبىڭ قانچە ياشقا كىرگەندۇ؟ ئوزى قەيەردىن كەلگەن؟ ئۇيغۇر-قازاق خەلقلىرى نەچچە ئەسىرلەردىن بېرى ئېيتىپ كېلىۋاتقان بۇ ناخشىلارنى راستىنلا ۋاڭ لوبىڭ «ئىجات» قىلىپ ژۈرگەن بولسا، تارىخنىڭ بۇلارنى نەمەس، بۇ كىشىلەرنىڭ تارىخىنى مەھرۇم قىلىپ ژۈرگەنلىگىنى، بىر مىللەتنىڭ مەدەنىيەت مىراسلىرىنى ئويۇنچۇققا ئايلاندۇرىۋاتقانلىغىنى نويلىماي تۇرالمايدۇ.

خەلق ناخشىلىرىنىڭ «ئاۋتورلۇق ھوقۇقى» ئوتتۇرىغا چىققاندا ۋاڭ لوبىڭ ئالدىراپ-تېنەپ قانداق ياشىغانلىغىنى ۋە قانداق «ئىجات» قىلغانلىغىنى ئىسپاتلايدىغان يالغان فاكتلارنى توقۇپ چىقىشقا ئولگەرگەن. ۋاڭ لوبىڭ 1980-ژىلى مەخسۇس ماقالە يېزىپ، «ئەشۇ ژىراق جايدا»نى رەتلەپ ئوزگەرتكەن قازاق خەلق ناخشىسى دەپ تىلغا ئالغان. 1993-ژىلى نەشىر قىلدۇرغان «باھار زەۋقى» دېگەن ئەسەرىنى ئوزەم «ئىجات» قىلدىم دېگەندىن باشقا، بۇ كىتاپنىڭ 4-بېتىدە «بۇ ناخشىنى بۇندىن 50 ژىل بۇرۇن چىڭخەيدە يازغان ئىدىم. چىڭخەيدە جۇما نىسىملىك بىر قازاق قىزىنى يوشۇرۇن ياخشى كورۇپ قېلىپ، ئېيتىشىشتا قوشاق ئېيتىشقان، قىز قوۋاردا بىللەئات چاپقان، ئىككىمىز بىر ئاتقا مىنىپ، ئىلله كىنو كورگەن. مەن بۇ ناخشىنى تونگىنىڭ-لوكىسىدا ئولتۇرۇپ يازغاندىم» دېگەن فاكتنى ئويدۇرۇپ چىققان. راست، شۇ ژىللاردا ۋاڭ لوبىڭ چىڭخەيدە ئىدى. بىراق مابۇ فاكتنىڭ ئەمەلىيىتىگە سۆز بېرىپ، ئەۋرەزدىن ئاقىقان ژۈتتىنى توكۇپ ژۈرگەن ئىدى...

كوچۈرمىچى ۋاڭ لوبىڭ ئۇيغۇر-قازاق خەلق ناخشىلىرىنى رەتلەش، ئوزگەرتىش، تەقلىت قىلىش ھوقۇقىنى كىمدىن ئاپتۇ؟ ياكى كىم بۇ كىشىگە ھاۋالە قىپتۇ؟ ۋاڭ لوبىڭ ژۇرنۇقىدەك ئىشلارنى قىلغاندا جاپاكەش، سادىق، ئاق كۆڭۈل ئۇيغۇر-قازاق خەلقىنىڭ رازىلىقىنى ئالغانمۇ؟ ئېھتىمال، ۋاڭ لوبىڭ بۇ ناخشىلارنىڭ «ئاتا-ئانىسى يوق»، ژېتىم قالغان ناخشىلار، دەرھال مەن «ئاتا» بولۇۋالاي دەپ ئويلىغان بولۇشى مۇمكىن. ياكى «ھارىرقى كۈردە ئۇيغۇر-قازاق خەلقلىرىنىڭ ناخشا ئېيتىشقا ۋاقتى يېتەمتى» مۇڭگە ئوغرىلىسام، مۇ، چەت ئەلگە سېتىپ، پۇل تاپسام مو، گەپ قىلمايدۇ دەپ ئويلىغان بولۇشىمۇ مۇمكىن. ۋاڭ لوبىڭنىڭ «قاپىتەك» زۇرگىگى بار ئىكەن. ئۇ قانۇندىن قورقمايدىكەن. ئەمەلىيەتتە ئۇنىڭ قىلغانلىرى تارىختا ئېگىسى بار، لېكىن ھوقۇقى يوق يۇرتلار-تارىم ئويمانلىغى، تۇرپان ئويمانلىغىغا كېلىپ، ئاسارە-ئەتىقىلىرىمىزنى، مەدەنىي مىراسلىرىمىزنى ئوغرىلاپ كەتكەن خارىجىيلاردىنمۇ ئېشىپ كەتكەن... ئوغرىلار تارىختا ئوغرىلاپ ساتالمىغان ئەرسىلەرنى يەنە باشقا ئوغرىلارنىڭ بۈگۈنكى شىنجاڭدا ئوغرىلاپ سېتىۋېتىشى كىشىنى نە ئەجەپكە سالماي قالارمۇ؟!

ۋاڭ لوبىڭنىڭ ئۇيغۇر-قازاق خەلق ناخشىلىرىنى «ئىجات» قىلدىم دەپ دەۋا قىلغىنى ئېمىسى؟ بۇ ناخشىلار بىر قانچە مىڭ ژىللىق تارىخنى بويلاپ ئېيتىلىپ كېلىۋاتقان ناخشىلاردۇر. ۋاڭ لوبىڭ شۇ دەۋرلەردە ياشىغانمىكىن ياكى ۋاڭ لوبىڭنىڭ «ساھىبىتلىك ئۇستاز» بولغۇچى ئەجدادلىرى ئۇيغۇر-قازاق خەلقلىرىگە ئوگىتىپ قويغانمىكىن!

ناخشا، خەلق ناخشىلىرى ئۇيغۇر-قازاق خەلقىنىڭ زوردەك رىھىسى ۋە سادىسى. ئازابلىق ئوتموش ۋە رىيالىقنىڭ ئويغۇسى ۋە ئەشۇ دەقىقە ۋە ئەشۇ دەملەرنىڭ ئاچچىق نىداسى، ئۇيغۇر-قازاق مەدەنىيەت تارىخىدىكى جەۋھەرلەرنىڭ جەۋھىرى، ئۇيغۇر-قازاق روھىنىڭ ئوچمەس ئۇنۇرىدۇر.

مۇزىكىنى كوچۈرۈپ ئېلىش، ئوزگەرتىش «ئىجاتكار»نىڭ قىلىدىغان ئىشى ئەمەس. بۇ بىر مىللەتكە ۋە شۇ مىللەتنىڭ مەدەنىيەت تارىخىغا، مىللىي غۇرۇرىغا قىلىنغان ھاقارەتتۇر. ھەر قانداق مىللەت خەلق ناخشىلىرىنىڭ شۇ مىللەتنىڭ مەدەنىيەت، دىن، پىسخىك روھىي ئالەتلىرىنىڭ ئامغىسى بېسىلغان قورۇلمىسى بولىدۇ. بۇ قورۇلمىنى ۋاڭ لوبىڭ قانداق ئوزگەرتكەندۇ! ئىنتايىن غەلىتە ئاھاڭلارنى ئارىلاشتۇرۇپ، مىللىي غۇرۇرىمىزنىڭ سىمۋولى بولغان بۇ ناخشىلىرىمىزنى قايسى ھالەتكە چۈشۈرۈپ قويغاندۇ؟ ۋاڭ لوبىڭغا كىم يول كورسەتكەن ۋە يەنە كىملەر يېشىل چىراق يېقىپ بەرگەن؟

تەيۋەنلىك يازغۇچى سەنماۋ ئۈچ ئال نوك ياكى ئۈچ موچەن دېگەن مەندە، ۋاڭ لوبىڭنىڭ «ۋاڭ لوبىڭ ئورى ئالغان ئەسەرلەر توپلىمى» دېگەن ئەسەرىگە يازغان كىرىش سوزىدە: «غەربىي-شىمال خەلق ناخشىلىرىنىڭ ئاتىسى» دېگەن بېخشەندىنى يېزىپ بەرگەن. بەقەت ئۇسۇنىڭ ئورىلا مەسىلىنىڭ ئوگۈنكى چۈشەندۇرۇپ بەرمەمدۇ؟ دېمەك، «غەربىي-شىمال خەلق ناخشىلىرىنىڭ ئاتىسى» دېگەن ھورمەتكە - سازاۋەر بولغان ۋاڭ لوبىڭ ھازىرغىچە مىڭدىن ئارتۇق خەلق ناخشىلىرىنى «ئىجات» قىپتۇ... ئوتا ئىشلەپتۇ.

(ئاخىرى 8-بەتتە).

ھىندىستانلىق مېھمانلار

گاندى تەلىماتىنىڭ مەشھۇر ئىزباسارى، ھازىر ھىندىستاننىڭ ئاياللار ئىتتىپاقلىرىنىڭ پرېزىدېنتى نىرمالادېشپاندې خانىمنى ۋە ئالمۇتىدىكى ھىندىستان مەدەنىيىتى مەركىزىنىڭ مۇدىرى ناساخاتىيە خانىمنى خەلق ئارا «نېۋادا-سەمەي» يادرو قورالىغا قارشى تەشكىلاتىنىڭ ۋەكىللىرى، ھەر خىل ئاياللار تەشكىلاتلىرىنىڭ بۇ ھىندىستانلىق پەخرىي مېھمانلارنى قارشى ئالدى.

دوستلۇق ئۇستەل ئەتراپىدا مەنىيەتدارلىق سوھبەت بولۇپ، مۇھىم مۇئاممالار توغرىلىق پىكىر ئالماشتۇرۇلدى. ئالمۇتا مەكتەپلىرىنىڭ ئوقۇغۇچىلىرى مېھمانلارنى ناخشىلار بىلەن قارشى ئالدى، قازاقستاندا ئەۋرۇز بايرىمىنى قانداق نىشانلايدىغانلىغى توغرىلىق سوزلەپ بەردى ۋە كورسەتتى، ئەندى ش. ئاختىيۇا بىر نەچچە ھىند ئۇسسۇلىنى ماھارەت بىلە ئىجرا قىلىپ، مېھمانلارنى ئاڭ قالدۇردى. نىرمالادېشپاندې ئۇنىڭغا ھىندىستاندىن ئېلىپ كەلگەن سوغىنى تاپشۇردى ۋە مۇنداق دېدى:

—باللار بىزنىڭ ئاتالغىسى، ئۇلار نىڭ دۇشمەنلىرى بولمايدۇ، ئۇلار نۇچۇن پەقەت دوستلار مەۋجۇت، خالاس. مەن سىلەرنى ھىندىستاندا كورۇشنى خالىغان بولار ئىدىم. باللار باشقىلار بىلەن ئوگاي تىل تاپالايدۇ. سىلەر ھىندىستان باللىرى بىلەن جاپسان دوستلىشىپ كېتىسىلەر ۋە ئۇلار بىلەن بولغان مۇناسىۋەتتىن ئۇزغۇن ياخشى تەسىراتلارنى ئالىسىلەر.

(قاز ئاگ).

قاسىم زىرىپ

سەلەي چاقىقان سەيلىدە

تېپىشماق سوئالغا تېپىشماق جاۋاپ

سەلەينىڭ توگەلەقەملىكلىگىنى بىلمۇالغان ئوچكەلەقەملىك بىر كىشى:

-سەلەي، ئانىسىدىن ئىگەر-توقۇملۇق تۇغۇلىدىغان قايسى ھايۋان بار؟-دەپ چاقچاق قىپتۇ.

-ئانىسىدىن ساقىلى بىلەن تۇغۇلىدىغان ھايۋاننى ئېيتىپ بەرسەك، شۇ چاغدا ئېيتىپ بېرىمەن،-دەپتۇ سەلەي كۇلۇمسىرەپ.

قايسىنى ياخشى كورىدۇ

ئېشەك لەقەملىك بىرسى سەلەيدىن سوراپتۇ:

-ئادەملەر توگىنى ياخشى كورەمدۇ ياكى ئېشەكنىمۇ؟

-ئادەملەر ماگا خېمىر بېرىدۇ، ساڭا خەشەك، مېنى چول كارۋىنى دەيدۇ، سېنى دەردى يوق ئېشەك.

ئەشۇ گەپتىن قايسىمىزنى ياخشى كورىدىغانلىقىنى ئايرىۋال،-دەپتۇ سەلەي چاقىقان.

ئۇستىرا

سەلەيدىن نەچچە قېتىم قەرزگە پۇل ئېلىپ، قايتۇرمىغان ئاغىنىسى ساقال ئالدۇرۇش ئۇچۇن سەلەينىڭ ساتراشخانىسىغا كىرىپتۇ. سەلەي راسا قاشاڭ كونا ئۇستىرا بىلەن ئۇنىڭ ساقىلىنى ئېلىشقا باشلاپتۇ.

-ۋاي جان، بۇ قانداق ئۇستىرا، سەلەي ئۇستام، ئوز كوزۇمنى غىرداپ بىت-چىتىنى چىقاردىڭغۇ،-دەپ داتلاپتۇ ئاغىنىسى.

-قېلىن ئۇزنى ئېپىزلىتىدىغان ئۇستىرا، بىلىپ قوي،-دەپتۇ سەلەي پۇغانى چىققاندەك بولۇپ.

تېزرەك بەرسىكەن

ئۆيگە ئېرى سەلەي غىق مەس كەلگەنلىگىنى كورگەن ئايالى:

-قاچانمۇ سىزگە خۇدايىم ئىنساپ-توپاق بېرەر!-دەپ ئاچچىغلىنىپتۇ.

-بەرسىمۇ تېزرەك بەرسىكەن، ئىنساپنى ئىككىلەن بولىشىۋېلىپ، توپاقنى سوقۇمغا سويۇۋالساق،-دەپتۇ سەلەي كۇلۇمسىرەپ.

مۇھەببەتتىن باشقىسى

-بازارغا بېرىپ تويلۇق ئەرسىلەرنى ئالاي دېسەم، بىرەر ئەرزەن توۋارلارنى ئۇچرىتالمىدىم،-دەپتۇ سەلەينىڭ بەش ئويلىنىپ، بەش ئاجراشقان بالىسى.

-شۇنداق، ھازىرقى ۋاقىتتا مۇھەببەتتىن باشقا ھەممە ئەرسە قىممەت بوپ كەتتى،-دەپ ئىگىشىپتۇ سەلەي چاقىقان.

قاسىم قىزىق ۋە ئۇنىڭ لەتىپىلىرى

مەلۇمكى، زامان-زامانلاردىن تارتىپ خۇش چاقچاق ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئىچىدىن ھەر دەۋرنىڭ ئۆزىگە يارىشا، ھەر يەرنىڭ ئۆزىگە خاس مەشھۇر قىزىقچىلىرى چىققان. گەرچە ئۇلارنىڭ كوپى خان سارىيىدا، ۋاڭلار ئوردىسىدا «قىزىقچى» بولۇپ ئىشلەپ كەلگەن بولسىمۇ، لېكىن ئوتكۇر ھەجۋىي تىل قۇراللىرى «قىزىقچىلىق» ياكى «چاقچاق» پەردىسىگە ئوراپ، زالىم ۋاڭ، نادان بەگلەرنى، مۇتەئەسسىپ ئاخۇنلارنى تەئەددىي كۇلكە، مەنىلىك مەسخىرە ئاستىغا ئالغان. يەنىلا خەلقىنىڭ ئوز تىلى بىلەن ئېيتقاندا زۇۋاڭ تاياق بىلەن ساۋىغان. ئۇلارنىڭ ئەشۇ ئاۋام خەلقىنىڭ كوڭلىدىن چىققان شەكلەن مەۋھۇم، مەنان روشەن قاناتلىق سوزلىرى بارا-بارا خەلق لەتىپىلىرىگە ئايلىنىپ، ئېغىزدىن-ئېغىزغا، دەۋردىن-دەۋرگە ئۇتۇپ كەلمەكتە.

بىزنىڭ قۇمۇلدىمۇ ئەينە شۇنداق داڭلىق، ھازىر جاۋاپ قىزىقچىلار ئوتۇشكەن. قاسىم قىزىق ئەينە شۇلار جۇملىسىدىن.

قاسىم قىزىقنىڭ ئەسلى ئىسمى قاسىم گاسىل (ۋاسىل). يۇرتداشلىرى ئىچىدە «قاسىم سوغ» دەپمۇ ئاتىلىپ كەلگەن. ئۇ 1890-يىلى قۇمۇلنىڭ قارىتال يېزىسىدا تۇغۇلغان. 1918-يىلدىن باشلاپ قۇمۇل ۋاڭ ئوردىسىدا «قىزىقچى» بولۇپ ئىشلىگەن ئۇ قۇمۇل مۇقام- ناخشىلىرىنىمۇ كامالەتكە يەتكۇزۇپ ئېيتالايدىغان خۇش ئاۋاز ھاپىزمۇ بولغان. 1930-يىلى ۋاڭ ئولگەندىن كېيىن قارىتال يېزىسىغا كوچۇپ كېلىپ، دېھقانچىلىق بىلەن شۇغۇللانغان. 1953-يىلى كېسەل سەۋەبى بىلەن ئالەمدىن ئوتكەن.

* * *

قاسىم قىزىق لەتىپىلىرىدىن

قاسىم قىزىق ئىچكىرىسىگە بارغاندا بىر دانە قول چىرىغى (فانارىك) ئالغاچ چىققان ئىكەن. ئۇ زامانلاردا قۇمۇلدا ئۇنداق نەسىلەر بولمىغاچقا قاسىم قىزىق ئۇنى ھېچ كىمگە كورسەتمەي ساقلاپتۇ. بىر ئاخشىمى مەھەللىدىكى بىر قانچە ياشانغان كىشىلەر ئۇنىڭ ئۆيىگە كىرىشىپتۇ. سالام-ئەلىكتىن كېيىن ئارىدىن بىرسى:

- سىلىنىڭ قىزىقچى ئىكەنلىكلىرىنى بىلىمىز، مابادا شۇنداق ھۇنەرلىرى بولسا، بىر كارامەتمۇ كورسىتىپ باقسىلا!- دەپتۇ.

- بولىدۇ. ئۇنداق بولسا ھەممىلىرى قىبلە تەرەپكە قاراپ ئولتىرىشسىلا،- دەپتۇ قاسىم قىزىق.

ئۇلار سەپراس بولۇپ قىبلىگە قاراپ ئولتىرىشقاندىن كېيىن قاسىم قىزىق چىراقنى ئوچىرىپ، ئوزى ئاستا سىرتقا چىقىۋاپتۇ. ئاندىن ئىشىكنى قىيا ئېچىپ، قول چىرىغىنى يېقىپ، ئۇيگە كىچىككىنە يورۇق چۇشىرىپتۇ-دە، ئاندىن ئۇنىڭ يورۇغىنى پەيدىن-پەي چوڭايتىشقا باشلاپتۇ. بۇ كارامەتنى كورگەن قېرىلار «سۇبھاناللا، ئەستەغپۇرۇللا!» دېيىشىپ، «قاسىماخۇن، كارامەتنى توختاتسىلا!» دەپ چوچىگەن ھالدا ۋارقىرىشىپتۇ. قاسىم قىزىق قول چىرىغىنى ئوچىرىپ، يانچۇغىغا سېلىۋالغاندىن كېيىن تاكچىدىكى چىراقنى ياندۇرۇپتۇ. ئاندىن جامائەتتىن:

- قېنى، ئەزىز مېھمانلار، قانداق كارامەت كورۇشتىلە؟- دەپتىكەن، ئولار:

- تۇۋا، تۇۋا! ئاللاتائالانىڭ قۇدرىتى بىلەن تامغا كىچىك بىر نۇر چۇشتى. ئاندىن ئۇ بارغانچە يوغىناپ، بىزگە يېقىنلىشىشقا باشلىدى. بىز تولىمۇ قورقۇپ كەتتۇق. قاسىماخۇن، بۇ نېمە كارامەت؟- دەپ سورىشىپتۇ.

- ھە، بۇ دېگەن ئىلمۇ-ھېكمەت ئەسرارىنىڭ كارامىتى،- دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ قاسىم قىزىق.

* * *

قاسىم قىزىق قوغۇنچىلىق قىلىپ زۇرگەن كۇنلەرنىڭ بىرىدە بىر ساقچى ئاغىنىسى بىلەن بازاردا ئۇچرىشىپ قاپتۇ. ئاغىنىسى ئۇنىڭغا چاقچاق قىلىپ:

- ئاغىنە، قوغۇن-تاۋۇزلىرىڭنى بەك بەلەن ئوخشاپتۇ دەپ ئاڭلىدىم. بىزنى بىرەر قېتىممۇ چىللىمىدىڭغۇ؟- دەپتۇ.

- مېنىڭ قوغۇنلۇغۇمغا ئوغرى كىرمىگەن تۇرسا، ساقچى چاقىرىپ نېمە قىلاتتىم!- دەپتۇ قاسىم قىزىق.

* * *

قاسىم قىزىق مەلۇم بىر يۇرتقا بېرىپ، مېھماندارچىلىقتا بولۇپ قاپتۇ. ئۇنىڭ سورۇندىكى بىر ئايالنىڭ ئوي ئېگىسى ئۇتقان گازىر-پۇچاقلارنىڭ ھەر بىر دانىسىنى ئەچچە پارچىلاپ، ناز بىلەن يەۋاتقىنىغا كوزى چۇشۇپتۇ. ئىككىنچى كۇنى ئۇ بىر ئادەمنى ئىزدەپ، مەلۇم بىر ئۆيگە كىرىپ قاپتۇ. قارىسا ھېلىقى ئايال بىر كالىنىڭ بېشىنى كوتىرىپ ئولتىرىپ يەۋاتقىدەك. قاسىم قىزىقنىڭ كىرىپ كېلىۋاتقانلىقىنى كورگەن ئايال ئورنىدىن لىككىدە تۇرۇپ:

- بۇ ئەزىز مېھمانلىق بىزنىڭ ئويلەرگە ئەجەپ بېشى پېتىپ كىرىپتىمۇ؟- دەپتۇ كىنايە بىلەن. قاسىم قىزىق كۇلۇپ:

- ئاخشام بىر دانە پۇچاق ئوتمىگەن كانايدىن بۇگۇن كالا بېشى پېتىۋاتقان يەردە، بۇنچىلىك چوڭ ئۆيگە مېنىڭ بېشىم، ئەلۋەتتە پاتىدۇ-دە!- دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ.

* * *

قاسىم قىزىق ۋاڭ ئوردىسىدا ئىشلەۋاتقان كۇنلەرنىڭ بىرىدە ئوردىدا ئوتكۇزۇلگەن بىر بەزمىدە يۇرت موتىۋەرلىرى قاسىم قىزىقنىڭ قىزىقچىلىق قىلىپ بېرىشىنى تەلەپ قىلىدۇ. قىزىقچى ئۇلاردىن قانداق قىزىقچىلىقنى ياقتۇرىدىغانلىقىنى سورىغان ئىكەن، ئۇلارنىڭ بىرسى «بالا ئويۇنى قىلىپ بەرگىن!» دەپتۇ.

قاسىم قىزىق ھېچ بىر ئىككىلەنمەستىن يۇرت موتىۋەرلىرى چورىدىشىپ ئولتارغان كاڭغا تورت ئاياقلىنىپ چىقىپتۇ-دە، ئۇلارنىڭ ئالدىغا سېلىنغان داستىخاندىكى ئازۇ-نېمەتلەرنى بۇزۇپ-چاچقىلى تۇرۇپتۇ. بۇنىڭغا ئاچچىقى كەلگەن موتىۋەرلىرى «قاسىم، بۇ قانداق ئويۇن؟!» دەپتۇ. قىزىقچى پىسەنتمۇ قىلماستىن ھېلىقى قىلىغىنى داۋاملاشتۇرۇپ تۇرۇپ:

- بۇ ھەر قايسىلىرى تەلەپ قىلغان «بالا ئويۇنى»نىڭ باشلىنىشى، ئاخىرى بار تېخى!- دېگەن پېتى توردە ئولتارغان كاتتا بىر باينىڭ ساقىلىغا يامىشىپتۇ.

* * *

روزا ئايلىرىنىڭ بىر كۇنىدە قاسىم قىزىق بىر ئاغىنىسىنىڭ ئويىدە قونۇپ قالىدۇ. زولۇقتا ئاغىنىسىنىڭ پىشىق خوتۇنى قازانغا قاتلىما نان پىشىرىپ، ئوزلىرى يەپ نىيەت قىلىۋالىدۇ-دە، قاسىم قىزىققا بىر زاغرا نان قويۇپ قويىدۇ. قاسىم قىزىق ئۇ ندىمەي زاغرىنى يەپ نىيەت قىلىۋالىدۇ-دە، ئەتىسى ناماز دىن كېيىن شۇ مەھەللىدىكى ئىمام-مەزىن باشچىلىقىدىكى بىر قانچە يۇرت موتىۋەرلىرىنى ھېلىقى پىشىق ئاغىنىسىنىڭ ئويىگە ئىپتارلىققا چىللاپ قويىدۇ. ئامالسىز قالغان ئاغىنىسى خىجالەتچىلىكتىن بىر قويىنى سويۇپ، داستىخان سالىدۇ.

جامائەت ئوزاپ كەتكەندىن كېيىن ئاغىنىسى پىشىقلىق قىلغان ئايالىغا كايىپ:

- كېچە بىر قاتلىمىنى ئارتۇق پىشىرغان بولساڭ، بىر قويىنى زىيان تارتمىغان بولاتتۇق، خەپ!- دەپتۇ.

* * *

توۋەنتۇر مەھەللىسىنىڭ دورغىسى ھە دېسىلا دېھقانلارنىڭ سېلىغىنى كوپەيتىۋېرىپ، ئادەملەرنىڭ ھالى بارغانچە خارابلىشىپ كېتىپتۇ. دورغىنىڭ بايلىغى كوپىيىپ، ھەتتا ئۇرۇق-ئەۋلادىغىمۇ بايلىق توپلاپ بېرىپتۇ. بۇنىڭدىن خەلق نارازى بولۇپ، باشقىدىن دورغا سايلاشنى ئوردىغا قايتا-قايتا ئىلتىماس قىلىدۇ. بۇنى ئاڭلىغان قاسىم قىزىق بىر كۇنى جامائەت ژىغىلغان يەردە:

- ئەھلى جامائەت، مېنىڭچە بۇ دورغىنى يوتكىمىسەك قانداق؟!-دەپتۇ.

- نېمىشقە؟ بۇنىڭ زالىملىقى جېنىمىزغا جاق تەگدىغۇ! سەن ئۇنى نېمىشكە ياقلاپ قالدىڭ؟!- جامائەت بىردىنلا چوقان كوتىرىشىپتۇ. قاسىم قىزىق ئېغىر-بېسىقلىق بىلەن مۇنداق دەپ چۇشەندۇرۇپتۇ:

- نەچچە يىللاردىن بېرى بىز دورغىنى ۋە ئۇنىڭ ئۇرۇق-ئەۋلادىنى بېقىپ، ئاران موشۇنچىلىك سەمرىتتۇق، ئەندى يېڭى دورغىنى سەمرىتىمىز دەپ ھالىمىزدىن كېتىپ قالارمىزمىكىن!

تەييارلىغۇچى:

يۇسۇپ خوجا- قۇمۇلى.

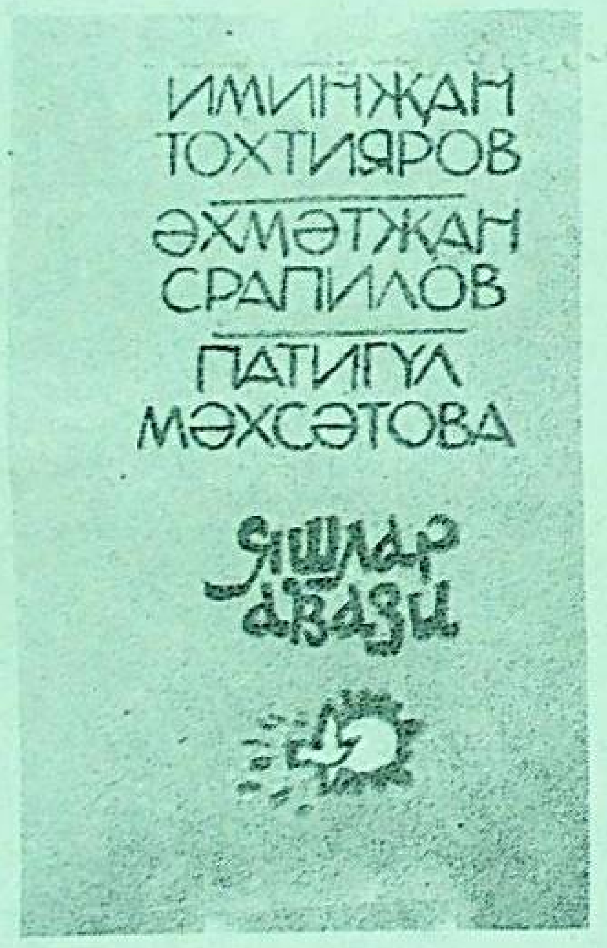

نەشرىياتلار توھپىسى

جەمىيىتىمىزدىكى ئىختىسادىي قىيىنچىلىقلارغا قارىماي ھەربىر خەلقنىڭ ئوزىنىڭ ئەدەبىياتى، سەنئىتى ۋە مەدەنىيەت-مائارىپىنى رىۋاجلاندۇرۇپ، ئۇنىڭغا توسقۇن بولىۋاتقان كۇچلەرنى يېڭىپ كەلمەكتە.

جۇملىدىن ئۇيغۇر ئەدەبىياتى، ئۇنىڭ ۋەكىللىرى شائىر-يازغۇچىلارنىڭ زىممىسىگە چۇشكەن ئېغىرچىلىقلارنى چىدام بىلەن يېڭىپ، قەلەملىرىنى تاشلىماي، تەۋرىتىپ كەلمەكتە ۋە يېڭى ئىجاتلىرىنى يورۇققا چىقىرىشى يولىدا مۇئەللىپلەرنىڭ ئوزلىرى تۇرلۇك ئاماللارنى ئاپماقتا.

يېقىندا چېلەك ناھىيەسى مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ قوللىشى ۋە قورام سوۋخوزىنىڭ رەھبەرلىرى ياردىمى بىلەن تالانتلىق شائىر **ئەكرەم سادىروۋنىڭ** «ئومۇر ئوتەر» ناملىق شېئىرلار توپلىمىنى «راۋان» نەشرىياتى يورۇققا چىقاردى. شائىرنىڭ بۇ يېڭى كىتاۋى ئۇچ بولۇمدىن ئىبارەت بولۇپ، «سونېتلار»، «شېرىن تۇيغۇلار» ۋە «داستان-باللادىلار» دىن ئىبارەت ئۇقوغۇچىلارنىڭ قەلبىگە يول تاپىدىغان زۇرەك تامچىلىرىدۇر.

شۇنداقلا «ۋازۇشى» نەشرىياتىمۇ ياش شائىرلاردىن **ئىمىنجان توختىياروۋ، ئەخمەتجان ئىسراپىلوۋ، پاتىگۇل مەخسەتوۋالارنىڭ** «ياشلار ئاۋازى» ناملىق بىرلەشكەن شېئىرىي توپلىمىنى شېئىرىيەت ئىخلاسمەنلىرىگە ھاۋالە قىلدى. بۇ ئۇچ شائىرنىڭ توپلامدا ئورۇن ئالغان ئىككى يۇزگە يېقىن شېئىرى ئوزلىرىنىڭ ھەرخىل ماۋزۇلارنى يورۇتقانلىغى بىلەن پەرقلىنىپ، زامانىمىزنىڭ ئەپەسىنى شائىرلار ئوز قەلىمىنىڭ كۇچ-قۇدرىتىگە يارىشا ئىپادىلەيدۇ، ئۇلۇق ئىنسان تەغدىرىنى قىزىقىپ كۇيلەيدۇ.

زۇقۇرىدا تونۇشتۇرۇلغان ئىككى شېئىرىي كىتاپ شېئىرىي سويگۇچىلەرنىڭ كوڭۇللىرىگە ئىلھام بەخش ئېتىشى سوزسىز.

ئوز مۇخبىرىمىز.

نەپسىڭنى ژىغىۋال، ناخشا ئوغرىسى ۋاڭ لوبىڭ!

(ئاخىرى. بېشى 6-بەتتە.)

شىنجاڭدا ئىشلىگىنىگە يېرىم ئەسىر بولغان بۇ «مىللىي مۇزىكانت» ھازىرغىچە بىر جۈملە ئۇيغۇر تىلى ياكى قازاق تىلىنى سۆز لىيەلەمدۇ؟ سۆزلىيەلمىسە، قايسى ساۋاتسىز ۋاڭ لوبىڭغا بىزنىڭ ناخشا تېكىستلىرىمىزنى تەرجىمە قىلىپ بەرگەن؟

جۇڭگو 1980-يىلى خەلق ئارا «بىلىم مۈلۈك ھوقۇقى» تەشكىلاتىغا رەسمىي ئەزا بولدى ھەم 1991-يىلى «ئاۋتورلۇق ھوقۇقى» قانۇنىنىڭ رەسمىي كۈچكە ئىگە ئىكەنلىكىنى جاكالىدى.

ئەللىك بىر خەلق ئارا «نەشىر ھوقۇقى» قانۇنىنى كورۇپ باقايلى. «نەشىر ھوقۇقى» دېگەن بۇ سۆز پەقەت ئاۋتورنىڭ شەخسەن ئۆزى قوللانغان ياكى ئاۋتور ھوقۇق بەرگەن باشقا كىشىلەر قوللانغان ئاساسلىق ھەرىكەتنى كۆرسىتىدۇ. شۇنداقلا «بىلىم مەھسۇلاتلىرىنىڭ ئىجاتكارلىرىغا نىسبەتەن ئېيتقاندا، نەشىر ھوقۇقى ئۇلارنىڭ ئېگىزلىك ھوقۇقى، شۇنداقلا مۇئەييەن مەزگىل ئىچىدە ئۆزىنىڭ ئەسەرىنى ئىشلىتىش ئارقىلىق ئېرىشكەن كىرىمدىن پايدا ئېلىش ھوقۇقى» دېگەنلىكتۇر. دېمەك، «نەشىر ھوقۇقى»نى قوغداش ھېمىشەم شۇنىڭدىن دېرەك بېرىدۇكى، ئاۋتور ياكى «نەشىر ھوقۇقى»غا ئىگىدارچىلىق قىلغۇچىنىڭ ئىجازىتىدىن سىرت

ئەسەر ئىشلىتىش ياكى بۇ ئىشلىتىش بىلەن ئالاقىدار بولغان ھەر قانداق ھەرىكەتلەرنىڭ ھەممىسى قانۇنسىز بولىدۇ. بۇ ئىشلىتىشلەر، ئالايلۇق، ھەر قانداق ئەسەرنى ھەر قانداق شەكىلدە كۆپەيتىش، بەزى ئەسەرلەر، ئالايلۇق، مۇزىكا، تىياتىر ياكى كىنو ئەسەرلىرىنىڭ ئاشكارە قويۇلۇشى، ئەسەرلەرنى رادىو-تېلېۋىدېنىيە ۋە باشقا ۋاستىلار ئارقىلىق ئاڭلىتىش ھەمدە ئەسەرلەرنى باشقا شەكىلگە كىرگۈزۈپ ئۆزگەرتىش؛ بۇ ئۆزگەرتىش، بۇ ئىشلىتىشلەرنىڭ ھەممىسى ئالدىن ئالا ھوقۇق ئېلىشنى ئالدىنقى شەرت قىلىشى كېرەك. ھوقۇق ئالماي تۇرۇپ، بۇ تىپتىكى ئەسەرلەرنى ئىشلىتىش ھەرىكەتلىرى «نەشىر ھوقۇقى»غا دەخلى-تەرۇز قىلغانلىق بولىدۇ. بۇنىڭدىن باشقا جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ «ئاۋتورلۇق ھوقۇقى» قانۇنىدىمۇ مۇناسىۋەتلىك بەلگىلىمىلەر چىقىرىلغان ئىدى. بۇ قانۇننىڭ 12-ماددىسىدا: «ئۆزگەرتىلگەن، تەرجىمە قىلىنغان، شەرھىلەنگەن، رەتلەنگەندىن كېيىنكى ئەسلى ئەسەرنىڭ ئاۋتورلۇق ھوقۇقىدىن، ئۆزگەرتكەن، تەرجىمە قىلغان، شەرھىلىگەن، رەتلىگەن كىشى بەھرىمەن بولىدۇ؛ لېكىن «ئاۋتورلۇق ھوقۇقىنى» يۈرگۈزگەندە ئەسلى ئەسەرگە قارىتىلغان «ئاۋتورلۇق ھوقۇقى»غا دەخلى-تەرۇز قىلىشقا بولمايدۇ» دەپ كۆرسىتىلگەندىن باشقا، شۇ قانۇننىڭ 6-ماددىسىدا: «خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى ئەسەرلىرىنىڭ «ئاۋتورلۇق ھوقۇقى»نى قوغداش چارىسى توغرىسىدا گوۋۇيۈەن باشقا بەلگىلىمە چىقىرىدۇ» دەپ كۆرسىتىلگەن.

شۇنداق ئىكەن، «مىللىي مۇزىكانت» ۋاڭ لوبىڭ جاناپلىرى! ئۇيغۇر-قازاق خەلق ناخشىلىرىنى نوتىغا ئېلىش ياكى ئۆزگەرتىپ ئىشلەش، ھەتتا چەت ئەللەرگە ئېلىپ چىقىپ سېتىشنى نىيەت قىلغاندا ۋە بۇنداق نىيەتنى ھەرىكەتكە ئايلاندۇرۇشتىن ئاۋال كىمنىڭ روخسىتىنى ئالغان ئىدىڭىز؟ سىزنىڭ نەشىر ھوقۇقىغا دەخلى-تەرۇز قىلىشىڭىزغا ھوقۇق بەرگەن كىشى زادى كىم؟

بىر ئەر شېرىگى بولمىسا «غەربىي-شىمال خەلق ناخشىلىرىنىڭ ئاتىسى» بولۇۋالغان ۋاڭ لوبىڭ ئۇيغۇر-قازاق خەلق ناخشىلىرىنى يانچۇق ۋە سومكىلارغا قاچىلاپ، ئامېرىكا، تەيۋەن قاتارلىق جايلاردا يورغىلاپ ژۇرەلمىگەن بولاتتى.

شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدا ئۇيغۇر-قازاق خەلقلىرى كۈنلەرنى ناخشا ئارقىلىق خۇشال-خۇرام ئۆتكۈزۈپ، ئېيمىلا بولسا، ناخشىمىز ئۆزىمىزگە ھېساپ دەپ ھىس قىلىشقان ئىدى. ئەندى بۇ ناخشىلارنىڭمۇ «ئىگىسى» چىقىپ، تەيۋەنگە سېتىلدى...

«ئۈرۈمچى كەچلىك گېزىتى»نىڭ 1994-يىل 3389-سانىدىن قىسقارتىپ ئېلىندى.

تەبرىكنامە

توختاخۇن ھاجىم قاسىم ئوغلى تۆردىيېۋقا

ئالمۇتا شەھىرى گورنىي-گىگانت مەھەللىسى

بۈگۈن تۆردىيېۋلار ئائىلىسىدە چوڭ خوشاللىق توي-مەرىكە. قېرىنداشلىرىغا ئاتا يوللۇق ئاتا بولۇپ كېلىۋاتقان ئاكىمىز توختاخۇن ھاجىم 60-ياشقا تولدى. ئىنسانىدا بولۇشقا تېگىشلىك ھەممە ئالىي جاناپ خىسلەتلەرنى بويىغا مۇجەسسەملەندۇرگەن ئاكىمىزنىڭ مېھرىۋان ھەم كويۇمچانلىقى، يۇرت-جامائەت ئارىسىدىكى چوڭ ھورمەت-ئابرويى بىزگە ئۈلگە-ئىبرەت بولۇپ كەلمەكتە. قېرىنداشلىرىنىڭ، پەرزەنتلىرىنىڭ ئىناق، مۇستەھكەم ئائىلىلەرىنىڭ ھۇلىنى قۇرۇپ، پاراۋەن ياشاپ كېلىۋاتقىنىدا ئاكىمىزنىڭ ئەجرى ئاز بولغىنى يوق. ئۇ دايىم بىزنىڭ غەمخورچىمىز ھەم مەسلىھەتكارىمىز. بىز ئەينە شۇنداق ئاكىمىز بىلەن ھەقلىق تۈردە پەخىرلىنىمىز.

قەدىردانىمىزنىڭ 60 ياشلىق توي-مەرىكىسىنى چىن قەلبىمىزدىن تەبرىكلەپ، ئاللاتائالادىن ئاكىمىزغا ئۇزاق ئۆمۈر، سالامەتلىك تىلەيمىز.

تەبرىكلىگۈچىلەر: ئىنىسى ئاياس باشلىق بارلىق ھەدىلىرى، ئاكىلىرى، ئىنىلىرى، سىڭىللىرى، ئوغۇل-قىزلىرى، كۈيوغۇل-كېلىنلىرى ھەممە نەۋرىلىرى.

كوڭۇللۇك ئۆتكەن ئىجادىي كەچ

يېقىندا ئالمۇتا ياختا رەختلىرى كومبىناتىنىڭ مەدەنىيەت سارىيىدا نامى كوپچىلىككە تونۇلغان بەستىكار سازەندە سېلىماخۇن نەزەر ئوغلى زەينالوۋنىڭ ئىجادىي پائالىيەتىگە بېغىشلانغان كەچ بولۇپ ئۆتتى. مەزكۇر كەچتە شەھەر ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدا ئىستىقامەت قىلىۋاتقان ئۇيغۇر تاماشىبىنلىرى قاتناشتى.

ئىجادىي كەچتە سېلىماخۇن نەزەر ئوغلى ئىجات قىلغان ناخشا-سازلارنى ئۇيغۇر تىياترىنىڭ «ناۋا» ئانسامبلى ئارتىستلىرى ئورۇنلىدى. ئۇ ناخشا-سازلار تاماشىبىنلارنى بەھرىمەن قىلدى. ئالاھىدە تىلغا ئېلىشقا ئەرزىيدىغىنى، ھازىرقى ئىقتىسادىي قىيىنچىلىقلار دەۋرەپ ئادەملەرنى تىياترغا ئېلىپ كېلىش قىيىنچىلىقى تۇغۇلۇۋاتقاندا بۇ قېتىم زال ئىچى ئادەملەرگە لىق تولۇپ كەتتى. بۇ بولسىمۇ تونۇلغان خەلق سازەندىسى سېلىماخۇن نەزەر ئوغلى بىلەن ئۇ شېرلىرىغا تولىراق مۇزىكا يېزىپ ژۈرگەن ئاتاقلىق شائىر ماھمۇت ئابدۇراخمانوۋنىڭ خەلق ئارىسىدا ئىززەت-ھۆرمىتىنىڭ زور ئىكەنلىگىدىن بولسا كېرەك.

بىر سۆز بىلەن ئېيتقاندا مەدەنىيەت سارىيىدا ئۆتكەن بەستىكار سازەندە سېلىماخۇن زەينالوۋنىڭ ئىجادىي پائالىيەتىگە بېغىشلانغان كەچ تەسىرلىك ۋە كوڭۇللۇك ئۆتتى.

ئا. ھوشۇروۋا.

ئادەم ۋە قانۇن

جىنائىي ئىشلار خرونىكىسى

نامەلۇم چاي ئوغرىلىرى

يېقىندا ھىندىستان چېيىنى سېتىش بىلەن شۇغۇللىنىدىغان «قازاقئىنتېر» بىرلەشكەن كارخانىسىنىڭ دىرېكتورى مىلىتسىيە ئورگانلىرى كېلىپ، 24-فېۋرال كۈنى نامەلۇم بىرلىرى ساختا ھوججەتلەردىن پايدىلىنىپ 4 مىللىون 125 توننا ھىندىستان چېيىنى ئېلىپ كەتكەنلىگىنى خەۋەر قىلدى.

ھازىر بۇ نامەلۇم چايغۇمارلار ئىز دەشتۇرۇلمەكتە.

توي ئىگىسى تونۇۋالدى

6-مارت كۈنى سائات سەككىزلەردە ئالمۇتا شەھىرى كازبېك بي كوچىسىدىكى ئۆيلەر نىڭ بىرىدە ياشايدىغان جۇمھۇرىيەت ئىچكى ئىشلار مىنىسترلىگىنىڭ جاۋاپكەر خادىمى م. ژارمۇخانوۋنىڭ كۋارتىرسىغا نامەلۇم ئىككىسى بېسىپ كىرىپ، ئۆيدىكىلەرنى قورقۇتۇپ، قىممەت باھالىق بۇيۇملار بىلەن ئاخچا بېرىشنى تەلەپ قىلىدۇ.

ئامما مىلىتسىيە خادىمى ھوش كالللىسىنى يوقاتماي، بۇلاڭچىلارنىڭ ئۆزىگە ھۇجۇم قىلىپ، تاشقى ئىشىكنى يېپىۋېلىپ ئۇلارنى قورشاۋغا ئېلىۋالىدۇ. ئالدىن ئۆزىنى بۇلاڭچىلارغا تونۇشتۇرغاندىن كېيىن، ئۇلارنىڭ قېچىپ قۇتۇلۇپ كېتەلمەيدىغانلىقىنى ئېيتىدۇ.

باشقا ئامالى قالمىغاندىن كېيىن، بۇلاڭچىلار تەسلىم بولىدۇ. ئۇلار ئالمۇتىدىكى ھەربىي قىسىملارنىڭ بىرىدە خىزمەت قىلىۋاتقان قاتاردىكى جەڭچىلەر بولۇپ چىقتى.

ھازىر بۇ نامەتسىز بۇلاڭچىلار ئۈستىدىن ھەربىي پروكۇراتۇرا تەرگەۋ ئېلىپ بارماقتا.

ئاۋتوموبىل بۇلاڭچىسى قولغا ئېلىندى

4-مارت كۈنى كۈندۈزى سائات 12 ئالمۇتا ۋىلايىتى ئالغىر ناھىيەسىنىڭ مىرنوي ۋە ژالغامىس يېزىلىرىنىڭ ئارىلىغىدا شەھەرلىك «مېخانىزاتور» كىچىك كارخانىسىدا ئىشلەيدىغان ۋ. بالاشوۋنىڭ «فورد-گرانادا» يېنىك ئاۋتوماشىنىسىدا يولۇۋچى بولۇپ كېلىۋاتقان ھېچ يەردە ئىشلەيدىغان لېۋتىنىسكىي قويىنىدىن تاپانچا چىقىرىپ، ماشىنا ئىگىسىنى قورقۇتۇپ، ئۇنى ماشىنىدىن چۈشۈرۈۋېتىپ، ماشىنا بىلەن نامەلۇم تەرەپكە غايىپ بولغان.

دولەت ئاۋتوئىنسپېكسىيەسىگە چۈشكەن خەۋەر بويىچە ئىزدەشتۈرۈش ئېلان قىلىنىپ، كوپ ئۆتمەيلا خوشنا جۇمھۇرىيەتتىن كەلگەنلەرگە ماشىنىنى سېتىش ئۈستىدە جىنايەتچى قولغا ئېلىندى.

ھازىر ئۇنىڭ باشقىمۇ بۇلاڭچىلىقلارغا مۇناسىۋىتى بارلىغى ئېنىقلانماقتا.

قىرغىزستانلىق ئوغرى

11-مارت كۈنى ئۇلۇق برىتانىيەنىڭ ژۇرنالىستى كىلىك ئالبېرت ژون «قازاقستان» مېھمانخانىسى يېنىدىكى كورېي مىللىي «شېگىس» كافېسىغا كىرىدۇ. ئۇ كىيىمىنى يېشىپ، ئاسقۇچقا ئېلىپ قويۇپ، تاماقلىنىشقا كىرىپ كېتىدۇ. ئاغىنىلىرى بىلەن غىزالىنىپ ئولتارغاندا نامەلۇم بىرى ئۇنىڭ قىممىتى 1152 دوللارلىق تېرە كۈرتكىسىنى يانچۇقتىكى ھوججەتلىرى بىلەن ئوغۇرلاپ كېتىدۇ.

ئۇ كۈرتكىسىنىڭ ئوغرىلانغانلىقىنى بىلىپ، دەررۇ فرۇنزې ناھىيەلىك ئىچكى ئىشلار بولۇمىگە خەۋەر لەيدۇ.

ئۇزاققا سوزۇلمايلا كۈرتكا ئوغرىسى قولغا ئېلىنىدۇ ئۇ خوشنا قىرغىزستان جۇمھۇرىيىتىدىن كەلگەن ھېچ يەردە ئىشلىمەيدىغان تاخىر سۇلېمېنوۋ بولۇپ چىقتى.

ئوغرىلانغان كۈرتكا قانۇنىي ئىگىسىگە قايتۇرۇلۇپ، ئوغرىغا قارشى جىنايى ئىش قوزغالدى. ئەندى ئۇ كۈرتكا ئىزدەپ ئاۋارە بولمايدۇ، ئۇنىڭغا پاختىلىق شىرىق چاپاننى تۈرمىدە دولەت ئۆزى بېرىدۇ.

ياركەنتلىك رېكېتېرلار

10-مارت كۈنى تالدىقورغان ۋىلايىتىنىڭ ياركەنت شەھەرلىك مىلىتسىيە رېكېتقا قارشى كۈرشىش بولۇمىنىڭ ئوپېراتىۋ خادىملىرى چۈشكەن ئەرىزە بويىچە ئەمەلگە ئاشۇرغان ئوپېراتسىيە نەتىجىسىدە ئالېكساندر دېگەن بىر تىجارەتچىدىن 36 مىڭ تەڭگە تەلەپ قىلىپ، پۇلنى ئېلىۋاتقان چاغدا ئا. قۇربانوۋ بىلەن ئا. ئېلسوۋلار قولغا ئېلىندى.

ئېلسوۋنى ئاختۇرۇش ۋاقتىدا ئۇنىڭدىن ئەپيۇن، خەنجەر ۋە ئالمۇتا دولەت ئاۋتوترانسپورت ئىنستىتۇتىنىڭ تېخى تولتۇرۇلمىغان تازا دىپلومى تېپىلىدۇ.

ھازىر بۇ رېكېتنى كەسپكە ئايلاندۇرغانلار ئۈستىدىن تەرگەۋ ئىشلىرى كېتىپ بارىدۇ.

ئۈچ ئايدىن كېيىن ئاشكارىلاندى

ئۆتكەن يىلى 25-نويابىر كۈنى سائات يەتتىدە ئۆزلىرىگە نىقاپ كىيىۋالغان نامەلۇم بىرلىرى «كوكتېم» مىكرورايونىدا تۇرىدىغان تۈركىيە پۇخراسى مەھەممەت ئارسلاننىڭ ئۆيىگە بېسىپ كىرىدۇ.

بۇلاڭچىلار تاپانچىسىدىن ھودۇققان بۇ تۈركىيەلىك سودىگەرنى قورقۇتۇپ، ئۇنىڭ 2775 ناقىش دوللىرىنى ۋە سېتىشقا تەييارلاپ قويغان ماللىرىنى بۇلاپ كېتىدۇ.

نامالۇم بۇلاڭچىلارنى ئىززەش بىيىل 10-مارتقىچە سوزۇلدى. كالىنىن ناھىيەلىك ئىچكى ئىشلار خادىملىرى ئۇلارنىڭ ئىزىغا چۈشۈپ، ئاخىرى نوۋەتتە يەنە بىر چەت ئەللىكنى بۇلاش ئۈستىدە قولغا ئالدى. ئۇلار ھېچ يەردە ئىشلىمەيدىغان گ. دۇئان، ئا. ئىدرىسوۋ، ب. كۇكېنوۋ، د. ماماپېۋ ۋە ژ. ئاشىنبېكوۋ بولۇپ چىقتى.

ھازىر بۇ ئەشەددىي بۇلاڭچىلارنىڭ ئىلگەركى باشقىمۇ جىنايەتلەرگە مۇناسىۋىتى ئېنىقلانماقتا.

ئە. مەمەتوۋ،

جۇمھۇرىيەتلىك ئىچكى ئىشلار مىنىسترلىگى مەتبۇئات مەركىزىنىڭ يېتەكچى خادىمى، مىلىتسىيە كاپىتانى...

بىشكېك شەھىرىدە ئىستىقامەت قىلىۋاتقان بىر توپ ئوتتۇز ئوغۇل مەشرەپ ئەھلى

تەلەت يولداشېۋنىڭ

مەزگىلسىز ۋاپات بولۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن مەرھۇمنىڭ ئائىلە-تاۋابىئاتىغا، ئۇرۇق-تۇققان، قوۋمى قېرىنداشلىرىغا چوڭقۇر قايغۇرۇپ تەزىيە بىلدۈرىدۇ.

باش مۇھەررىر ي. ئازاماتوۋ.

يېڭى ھايات

ئالمۇتا، 480044 تېپەك يولى كوچىسى 50 بىنا، 8-قەۋەت

گېزىتنى تەسىس قىلغۇچى: قازاقستان جۇمھۇرىيىتى مىنىسترلار كابىنېتى

نۆۋەتچى مۇھەررىر

يا. سەمەدىي.

تېلېفونلار: قوبۇلخانا -59-84-33؛ باش مۇھەررىرنىڭ ئورۇنباسارى 01-92-33؛ مەسئۇل كاتىپ 06-86-33؛ ئىجتىمائىي-سىياسىي، مەدەنىيەت بۆلۈملىرى 81-86-33؛ ئەدەبىيات ۋە سەنئەت بۆلۈمى 27-86-33؛ ئىختىسات بۆلۈمى 50-86-33.

تىراژى 4440

«Жеңи хаят» («Новая жизнь»), индекс 65339, приложение республиканской общественно-политической газеты «Уйгур авази», регистрационное свидетельство № 480, выдано Министерством печати и массовой информации Республики Казахстан.

Газета отпечатана в республиканском газетно-журнальном Издательстве «Дәуір», Алматы, 480044, пр. Ленина, 2/4.

گېزىتىمىز سەھىپىلىرىدە بېسىلغان ماقالىلار مۇئەللىپلىرىنىڭ مۇقىمسى تەھرىراتىمىزنىڭ مۇقىمسى بولۇپ ھېساپلانمايدۇ. تەھرىراتتىن ماتېرىياللار قايتۇرۇلمايدۇ ۋە جاۋاپ بېرىلمەيدۇ.

ПОГ-60

ئانا يۇرتۇڭ ئامان بولسا، رەڭگى-روھىڭ سامان بولماس

1995
يىل
8-ئاپرېل
شەنبە
№14
(3971)
ئەركىن باھا

يېڭى ھايات

ЖАҢА ӨМІР

جۇمھۇرىيەتلىك ئىجتىمائىي- سىياسىي «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتىنىڭ ھەپتىلىك قوشۇمچىسى 1970- يىلى 1- يانۋاردىن باشلاپ چىقىۋاتىدۇ.

دۆلەت رەھبىرى- خەلق غەمخورچىسى

تۇراقلىقلىقنى مۇستەھكەملەش كېرەك

قازاقستان خەلقلىرى ئاسسامبلېيە
سى بىرىنچى سېسسىيەسىنىڭ نۇرسۇ-
لتان نازاربايېۋنىڭ پرېزىدېنتلىق ۋاكا
لەتلىرىنى 2000-يىلغىچە ئۇزارتىش
مەسىلىسى بويىچە رېفېرېندۇم ئوتكۈ-
زۈش توغرىلىق تەكلىۋى جۇمھۇرىيەت
ئاھالىسىنىڭ پرېزىدېنتقا مەملىكەتتىكى
ھوقۇق-تەرتىپ ۋە تۇراقلىقلىقنى
كاپالەتلەندۈرگۈچى سۈپىتىدە ئۇنىڭ-
غا ئىشەنگەنلىكىنىڭ يارقىن ئىسپاتى-
دۇر. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا دۆلەت
باشلىقىنىڭ قازاقستاندا تۇراقلىقنى
تەمىنلەش بويىچە كۈچ چىقىرىشلىرى-
نى خەلق ئارا بېخەتەرلىكنى مۇستە-
ھكەملەشكە قوشقان ھەسسە سۈپىتى-
دە قارىشىمىز لازىم.

قازاقستان مۇدەم دۆلەتلىرى ئارىسىدا
ئۆزىنىڭ سىياسىي جەھەتتىن تۇراقلىقى
بىلەن پەرىقلەنگەن ھالدا، ئىختىساتتى-
مۇ پەيدىن-پەي ئالغا ئىلگىرلەشى-سىز
بىلمەكتە. ئەينە شۇنىڭ ئۈچۈن باشقا
خەلقلەر بىلەن بىللە قازاقستان خەلق
لىرى ئاسسامبلېيەسىدە ئېيتىلغىنىدەك،
بىز رېفېرېندۇم ئوتكۈزۈشنى ھەم ئۇ-
نىڭدا نۇرسۇلتان ئەبىش ئوغلى نازار
بايېۋنىڭ پرېزىدېنتلىق ۋاكالىتىنى ئۇ
زارتىش تەكلىۋىنى قوللاپ- قۇ-
ۋەتلەيمىز. پات ئارىدا ۋىلايەتلىك، شە
ھەرلىك، ناھىيەلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت
مەركىزلىرى، ئۇيغۇر جامائەتچىلىكى
باش قوشۇپ بۇ رېفېرېندۇم توغرىلىق
قازاقستاندىكى بارلىق ئۇيغۇر ئاھالى-
سىغا تەشۋىق قىلىنىدۇ. رېفېر
ېندۇمغا ھەممىمىز تۈگەل قاتنىشىپ،
جۇمھۇرىيىتىمىزنىڭ تېخىمۇ گۈللىنى-
شى، مىللەتلەر ئارا مۇناسىۋەتلەرنىڭ
تېخىمۇ ياخشىلىنىشى ۋە تۇراقلىق
ۋەزىيەت ئۈچۈن ئاۋاز بېرەيلى.

ر. ئىسمائىلوۋ،

**قازاقستان خەلقلىرى ئاسسامبلېيە
سى كېڭىشىنىڭ ئەزاسى، جۇمھۇرىيە-
تلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت جەمىيىتىنىڭ
رەئىسى.**

ئىشەنچىم كامىل

ئاياتكى، ئۇنىڭ كىم بولۇشىدىن قەتئ
ئىي نەزەر، ھەر بىر ئادەمنىڭ ھەر
تەرەپلىمە كامالەتكە يېتىشى ئۈچۈن
ئەڭ كېرەكلىك ئامىللارنىڭ بىرى -
جەمىيەتنىڭ ئاسايىشتە ۋە تۇرمۇشى-
نىڭ خاتىرجەم بولۇشى. خۇسۇسەن
بۇ بىز ئىجادىيەت ئەھلى ئۈچۈن ئىنت
تايىن زورۇر. تىنچ ئىجادىي مۇھىت
بەرقارار بولمىغان يەردە، ئۇ قانچى-
لىك ئىستېدات ساھىبى بولسىمۇ، توق-
قۇزى تەل مۇكەممەل ئەسەرىنىڭ ۋۇ
جۇتقا كېلىشى ئەمرى ماھال.

قازاقستان-پەقەتلا قېرىنداش قا-
زاق خەلقىنىڭلا ئەمەس، شۇنداقلا
بۇ يەردە ئىستىقامەت قىلىۋاتقان بار
لىقىمىزنىڭ قۇتلۇق ماكانى. شۇنداق
ئېكەن، مۇستەقىل ياش جۇمھۇرىيىتى-
مىزنى دۇنيادىكى ئەڭ ئىلغار مەملى-
كەتلەر قاتارىغا كوتىرىش ئۈچۈن كۈ-
رەشمەك، ھەر قايسىمىزنىڭ ھەم پەر
زى، ھەم قەرزىدۇر. ئۆز نۆۋىتىدە بۇ
دۆلەت رەھبەرلىرىنىڭ زىممىسىگە بې-
قىياس مەسئۇلىيەت يۈكلەيدۇ.

مەن جۇمھۇرىيەتلىك رېفېرېندۇم ئو
تكۈزۈش ھەققىدىكى تەشەببۇسنى
قوللاپ- قۇۋۋەتلىگەن ھالدا پرېزىدېنت
مىز ن. نازاربايېۋ ئۆزىنىڭ ئىزگۈ ئىش
لىرىنى تەدرىجىي رېۋاجلاندۇرۇش بە
لەن ئىجات ئەھلىگە يەنىمۇ كەڭ ئىم-
كانىيەتلەرنى يارىتىپ بېرىشكە زور
ئىشەنچە نەزىرىدە قارايمەن.

س. مەمەتقۇلوۋ،

**قازاقستان يازغۇچىلار ئىتتىپاقى
ئۇيغۇر سېكسىيەسىنىڭ باشلىقى.**

ئۇمۇمخەلق رېفېرېندۇمى كېرەك

مەن يېقىندا ئالمۇتىدا قازاقستان
خەلقلىرى ئاسسامبلېيەسىنىڭ بىرىنچى
سېسسىيەسىنىڭ تېچلىغانلىقى ھەققىدە
ئاممىۋىي ئەخبارات ۋاستىلىرى ئارقى-
لىق خەۋەر تاپتىم. پرېزىدېنت ھوزۇرى-
دىكى بۇ كونسۇلتاتىۋ-مەسلىھەت
ئورگانى ئۆزىنىڭ تۇنجى سېسسىيەسى-
دە نۇرسۇلتان نازارباييېۋنىڭ پرېزىد-
ېنتلىق ۋاكالەتلىرىنى 2000-يىلغىچە
ئۇزارتىش مەسىلىسىنى ئۇمۇمخەلق
رېفېرېندۇمى ئارقىلىق ھەل قىلىش تە
كلىۋىنى ئوتتۇرىغا قويدى. مەن بۇ
تەكلىپنى قوللاپ قۇۋۋەتلەيمەن، چۈن-
كى قازاقستاننىڭ تۇنجى پرېزىدېنتى
ئۆزىنىڭ بارلىق كۈچ-قۇۋۋىتىنى كوپ
مىللەتلىك جۇمھۇرىيىتىمىزدە مىللەتلەر
ئارا مۇناسىۋەتلەرنىڭ ھەر تەرەپلىمە
ياخشىلىنىشىغا دۆلەتنىڭ ئىجتىمائىي-
ئىختىسادىي تۇراقلىقلىقىنى ساقلاشقا،
تەرتىپ- ئىنتىزامنى مۇستەھكەملەش-
كە قارىتىلغان.

بىز پرېزىدېنتنىڭ ئىچكى ۋە تاش-
قى سىياسىتىنى قوللاپ-قۇۋۋەتلىگەن
ھالدا يۇرتداشلارنى رېفېرېندۇمغا پائال
ئىشتىراك قىلىشقا ۋە ياش، مۇستەقىل
جۇمھۇرىيەتنىڭ گۈللىنىشى ئۈچۈن
ئاۋاز بېرىشكە چاقىرىمەن.

ئا. سادىقوۋ،

**ئۇزۇنئاغاچ يېزىسى،
جامبۇل ناھىيەسى**

ئاۋاز بېرىشكە چاقىرىمەن

قازاقستان مۇستەقىللىككە ئېگە بو-
لۇپ، نۇرسۇلتان نازارباييېۋ تۇنجا پر
ېزىدېنت بولۇپ سايلانغاندىن بېرى
جۇمھۇرىيەتتە چوڭ ئۆزگىرىشلەر يۈز
بەردى: قازاقستان دېموكراتىك دۆلەت
سۈپىتىدە دۇنيا يۈزىدە تونۇلدى،
مەملىكەتنىڭ ئىنسان ھوقۇقىنى قوغ-
دايدىغان ئادالەتلىك كونستىتۇتسىيە
سى ۋۇجۇتقا كەلدى، يادرو قۇرالىنى
چەكلەش بويىچە شەرتنامىلار تۈزۈل-
دى، جۇمھۇرىيەتتە ئىجتىمائىي- ئىخ
تىسادىي ئىسلاھاتلار ئىزچىللىق بىلەن
ئەمەلگە ئاشۇرۇلماقتا، جۇمھۇرىيەتتە
تېچلىق، مىللەتلەر دوستلۇغى ئاسا-
سىي ئاملغا ئايلىنىۋاتىدۇ. كېيىنكى
ۋاقىتتا ئادەملەر خاتىرجەملىگىنى بۇ-
زىدىغان، ئىنسان ھوقۇقىنى دەپسەن-
دە قىلىدىغان بىرلەشكەن جىنايەتچىلى
ككە، ئوغرىلىق، پارىخورلۇققا قار-
شى كەسكىن كۈرەش باشلاندى...

موشۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى دۆ-
لەت رەھبىرى، پرېزىدېنت نۇرسۇلتان
نازارباييېۋنىڭ تىرىشچانلىق پائالىيىتى-
دىن ئايرىپ قاراش مۇمكىن ئەمەس.
شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ مەن پرېزىدېنتنىڭ
ۋاكالىتىنى 2000- يىلغىچە ئۇزار-
تىش توغرىلىق ئۇمۇم خەلق رېفېر-
ېندۇم ئوتكۈزۈلۈشنى سىدقىدىلدىن
قوللاپ-قۇۋۋەتلەيمەن ۋە كوپچىلىكنى-
ن. نازاربايېۋنى ياقلاپ ئاۋاز بېرىش-
كە چاقىرىمەن.

ئەركىن دانىياروۋ،

**«پورشىن» زاۋودىنىڭ ئىشچىسى،
ئەمگەك ۋېتېرانى.**

سۈرەتتە سىز كورۇۋاتقان بۇ
ئانا ئالمۇتا شەھىرى گورنىي گىگانت
مەھەللىسىنىڭ تۇرغۇنى تۇنساخان مە
مەتوۋادۇر. ئۇ ئون بالىنىڭ ئانىسى -
قەھرىمان ئانا تۇنساخان ئۆز پەرزەنت
لىرىنى ئەدەپ-ئەخلاقلىق، جەمىيەت-
مىزگە لايىق كىشىلەردىن قىلىپ تەر-
بىيلەپ-ئۆستۈرگەن. ئۇ ھازىر بالى-
لىرىنىڭ قىزىقىنى، راھىتىنى كورۇپ
پاراۋەن ياشاۋاتىدۇ.

ر. يۇسۇپوۋنىڭ سۈرىتى.

جىنايەتچىلىككە قارشى ھۇجۇم داۋام قىلماقتا

پرېزىدېنت نۇرسۇلتان نازارباييېۋ
جىنايەتچىلىككە قارشى كۈرىشىش بو
يىچە جۇمھۇرىيەتلىك شتابىنىڭ نۆۋەت
تىكى مەجلىسىنى ئوتكۈزدى.

ھوقۇق قوغداش ئورگانلىرى، بىر
قاتار مىنىسترلىكلەر بىلەن ئىدارىلەر
رەھبەرلىرىنىڭ «ھوقۇق- تەرتىپ»
ئوپېراتىۋ ئالدىنى ئېلىش چارە-تەد-
بىرىنىڭ، دۆلەت باشلىقى تەرىپىدىن تې-
گىشلىك خىزمەت ئورۇنلىرىغا بېرىلگەن
كونكرېت تاپشۇرۇقلارنىڭ ئورۇنلىنىش-
شى توغرىلىق ئەخباراتى تىڭشالدى.

ئالدىنقى مەجلىستىكى تەلەپچا-
نلىق سوھبەتلىشىشتىن توغرا خۇلاس-
لار چىقىرىلغانلىقى تەكىتلەندى. ھو-
قۇق قوغداش ئورگانلىرىنىڭ، يەرلىك،
مەمۇرىيەتلەرنىڭ ئاھالىنى جىنايەتچى-
لىك دۇنياسىغا قارشى كۈرەشكە جە-
لىپ قىلىش، جەمىيەت تەرتىۋىنى ئور
نىتىش، مىلىتسىيەنىڭ كوچمە پۈنكىت-
لىرىنى قۇرۇش بويىچە ئىشى كۈچەي-
تىلدى. جۈملىدىن ھازىرىنىڭ ئۆزىدىلا
125 مۇنداق ئوپېراتىۋ قىسىم ئىشلەۋا
تىدۇ. ئوپېراتىۋ قىسىملار ھەرخىل ۋا
قىيەلەرگە دەرھال ئىنكاس قىلىش ۋە
ئەمەلىيەتتا جۇمھۇرىيەتنىڭ ھەربىر را
يونىدا لازىملىق چارىلەرنى كورۇشى
ئۈچۈن يېقىن ئارىدا يەنە 340-350
مۇنداق ئوپېراتىۋ قىسىم قۇرۇش ئىش
لىرى ئۈرىدۇ.

ئاخىرى ئىشەنچ تېلېفونلىرى «سوز
لەشكە» باشلىدى. ئۇ تېلېفونلار بوي-
چە ھوقۇق قوغداش ئورگانلىرىغا قىل
نغان ياكى تەييارلىنىۋاتقان جىنايەتلەر
توغرىلىق 900گە يېقىن خەۋەر كەلدى.
ئاممىۋىي ئەخبارات ۋاستىلىرى جىنا-
يەتچىلىككە قارشى كۈرەشكە تېخىمۇ ئا
كتىۋ قاتناشماقتا .

ھوقۇق قوغداش ئورگانلىرىنىڭ ئو
زىمۇ پاسكىنىلىقلاردىن تازىلانماق-
تا. ئوندىن ئوشۇق مىلىتسى-
يە، پروكۇراتۇرا، سوت خادى-
مى خىزمەت ۋەزىپىلىرىگە جىددىي
خىلاپلىق قىلىنغانلىقى ۋە جىنايەتلىرى
ئۈچۈن قاماققا ئېلىندى.

شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا «ھو-
قۇق-تەرتىپ» چارە-تەدبىرى داۋامى
داكېيىنكى ۋاقىتلارغىچە ئانچە كوپ
ئەھمىيەت بېرىلمىگەن بىر قاتار مۇئا-
مىلارنى ئامايەن قىلدى.

مەجلىستە ھەرخىل نازارەت قى-
لىش ئورگانلىرى بىلەن ئىنسپېكسىيە-
لىرىنىڭ ئىشى قاتتىق تەنقىتلەندى،
بۇ مۇناسىۋەت بىلەن پرېزىدېنت
نازارەت خىزمەت ئورۇنلىرىنىڭ ئىشى-
دا تەرتىپ ئورنىتىش، ئۇلارنىڭ ھەدد-
دىن تاشقىرى كوپتۇرۇلگەن شتاتلىرى-
نى قاراپ چىقىش تاپشۇرۇغىنى بەر-
دى.

(قاز تاگ).

پايتەخت كارخانىلىرىدا

ئىش ئۈنۈمى شارائىتقا باغلىق

كېيىنكى يىللاردا جۇمھۇرىيەت بويىچە بازار ئىقتىسادىغا كۆچۈش يولىنىڭ مۇھىم شەرتلىرىنىڭ بىرى-دۆلەت مۈلكىنى خۇسۇسىيلاشتۇرۇش ۋە ئاكسونېرلىق بىرلەشمە، جەمىيەتلەرنى قۇرۇش ئىشلىرى بىر قەدەر ئالغا سىلجىغان بولسىمۇ، بىراق قانائەتلىنەرلىك ھالدا يولغا چۈشمەۋاتىدۇ. بۇنىڭ سەۋەۋى جۇمھۇرىيەتتە يۈز بېرىۋاتقان ئىقتىسادىي بوھراننىڭ كۈن ساناپ ئۇسۇشى-ھەر خىل ساھالارنىڭ مەھسۇلات ئىشلەپ چىقىرىشنى ھەم مۇستەقىل ھالدا ئىشلىشىگە چوڭ توسالغۇ بولۇۋاتىدۇ.

شۇنداق بولسىمۇ، خۇسۇسىيلاشتۇرۇش جەريانىدا ئىشلەپچىقىرىشنىڭ بارلىق ساھالىرىنى دېگىدەك ئۆزىچىگە ئېلىشى ئەتجىسىدە مۈلۈك شەكلىنى، ستروكتۇرىسىنى ئۆزگەرتكەن ئايرىم كارخانا، تەشكىلاتلار ھازىر يۈز بېرىۋاتقان بازار ئىقتىسادىنىڭ كۆپلىگەن قىيىنچىلىقلىرىغا بەرداشلىق بەرگەن ھالدا، مەھسۇلات ئىشلەپ چىقىرىش يولىدا قولدا بار ئىمكانىيەتلەردىن تولۇق پايدىلانماقتا. ئىلگەركى ئالمۇتا جەھازىلارنى ئىشلەپ چىقىرىش كارخانىسى ئاساسىدا قۇرۇلغان «مېرپى» ئاكسونېرلىق بىرلەشمىسى توغرىلىق ئەينە شۇنداق دېيىشىمىز مۇمكىن.

يېقىندا بىز «مېرپى» ئاكسونېرلىق بىرلەشمىسىنىڭ تىجارەت، تاشقى ئىقتىسادىي ئالاقىلار، سودا ئىشلىرى بويىچە دىرېكتورى خاسېن ژۇماغالى ئوغلى سۇلتانباېۋ بىلەن ئۇچرىشىپ، بىرلەشمە كوللېكتىۋىنىڭ بۈگۈنكى ئېلىپ بېرىۋاتقان ئىشلىرى ھەققىدە قىسقىچە ئېيتىپ بېرىشنى ئىلتىماس قىلدۇق:

-بىرلەشمە كوللېكتىۋى 1992-يىلدىن تارتىپ ئاكسونېرلىق بىرلەشمە بولۇپ ئۆزگەرتىلگەندىن كېيىن ئۆزگە-ئۆزى ھەقىقىي غوجايىن بولغان ھالدا ئىشلەپ كېلىۋاتىدۇ. ھازىر بىرلەشمە قارىمىقىدا ئون سېخ بولۇپ، جەمئىي 703 ئىشچى-خىزمەتچى ئەمگەك قىلىۋاتىدۇ. ھەر بىر سېخ يېڭى ئۇسۇل، يېڭى تېخنولوگىيە بويىچە ئىشلەپ، خەلق ئېھتىياجىغا كېرەكلىك، زامان تەلىۋىگە لايىق ھەرخىل جەھازىلار «ئاسىل» «ئارمان»، «ژالار» ستېنكىلىرىنى، «شالقار»، «مېدېو» دۇۋاللىرىنى، شۇ ئىشلەپ چىقىرىۋاتىدۇ. مەزكۇر مەھسۇلاتلار بىرلەشمىدىكى ئوتلىغان سېخلاردا ئەمگەك قىلىۋاتقان ماھىر ياغاچچىلارنىڭ قولىدىن ياسىلىپ چىقماقتا.

ئەندى، كارخانا ئاكسونېرلىق بىرلەشمە بولۇپ، مۇستەقىل ھالدا ئىش باشلىغاندا ئىشىمىز بىر ئاز ئىلگىرىلىگەندەك بولدى. يەنى 1993-يىلى مەھسۇلات ئىشلەپ چىقىرىش 120 پروتسېنتنى تەشكىل قىلىنغان ئىدى. ئۇنىڭ ئەۋزەللىگىنى ياخشى چۈشەنگەن بىرلەشمە كوللېكتىۋى مەھسۇلات سۈپىتىنى ياخشىلاش يولىدا بارلىق ئىمكانىيەت بىلەن تىرىشىپ ئىشلىدى، يېڭى تېخنولوگىيە بويىچە ئىش ئېلىپ بېرىشقا باشلىدى. شۇنداقلا تەرەققىي ئەتكەن مەملىكەتلەر-گېرمانىيە، ئىتالىيە، خىتاي خەلق جۇمھۇرىيىتى بىلەن كېلىشىم تۈزۈپ، زامان تەلىۋىگە لايىقلاشقان جەھازىلارغا ياساشقا مولجاللانغان تېخنىكىلارنى سېتىپ ئالدۇق. مەزكۇر تېخنولوگىيە بىرلەشمىدە ئىش ئۈنۈمىنى ئاشۇرۇشتا ياخشى ئىنكاسلارنى پەيدا قىلدى.

بىراق، 1994-يىلى مەھسۇلات ئىشلەپ چىقىرىش قۇۋۋىتى 50 پروتسېنتتىنى تەشكىل قىلدى. ئىقتىسادىي قىيىنچىلىقلار بارلىق ساھالارغا ئوخشاش بىزگىمۇ ئۆز تەسىرىنى يەتكۈزدى. سەۋەپ، جۇمھۇرىيەتلەر ئوتتۇرىسىدىكى ئىقتىسادىي ئالاقىلارنىڭ ئۈزۈلۈپ قېلىشى، خام ئەشيالارنىڭ يېتىشمەسلىكى، تېخنىكىلارغا كېرەكلىك ئېھتىيات قىسىملارنىڭ يوقلىغى ئىشىمىزغا دەخىل يەتكۈزۈۋاتىدۇ. ئەندى، بېيىلقى يىلنىڭ ئۈچ ئېيىدا بولسا، ئىشلەپ چىقىرىش قۇۋۋىتى ئارانلا 30 پروتسېنتنى تەشكىل قىلىۋاتىدۇ. بۇنداق بولۇشىنىڭ سەۋەۋى، ئىشلەپ چىقىرىلغان مەھسۇلاتنىڭ 80 پروتسېنتى ھازىر دۇكانلاردا سېتىلماي تۇرىدۇ. چۈنكى ئاھالىنىڭ كۆپچىلىك قىسمى جەھازىلارنى سېتىپ ئېلىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە ئەمەس.

موشۇ ئېغىر شارائىتتا بىرلەشمە مەمۇرىيىتى ۋە ئۇنىڭ ئىناق كوللېكتىۋى ئىقتىسادىي قىيىنچىلىقلارغا قارىماي، تىرىشچانلىق، ئىزدىنىش بىلەن ئىشلەۋاتىدۇ. شۇنىڭغا بىنائەن ئىشچىلارنىڭ ئىش شارائىتىغا، ئىجتىمائىي تۇرمۇشىغا غەمخورلۇق قىلماي تۇرۇپ، ئىشنىڭ ئۈنۈمدارلىغىنى ئاشۇرۇش مۇمكىن ئەمەسلىگىنى ياخشى بىلگەن بىرلەشمە مەمۇرىيىتى كوممېرتسىيەلىك ئىشىنى تەرەققىي ئەتكۈزۈش ئۈچۈن رېگونلار بىلەن، شۇنداقلا چەت ئەل كوممېرتسىيەسى بىلەن ئالاقىلارنى تېخىمۇ كەڭەيتىشنى مەخسەت قىلماقتا.

خۇلاسىلاپ ئېيتقاندا، ھازىرقى ئىقتىسادىي قىيىنچىلىق دەۋرىدە بىز تېجەملىك بىلەن ئىشلەپ، مەھسۇلاتنىڭ يېڭى تۈرلىرىنى كۆپەيتىش، ئىش ئۈنۈمىنى ياخشىلاشنىڭ يېڭى ئىمكانىيەتلىرىنى ئىزدەشتە ھەرىكەت قىلىۋاتىمىز. بۇ- دەۋر تەلىۋىدۇر.

يالقۇن سەمەدىي،
ئالمۇتا شەھىرى.

ئالمۇتا ۋىلايىتى. يىل بېشى -نەۋروز چېلەك ناھىيەسى ۋە ئۇنىڭ ھەممە يېزىلىرىدا خۇشال-خۇراملىق بىلەن نىشانلاندى. ناھىيە ئەمگەكچىلىرى بېيىلقى يىلنىڭ توقچىلىق ۋە باياشەتچىلىك شۇنىڭ بىلەن بىللە خاتىرجەملىك ھەم تېچلىق ئېلىپ كېلىشىگە زور ئۈمۈتلەر بىلەن قارىماقتا.

سۈرەتلەردە: ناھىيە مەركىزىدە ئۆتكۈزۈلگەن نەۋرۇز تەنتەنىلىرىدىن كۆرۈنۈشلەر.

ر. يۇسۇپوۋنىڭ سۈرەتلىرى.

ياخشى كىشىلەر يېنىمىزدا

يۇرت ئەزىزلەيدىغان ئادەم

ئىسرائىل ئاكا 1933-يىلى ھازىرقى ئەمگەكچىقازاق ناھىيەسىگە قاراشلىق تاشتىقارا يېزىسىدىن بەش بالىسىنى ئەگەشتۈرۈپ غۇلجا تەۋەسىگە ئوتۇپ كەتكەندە ئابدىرىم ئاكا ئەندىلا بەش ياشقا كىرگەن ئىدى. ئىسرائىل ئاكا قانداش-قېرىنداشلىرى بىلەن ئىلى ۋىلايىتىگە قاراشلىق روزىمەتيۈزىگە ئورۇنلىشىپ، ئاتا كەسپى دېخانچىلىق بىلەن شۇغۇللاندى. يەنە بىر تەرەپتىن بالىلىرىنى ھەم دىنىي، ھەم پەننىي مەكتەپلەردە ئوقۇتۇپ، ياخشى ئادەملەردىن قىلىپ تەربىيەلەشكە ئالاھىدە كۆڭۈل بولدى. ئابدىرىم ئاكا ئىسرائىلوۋ 1938- يىلى مېھرىۋان ئانىسى ئوزراخاندىن، 1945- يىلى بولسا باشپانا ئاتىسى ئىسرائىل ئاكىدىن مەڭگۈگە ئايرىلىپ، ئېغىر قىيىنچىلىقلارغا دۈچ كەلسىمۇ، بىلىم ئىشقىدا پەرۋانە بولۇپ ياخشى ئوقۇدى. ئۇ 1950-يىلى ئوتتۇرا مەكتەپنى ئەلا باھالار بىلەن تۈگىتىپ، ئۆزى ئوقۇغان جىلىيۈز مەكتىۋىدە مۇئەللىم بولۇپ ئىشلەشكە باشلىدى. تەجرىبىلىك ئۇستازلاردىن ئۆگىنىپ، تىرىشىش ئارقىلىق ئون يىلدىن كۆپرەك ياش ئەۋلاتقا بىلىم بېرىش بىلەن جەمىيەتلىك ئىشلارغىمۇ پائال قاتناشتى.

1949- يىلى شەرقىي تۈركىستان خەلقىگە بەخت-سائادەت ۋەدە قىلىپ ئۇيغۇرلار زېمىنىغا مۇستەھكەم ئورنىشىۋالغان كوممۇنىست خىتايلار كېيىن «ئوڭچە قارشى»، «بەشكە قارشى»، «ستىل تۈزىتىش» ۋە باشقا كۆپلىگەن سىياسىي ھەرىكەتلەرنى قانات يايدۇرۇپ، مىللىيلارنىڭ ئۆز گۆشىنى ئۆز يېغىدا قورۇشقا باشلىدى. ئابدىرىم ئاكا بىر مەلە بىر قازانغا مەجبۇرى قارىتىلغان «خەلق كوممۇنىسىنىڭ»، يەتتە ياشتىن يەتمىش ياشقىچە تاغلارغا ھايدالغان «پولات تاۋلاش» ھەرىكىتىنىڭ ئازاپ- ئوقۇبەتلىرىنى باشتىن كەچۈردى. ناھەق ئوڭچى-مىللەتچى، ئەكسىل ئىنقىلاپچى ئاتىلىپ، بىگۇنا ئېتىلغان، جازا لاگېرلىرىغا پالانغان يۇرتداشلىرىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆردى. نورما، لوپۇس سىياستى بىلەن بىر ئورۇلدىن ئىككىنچى ئورۇنغا يوتكىلەلمەيدىغان، ئەركىن سۆزلەلمەيدىغان ماۋ ئۈزۈمىنىڭ قۇللىرى بولۇپ ياشاش، ھوقۇقسىزلىق جېنىغا تەگدى. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ئانا ۋەتىنىدە قەيەردىكى قۇشتەك ھايات كەچۈرگىچە، مىڭلىغان قېرىنداشلىرى ئوخشاش، كېڭەش ئېلىگە كۆچۈپ چىقىشنى ئەۋزەل كوردى. ئۇ.

ئابدىرىم ئاكا ئىسرائىلوۋ 1962-يىلى قازاقستانغا كۆچۈپ چىقىپ، بىر زامانلاردا ئەجدادى ھۆلىنى قۇرغان ۋە دادىسى ياشىغان تاشتىقارا يېزىسىغا ئورۇنلاشتى.

ئۇ ئائىلىسى بىلەن كوكتات بىرىگادىسىدا گېكتارچى بولۇپ ئىشلىگەن يىللىرى يېرىم گېكتار يەرگە پىليۇنكا يېپىپ تەرخەمەك تېرىپ، ئۇنىڭدىن بىر نەچچە يىل داۋامىدا 25-30 تونىندىن ھوسۇل تاپشۇردى. بۇ ئېگىلىك بويىچىلا ئەمەس، ھەتتا ناھىيە، ۋىلايەت بويىچىمۇ ئەڭ ژۇقۇرى كورسەتكۈچ ئىدى. ئابدىرىم ئاكا يوكسەك ئەمگەك ئەتىجىسى ئۈچۈن بىر نەچچە قېتىم ژۇقۇرى ئورۇنلارنىڭ ھۆرمەت گىراموتلىرى، ئاقچا ۋە ماددىي مۇكاپاتلىرىغا سازاۋەر بولدى. ئۇ ئەينە شۇنداق تىرىشىپ ئىشلەپ، 1988-يىلى ئابروي بىلەن پېنسىيەگە چىقتى. ھازىر ئابدىرىم ئاكىنىڭ بالىلىرى ئابدۇسالام شوفيور، شەمشىنۇر سالامەتلىكنى ساقلاش خادىمى، ئابدۇمېجىت تراكتورچى، ئىلمۇرات موتورىست بولۇپ ئىشلىمەكتە. ئۇلارمۇ ئۆي-ئوچاقلىق، بالا- چاقىلىق بولۇپ خاتىرجەم ھايات كەچۈرىۋاتىدۇ.

مەلۇمكى، كېڭەش ئېلىدە كوممۇنىستلار ھوكۇم سۈرگەن يەتمىش يىل داۋامىدا دىن ئەپيۇن ھېسابلىنىپ، مۇسۇلمانلارنىڭ دىنىي ئەركىنلىگى بوغۇلغان ئىدى. جۈملىدىن، 1918-يىلغىچە مىڭغا يېقىن ئائىلە ياشاپ، ئون مېچىت، ئىككى چوڭ مەدرىسە ئىشلىگەن تاشتىقارا يېزىسىدا بۇ ئاللانىڭ ئۆيلىرى ئامبارلارغا، تاماكا سارايلىرىغا ئايلاندۇرۇلغان ئىدى.

كېڭەش ئىتتىپاقى بەربات بولۇپ، كىشىلەر دىنىي ئەركىنلىككە ئېگە بولغاندىن كېيىن يېزىدا ئادەملەر يېرىم ئەسىردىن كۆپرەك ۋاقىت داۋامىدا يوقىتىپ قويغان قەلب ئەڭگۈشتەرىنى تېپىۋالغاندەك بولدى. يۇرت قومى بىرلىشىپ ناماز ئوتەيدىغان، مۇبارەك روزا ئايلىرىدا روزا تۇتۇپ، ئاللاغا ئىبادەت قىلىدىغان، ھېيت-ئايەملەردە بىر- بىرىنىڭ ئۆيلىرىگە ھېيتلاپ، ژىتىم-يېسىرلارنى يوقلاپ، ھال سورايدىغان بولدى. يېزىدا بولسىمۇ بىر مەسچىت ناماز ئوقۇغۇچىلار ئۈچۈن ئىشىگىنى كەڭ ئاچتى. ئەينە شۇنداق ئەھۋالدا مەلىدە دىنىي ئىشلارنى يولغا قويۇش ئۈچۈن ئىمام زۆرۈر بولۇپ قالدى. ئەينە شۇ چاغدا يېزا قومى ناھايىتى ئاددىي، كىچىك پېئىل، ئىشلەمچان، دىنىي ھەم ئىلمىي جەھەتتىن ساۋاتلىق، سۆزگە چېچەن ئابدىرىم ئاكا ئىسرائىلوۋنى يەكدىللىك بىلەن مەلىنىڭ ئىمامى قىلىپ بەكىتىشتى.

ۋۆت ئىمامى ئابدىرىم ئاكىنىڭ يەنە بىر ئىزگۈ ئىشى شۇنىڭدىن ئىبارەتكى، ئۇ مەكتەپتە ئۆگىنىشتىنى خالىغۇچى ئوقۇغۇچىلار ۋە ۋۆت ياشلىرىغا ئەرەپچە يېزىقنى ئۆگىتىش ۋە ئۇلارنىڭ قۇرئان ساۋادىنى چىقىرىش ئۈچۈن ئالاھىدە كۈچ چىقارماقتا. ھازىر ئۇلارنىڭ بىر نەچچىسى ئانا تىلىمىزدىكى «يېڭى ھايات» گېزىتىنى ۋە ئاللانىڭ قۇتلۇق كىتاۋى قۇرئان كەرىمنى ئوقۇيالايدىغان بولدى.

يېزا مېچىتىدىن ھەر كۈنى بەش قېتىم مىكرافون ئارقىلىق دىللارنى ئۆزگە رام ئەيلەيدىغان ئەزەن ئاۋازى ياڭراپ تۇرىدۇ. بۇ مەپتۇنكار ئاۋاز ئادەملەرنى ياخشىلىققا، پاكلىق، ئىمانلىققا چاقىرىدۇ...

م. سادىروۋ.
ئەمگەكچىقازاق ناھىيەسى.

سۈرەتتە: ئابدىرىم ئىمام (سولدىن بىرىنچى) يۇرت موتىۋەرلىرى بىلەن.

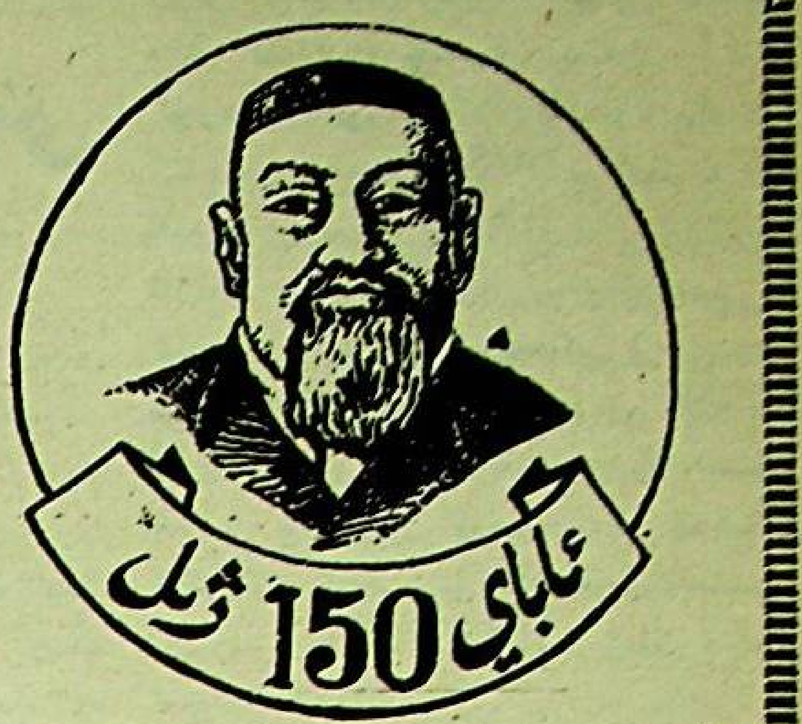

ئاباي ۋە ئابدۇخالىق ئۇيغۇر

مەن ئوتتۇرا مەكتەپنى ئۇيغۇر ۋە قازاق تىللىرىدا، ئالىي بىلىم دەرگاھىنى ئۆزبېك تىلىدا تامامىلىدىم. شۇنىڭدىن بولسا كېرەك، ئېھتىمالىم، تا ئەزەلدىنلا قانداش ۋە قېرىنداش پۈتكۈل تۈركىي خەلقلەرنىڭ پەن-مەدەنىيىتىگە، ئەدەبىيات ۋە سەنئىتىگە چوڭقۇر مېھرۇ-مۇھەببەت نەزىرى بىلەن قاراشقا، ئۇلارنى قىياسىي تەلقىن قىلىشقا ئۆسمۈرلۈك چاغلىرىمدىن تارتىپلا ئادەتلەنگەنمەن دېسەم، ئاشۇرۇپ ئېيتقان بولمايمەن، ئەلۋەتتە.

دەرھەقىقەت، بۈيۈك بوۋىمىز ھەزرىتى ناۋايى:

ئادەمي ئېرسەڭ، دېمەگىل ئادەمى،
ئانىڭكىم يوق خەلق غەمىدىن غەمى،—

دەپ خىتاپ قىلغىنىدا، ئۇيغۇرۇ ئۆزبەكنى ياكى قانداقتۇر بىرەر ئىمتىيازغا ئىگە ھۆكۈمران مىللەتنى ئەمەس، بەلكى ئۇنىڭ ئىرقىدىن، دىنىدىن، تىلىدىن ۋە باشقا سۈپەتلىرىدىن قەتئىي نەزەر- بارلىق ئىنسانىيەتنى سۆيۈشكە، ئەشۇ كىشىلىك دۇنياسىغا خىزمەت قىلىشقا دەۋەت قىلىدۇ. ناۋايىنىڭ قارىشىچە، ئۆزىنىڭ پۈتۈن ئاڭلىق ھاياتىنى، ئەقلۇ-پاراسىتىنى، ئەمگەك ئەجرى ھەمدە شىجائىتىنى خەلقىنىڭ ئىستىقبالى يولىدا، ئۇمۇم ئىنسانىيەتنىڭ پارلاق كېلەچىگى يولىدا سەرپ قىلغان ئادەم ھەقىقىي ئادەمىيدۇر.

ئۇنىڭغا پىرۇ-ئۇستاز تۇتقان شەرىق كلاسسىكلىرىنىڭ بىرى ئەلشىر ناۋايىنىڭ بۇ ئىنسانپەرۋەرلىك غايىسىنى يەنىمۇ ئىلگىرى سۈرگەن ئۇلۇغ ئاباي:

سۆيگۈ بىلەن ياراتقان ئادەمزاتنى،
ھە، سەنمۇ سۆي شۇ ئاللا-كارامەتنى.
ئالەم ئەھلىن ئۆزەڭگە قېرىنداش بىل،
يەنە سۆي ھەق يولى دەپ ئادالەتنى،—

دەپ، ئاللاھى تەئاللا ئۆزىنىڭ چەكسىز قۇدرىتى ۋە كارامىتى ھەم بىقىياس مېھرۇ-مۇھەببىتى بىلەن بارچىدىن ئاقىلۇ-قابىل ۋە ئەزىز قىلىپ ياراتقان ئادەمنى، ئۇنىڭ كىم بولۇشىدىن قەتئىي-نەزەر- پۈتكۈل ئادەمزاتنى ھەقنىڭ يەنى ئاللانىڭ ئادالەت يولىدا تۇرۇپ سۆيۈشكە ئۈندەيدۇ.

ھەرىكەت قىل، پايىدىسى كۆپكە تەگسۇن،
مەزلۇمغا جېنىڭ ئېچىپ، ئىچىڭ كۆيسۇن.
ئەزەلدىن كۆپنىڭ غېمىن تەگرى ئويلىغان،
«مەن سۆيگەننى سۆيدى» دەپ
ئىگەڭ سۆيسۇن،—

دەيدۇ يەنە ئاباي ناۋايى بىلەن ئېخمۇ پىكىرداش-ئۇستاز بولغان ھالدا.

دەرۋاقە، ھاياتقا، مەۋجۇدىي بارلىققا چىقىش يولى- ئەڭ ئاۋال بوسۇغىدىن باشلانغىنىغا ئوخشاش، ئىككىنچى بىر مىللەتكە، ئۇنىڭدىن ئۆتۈپ پۈتكۈل ئىنسانىيەتكە مۇھەببەت نەزىرىدە قاراش، ئۇنىڭغا ئاقىلانە دىيانەت بىلەن خىزمەت قىلىش يولى- ئەڭ ئاۋال ئۆز مىللىتىگە بولغان سۆيگۈ- ساداقىتىدىن باشلىنىدۇ. دېمەك، ئۆزىنىڭ خەلقىنى دۇنيادىكى ئەڭ ئىلغار مەدەنىيەتلىك مىللەتلەر قاتارىدا كۆرۈشنى خالىغان ھەر قانداق بىر ئەقلۇ-زاكاۋەت ئىگىسى ئەڭ ئاۋال ئۆز مىللىتىنىڭ ئىجابىي ھەم سەلبىي خۇسۇسىيەتلىرىنى، باشقا خەلقلەرگە نىسبەتەن ئارتۇقچىلىق ۋە كەمچىلىكلىرىنى، پەقەتلا ئۆزىگە خاس مىللىي ئالاھىدىلىكلىرىنى كۆرۈشى، ھىس قىلىشى، ئىجابىي پەزىلەتلىرىنى مەدھىيىلىسە، سەلبىي پەزىلەتلىرىنى روي-راست تەنقىت قىلىشى لازىم، ئەلۋەتتە.

شۇنىمۇ ئالاھىدە قەيت قىلىپ ئۆتۈش كېرەككى، ئۆز خەلقىنىڭ ھەر قانداق بىر سەلبىي خۇسۇسىيەتلىرىنى پاش قىلىپ، ئۇنى يۇمور ۋە ھەجۋىيەنىڭ ئەبەدىيات گۈلخانىغا ئاتقان ئادەم ئۆز مىللىتىگە نىسبەتەن ھەرگىزمۇ ئاسىيلىق قىلغان بولمايدۇ. ئەكسىچە، ئۇ ئەشۇ مەلۇم ماكان ۋە زاماندا مەردانە مەيدانغا چىقىپ، ئۆز خەلقىنىڭ ئەسىرىي ئارزۇ-ئۈمۈتلىرىنى، شاتلىقى ھەم قايغۇ-ھەسرىتىنى، كەلگۈسى ئىستىقبالىنى كۈيلەش بىلەن، مىللىي ئىستىقلال ۋە ھەر تەرەپلىمە مىللىي مۇستەقىللىققە ئېرىشىش يولىدىكى ئىللەتلەرنى خەلقىنىڭ يۈزىگە ئېيتىپ، قەلبىگە سىڭدۈرەلىگىنى ئۈچۈن ئەبەدىي ياشاشقا قادىر ۋە قابىلدۇر.

ئايانكى، ھەقىقەت— مەڭگۈ!

شۇنداق ئېكەن، ئۆز خەلقىنىڭ كۆزىگە تىك قاراپ تۇرۇپ، ئاچچىق ھەقىقەتنى ئېيتالىغان مەردانە قەلەم ساھىپلىرىمۇ مەڭگۈ ياشاشقا، ئۇلۇغلىنىشقا، ئۆز خەلقىنىڭ مىللىي پەخرى بولۇپ قېلىشقا ھەقلىق. بۇنداق شەرەپ قازاق خەلقىدە **ئاباي قۇنانبايېۋ** (1845—1904—يىللار)غا مەنسۇپ بولسا، ئۇيغۇر خەلقىدە **ئابدۇخالىق ئابدۇراخمان ئوغلى —ئۇيغۇر** (1896—1932—يىللار)غا مەنسۇپتۇر.

گەرچە، ئاباي قۇنانبايېۋ ۋاپات بولغان چاغدا ئابدۇخالىق ئۇيغۇر 8—9 ياشلاردا بولسىمۇ بۇ ئىككى بۈيۈك ئىنسان ھاياتى ۋە ئىجادىي پائالىيىتىدە بىر قانچە ئۇمۇمىيلىق تەرەپلىرى مەۋجۇت. بۇلار تۆۋەندىكى ھالەتلەردە نامايان بولىدۇ:

1. ئاباي چار روسسىيەسى مۇستەملىكىسى بولغان قازاقستاندا، ئۆز يۇرتىدا ھۆكۈمرانلىقنى ژۇرۇپ تۇرغان ئاتاقلىق بايلاردىن بىرى قۇنانباي ھاجى ئائىلىسىدە تۇغۇلغان بولسا، ئابدۇخالىق ئۇيغۇر خىتاي مۇستەملىكىسى ئۇيغۇرستاندا، ئۆز يۇرتىدا ئەلھۆرمىتىگە مۇيەسسەر بولغان كاتتا سودىگەر — تىجارەتچى ئابدۇراخمان ئائىلىسىدە دۇنياغا كۆز ئاچتى؛

2. ئاباي دەسلەۋىدە ئائىلىدە ئاندىن شەمەي شەھىرىدىكى ئەھمەت رىزا مەدرىسىدە تەلىم ئېلىپ، ئەرەپ-پارس ھەم رۇس تىللىرىنى ئۆگەنگەن بولسا، ئابدۇخالىق ئۇيغۇر دەسلەۋىدە دىنىي ئاندىن خەنزۇ ۋە موڭغۇل مەكتەپلىرىدە ئوقۇپ، مەزكۇر تىللارنى پۇختا ئۆزلەشتۈرگەندىن كېيىن، ئابايىنىڭ ئۆسمۈرلۈك چاغلىرى ئۆتكەن شەمەي شەھىرىدە بىر يىلدىن ئوشۇق رۇس تىلىنى ئۆگەندى؛

3. ئاباي رۇس مۇستەملىكىچىلىرى ۋە ئۇلارنىڭ يەرلىك گۇماشتىلىرى بي-بولۇسلارنىڭ قاراڭغۇ قازاق خەلقىنىڭ بېشىغا سېلىۋاتقان جەبرۇ-جاپالىرىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەن بولسا، ئابدۇخالىق ئۇيغۇر خىتاي مۇستەملىكىچىلىرىنىڭ ھەم ئۇلارنىڭ يەرلىك يانتاياقلىرى- ۋاڭ، ئامباللارنىڭ ئاۋام ئۇيغۇر خەلقىنىڭ بېشىغا سېلىۋاتقان زۇلمۇ-سىتەملىرىنىڭ شاھىدى بولدى؛

4. ئاباي ۋە ئابدۇخالىق ئۇيغۇر ئۆز جانىجان خەلقلىرىنىڭ دۇنيادىكى تەرەققىي تاپقان خەلقلەردىن ئىلمۇ-ھېكمەتنىڭ تۈرلۈك تۈمەن ساھالىرىدا ئارقىدا قېلىشىنىڭ ئاساسىي سەۋەۋىنى —پەن— مائارىپنىڭ يوقلىقىدا، جاھالەت ئىسكەنجىسىگە ئەسىر بولۇشتا، دەۋرگە ئويغۇن يېڭىدىن-يېڭى ھۈنەر-سانائەتكە ئىنتىلمەسلىكتە كۆردى؛

5. ھەر ئىككى مۇتەپەككۇر ئەدىپ ھەر ئىككىلا مىللەتنىڭ بۇ كەبى قارا قىسمىتىگە زادى كىم ئەيىپدار؟ خۇدامۇ، بەندىمۇ؟ دېگەن سوئالغا قىسمەن مۇستەملىكە ئىسكەنجىسى دەپ قارىسىمۇ، يەنىلا ئاساسىي ئەيىپنى ئاباي: **«چوڭقۇر تەپەككۇر ۋە ئالىي بىلىم ئىزدىمەيدىغان»** قازاق خەلقىگە؛ ئابدۇخالىق ئۇيغۇر: **«ئىلىمنىڭ ئىجتىھادىغا كۆڭلىنى قويمىغان»** ئۇيغۇر خەلقىگە قويىدۇ.

ھەر ئىككى مۇتەپەككۇر شەخسنىڭ ۋەتەنگە ۋە مىللەتكە كېرەكلىك ئاقىل ئىنسان بولۇپ كامالەتكە يېتىشىدە ئەشۇ شەخسنى ۋايىغا يەتكۈزگۈچى جەمىيەتنىڭ رولىنى ئىنكار قىلمايدۇ. شۇڭلاشقىمۇ ئاباي: «ئەسلى ماھىيەتتە ئادەم بالىسى ئادەم بالىسىدىن ئەقىل-پاراسەت، ئىلمۇ-پەن، ئار-نومۇس ۋە باشقا خۇسۇسىيەتلىرى بىلەن پەرىقلىنىدۇ. بۇنىڭدىن باشقا نەرسىلەر بىلەن پەرىقلىنىمەن دېيىش، ئاخماقلىقتۇر، خالاس»،— دېسە، ئابدۇخالىق ئۇيغۇر:

زۇلۇمغا مەھكۇم بولۇپ، باش ئۇرۇپ، قول قوشتۇرۇپ،
نېمە دېسە، راست دېمەكلىك-قۇللۇقتا قالغانلىقى.
ئىلمۇ-پەنگە يول ئېچىپ، جەۋلان قىلىپ، نۇر چېچىپ،
يايرىماق كۆكرەك كېرىپ، تەدبىر-ئەقىل تاپقانلىقى،—

دەيدۇ ۋە:

ئىلىم-پەندىن يوق خەۋەر، باستى غەبلەت، خەۋپ-خەتەر،
ھالىمىز قۇلدىن بەتەر، قانداق چىداپ تۇرارمەن؟!—

دەپ نالە-پىغان چېكىدۇ. بۇ ئۆز نۆۋىتىدە ئابايىنىڭ:

جاھىل ئەلنى ئۆگىتىپ قالدۇق كېيىن،
كۆپ نادانلار ئۆزىگە چوغ تارتىدۇ، —

دېگەن ھەسرىتى بىلەن ئاھاڭداش ئاھتۇر.

ھەر ئىككى شائىرنىڭ قوللىرىغا قەلەم ئېلىشىدىكى ئاساسىي مەخسىتى يەنىلا ئاباي تەبىرى بىلەن ئېيتقاندا: **«ئەرمەك، كۆڭۈل خۇشى»** ئۈچۈن شېئىر يېزىش، سەپسەتە سېتىش ئەمەس، بەلكى نادانىنىڭ، كەڭ مەنىدە ئېيتقاندا، ئۆزىنىڭ كىملىگىنى بىلمەيدىغان مەھكۇم مىللەتنىڭ كۆزىنى ئېچىش، ئويغىتىش. شۇڭلاشقىمۇ ئاباي:

مەخسىتىم: تىل تاراشلاپ، ھۈنەر چېچىش،
نادانىنىڭ كۆزىن ئەمەس، كۆڭلىن ئېچىش،—

دېسە، ئابدۇخالىق ئۇيغۇر:

ئەي، پەقىر ئۇيغۇر ئويغان، ئۇيقىڭ يېتەر،
سەندە مال يوق، ئەندى كەتسە، جان كېتەر.
بۇ ئۆلۈمدىن ئۆزەڭنى قۇتقازمىساڭ،
ئاھ، سېنىڭ ھالىڭ خەتەر، ھالىڭ خەتەر!—

دەپ، غەبلەت ئۇيقىسىدا ياتقان خەلقىنىڭ كۆزىنىمۇ، ئۆزىنىمۇ ئويغىتىپ، «ئۆز ئىقبالى ھەققىدە ئويلاش»قا چاقىرىدۇ. ئەپسۇسكى:

[illegible] چىقار چاغدا
پەلەكلەرگە،
يېتىشتى بۇ مېنىڭ زارىم پەلەكلەردە
ھەلەكلەرگە،—

دەپ ئەييۇھەناس سالغان شائىرنىڭ ھەسرەتلىك نىداسى ئۆز خەلقىگە يەتمەيدۇ، ئۇ گاس، ئۇ ئەما. چۈنكى:

مۇنەججىم ھەم ئىشىنېر، ئالىملارنىڭ
ئورنىغا،
تونۇسەللە، ئەپسى بەلا موللىمىز —
سۇلتانىمىز باردۇر.

ئاباي— خۇددى ناۋايىشۇناسلىق تەلىماتلىرىدا ئېيتىلىپ كېلىۋاتقىنىدەك— پەقەت ئۆز دەۋرىنىڭ شائىرىلا ئەمەس، بەلكى بۈگۈنىنىڭ، ئەتىنىڭ ۋە ئەبەدىياتنىڭ شائىرى؛

ئاباي— پەقەت قازاق خەلقىنىڭلا شائىرى ئەمەس، بەلكى پۈتكۈل تۈركىيلەرنىڭ ۋە پۈتكۈل تەرەققىپەرۋەر ئىنسانىيەتنىڭ شائىرى؛

سەۋەۋى، ئۆز خەلقىنىڭ دەردۇ- ھەسرىتىدە ئورتەنگەن مۇتەپەككۇرنىڭ مىللىي مەسىلىگە ئائىت ھەر قانداق بىر ئەسىرىنى، ئۇ كىملىكىدىن قەتئىي نەزەر، ئورىگىنالىدىن ياكى تەرجىمىدىن (ئەگەر ئۇ ياخشى چىققان بولسا) ئوقۇغان ھەر قانداق بىر شېئىرخان ئۇنىڭدىن ئۆز مىللىتىنىڭ سەلبىي خۇسۇسىيەتلىرىنى، ئۆزى ياشاۋاتقان جەمىيەتتىكى ئۆز مىللىتىنىڭ ۋۇجۇدىغا سىڭگەن ئىللەتلەرنى كۆرەلەيدۇ.

باش-بېشىغا بەگ بولغان ناكەس بەندە،
ئەلنى قىلدى مانا كور، پاراكەندە.
مەن ئۆزەڭنى تۈزەلگىن دېمەسمەن ھېچ،
ئىختىيارىڭ قولۇڭدىن كەتكەن دەمدە.

خوش، ئابايىنىڭ بۇنىڭدىن بىر ئەسىر مۇقەددەم يازغان ئەشۇ سەترلىرىنى پەقەت بۈگۈنكى قازاق خەلقىنىڭ ھاياتىغىلا ئەمەس، شۇنداقلا ۋەتەنىنىڭ ئىچى- سىرتىدىكى بۈگۈنكى بىزنىڭ ئۇيغۇرلارنىڭ ھاياتىغىمۇ تەدبىقلەش مۇمكىن ئەمەسمۇ؟! ئەلۋەتتە، مۇمكىن.

تۇزۇلدىيۇ- پارتىيە،
ئىزالاشتى تامام ئەل،—

دەيدۇ ئاباي ئاچچىق نادامەت ئىلكىدە. خوش، ھازىرچۇ؟

ھېچ كىمگە سىر ئەمەسكى، دۇنيا كەڭلىكلىرىدە، ئوتتۇرا ئاسىيا جۇمھۇرىيەتلىرىدىلا ئەمەس، پەقەت بىرلا-قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئۆزىدە ئىستىقامەت قىلىۋاتقان يېرىم مىلليونغا يېقىن ئۇيغۇرلارنىڭ بىر ئەمەس، بىر قانچە تەشكىلاتلارغا (ئاباي تىلىدىكى «پارتىيە») بۆلۈنۈپ، ئاڭلىق ۋە ئاڭسىز ھالدا ئۆز ئارا ئىزالىشىۋاتقانلىقلىرىنى قانداق چۈشىنىمىز؟ «باش- بېشىغا بەگ بولغان» ئاتالمىش **«سىياسىي ئەرباپ»**، «لىدېر»لىرىمىزچۇ؟ بۇ سوئاللارغا ئابدۇخالىق ئۇيغۇر تۆۋەندىكىچە جاۋاپ بېرىدۇ:

ئەي نىگار، ھىجرىڭدە كوڭلۇم ئىنتىلىشىنى
ئىستىمەس،..
مەن خىتاپ قىلسام ۋەتەنگە ئىزلىنىشنى
ئىستىمەس،..
ئوت بولاتتىم، تولغىناتتىم مەن يېنىپ
چاقماقسىمان،
ئەل ئېغىر ياتقۇدا بولدى ھەم بىلىشنى
ئىستىمەس،..
ئېھتىياجاتى ئۈچۈن سەن بىر كېڭەش
بەرسەڭ ئەگەر،
«بىز بىلۇرمىز» دەپ تۇرۇپ، ئىجرا
قىلىشنى ئىستىمەس...
يەپ زەھەر بولدى كېسەل، ئەھۋالىدا
كۆيىتۇر خەتەر،
مىللىتىم جان چىقىسمۇ داۋالىنىشنى
ئىستىمەس!

ئۇشبۇ ئورۇندا شۇنىمۇ ئىلاۋە قىلىپ ئۆتۈش كېرەككى، ئاباي ئۆز خەلقىنى- شۇنداقلا ئۇنىڭ ئەسەرلىرىنى ئوقۇغان ھەر بىر خەلقنى -پەن- مەدەنىيەتكە، ئىلمۇ- ئىرپانغا رىغبەتلەندۈرۈش بىلەن ھۈنەر- سەنئەتكە دەۋەت قىلىش ئارقىلىق دۇنيادىكى ئەڭ ئىلغار مىللەتلەر جۈملىسىگە كۆتۈرۈلۈشكە ئىنتىلدۇ ۋە ئەشۇ ئىزگۈ مەخسەت يولىدا قەلەم تەۋرەتتى. ئابدۇخالىق ئۇيغۇر بولسا، ئاتالمىش ۋاستىلەردىن باشقا يەنە مىللەتنىڭ يۈكسىلىشىدە، ۋەتەننىڭ رەۋناق تېپىشىدا ئىنقىلاپنىڭ، كۈرەشنىڭ بىۋاستە مۇھىم ئامىللاردىن بىرى ئىكەنلىگىنى (ئۆزىمۇ ئىنقىلاپ يولىدا قۇربان بولغانلىقى گېزىتخانلىرىمىزغا ياخشى مەلۇم) ئاشكارە ئوتتۇرىغا قويىدۇ:

مىللىتىم تارتقان ئازابقا كۆڭۈل قانداق
چىدار،
ئەل غېرىپ ئىڭرايدۇ، ئەمما تەۋرىنىشنى
ئىستىمەس،..

—دەپ ئەپسۇسلىنىدۇ، پەريات چېكىدۇ...

ئالماسبەگ.

مىللىي ئارمىيەنىڭ ھەربىي تەلىم-تەربىيە خىزمىتى

شەرقىي تۈركىستان مىللىي ئارمىيەسىنى زامانىۋى مۇنتەزىم ئارمىيە قىلىپ قۇرۇپ چىقىش ئۈچۈن جەڭگىۋار تەييارلىق، ھەربىي ئىنتىزام ۋە سىياسىي-مەدەنىي ئاقارتىش كەبى ئۈچ خىل تەلىم-تەربىيە خىزمەتلىرى ئېلىپ بېرىلدى ۋە بۇ تەربىيە خىزمەتلىرىگە دائىر مىللىي ئارمىيە باش شتابىنىڭ ھەربىي تەييارلىق بولۇمى بىلەن سىياسىي بولۇمى تەرىپىدىن مەخسۇس ئۇستاۋ (رىسالە)لار ئىشلەپ چىقىلىپ، ۋزۋودقا قەدەر تارقىتىلدى.

جەڭگىۋار تەييارلىق. ئەسكىرىي تەربىيەنىڭ ئەڭ قىيىن ۋە مۇرەككەپ ساھاسى جەڭگىۋار تەييارلىق تەلىمى بولۇپ سانىلىدۇ. بۇ تەلىم: جىسمانىي چېنىقىش، جەڭگىۋار سەپتە ھەرىكەتلىنىش، ھەربىي تېخنىكىنى ئىگىلەش، جەڭ قىلىش تاكتىكىسى، ساپيورنىي، توپوگرافىيا، گارنىزون ۋە ھەربىي ئىنتىزام كەبى يەتتە قوللانمىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان. بۇ بىلىملەر ھەربىر ئوفىتسېر بىلەن جەڭچىدىن تەلەپ قىلىناتتى. جىسمانىي چېنىقىش، ئۇنىڭغا «تەنتەربىيە دەرسلىكى» ئۇستاۋى قوللانما قىلىندى. ئۇستاۋدا ژۈگرەش، گىمناستىكا، تۇرنىك، سەكرەش، ئاتلاش، ئېغىرلىق كۆتۈرۈش، ژانبازلىق، نەيزىۋازلىق، قىلىچۋازلىق، چېلىش قاتارلىق چېنىقىش تۈرلىرى ئۆگىتىلىدۇ.

پىيادە تۈزىتىش ئۇستاۋى. بۇ سەپتىكى جەڭچىنىڭ قۇرالسىز ۋە قۇراللىق ھەرىكەتلىنىش قوللانمىسى بولۇپ، جەڭگىۋار جەڭچىنىڭ ئادەتتىكى ئادەمدىن سەپتىكى ئادەم ئېكەنلىكىنى پەرقلەندۈرىدىغان ھەربىي سۈپەتلەردىن بىرى ۋە جەڭچىنىڭ جەڭ مەيدانىدىكى ھەرىكەت بىرلىكىنى شەكىللەندۈرىدىغان جەڭگىۋار قوللانمىسى. پىيادە تۈزىتىش ئۇستاۋى بويىچە ئالدى بىلەن يەككە جەڭچىنىڭ كومانداغا بويىچە ئوڭغا، سولغا، ئارتقا بۇرۇلۇش ۋە ئالغا مېڭىش، توختاش، ژۈگرەش، ھۆرمەت قەدەم كەبى ھەرىكەتلەرنىڭ قائىدىلىرى ئۆگىتىلىدۇ. ئىككىنچى قەدەمدە ئوتدېلېنىيە، ۋزۋود، روتا، باتالون ۋە پولكقا قەدەر ئەسكىرىي سەپنىڭ پىيادە ھەرىكەتلىنىش قائىدىلىرى ئۆگىتىلىدۇ. ئۈچىنچى باسقۇچتا قۇراللىق جەڭچىنىڭ يەككە ۋە سەپتىكى بۆلۈملەر بويىچە قۇراللىق ھەرىكەتلىنىش، يەنى مىلتىقنى ئاياققا، مۈرىگە ئېلىش، نەيزىۋازلىق، ھۆرمەت قەدەمدە ئۆتۈپ مېڭىش كەبى ئۇسۇللىرى ئۆگىتىلىدۇ.

ئاتلىق تۈزىتىش ئۇستاۋى بويىچە پەقەت ئاتلىق ئەسكەرلەرنىڭ ئاتنى بېقىش، تازىلاش، تاقلاش، ئاتنى ئېگەرلەش، مىنىش، قاتۇرتىش، ژۈگەرتىش، سۇۋۇتۇش، يېتەكلەش ئۇسۇللىرى بىلەن چۋاق كېسىش، سەكرىتىش، ئاتنىڭ قارنىغا مۆكۈپ چېپىش، يەردىن نىشاننى ژۇلۇپ ئېلىش، قارغىپ مىنىش كەبى ھەرىكەتلەر ئۆگىتىلىدۇ. ئاتلىق ئەسكەرگە بۇ خىل كەسپىي تەلىمدىن باشقا پىيادە تۈزىتىش تەلىمىمۇ ئۆگىتىلىدۇ.

ئېتىش ھازىرلىقى ئۇستاۋى تەلىمىدە، ھەربىي قۇرالنىڭ تۈرلىرى بويىچە (مەسىلەن، مىلتىقنىڭ) نامى، كەشپ قىلغۇچىسى، ژىلى، ئوت كۈچى ۋە ھەربىر قىسىملىرىنىڭ نامى، بۇ قىسىملارنى رولى، ئېتىش ئۇسۇلى ۋە قارىغا ئېتىشتىن ئىبارەت دەرسلەرلى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

تاكتىكا ئۇستاۋى يەككە جەڭچىدىن تاكى پولك كوماندىرىغا قەدەر قىسىملارنىڭ جەڭ قىلىش، مانېۋىر، مۇداپىيە، ھوجۇم، چېكىنىش، شۇنداقلا ئوتدېلېنىيەدىن پولكقا قەدەر قىسىملارنىڭ يەككە ھەم ئۆز ئارا ماسلىشىپ جەڭ قىلىش ئۇسۇللىرى ئۆگىتىلىدۇ.

گارنىزون ئۇستاۋى ئەسكىرىي گەزەرمە بىلەن شەھەر ۋە ھەربىي ھەم دۆلەت ئوبيېكتلىرىنى كۆزەت قىلىش ئۇسۇللىرىنى ئۆگىتىدىغان قوللانما بولۇپ، پوست قويۇش، پوستنى ئالماشتۇرۇش قائىدىلىرى بىلەن، پوست ۋەزىپىسى، ھوقۇقى چۈشەندۈرۈلىدۇ. شۇنداقلا ئەڭ كىچىك رازۋېد ياتىشىدىن تاكى شەھەر گارنىزونىنىڭ كومېندانتىغا قەدەر بولغان ھەربىي كۆزەتچىلىك خىزمەتلىرىنىڭ قائىدىلىرى چۈشەندۈرۈلىدۇ.

توپوگرافىيا ئۇستاۋى جەڭ مەيدانى، ھەربىي يۈرۈش ۋە ياكى ھەربىي ئىستىھكام ئورۇنلىرى بىلەن شەھەر ئوبيېكتلىرىنى خەرىتىدە ئەكس ئەتتۈرىدىغان شەرتلىك بەلگىلەرنى ئۆگىتىدىغان، سىزىپ چۈشەندۈرىدىغان بىلىم.

ھەربىي ئىنتىزام تەربىيەسى، ھەربىي ئەخلاقنى يېتىلدۈرۈش ئۈچۈن ھەربىي ئىنتىزام ئۇستاۋى مىللىي ئارمىيەدە قوللىنىلغان بولۇپ تۆۋەندىكى تەرتىپ قائىدىلەر ئۆگىتىلگەن.

ھەر بىر يەككە جەڭچىنىڭ كانەي (ياكى جاڭ) بويىچە يېتىش، تۇرۇش، ئورۇن ژىغىش، ژۇيۇنۇش، كىيىنىش، تاماقلىنىش، دەم ئېلىش كەبى ھەرىكەتلىرى.

ئۈچا، باش ۋە ئاياق كىيىملەرنى كىيىش، سېلىش، تىزىش يوللىرى.

جەڭچى بىلەن جەڭچى، ئوفىتسېر بىلەن جەڭچى ئۇچراشقاندا، بىلدۈرىدىغان ھۆرمەت ۋە ئۇنى ئىپادىلەش قائىدىلىرى، كوماندىر جەڭچىگە ۋۇقۇرى كوماندىر تۆۋەن دەرىجىلىك كوماندىرغا تاپشۇرۇق بېرىۋاتقاندا تاپشۇرۇقنى قوبۇل قىلغاندا «خوپ» ھەم «ئورۇنداشقا تەييار» دېگەن كەبى ھۆرمەت سۆزلەرنى تەكرارلاش ۋە شۇنداقلا بۇ جەرياندا ئۇي ئىچى ۋە دالا شارائىتىدا ئورۇنداشقا تېگىش ھۆرمەت قەدەملەر.

تازىلىق تەربىيەسى- ھەر جەڭچىنىڭ شەخسىي تازىلىقى بىلەن ياتاق ھەم موھىت تازىلىقى ھەققىدە بىلىم.

بولۇم كوماندىرىدىن پولك كوماندىرىچە بولغان ھەربىي ئەمەلدارلارنىڭ مۇكاپاتلاش ۋە جازالاش ھوقۇق ھەم مەجبۇرىيەتلىرى.

سىياسىي، مەدەنىي تەربىيە

مىللىي ئارمىيەدە سىياسىي خىزمەت بەك ئېغىر ھەم مۇرەككەپ بولدى. چۈنكى 1944-يىلى ئىنقىلاپ پارتلىغاندىن ئېتىبارەن 1949-يىلىنىڭ ئاخىرىغا قەدەر 6 يىل ئىچىدە شەرقىي تۈركىستاننىڭ ئۇرۇش ۋە مۇستەقىللىق ئۈچۈن كۆرەش دەۋرىنى (1944-يىلى كۈزدىن 1946-يىلى يانۋارىغىچە، يەنى 11 ماددىلىق تېچلىق بىتىم ئىمزالانغانغا قەدەر) تېچلىق بىتىم دەۋرىنى (1946 ۋە 1947-يىلىنىڭ بىرىنچى يېرىمى)، تېچلىق بىتىمنىڭ بۇزۇلۇشى ۋە ئىچكى، تاشقى گومىنداڭ ئاغدۇرمىچىلىرى بىلەن بولغان كۆرەش دەۋرىنى (1947-يىلىنىڭ ئىككىنچى يېرىمىدىن 1948-يىلىنىڭ ئىككىنچى يېرىمىغا قەدەر)، ئۈچ ۋىلايەت ئازات رايونلىرىنىڭ ئىقتىسادىنى ياخشىلاش ۋە ختاي ئىچكى ۋەزىيىتىنى ئېگىشىپ يېتىش دەۋرىنى (1948-1949) ۋە مىللىي ئارمىيەنىڭ ختاي خەلق ئازاتلىق ئارمىيەسىگە قوشۇلۇش ۋە ئاخىر ئۇنىڭ تارقىتىلىشى دەۋرىنى (1950-1953-يىللار) ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

مانا موشۇ تېز ئۆزگىرىۋاتقان ۋەزىيەتكە مۇۋاپىق، ئارمىيەدىكى سىياسىي خىزمەتمۇ تېز ئۆزگىرىپ، بۇ خىزمەتنىڭ مۇرەككەپلىكى بىلەن ئۇنىڭ مۇشكۇللىكىنى كەلتۈرۈپ چىقاردى. مەسىلەن، قۇراللىق ئۇرۇش دەۋرىدە مىللىي ئارمىيەدىكى سىياسىي تەربىيەگە «ئازاتلىق ۋە مۇستەقىللىق ئۈچۈن كۆرەش» شارى مەزمۇن قىلىنغان بولسا، تېچلىق بىتىم دەۋرىدە «خەلقچىلىق، تېچلىق ۋە ھەمكارلىق» شارى مەزمۇن قىلىندى. تېچلىق بىتىم بۇزۇلغاندىن كېيىنكى تەربىيە مەزمۇنى «گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرى بىلەن چىنى تۈركىستانچىلارنىڭ ئاغدۇرمىچىلىق سۇيىقەستىنى تار-مار قىلىش» دېگەندىن ئىبارەت بولسا، ئاندىن كېيىنكى يىللىرى «ختاي ئىنقىلاۋى غەلىبىسى شەرقىي تۈركىستان ئازاتلىقىنىڭ كاپالىتى» ۋە ختاي خەلق ئازاتلىق ئارمىيەسىگە قوشۇلۇش شەرەپلىك خىزمەت» دېگەن ئارمىيە ئىچىدە كېيىنكى چاغلاردا ئىلگەلەردىن ئىبارەت بولدى.

باتۇر ئەرشىدىنوۋ،
شەرقىي تۈركىستان مىللىي ئارمىيەسىنىڭ ۋېتېرانى.

شىددەتلىك جەڭلەر شاھىدى

مەن بۇ ماقالىدا تەرىپىنى قىلماقچى بولغان ئابدۇلئەزىز زوردۇن ئوغلى-سادىقىي 1920-يىلى ئالمۇتا شەھرى دوڭ مەھەللىسىدە ھاللىق دېخان ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. ئۇنىڭ بالىلىق دەۋرى ئۇيغۇر، رۇس بالىلىرى بىلەن ئۆتتى. ئۇ بالىلىق دەۋرىدىلا ھەربىي بولۇشقا قىزىقاتتى ۋە بالىلار بىلەن مەشىق ئۆتكۈزەتتى.

ئا. سادىقىي مەھەللىدىكى رۇس مەكتۆپىدە ئوقۇيدۇ. 1930-يىلى ئائىلىسى بىلەن ئىلى تەۋەسىگە ئۆتۈپ، غۇلجا شەھرى ئۈچ دەرۋازا مەھەللىسىدىكى ھۈسەينىيە مەكتۆپىدە ئوقۇيدۇ. ئۇ 5-سىنىپنى پۈتەرگەندە دادىسى زوردۇن ئالەمدىن ئۆتىدۇ. ئاتا ئورنىدا ئائىلىنى باشقۇرۇش ئۇنىڭ زىممىسىگە ۋۈكلىنىدۇ. ھارۋۇكەشلىك قىلغان كۈنلىرىنى ئەسلەپ شۇنداق دەيدۇ: «مېنىڭ خادىگىم رەڭلىك گىلەم بىلەن بېزەلگەن، كوك قاشقا ئېتىم ھارۋىغا سولەت بېرىپ تۇراتتى ئامتى كەلگەن ھارۋۇكەشلەردىن ئېدىم. ھېيت بايرام كۈنلىرى شەھەردە ھايات قايناق ئېدى. مەن شۇنداق ھايات ئىچىدە ياۋلىنىپ ئەر يەتتىم»

ئا. سادىقىي ئات- ھاۋۇنى ئىنىسىگە تاپشۇرۇپ، ئوقۇش ئىزدەپ ئۇرۇمچىگە بارىدۇ. ئوقۇشقا چۈشەلمىگەن ياشلار توپى بىلەن تودۇڭ خابادىكى ئائېروپلان زاۋۇدىغا ئىشچى بولۇپ ئورۇنلىشىدۇ.

تاغ ئېتىگىدىكى ئۆزلەڭلىككە جايلاشقان زاۋۇدنىڭ قۇرۇلۇشى 1937-يىلى باشلانغان بولۇپ موشۇ مەزگىلدە ئىشچىلار مەھەللىسى، كانالىزاتسىيە قۇرۇلۇشى، كوموركانىنى ئېچىش قاتارلىق قۇرۇلۇشلاردا بەش مىڭغا يېقىن ئىشچى-خىزمەتچى ئىشلەيدىكەن. ئىشچىلارنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى ئۇيغۇر ياشلىرىدىن ئېدى. زاۋۇد پۈتكەندىن كېيىن بۇ يەردە ئۈچ مىڭدەك كىشى قېلىپ تورت موتورلۇق ژۇك توشۇش ئائىروپلانىنى ئىشلەپ چىقىراتتى.

-مەن زاۋۇدتا ئالادچىك بولۇپ ئىشلەپ بۇ ھونەردىن پۇختا ئېگەللىگەن ئېدىم،-دەيدۇ ئا. سادىقىي سوھبىتىمىز داۋامىدا،-ئىلىم، پەن، تېخنىكا ئۆگىنىشكە شەيدا تەچچە مىڭلىغان ياشلار قىزغىن ئۆگىنىش، ئىشلەش جەريانىنى باشتىن كەچۈرۋاتقان مەزگىلدە 1942-يىلى موسكۋادىن زاۋۇدنى يېپىش بۇيرۇغى كەلدى بىردىنلا ئىش توختىدى. زاۋۇدنىڭ كېگەش ئېلىگە كوچۇرۇلىدىغانلىقى، ئىشچىلارنىڭ موشۇ يەردە قېلىش ياكى كېگەش ئېلىگە كوچۇپ كېتىش مەسىلىسى ئۆز ئىختىيارلىرىدا بولىدىغانلىقى ئۇختۇرۇلدى.

كېگەش-ختاي مۇناسىۋەتلىرى بۇزۇلۇپ، كەسكىن ۋەزىيەت بارلىققا كەلگەن بۇ مەزگىلدە زاۋۇدنى مۇھاپىزەت قىلىدىغان ھەربىي، ساقچى ئىدارىلىرى زاۋۇدتىن ئۈچ كىلومېتر ژىراقلىققا كوچۇرۇلدى. خالىس پاسىل بەلگۈلىنىپ ئۇيلىرىگە قايتقۇچىلار خالىس پاسىلدىن ئۆتتى. ئۇلارنى گومىنداڭ ساقچىلىرى تۇتۇپ قالمىغانلىق خەۋىرى زاۋۇدقا يېتىپ كەلدى. قالغان ئىشچىلار كېگەش ئېلىگە چىقىپ كەتتى.

كېگەش ئىنتىپاقىغا كېلىپ ئالتە ئاي ھەربىي تەلىم-تەربىيە ئالغاندىن كېيىن گېنېرال پولېنوۋنىڭ رەھبەرلىكىدىكى كىچىك قوشۇن بىلەن تاشقۇرغان چېگارىسىدا پارتىزانلار ھەرىكىتىگە ياردەمگە باردۇق. بۇ جەڭلەردە ۋزۋود كوماندىرلىقىغا كوتىرىلدىم. تاشقورغان ناھىيەسىنى ئازات قىلغاندا سېپىمىز ئۆلگىيىپ مىڭ ئادەمدىن ئاشتى. پولك قۇرۇلۇپ، غولامخان تورىنى پولكقا، ئېسكادرونلىغا مېنى كوماندىر قىلىپ بەلگۈلىدى. گېنېرال پولېنوۋنىڭ رەھبەرلىگىدە 250 ئادەم ئىلى تەۋەسىگە قاراپ ئاتلاندۇق..

1944-يىلى 31- دېكابىر كۈنى كەچتە قۇرال-ياراق، ئوق-دورا باسقان ماشىنىلار بىلەن غۇلجا شەھرىگە كىرىپ كەلدۇق. سەرەڭگە زاۋۇدىغا چۈشۈپ تاماقلىنىپ بولغاندىن كېيىن گېنېرال بىزگە جىددىي قىياپەتتە: «بىز ئاھايىتى مۇھىم ھەل قىلغۇچ پەيتتە غۇلجىغا يېتىپ كەلدۇق، قورشاۋدا ياتقان دۈشمەن يا ئولۇم، يا كورۇم دەپ ئومۇمىي ئۇرۇش لىنىيەلىرى بويىچە ھوجۇمغا ئوتۇشكە تەييارلىنىۋېتىپتۇ... قايتارما ھوجۇمغا ئوتۇش بىزلەرنى كۈتمەكتە...» دېدى ۋە دۈشمەنگە توسۇپ زەربە بېرىش پىلانى بىلەن بىزنى تونۇشتۇردى.

مەن ئۆز قىسمىم بىلەن دۈشمەننىڭ كېلىش جايىنى توسۇپ ياتتىم. بۇ ماڭا تونۇش كېگەش كونسۇلخانىسىنىڭ ئالدى ئېدى، سامان بازىرى ئېدى. قار باسقان كوچا ئايدىڭ كېچىدە ئاق پاياندار سېلىنغاندەك روشەن كورۇنەتتى. ژىراقتىن بېسىپ كېلىۋاتقان دۈشمەن قاپ-قارا تومانىدەك كورۇندى. ئوترەدلەر بىزگە كېلىپ قوشۇلدى. دۈشمەن بىلەن بىزنىڭ ئارىلىغىمىز 15-20 مېترچە قالغاندا ئۇرۇش سىگنالى چېلىندى. قاتتىق جەڭ باشلاندى. دۈشمەنلەر يەر بىلەن يەكسان بولۇپ قىرىلغاندىن كېيىن چېكىنىشكە باشلىدى. كونسۇلخانىياقا يوشۇرۇنغان بىزنىڭ قىسىملار دۈشمەننىڭ ئارقىسىدىن ھوجۇمغا ئۆتتى. چىقىمغا ئۆچرىغان دۈشمەننىڭ تىرىك قالغانلىرى ھەيرانباغقا قاراپ قاچتى. قاچقانلارغا قوغلاپ زەربە بېرىلدى.

31- دېكابىر كېچىسىدىكى كەڭ كولەملىك ئۇرۇش بەكمۇ شىددەتلىك بولدى. بۇ قېتىمقى ئۇرۇشنىڭ غەلىبىسى كوپلىگەن جەڭچىلەر جانلىرىنى پىدا قىلغانلىغىنىڭ بەدىلىگە كەلگەن.

1945- يىلى گېنېرال پولېنوۋنىڭ بۇيرۇغى بىلەن لەڭگەرشاڭ ئىستېھكامىنى قورشاپ تۇرغان پارتىزانلار ئوترەدىنىڭ شەرقىي لىنىيەسىدىكى ئوترەدىنى قوبۇل قىلدىم. شۇ يىلى 14-ياۋارىدا لەڭگەرشاڭ، ھەيرانباغ قورغانلىرىغا ئومۇمىي يۈزلۈك ھوجۇم باشلىدۇق. دۈشمەن بۇ ھوجۇمىمىزنى بەرداشلىق بېرەلمەي تېرە-پېرەڭ بولۇپ قاچتى. موشۇ جەڭدە چېكەمدىن جاراھەتلەندىم. 15 كۈن داۋالانغاندىن كېيىن ساقىيىپ چىقتىم.

- مېنى يېڭى ۋەزىپىلەر كۈتۈپ تۇرغان ئېكەن،- دەپ سوزىنى داۋاملاشتۇردى ئا. سادىقىي،- غۇلجا رۇس مەكتۆپىدە تەشكىل قىلىنغان كىچىك كوماندىرلارنى تەييارلاش كۇرسىغا مەسئۇل بولۇپ ئورغۇن كىچىك كوماندىرلارنى تەربىيەلەپ چىقتىم. 8- ئاپرېل كۈنى تۇغ مەيدانىدا ئۆتكۈزۈلگەن ھەربىي پاراتقا 60 كۇرسانتىم بىلەن يۈكسەك كەيپىياتتا قاتناشتىم. پارادنى مارشال ئىسخان تورە قوبۇل قىلدى.

بىز يەنە ئالدىنقى سەپكە ئاتلانغان ئېدۇق. بىز بۇ يۈرۈشتە ئاچال غولى بىلەن ئىلگىرىلەپ كاللا ئاستى ئېشىغا يەتكەندە بىزنى توسۇپ زەربە بەرمەكچى بولغان دۈشمەن بىلەن ئېلىشتۇق. ئۇلارنى سۈر-سۈر بىلەن تار-مار قىلدۇق. بىز موشۇنداق پىداكارانە جەڭ قىلىپ ئۈرۈمچى تاش يولى بويىچە ئۆرگۈزۈلگەن ئۇرۇشلاردا مەركىزىي فرونت ئاتلىپ دۈشمەننى سۈرۈپ ئۈرۈمچى بوسۇغىسىدىكى ماناس دەرياسىغا بارغىنىمىزدا ئۇرۇشنى توختىتىش بۇيرۇغى كەلدى. بۇ ئىككى ئىمپېرىيەنىڭ بىرلىشىپ، بىزنىڭ رەھبەرلىرىمىزنى تېچلىق بىتىمگە مەجبۇرلىغان ۋاقتى ئېكەن. بۇنىڭ بىلەن مەسۇم قانلار بەدىلىگە كەلگەن ئىنقىلاپ تۇخۇملىرىنى ساقلاپ قالالمىدۇق...

ئۇرئالىم روزى.
ئالمۇتا شەھرى.

كۈرەش داۋام قىلىدۇ

(شۇ ناملىق كىنو-قىسسىدىن كۆرۈنۈشلەر)

يۇسۇپبەگ مۇخلىسى

ھېيتباقىيېۋنىڭ سولەتلىك ئىشخانىسى. تاملارغا گىلەملەر ۋە ماركىس، ئېنگېلس، لېنىن، ستالىن ھەم ماۋلارنىڭ سۈرەتلىرى ئېسىلغان.

ئۇ بولمىسدە ئۆزى يالغۇز تاماكا چېكىپ، بىر قولىنى شىمىنىڭ يانچۇغىغا سالغان ھالدا ئېرى-بېرى مېڭىپ ژۈرىدۇ. ئىشىك چېكىلىدۇ.

—مەرھەمەت!— ئۇ ئۈستىلىگە قاراپ سىلجىيدۇ.

چاقىرىشىڭىز بويىچە كەلدىم، يولداش پولكوۋنىك،—ئىشىكتىن كىرىپلا چېسىت بېرىپ، تەق تۇرغان ئابدۇللا ئۆزىنى مەلۇم قىلىدۇ.

—بۇ ياققا كەل، ئۇكا،— ھېيتباقىيېۋ ئۇنىڭغا ئورۇن كۆرسىتىپ، ئۆز ئورنىدا ئولتۇرىدۇ. ئابدۇللا شەپكىسىنى ئىشىك تۈۋىدىكى دەرەمجىگە ئىلىپ قويۇپ، كۆرسىتىلگەن ئورۇنغا جايلىشىدۇ.

—قايسى كۈنى دېگەنلىرىڭنى بىر قۇر سۈرۈشتۈرۈپ كۆردۈم،—دەپ سالماقلىق سۆز باشلايدۇ ھېيتباقىيېۋ، —راست، ۋاقىئەنىڭ يۈز بېرىشى سەن دېگەندەك ئىكەن. بىراق ئۇنىڭ ئېگىدە كىر يوقتەك كۆرۈنىدۇ. شۇڭا، ئەندى ئۇنى كۆكسى-قارنىڭدىن چىقىرىۋەتە، خاتىرجەم ئىشقا كىرىش، دېمەكچى ئېدىم.

خوش، ئۇ ئىش مۇنداق ئۇكا. تۈنۈگۈن مەركىزىي كومىتېتتا بيۇرو بولۇپ، كېلەر ژىلى كۈزدە بارلىق مىللىي ئارمىيە ئوفىتسېرلىرىنىڭ ئورۇمچىدە تونجى ئۆگىنىش كۇرسى ئېچىلىشىقا قارار بولدى. مانا، شۇ ۋەزىپىنى مايور ئېگەمبەردىيېۋ بىلەن ئىككىڭلارغا تاپشۇرماقچىمەن. سائىتىغا قاراپ ئېگەمبەردىيېۋقىمۇ خەۋەر قىلىۋېدىم، ئۇلارنىڭ بىر ژىغىنى بار ئىكەن، بىردەمدىن كېيىن كېلىدۇ. دېمەك، ئىككىڭلار بۈگۈنلا ئۇلانبايغا چىقىپ، شۇيەردە بىر جاي بار ئىكەن، شۇنى كۆرۈپ كېلىڭلار. ئاندىن كۇرسنىڭ پىلانىنى تۈزەپ، ماڭا تاپشۇرۇڭلار.

ئىشىك چېكىلىدۇ،

—مەرھەمەت!

ئاچچىق بىلەن ئېچىلغان ئىشىكتىن تۇتۇقان قارا مايور كىرىپلا:

—بۇ ۋاڭ جىڭ دېگەن گېنېرالىڭىزنىڭ ئىشىنى ھەرگىزمۇ پارتىزانلىق ئىش دېيىشكە بولمايدۇ، يولداش پولكوۋنىك،—دەپ شاپكىسىنى قولدا تۇتقان بويى ئابدۇللانىڭ ئۇتتۇرىغا كېلىپ ئولتۇرىپ، تەرىنى سۈرتىدۇ.

—خوش، نېمە بولدى؟—ھېيتباقىيېۋنىڭ قاپاقلىرى چۈشىدۇ،

—بايا تېلېفوندا ئۆزىڭىزگە دېگەن ژىغىننى ئېچىش ئۈچۈن سەھنىگە يولداش ستالىن بىلەن ماۋزېدۇڭنىڭ سۈرىتىنىڭ قاتارىغا ئەخمەت ئەپەندىمنىڭمۇ سۈرىتىنى ئېسىۋېدۇق، ئالدۇرۇۋەتتى.

ئالدۇرۇۋەتتى؟!—ئابدۇللا ئۈستەلنى داقىدا بىرنى ئۇرۇۋىدۇ،

ھە، ئالدۇرغاندا، قانداق ئالدۇرۇۋەتتى، دېمەسىمەن؟ «بىز بۇ ئادەمنىڭنى بىلمەيمىز. بىلسەكمۇ، ئۇنى بۇ داھىيلار قاتارىدا تۇرغۇزمايمىز» دېيۋىدى، مىللىيلار قاتتىق خاپا بولۇشۇپ، يېنىپ كېتىشتى. مەن ئۇ يەردە نېمىمۇ دەتتىم، دەرھال سىزگە كەلدىم.

بۇ قانداق گەپ، ھە؟!—ھېيتباقىيېۋ لەۋلىرىنى چىشلەپ، دەسسىدە ئورنىدىن تۇرۇپ، ئېرى-بېرى مېڭىشقا باشلايدۇ.—خۇپ، يولداشلار،—دەپ ئالدىن يەنە ئورنىغا كېلىپ ئولتۇرىپ،—ئەسلىدىنمۇ راس، ئەخمەت ئەپەندىمنىڭ سۈرىتىنى ئۇ پرولېتار داھىيلىرىنىڭ قاتارىغا قويۇشقا بولمايدۇ. مايور بىلەن ئابدۇللا بىر-بىرىگە قارىشىدۇ.—ھە، شۇنداق، يولداشلار. بۇنى بىز كوممۇنىستلار چۈشىنىشىمىز كېرەك. بىراق شارائىت، رەسمىيەت دېگەن نېمىنى ئۇلارمۇ بىلىسە كېرەك ئېدى؟!

—دېمەك، بىز شارائىتچى بولۇپ قالدۇقمۇ ئەندى، يولداش پولكوۋنىك؟—قارا مايور كىنايە بىلەن ئابدۇللاغا قارايدۇ.

—ئىلاجى بار ئىكەن، ئۇنىڭدىنمۇ قۇتۇلۇشىمىز لازىم، يولداش ئېگەمبەردىيېۋ!—ھېيتباقىيېۋ ئۇنىڭغا قەتئىي تىكىلىدۇ،—بىز ئەندى بۇنداق ئۇششاق-چۈشەك كوڭۇل رەنجىتىشلىرى بىلەن ئاۋارە بولمايلى. تۇرۇڭلار، ئۇنىڭدىن مېنىڭ ماشىنامغا ئولتۇرۇڭلار دە، ئۇلانبايغا چىقىپ، ھېلىقى مەن دېگەن جاينى كۆرۈپ كېلىڭلار. قالغان سۆزنى كېيىن سۆزلىشىمىز.

ئۇ ئورنىدىن ھەربىيلەرچە تىك تۇرغاندا، قارامايور بىلەن ئابدۇللالارنىڭمۇ پۇتلىرى بىر-بىرىگە ئۇرۇلغان ئېدى. ئۇلار ئۆيدىن چۈس چىقىشىدۇ.

—بۇ قالداق گەپ بولدى-ھە؟!—ھېيتباقىيېۋ ئۆزى يالغۇز يەنە خانىنى چۆگىلەشكە باشلايدۇ.

قارامايور بىلەن ئابدۇللا جۈپلىشىپ ئولتارغان پاتاق ۋىلىس ئەڭگەن كوچىسىنى قاق يېرىپ، ژۇقۇرىغا قاراپ ئۇچماقتا. بۇ كوچا دېگىنىڭ ئەجايىپ باياشەت. ئىككى تەرەپكە سارايلار بىلەن شەخسلەرنىڭ دۇكانلىرىدا رەت-رەت ئېسىلىپ كەتكەن خوتەن گىلەملىرى بىلەن ھەرخىل ماللار كۆزنى چاقىدۇ. ھارۋا، ماشىنا ئات-ئېشەك ھەتتا توگىلەر ئوتۇۋاتقان بۇ شەرىق قاينامىلىرىنىڭ بىرىنى بىز ئېنىق كۆرۈپ ماڭىمىز.

—ھېيتباقىيېۋ بۇنى ھەجەپمۇ كىچىك ئىش دېدى-يا؟!—خاپىلىقتىن يۈزلىرى ئېچىمۇ قارىيىپ ۋە تەرلەپ كەتكەن قارامايور ۋىلىس ئەرداۋچۇزى كوچىسىغا بۇرۇلغاندا ئابدۇللاغا قارايدۇ.—بۇ موخۇلارنىڭ كىچىك كىشى بولسا، چوڭى نېمە بولماق؟!

موشۇ سۆز بىلەن بۇلار قىزىق سوھبەتكە كىرىشىپ كېتىدۇ.

ئابدۇللا: سىز غۇلجىدا قالغان راخمانوۋ دېگەن كاپىتاننى بىلەمسىز، يولداش مايور؟

مايور:—ھە، بىلمەيچۇ! تەلكىدىكى ھەربىي ئوفىتسېرلار كۇرسىدا ئۇنى ئۆزەم ئوقۇتقانمەن.

ئابدۇللا:—مانا شۇ كاپىتاننى ئورۇمچىگە چاقىرسا، نېمىشقا كەلمىگەنلىكىنى بىلەمسىز؟

مايور:— ياق، ئۇنىڭدىن خەۋەرسىز ئىكەنمەن، خوش، (ئۇ ئابدۇللاغا يانىدايدۇ) نېمىشقا كەلمىگەن ئىكەن؟

ئابدۇللا:— «مەن خىتاينىڭ ھەر قانداق ئىشىغا ئىشەنمەيمەن، چۈنكى خىتاينىڭ ھەر قاندىغى بىزگە ئىشەنمەيدۇ» دەپ، بىر مەجلىستە ئوچۇق ئېيتىپ، بۇ ياققا كېلىشنى رەت قىلغان ئىكەن.

مايور:— دېمەك، ئۇ بىر نەرسىنى سەزگەن ئىكەن-دە، بۇ گەپچە.

ئابدۇللا:—توغرا، سۆزسىز ئۇ بىر نەرسىنى سەزگەن.

مايور:—بىراق، ئابدۇللاجان ئۇكا،—مايور بىر سىلكىنىپ، مىيىقىدا كۈلىدۇ،— مۇنۇ خىتايلار ئۆزىنى «كوممۇنىست بىز» دەپ، بىزنىڭ ئالدىمىزنى يامان توراۋاتىدۇ-دە! بولمىسا...

ئابدۇللا:— بۇ دېگەنلىرىڭىزنى تۈنۈگۈن بيۇرودا قارالغان قارارلارنىڭ قانداق ئەمەلگە ئاشۇرۇلۇشى بەلگۈلەيدۇ.

مايور:—ھە، ھە. بيۇرو بوپتىمۇ؟ ئۇنىڭدا نېملەر قارىلىپتۇ؟

ئابدۇللا:—ئەكسىل ھەرىكەتچىلەرنى تازىلاش، يەر ئىسلاھاتىغا تەييارلىق كۆرۈش، مىللىي مۇختارىيەت ئۈچۈن پىكىر توپلاش دېگەنگە ئوخشاش مۇھىم-مۇھىم ئىشلار ئۈستىدە سۆز بوپتۇ.

مايور:—ھە، توغرا. بۇ چوڭ-چوڭ گەپلەر ئىكەن.

ئۇ ئويلىنىپ قالدى. ماشىنا ئەرداۋچوزىدىكى خوتەن مەسچىتىنىڭ ئالدىدىن بۇرۇلۇپ، گۈزەل «ماخمۇت ھېكىمبەگ» (ياڭخاڭ) كوچىسىغا قاراپ كوتىرىلمەكتە.

ئابدۇللا: (كۈلۈمسىرەپ)— ئاممىسىز قەشقەرلىكلەرنىڭ «شۇنىسىدا بىر گەپ بار» دېگەن تاخشىسىنى ئاڭلىغانمۇ، يولداش مايور؟

مايور: — ھە، ئاڭلىغانمەن. ئۇنى بۇ سۆزلەرگە قانداق شىپى قىلماقچىسەن، كاپىتان؟

ئابدۇللا: — مەن بۇلارنىڭ موشۇ ئۈچ قارارى ئىچىدىكى «ئەكسىل ھەرىكەتچىلەرنى تازىلاش» دېگەن قارارىدا بىر يامان غەرەز بارمېكىن دەپ گۇمان قىلىمەن.

مايور: — «گۇمان-ئىماننى قاچۇرىدۇ» دەپ چوڭلار بېكار ئېيتمىغان، كاپىتان. ئۇچۇغىراق دېگىنە، قانداق دەلىللىرىڭ بار؟

ئابدۇللا: — مەسىلەن، موشۇ بىز تەييارلىققا كىرىشىۋاتقان مىللىي ئارمىيە ئوفىتسېرلىرى كۇرسىنى ئېلىڭ. بۇ كۇرس نېمە ئۈچۈن پەقەت مىللىي ئارمىيە ئوفىتسېرلىرى ئۈچۈنلا كېرەك بوپ قالدى؟ ئەگەر يېڭى تۈزۈم، شارائىت دېيىلسە، ئۇ چاغدا بىزگە قارىغاندا بۇنداق كۇرسلار خىتاي ئوفىتسېرلىرىغا لازىم ئەمەسمىدى؟!

مايور: (رۇسچىلاپ)— دا، دا. بۇ دېگەنلىرىڭدە بىر گەپ بار، يولداش كاپىتان. ھىم، ھىم.

مايور يەنە ئويغا كەتتى. ۋىلىس شىنجاڭ دارىلفۇنۇنىنىڭ ئالدىدىن ئۆتۈپ، شالاڭ سايۋاغ مەلىسىگە كىرىپ كېتىدۇ.

* * *

شەرقىي تۈركىستان خەلقى ئون ژىللار بويى ئەپرەت بىلەن قاراپ كەلگەن سۈرلۈك دۇبەن يامۇلى. ئۇ ئاق-قارا-كوك گاڭ چەمبىرىدىن ئەگمە قىلىپ ياسىلىپ، ئىككى چېتى ئۈزۈلىدىن— ئۈزۈن تومۇر رېشىيوتكىلار بىلەن ئېھاتە قىلىنغان دەرۋازىسى ئالدىدا تورت خىتاي ئەسكىرى مىلتىقلىرىنى ئوشتىلىرىگە سالغان ھالدا ئېرى-بېرى مېڭىپ ژۈرىدۇ. بۇ يەر شۇ تاپتا ئېمىشكىدۇ تېچ ئەمەس. ئەلسىز. مانا، قارا بۇت كوچىسى تەرەپتىن گاۋژىدا يېتىپ كەلگەن بىر ھەربىي ماشىنا ئۇنىڭغا كىرىۋېدى:

— لى جىڭ!— دېگەن خىتايچە سوزۇق ھەربىي ئاۋازلىرى بىلەن ئەسكەرلەر سەپراس تۇرۇپ قېلىشتى. ئۇنىڭغا ئۇلىشىپلا قورا ئىچىدىن بىر روتا پىيادە قىسىملار خۇددى ئىشىك تۈۋىدىكى ئەسكەرلەردەك مىلتىقلىرىنى ئوشنىلىرىگە ئالغان ھالدا ئالدىراش چىقىپ، گىمنازىيە كوچىسىغا كىرىپ كېتىشتى. قەيەردىندۇر ساقچىلارنىڭ ھۇشتەكلىرى ئاڭلىنىدۇ.

* * *

كەچكى سائەت تورتلەر مەزگىلى. ئابايا ئۇلانباي تەرەپكە كەتكەن ئابدۇللالار قايتىپ كېلىپ، خوتەن مەسچىتى ئالدىغا كەلگەندە بىر توپ خىتاي ئەسكەرلىرى ئۇشتۇمتۇت ئۇلارنى توختىتىدۇ.

— قوللىرىڭلارنى كوتىرىڭلار، يولداشلار، ئاختۇرىمىز!— دېگەن بويى ئۇلارنىڭ باشلىقى قارا مايور بىلەن ئابدۇللىنى ماشىنىدىن چۈشىرىدۇ.

— ھوي، بۇ نوزىمىزغۇ، يولداش جېفاڭجۈن!— كوڭلىدە ھېچ نەرسە ئويلىمىغان قارا مايور كۈلۈمسىرەپ تاماكا چىقىرىۋېدى، باشلىق ئۇنىڭغا «مىدىرما» دەپ قاتتىق ۋاقىراپ، ئەسكەرلىرىگە ئىشارە قىلدى. ئەسكەرلەر قارا مايورنى سىلكىشلەپ، ئاغىنىنى تارتىپ ئالدى ۋە يېنىدىكى ھەربىي پاپكىسىدىن شەرقىي تۈركىستاننىڭ مەخسۇس خەرىتىسىنى ئېلىپ، دەرھال باشلىقلىرىغا بېرىشىدۇ. قارا مايور بىلەن ئابدۇللا بىر-بىرىگە قاراشماقتا.

— تېخى بىز نوزىمىزمىش!— بۇ نوزىمىزما؟— دەپ خىتاي باشلىقى خەرىتىنى كورسەتكۈچ بارمىقى بىلەن بىر نەچچە نوقۇيدۇ. ئاندىن ئەسكەرلەرگە بۇيرۇيدۇ— بۇلارنى نازارەت ئاستىغا ئېلىپ، دەرھال سىلىڭبۇغا يەتكۈزۈڭلار!

ئۇ پاكاراق كەلگەن بىرسىگە شۇرلاپ، يەنە بىر نېمىلەرنى تاپشۇرىدۇ. پاكا ئەسكەر ئىككى چېرىك بىلەن بىزنىڭ قەھرىمانلىرىمىزنى ئۆز ماشىنىسىغا ئولتارغۇزۇپ، شەھەر ئىچىگە قاراپ ئېلىپ كېتىدۇ. بىز بۇلار بىلەن بىر پەس ئەگىشىپ مېڭىپ، كوچىلارنىڭ تەرەپ— تەرىپىدە توپ— توپى بىلەن ئاختۇرۇلۇۋاتقان مىللىيلەرنىڭ پەرىشان ھالىتىنى كۆرىمىز.

* * *

بايىقى ئەسكەرلەرنىڭ «سىلىڭبۇ» دېگىنى دۇبەن يامۇلى ئېدى. ئابدۇللالارنى ئېلىپ كەلگەن ئەسكەرلەر توغرا ئۇنىڭ ئىچىگە كىرىپ، ئالدىنقى ژۈرۈشتىكى كوك كېسەك بىلەن ياسالغان ئىككى قەۋەتلىك ئىمارەتنىڭ بىرىنچى قەۋىتىدىكى بىر ئۆيگە ئېلىپ كىرىدۇ. بۇ ئۆيدە قايسۇ كۈنكى مىللىي ئارمىيە كىيىمىنى يېشىپ تاشلاپ، ئۆزىنىڭ جېفاڭجۈن كىيىمىنى كىيىۋالغان ۋاڭ بىر كىشلەرنى تەكشۈرۈۋاتاتتى.

— بوگو، جىڭ ۋى تۈڭزى،— ئابدۇللالارنى ئىشىك تۈۋىدە توختىتىپ قويۇپ، ۋاڭغا يېقىن بارغان پاكا ئەسكەر ئۇنىڭ قۇلىقىغا بىر نەرسىلەرنى شىۋىرلايدۇ. ۋاڭ ئابدۇللىنى كورۈپلا، ياڭلىغان كۈلۈپ، ئالدىغا ژۈگرەيدۇ.

(ئاخىرى 6-بەتتە)

سۈرەتتە: شەرقىي تۈركىستان مىللىي ئارمىيەسىنىڭ بىر توپ ئوفىتسېرلىرى. م. ئىسھاقوۋنىڭ ئارخىۋىدىن.

دورىخانىدىكى سوھبەت

(ئەخمەتجان قاسىمي تەۋەللۇدى- نىڭ 80 يىللىقى مۇناسىۋىتى بىلەن)

1940-يىللارنىڭ ئىككىنچى يېرىمى
دا ئۈچ ۋىلايەتتە، كېيىنرەك پۈتكۈل
ئۇيغۇر دىيارىدا ئەخمەتجان قاسىمي
ۋە ئۇنىڭ خەلق يولىدا كۆرسەتكەن
خىزمەت- پائالىيەتلىرى، شۇنىڭدەك
چىن ئىنسانىي خىسلەتلىرى ھەققىدە خە
لق ئىچىدە ئاجايىپ ئېسىل سۆزلەر
تارقىلىشقا باشلىدى. ئۇنىڭ بىلەن بىللە
ئىشلىگەن، فرونتلاردا ئۇزۇن ۋە مۇ-
شكۈل سەپەرلەردە ھەمنەپەس بولغان
يولداشلىرى، زامانداشلىرى ئۇنىڭ
تەرىپى ۋە پۈتمەس قىسمەتلىرى ھە-
ققىدە ئۇنتۇلماس قىسسەلەرنى ھېكايە
قىلاتتى. مەن ئۇلارنى ئۆز ۋاقتىدا قە
غەزگە چۈشۈرەلمىگەنلىكىمگە ھازىر-
غىچە ئېچىنىمەن. چۈنكى ئۇلارنىڭ
كۆپى ئالەمدىن ئۆتتى، بۈگۈن خاتىرە
مدە قالغىنى ئۇلارنىڭ ئالدىدا پەقەت
مىسقالچە.

1947-يىلى بولسا كېرەك ئەتىما-
لىم، مېنىڭ غۇلجىدىكى «ئىلى ۋىلايە-
تلىك ھۆكۈمەت دورىخانىسىدا» ئىشلە
ۋاتقان ۋاقتىم ئىدى. بىر كۈنى ئاددىي
ھەربىي كىيىم كىيگەن بىر كىشى دورى-
خانىغا كېلىپ، مىرئىنايەت(سكلاد باش
لىقى) بىلەن ئىككىمىزگە بىر ياپراقچە
خەتنى بېرىپ كەتتى خەت ئۈچۈق بو
لغاچقا ئۇنى بىز ئوقۇشقا قىزىقتۇق.
خەتتە: «مۇھتەرەم ياقۇپبېك ئەپەندى،
ماڭا بۇ دورىلارنى تەييارلاتقۇزۇپ بېر
شىڭىزنى ئۆتۈنۈپ سورايمەن. باش ئا
غرىقى دورىسى، ئىنگلىز تۇزى تەپ
دورىسى ئېھتىرام ئىلە. ئە. قاسىمي»-
دەپ ئىمزا قويۇلغان. بىز ھودۇققان
ھالدا خەتنى باشلىققا ئەكىرىپ بەر-
دۇق. ئارىدىن بىر- ئىككى كۈن ئۆتكەن
بولسا كېرەك، ئەخمەتجان ئەپەندىمى-
نىڭ دورىخانىغا كېلىدىغانلىقىنىڭ خەۋە
رى بولدى. مىرئىنايەت ئىككىمىز دور-
ىخانا بىناسىنىڭ پېشايۋىنىدا كۈتۈپ
تۇردۇق. ئەخمەتجان ئەپەندىم دەرۋاز
ىدىن كىرىپ كەلدى. مىرئىنايەت ئۆزى
ئالدىراقسان ئادەم بولغاچقا، ماڭا قا
راپ:

—سىز ئالدىغا بېرىپ سالام بېرىڭ،
دېدىدە، سۆزىنى تۈگەتمەي ئىشىككە
پۈتلۈشۈپ كىرىپ كەتتى. مەن ھايا-
جان بىلەن كۈتۈپ تۇردۇم. ئەخمەت-
جان ئەپەندىم پېشايۋانغا يېقىنلاشقا-
ندا سالام بېرىمەن، دېگەن ئوي بىلەن
تۇرۇۋېدىم، ئاڭغىچە ئۆزى پەلەمپەي-
نىڭ 3-بالدىقىغا كۆتۈرىلە-كۆتۈرىلمە
ستىن سالام دەۋەتتى. مەن نېمە قىلار-
ىمنى بىلمەي، ھودۇققىنىمچە تۇرۇپ
قالدىم. ئەخمەتجان ئەپەندىم بەك ئاد-
دىي كىينگەن. بېشىدا توق قىزىل مال-
چىبىستىر دوپپا، ئۈستىدە ماش رەڭ كە
مناستيوركا، بېلىدا كەڭ تاسما بەلۋ-
اغ، پۇتىدا ئاددىي قارا ئۆتۈك. ئۇ تە
بەسسۇمدا مېھىر كۆزلىرى بىلەن ماڭا
باقتى. مەن قولۇمنى كۆكسۈمگە ئېلىپ
دورىخانىنىڭ چوڭ ئىشىكى تەرەپكە تە
كلىپ قىلدىم. ئەخمەتجان ئەپەندىم ئى
شىكتىن كىرىپ، سول تەرەپكە بۇرۇ-
لۇپ، دورا سكلادىغا قەدەم تاشلىدى.
مىرئىنايەت بۇ ئادەمنى خۇش چىراي
كۈتۈپ ئالدى.

ئەخمەتجان ئەپەندىم ئىشىكتىن
كىرىپ ھەممە ياققا سەپ سالدى. تە-
كچىلەردە قاتار تەكشى تىزىلىپ تۇر-
غان چوڭ- كىچىك شىشە- قۇتىلارغا نە
زەر ئاغدۇردى. ئۇلارغا بارغانچە يې-
قىنلاپ، خەتلىرىنى ئوقۇشقا باشلىدى.
ئارگېنتۇم،نىترىكۇم، تىنكتۇرا ۋالېريا
نى، ئاتسىدۇم بورىكۇم... تىببىي قائە
لە بويىچە دورا- دەرمەكلەرنىڭ نامل-
رى لاتىنچە يېزىلىدۇ. ئەخمەتجان ئە
پەندىم تەكچىلەردىكى سۈيۈق دورىلا-
رنى خېلە يەرگە بارغىچە شۇ تەرىقە
ئوقۇغاندىن كېيىن بىز ئۇنىڭ كەينىد-
ىن بىللە يۈرگەن دورىخانا خادىملىرى
ھەيران بولۇپ بىر- بىرىمىزگە قاراش-
تۇق.

—ئەخمەتجان ئەپەندىم دورىلارنى
ئوقۇشنى بىلىدىكەن ھە؟ سوئال نەزىر
ىدە ماڭا قارىدى دورا سكلادىنىڭ باش-
لىقى مىرئىنايەت

— تىببىي پەندىن خەۋىرى بار ئو-
خشايدۇ، بولمىسا قانداق ئوقۇسۇن،
دەپ ئالدىراپ جاۋاپ قايتۇردۇم مەن.

ئاڭغىچە ئەخمەتجان ئەپەندىم باش-
قا شىشىلەردىكىلەرنى ئوقۇشقا باشلاپ،
ئاندىن كۆرسەتكۈچ بارمىقى بىلەن ئى
شارە قىلىپ:

—بۇلار سۈيۈق دورىلار ئىكەن،
پوروشوك ۋە تابلېتكا دورىلىرىڭلارمۇ
باردۇر، ئۇلارمۇ موشۇ سكلاتمۇ؟

سكلاد باشلىقى ئەخمەتجان ئەپە-
ندىمنىڭ ئۇرغۇرىدىكى سوئاللىرىغا
جاۋاپ بېرىپ، دورىخانىدا دورىلارنىڭ
قانداق ساقلىنىۋاتقانلىقى ھەققىدە
قىسقىچە سۆزلەپ بەردى. ئەخمەتجان
ئەپەندىم پودۋالدا يەنە قانداق دورىلا
رنىڭ ساقلىنىۋاتقانلىقىغا بەك قىزىقتى-
لە ئۇ يەردىكى دورىلارنى كۆرۈشكە
چۈشتى. دورىلارنىڭ بەزىلىرىنى كۆز
دىن كەچۈرۈپ بولۇپ، بىر بۇلۇڭدا
تۇرغان ياغاچ تۈگدىكى ئاق مايىنىڭ
نېمە ئىكەنلىكىگە قىزىقتىدە، بىر بار-
مىقىنى تىقىپ:

—مايىنىمۇ ئىشلىتەمسىلەر؟ —دەپ
سورىدى ئۇ.

—ھەئە، بۇ، چوشقىنىڭ مېيى.

ئەخمەتجان ئەپەندىم ھەممىگە
بىر تەكشى قارىدىدە، ئۇنىڭدىن سەس-
كەنگەندەك بولۇپ دەررۇ قولىنى يۇ-
يۇپ تاشلىدى.

ئەخمەتجان ئەپەندىمنى بۇ قېتىم
ئىلى ۋىلايەتلىك دورىخانىغا كېلىپ،
خەلق سالامەتلىكىگە كاپالەتلىك قىلىد
ىغان ئاساسىي ئورۇنلارنىڭ بىرىدە ئى-
شىنىڭ قانداق كېتىپ بارغانلىقى، دور
ىلارنىڭ قايسۇ ياقتىن كېلىدىغانلىقى
ۋە دورا مەھسۇلاتلىرىنىڭ كېلىپ چىق
ىش مەنبە لىرى قىزىقتۇردى. شۇنىڭ
ئۈچۈن ئۇ دورىخانىنىڭ ئومۇمىي خىز
مەتلىرى بىلەن تونۇشۇپ بولغاندىن
كېيىن ئۇنىڭ كەسپىي ئىشلىرىغىمۇ ئالا
ھىدە كۆڭۈل بولدى.

ئەخمەتجان ئەپەندىم دورىخانىنىڭ
بىر تۈركۈم كەسپىي خادىملىرى بىلەن
سوھبەتلىشىپ، دورىخانىنىڭ ئىشلىرىد-
ىن خەۋەر تاپقانلىقى ۋە تونۇشقانلى-
قىنى مەمنۇنىيەت بىلەن تەكىتلىدى.

ئەخمەتجان ئەپەندىم بىزگە سو-
ئال نەزىرىدە قاراپ:

—خەلقىمىزنىڭ سالامەتلىكىنى كاپا
لەتلەندۈرۈشتە دورا بىلەن تەمىنلەش
ۋە مىللىي ئارمىيە قىسىملىرىغا دورا
يەتكۈزۈپ بېرىشسلەرنىڭ قولۇڭلار
دا ياكى موشۇ ئورۇننىڭ جاۋاپكەرلىگ
ىدە. بۇنى سىلەر ياخشى بىلىدىغانسى-
لەر؟ بىز دورىلارنى چەتتىن ئالىمىز.
ئۇ ئالتۇنغا تەڭ تۇرىدۇ. بىز خام ئە-
شيالىرىمىزنى ئەرزەن باھادا ئۆتكۈز-
ىمىز، ئۇنىڭ بەدىلىگە مانا بۇ دورىلا-
رنى قىممەت باھادا ئالىمىز. بىز بۇ
نەرسىلەرگە مۇھتاج. ئۆزىمىزدە ئىش
لەپ چىقىرالمىغانلىقىمىز ئۈچۈن باشق-
ىلارنىڭ بەرگىنىگە قارايمىز. ئامما بۇ
دورىلارنىڭ ئەسلى، يەنى دوراجىسىم-
لىرى، بىزنىڭ بىپايان زېمىنىمىزدە تۈ-
گىمەس بايلىق بولۇپ يېتىپتۇ. بىر مە
سال، ئادەتتىكى ئەمەن قورايدىن تىن-
كتۇرا ئابىزىنتى دېگەن سۈيۈقلۇق دورا
تەييارلىنىدۇ. بۇنىڭدەك سانسىز دورا
ئۆسۈملۈكلىرى بىزنىڭ مۇنبەت تاغ-
يايلاقلىرىمىزدا بىھېساپ، ھازىرقى ۋە
كەلگۈسىدىكى مەسىلە مانا شۇ دورا
جىسىملىرىدىن قانداق قىلىپ دورا مە-
ھسۇلاتلىرىنى تەييارلاشتا تۇرىدۇ. دو
را تەييارلاش ئىشلىرى ۋە دورا ماتېر
ىياللىرىنى تېپىپ ئېلىش بىلەن ئادەملەر
قېدىمىي زاماندىن تارتىپ شۇغۇللىنىپ
كەلگەن. بىز ئۆز زېمىنىمىزدىكى دورا
ماتېرىياللىرىدىن پايدىلىنىپ دو-
را ئىشلەپ چىقىرى-
ش تېخنولوگىيەسىنى بىلىشىمىز كېر
ەك. مىڭلاپ يىللار داۋامىدا فارماتس-
ېۋت (دورىگەر) بىلەن ۋراچلارنىڭ ۋە
زىپىسىنى بىرلا كىشى ئورۇنلاپ كەل-
گەن. بۈگۈن بىزنىڭ كادىرلىرىمىز فار
ماتسىيە، فارماكولوگىيە بىلىملىرىنى پو
ختا بىلىشى كېرەك. «تىببىيات قامۇ-
سى» دېگەن ئىلىم غەزنىسى بار. بىز
يالغۇزلار ياۋروپامېدىتسىنىسىنى بىلىپ
قالماي، ئۇيغۇر مىللىي تىبابەتچىلىگ-
ىنىڭ دورا تەييارلاش تۇرلىرىنىڭ تېخ
نولوگىيەسىنى ئېگەللىشىمىز كېرەك.

ئەخمەتجان ئەپەندىم ئۈستەل ئۈس
تىدە تۇرغان «س س س ر دولەت فارما
كوپېيەسى» (فارماكوپېيە — دورىلار
توغرىلىق قانۇنلار كودېكسى) دېگەن
كىتاپنى قولىغا ئېلىپ، مانا بۇنى سىلەر
ياخشى بىلگەننىڭ سىرتىدا مېدىتسىنا
مۇتەخەسسىسلىرى بىلەن بىرلىكتە ئۇ-
يغۇر دولەت فارما كوپېيەسى كىتاۋ
ىنى يېزىپ چىقىپ خەلققە تەغدىم قىل
شىڭلار مۇمكىن. مانا قاراڭلار، خەلق-
نى داۋالاش ئۈچۈن قانچىلىك مۇشكۇل
ۋە مەسئۇلىيەتلىك ئىشلار ئالدىمىزدا
تۇرىدۇ.

ئەخمەتجان قاسىمنىڭ 1947-يىلى
غۇلجا شەھىرىدىكى ئىلى ۋىلايەتلىك
دورىخانىغا قەدەم تەشرىپ قىلىپ،ئۇ
يەردە ئازراقلا ۋاقىت بولۇپ، تىببىي
خىزمەتچىلىرىنى ئۇنىڭ بىباھا سۆز
لىرى بىلەن ھاياجانغا سېپ، يۈرگۈز-
گەن قىسقا ۋە ئۇنۇملۇك سوھبىتى مې
نىڭ قەلبىمنى ھازىرغىچە يورۇتۇپ
تۇرىدۇ. خەلق سۆيگەن رەھبەرنىڭ
ئاددىي سىماسى ھېمىشەم خەلق ژۈر
ىگىنىڭ قاتلىمىدا ئۇنتۇلمايدۇ.

ت. قامەرىي

كۈرەش داۋام قىلمدۇ

ۋاڭ: — ھەسسەنە، ھەسسەنە! سىلە
گە خەۋەر قىلغىچە ئۆلگۈرمەي، بۇ
تەكشۈرۈش ئىشى بولۇپ قالدى-دە،
يولداشلار. كەچۈرۈڭلار، كەچۈرۈڭ-
لار! (ئۇ مۇغەمبىرلىك بىلەن
مايورغا قاراپ)- بۇ يولداش ھېلى-
قى، سىلىنىڭ 5-ئاتلىق پولكىنى باش-
قۇرغان ئاتاقلىق ئېگەمبەردىيېۋ دې-
گەن مايورىڭلار بولامدۇ؟

ئابدۇللا: (قاپىقىنى ئاچمايلا) —ھە!

مايور: — «ھەسسەنە ئۈستىگە ھەس
سىنىنى» قوشۇپلا كېلىۋاتىمىز، يول
داش ۋاڭ ئەپەندى. مەيلى، مەنمۇ
سىزنى بىلىمەن. بۇ مەسىلە ئۈستىدە
كېيىنرەك گەپلىشەرمىز. مۇمكىن بو
لسا، پاپكامنى ياندۇرۇپ بەرسىڭىز،
بىز ياناتتۇق!!

ۋاڭ: —ھە، پاپكىنى... مانا، ھازىر
(ژۇگرەپ بېرىپ ئەپكېلىپ)- راسلا،
يولداش ئابدۇللا، مىللىي ئوفىتسېرلە
رى كۆرسىتىشقا مەن سىياسىي رەھبەر
بولۇپ قالدىم. شۇڭا بىز، يولداش ما
يور دېگەندەك، ئەتە-ئۆگۈندىن قال-
ماي، بىر ژىغىلىساق، ياخشى بولاتتى.
قانداق، ئۆگۈنلۈككە ۋاقتىڭلار بو-
لامدۇ؟

مايور: — بولىدۇ. بۇ ھەقتىمۇ كې-
يىن تېلېفون قىلىمىز. خوپ،بولمىسا،
بىز كەتتۇق، «يولداش ۋاڭ ئە-
پەندى».

ۋاڭ شۇ يالغان كۈلگەن بويى قا-
لىدۇ. قارا مايور بىلەن ئابدۇللا ئىش
مكتىن چىقىپلا مونۇ سۆزلەرنى دېيې-
شىۋالىدۇ:

ئابدۇللا: —كۆردىڭىزمۇ، بۇ مەككار
لار بىزنىڭ ئۇلانبايغا كەتكىنىمىزنى
بىلىدىكەن.

مايور: —ھە، بۇنىڭ ھەممىسى سەن
دېگەندەك «ئەكسىل ھەرىكەتچىلەرنى
تازىلاش» ھەرىكىتىنىڭ قانداق كېتىپ
بارغانلىقىغا باغلىق بولۇۋاتىدۇ.

ئابدۇللا: — توغرا، توغرا! دەل
شۇنىڭ ئۆزى.

ئۇلار بېشىنى لىڭشىتقان بويى ئىك
كىنچى ئىشىكتىن چىقىپ كېتىشىدۇ.

* * *

«ئىتتىپاق» كلۇبىدا ئېچىلغان ئەك
سىل ھەرىكەتچىلەرنى پاش قىلىش كور
گەزمە زالى. ئۇنى كۆرۈپ چىقىۋات-
قانلار شۇنچىلىك كۆپكى، تىزىلىپ كە
رىپ، تىزىلىپ چىقىشىۋاتىدۇ.

زالنىڭ تۆرت تېمىغا ھەر خىل سۇ
نىي سىزما ۋە فوتو-سۈرەتلەر، دىا
گراممىلار، كارىكاتۇرلار ئېسىلغان. ئو
تتۇرىدىكى ئۇزۇن ئۈستەل ئۈستىگە
15 ۋە 19-ئەسىرلەردە يېزىلغان بىر
نەچچە پارچە يەر خەتلىرى بىلەن
«شاھنامەئى تۈركىي»، «رۇستەمى
داستان»، «ھەمزانامە» ئوخشاش شە
ىرىقنىڭ مەشھۇر قول يازمىلىرى قو-
يۇلۇپ، ئېگىگە: «ئەكسىل ھەرىكەتچە
لەرنىڭ خەلقنى يولدىن چىقىرىدىغان
زەھەرلىك كىتاپلىرى» دەپ ئۇيغۇر-
چە ۋە خىتايچە خەتلەر يېزىلغان. زا
لنىڭ تۆرت بولۇڭىدا بولسا، بويۇنلە
رىغا تاختىلار ئېسىلغان ئابدۇئەزىز
مەخسۇم، ئەسەدۇللا داموللا ۋە غو-
پۇرلار قوللىرى كەينىگە باغلىنىپ،پۇ
تلىرى كىشەنلەنگەن ھالدا ئورە تۇر
غۇزۇلۇپ، ھەر-بىرىنىڭ يېنىغا ئىككە
دىن قوراللىق خىتاي ئەسكەرلىرى قو
يۇلغان.

بۇ «جانلىق ئېكسپوناتلارنى» كۆر
گەن خىتايلار كۈلۈشۈپ، مىللىيلەر
يەرگە قارىشىپ ئۆتمەكتە... ئەگەر
ئۇلارنىڭ بەزىلىرى ھالسىزلىنىپ، باش
لىرىنى تۆۋەن سىلىپ قېلىشسا، ئاتا
لمىش جىفاڭجۈن چېرىكلىرى مىلتىق-
لىرىنىڭ ئەيزىسى بىلەن ئۇلارنىڭ ئې-
گەكلىرىدىن كۆتىرىپ قويۇشىدۇ.

كۆپچىلىك ئىچىدە ئابلىز مەخسۇم-
نىڭ ئۇدۇلىغا كېلىپ قالغان ئابدۇللا
بىلەن رەپىقىسى ئانارخاننىڭ بىردىن
ئۆگلىرى ئۆچۈپ، تېگىرقاپ قېلىشى-
دۇ. ئانارخان ئابدۇللانى چىڭ تۇتۇ-
ۋالىدۇ. ئىككىسى چاپسان-چاپسان مې
گىپ، ئالاغا چىقىپ كېتىشىدۇ.

ئابدۇللا: (لاغ-لاغ تىترىگەن ھال-
دا)- يا ئاللا! موشۇمۇ ئىنسانغا،
بىز- شەرقىي تۈركىستانلىقلارغا بولۇ
ۋاتقان مۇناسىۋەتمۇ؟

ئانارخان: (كۆزىگە ياش ئەگىپ) —
ياق، ياق، ئەزىزىم. بۇ ھەرگىزمۇ
سوتسىيالىزم ئۈچۈن بولۇۋاتقان ئىش
ئەمەس. بۇ پەقەت بىچارە مىللىتى-
مىزنىڭ بېشىغا چۈشۈۋاتقان يېڭى
ئاپەت!

* * *

ژىغىندىن چىققان ئوفىتسېرلار كۆ-
رىس قوراسىدا توپ- توپ بولۇپ، تا
ماكا چېكىپ ژۇرۇپ سۆزلەشمەكتە.

—مېنىڭچە، بۇ بىزنىڭ بىلىم سەۋ-
يەمىزنى كۆتىرىدىغان كۇرس ئەمەس،
بەلكى بىزنى بولۇپ- پارچىلاپ، خى-
تاي ئەسكەرلىرىگە تەسلىم قىلىش ئۈ-
چۈن قۇرۇلۇۋاتقان تورمىدەپ ئو-
چوق سۆزلەيدۇ پولكوۋنىكلارنىڭ بې-
رسى تاماكىسىنى تىتمىلاپ،- بول-
مىسا، نېمە ئۈچۈن بىز ئۆزىمىزنىڭ
شۇنچە ژىلدىن بېرى ئۆگىنىپ كەلگەن
ھەربىي ئىنتىزاملىرىمىزنى يوقىتىپ،
ئۇنىۋاللىرىمىزنىمۇ مەنئىي قىلىپ، خى-
تاي ئارمىيەسىنىڭ پارتىزانلىق تەر-
تىپلىرىنى قوبۇل قىلىشقا مەجبۇر بو
لىدىكەنمىز؟! ياق، ياق، يولداشلار،
مەن شەخسەن ئۆزەم كومىسسار ۋاڭ
نىڭ دېگەنلىرىگە قوشۇلالمايمەن.

— قوشۇلمىسىڭىز، ئەغدىرىڭىز كا
پىتان رەھمانوۋتەك بولىدۇ- دەيدۇ
تەئەددى بىلەن سېمىزراق كەلگەن
تورت يۇلتۇزلۇق بىر ئوفىتسېر.

—ھە، ھە، بۇ يېڭى گەپقۇ! رەھ-
مانوۋقا نېمە بوپتۇ؟- دېيىشىپ، تو
تىكلەر ئۇنىڭغا ھىمرىلىشىدۇ.

— نېمە بولاتتى. ئۇ بۇ كۇرسقا كې
لىشتىن باش تارتقاندىن كېيىن روتى-
سى بىلەن قوراللىق كۆتۈرىلىشىپ چىق
قان ئىكەن، تۇتۇپ مەيداندا ئېتىپتۇ.

—ئېتىپتۇ؟! بۇ قانداق گەپ، نې-
مىشكە ئاتىدۇ؟ قانداقلارچە ئاتىدۇ؟-
دەپ ۋاقىراپ كېتىدۇ بايىقى پول-
كوۋنىك ئۆگلىرى قېچىپ.

— ئېتىپ- چېپىلغانلار پەقەت رەھ
مانوۋلا ئەمەس، يولداش پولكوۋ-
نىك- دەپ بۇ مۇئازىرىگە چاچلىرى
ئاقارغان بىر مايور سالماقلىق بىلەن
ئارىلىشىدۇ. -ئىنقىلاپ رەھبەرلىرىدىن
رەھىمجان سابىرھاجىيېۋ باشلىق ئو-
لىغان كىشىلەر قولغا ئېلىنىپ، پولكوۋ
نىك قۇرۋانجان باشلىق يەتتە كىشى
بىر قېتىمدا سوراقسىز ئېتىلىپتۇ. بۇ
لداق خەۋەرلەر باشقا ۋىلايەتلەردىن-
مۇ كۆپلەپ كېلىۋاتىدۇ.

— ھە، مالداق دەڭ! ئىشنىڭ چوڭى
تېخى بۇ ياقتا ئىكەندە؟! يەنە ھېلى-
قى پولكوۋنىك تاماكا ئالسىمۇ چېكەل
مەي، قولدىن چۈشۈپ كېتىدۇ، —
خەپ، خەپ!!!

شېئرىيەت سەھىپىسى

ئەخەت غاپپارخان ئوغلى

(غەزەل)

ئىزدىدىم ئالەم ئارا، ئېيتقىن نىگارىم، قايدىسەن؟
ئىشقىڭدا باغرىم يارا، ئېيتقىن نىگارىم، قايدىسەن!

يەتتە ئىقلىم قالمىدى مەن كەزمىگەن ھەم بارمىغان،
بولمىسۇن بەختىم قارا، ئېيتقىن، نىگارىم قايدىسەن.
كۆرسىتىپ ۋەسلىڭنى بىر ھىجران ئوتىغا تاشلىدىڭ،
چېچىڭگە سېلىپ جالا، ئېيتقىن، نىگارىم قايدىسەن.
ئاڭلىسام سەندىن خەۋەر شۇ پۇرسەت ساڭا ئۇچارمەن،
قالسىمۇ ئىشىم چالا، ئېيتقىن، نىگارىم قايدىسەن.
ئۆتەرمەن سەھرا كېزىپ ھەم ئاشارمەن تاغۇ-داۋان،
كەلسىمۇ باشقا بالا، ئېيتقىن، نىگارىم قايدىسەن.
ئاشىقنىڭ ئاھ، چەكسىمۇ، بىل ئاخىرى تاپقاي سېنى،
بولاي دەپ ئۆمرۈڭگە ھەمرا، ئېيتقىن نىگارىم قايدىسەن.

داستانچە بار

بۇ ۋەتەن جەننەت مىسالى، تەرىپى داستانچە بار،
كۆكسىدە چاقماق چاراقلار، مېھرى بىر گۈلخانچە بار.
ساخاۋەت بابىدا تەڭسىز مىڭ خىل ناز-نېمەتكە باي،
ھەر تېشى ياقۇت-سەدەپ، چېھرىسى جانانچە بار.
ئاق باشلىق تەڭرى تېغىنىڭ چوققىسى خانتەڭرىدۇر،
مۇنبەتلىك دالىسىنىڭ شوھرىتى جاھانچە بار.
ئوينىتقان مىسىران قىلىچنى قوزغۇنلارنىڭ بېشىدا،
ئوت ژۈرەك ئوغلانلىرى ساھىبى قىرانچە بار.
شۇ دىيارنىڭ بىر دىلبەندى، غەزەلخان شەيداسىمەن،
قەلبىمدە ئانا ۋەتەننىڭ سۆيگۈسى ئۇممانچە بار.

ئانا

قەلبىمدە دەردىم تولا، ئارمان تولا،
ۋا دەرىخا، ئانامنى مەن كۆرمىگەنمەن.
ئادەمنىڭ شاھلىق چېغى-بالا چېغى-
دەۋرىنى ئەگىتۇشلاردەك سۈرمىگەنمەن.

ئۇلغايدىم ھەر نەرسىگە بايا-شايات،
بىراقتا ئانا مېھرى يېتىشمەتتى.
ئۇكسىمىسۇن دېيىشىپ ئۇيدىكىلەر،
ئانامنىڭ نە بولغىنىن ئېيتىشماتتى.
ئويلاتتىم ئاناجاننىڭ قىياپىسىن،
كۆز ئالدىمغا غۇۋا بوپ كىلەرمۇ دەپ.
سېغىنىپ بەزەن پىنھان ياش تۆكەتتىم،
مۇقەددەس روھى ھالىم بىلەرمۇ دەپ.

ھاياتنىڭ تۈگمىنىگە نەچچە چۈشتۇم،
تاسقىدى ئەگلەكلىرى راسا مېنى.
قىينالغان چاغلىرىمدا ئازاپ تارتىپ،
مەدەت بەر ئانا!- دېدىم ئەسلەپ سېنى.

ئۇلغىيىپ مانا بۈگۈن بوۋا بولدۇم،
شۇندىمۇ ئاناجاننىڭ قەدرى ئۆتەر.
ئانا روھى ھېچ نەرسىگە مۇھتاج ئەمەس،
بىراقتا مەلدىن دايىم دۇئا كۈتەر.

دۇئا قىلىپ، مەن ئانامنى ياد ئېتىمەن،
تەڭرىگە نالە قىلىپ داد ئېتىمەن.
بارىمەن بىر كۈن كېلىپ قېشىڭىزغا
ۋىسالغا يېتىپ سىزنى شات ئېتىمەن.

تۇرتكىلەر

ماختاشقا ناقابىل بەك بېرىلدۇ،
چاپلىسا يوق خىسلەتنى كېرىلدۇ.
يەل بەرگەن شاردەك كۆككە كۆتىرىلىپ،
يەر ئۈزرە چۈشەلمەستىن يېرىلدۇ.

* * *

ئۆگەتمەك بولۇپ ئىبلىس توتى قۇش سېتىپ ئالدى،
زۇۋانىنى چىقىرىپ ئەلنى تىللاشقا سالدى.
يالغانلارنى راس قىلىپ، ئالداپ كەلگەن خەقلەرنى،
قانچىلىغان ھېلىگەر شۇ توتىدەك بوپ قالدى.

* * *

باۋامنى قانچە مەلئۇن قارىلىدى،
قەلبىنى تۆھمەتلىرى يارىلىدى.
روياپقا ئاشار چاغدا ئارزۇلىرى،
چىقىرىپ يوققا، ساتقۇن ئارىلىدى.

* * *

ئەزەلدىن ئۇيغۇر-ئوزبەك بىر تۇققان،
دەردىگە دەرمان بولۇپ، دىلىن ئۇققان.
ئايرىلىپ قالغان چاغدا مەغلۇپ بولۇپ،
بىرلىشىپ قىلغاندا جەڭ ھامان ئۇتقان.

ب. رەھمۇۋ

تاڭ ۋە مەن

قىزىلگۈلدەك ئېچىلىپ ئاسمان،
تۇققان مېنى نازاكەتلىك تاڭ.
جىلۋىلىنىپ تىللاردەك تازا،
قۇچقان مېنى ساخاۋەتلىك تاڭ.

بۇغداي ئۈنگۈك، ئالمىدەك سۈزۈك،
شەيدا ئىسمەن تاڭنىڭ شۇ سەۋەپ.
ئۇمچىلار ئېيتقان ناخشىدىن،
شائىرلىقىم باشلانغان دەسلەپ.

نۇر ئاتا قىپ كۆڭلۈمگە چولپان،
پاك نومۇستىن يېيىپتۇ يوتقان.
يار بولسۇن دەپ مەڭگۈلۈك ئىمان،
بوۋام ماڭا ئوقۇتقان قۇرئان.

كىندىكىمنى كېسىپتۇ قۇياش،
ياقۇت بىسلىق شولىسى بىلەن
ساپ ئۇيغۇرچە چىقىپتۇ تىلىم،
ھەق ئېگەمنىڭ بۇيرۇغى بىلەن.

ناخشا بەندى باھاۋۇدۇننىڭ،
ئىسمىن ماڭا قويۇپتۇ بوۋام.
ناۋائىينىڭ غەزەللىرىدىن،
تۇمار تىكىپ ئېسىپتۇ مومام.

ئاي نۇرىغا زاكىلاپ مېنى،
مۇقامىدا تەۋەتكەن ئانام.
ئۇيغۇرىستان بوشۇگۇم مېنىڭ
ئەللەسىدىن باشلانغان ناخشام.

ئىپارخان

مەيلى سېنى قىياس قىپ گۈلگە،
گوزەللەرنىڭ شاھى دېسۇن يۇرت.
مەيلى سېنى ئوخشىتىپ كۈنگە،
مۇھەببەتنىڭ شامى دېسۇن يۇرت.

مەيلى سېنى قىياس قىپ كۆيگە،
چىن ۋاپانىڭ سازى دېسۇن يۇرت...
مەيلى سېنى كۆتىرىپ كۆككە،
پاك نومۇسقا داھى دېسۇن يۇرت.

شەنىمىزنىڭ زۇمرەت ھەيكىلى،
يۇرت قەلبىدە قىياپەڭ بۈيۈك.
شاھىيانە نامىڭنى داڭلاپ،
رەقىپلەرگە قارايمەن كۈلۈپ.

پەرىزاتلار شاھىن-شاھىسەن،
مىزاندەك بارچە پاكلىقنىڭ.
ئېپتىھارى ئوزەڭ ئۇيغۇرنىڭ،
ئەمۇنىسى يەنە ساپلىقنىڭ...

مەھلىيا قىپ ئەھلى جاھاننى،
سولەت چاچار سۇرىتىڭ ھەتتا.
ئېيتىپ زۇرەر شەنىڭگە شۇڭا،
لوندون، پارىژ ياڭرىتىپ ناخشا.

ۋاپادارلىق سەجدىگاھىغا
مېھراپ مەڭگۇ روھىڭ ئىپارخان.
تاۋاپ قىلسام، قىلىمەن ساڭا،
ئىرادەڭگە ئەيلەپ ئېھتىرام.

تاشپولات ئىكرامي

«ۋەتەننى سويمەك ئىماندىندۇر»

(ھەدىستىن)

ئويغان

ئەجداتلارنىڭ يۇرتىسەن،
ئۇچمەس ژۇرەك ئوتىسەن.
باغلىرىڭدىن گۈل تېرىپ،
دوستلىرىڭغا تۇتىسەن.
باغرى باھار دىيارىم
غۇرۇرۇم، نومۇس-ئارىم.
سېنى كۈيلەپ جاراڭلار،
دىلغا-دىلداش دۇتارىم.
كۈپلەر يەتتى ئەھدىگە،
ئەركىنلىكۇ-بەختىگە.
مۇستەقىللىق تۇپەيلى،
ئولتاردى تاج-بەختىگە.
سەن ياتسەن تولغىنىپ،
كىشەنلەردە بوغۇلۇپ،
كۆتەر ئەلدى بېشىڭنى،
ئۈز كىشەننى ژۇلقۇنۇپ.
ياۋدىن ئالار ئۆچۈڭ بار،
يېتەر ئاڭا كۈچۈڭ بار.
ئۇلۇق يولدا ئەجداتلار
روھى بولار مەدەتكار.

ۋەتەن سويمەك ئىماندىن،
ئىمان بىلەن ۋىجداندىن.
قىياپەڭنى تاپىمدىم،
بىز دەپ پۈتكۈل جاھاندىن!
چىللايسەن كۆرەشلەرگە،
كۆرە شۇ-ئورلەشلەرگە.
قەلبىڭدىن تىلەپ ئاق يول
ئېھ، قانچە ئوركەشللەرگە!
سادىر، غېنەم، مايىمخان،
سېنىڭ ئۈچۈن قىيغان جان.
نازۇگۇم، ئىپارلارنى
ئوزەڭ قىلغان قەھرىمان.
قوينى قۇتلۇق دىيارىم،
مېھرى ئوتلۇق دىيارىم.
ئوزەڭسەن ساداقەتلىك

ۋاپادارىم، دىلدارىم!
توپرىغىڭ مىسلى ئالتۇن،
قەلبلەرگە بېرەر يالقۇن،
شۇ يالقۇن كۈچى بىلەن،
ياۋدىن ئالاي خۇنىغا-خۇن.
ئەشۇ كۈن قالدى يېقىن،
ياندۇرۇپ چاقماق-چېقىن،
ياۋنى يەكسان قىلىدۇ،
ئەل بولۇپ چوڭ سەل، ئېقىن!
دوستلىرىڭ قوللار سېنى،
زەپەرگە يوللار سېنى.
ئەركىڭنى تويلار سېنىڭ.

دەردىم مېنىڭ

دەردىم مېنىڭ ئەرك تاڭلار ئاتماستىن،
ياۋ قولىدا ئاھ-زار چېكىپ بوغۇلغان.
باغلىرىدا خوش پۇراقلىق گۈللىرى،
غۇنچە تۇرۇپ، ئېچىلماستىن سوغۇلغان.

دەردىم مېنىڭ ئەرك تاڭلار ئالماستىن،
ۋۇرگە تىلگىم ئوز ئېلىمغا پاتماستىن.
ياشاۋاتسام ئۇملىشەلمەي، چېچىلىپ،
ئىلاجىم يوق مەن دەردىمنى تارتماستىن.

دەردىم مېنىڭ- كوز يېشىم-ئىلى، تارىم،
ياۋ قولىدا ئىڭراۋاتقان دىيارىم.
شۇ سەۋەپلىك ئىزھار قىلىپ تۇيغۇمنى،
بوغۇلدايدۇ چالسام مۇڭلۇق دۇتارىم.

دەردىم مېنىڭ-خەلقىم چەككەن ئاھۇ-زار،
ئەسىر بويىي ياشىغىنىم بولۇپ خار.
ئوزگىلەرچۇ، ئىستىقبالغا يەتكەندە،
مەن يېتەلمەي ھەس-ھەستىمەن، ئىنتىزار.

دەردىم مېنىڭ-ئانا ۋەتەن، تۇغۇلغان،
ياۋ قولىدا ئاھ-زار چېكىپ بوغۇلغان.
گۈلشەندىكى خۇشپۇراقلىق گۈللىرى،
غۇنچە تۇرۇپ، ئېچىلماستىن سوغۇلغان.

ئوغۇل-قىزغا ئوگەت پەزىلەت، بىلىم،
پەزىلەتلىك بولسۇن، خۇلقى، مۇلايىم.

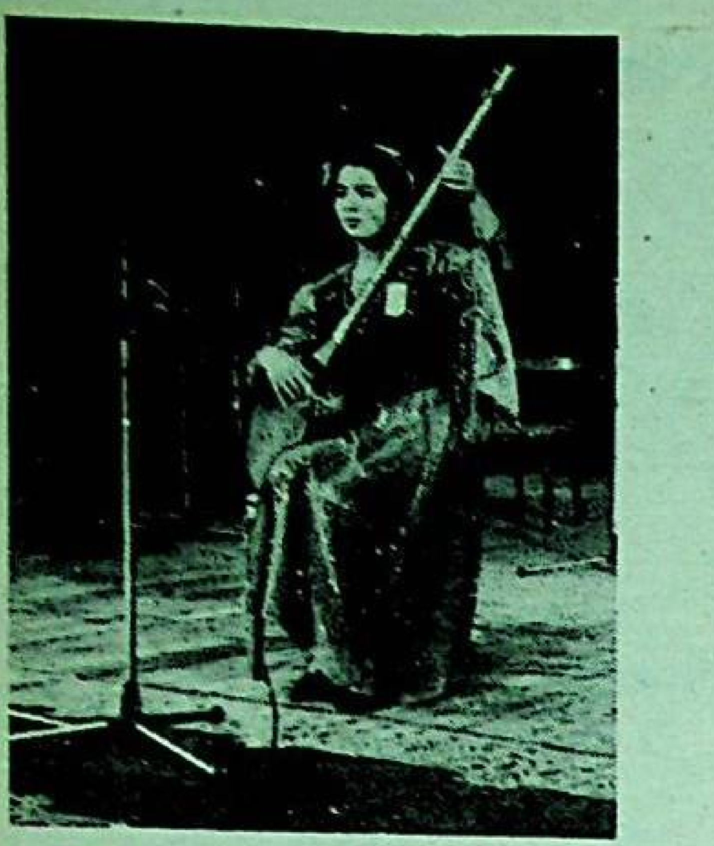

سەنئىتىمىز ۋارىسلىرى

(ياش تالانتلارنىڭ جۇمھۇرىيەتلىك «غۇنچە» فېستىۋالى)

ئالمۇتا پېختا رەختلىرى كومبىنا- تىنىڭ مەدەنىيەت سارىيىدا 30—31- مارت كۈنلىرى ئوتكۈزۈلگەن مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ جۇمھۇرىيەتلىك «غۇنچە» ناملىق فېستىۋالى خەلق- ىمىزنىڭ باي سەنئەت مىراسىنى يەنە بىر قېتىم نامايىش قىلدى.

ئوتكەن يىلنىڭ ماي ئېيىدا ئالمۇ- تا شەھىرى دروۋبا مەھەللىسىدىكى ئا. روزىباقىيېۋ نامىدىكى مەكتەپتە پە- قەت شەھەردىكى ئۇيغۇر مەكتەپلىرى سەنئەت ھەۋەسكارلىرىنىڭ قاتنىشىشى بىلەن ئوتكۈزۈلۈپ، ئاساسى يارىتىل- غان بۇ فېستىۋال دائىرىسى بۇ يىل جۇمھۇرىيەتلىك تۈس ئېلىپ، ئۇنىڭغا ياركەنت، ئۇيغۇر، چېلەك، تالغىر ۋە باشقا ناھىيىلەردىكى كۆپلەپ يا- شايدىغان ناھىيەلەردىكى ياش تالانت- لار قاتناشتى.

ئالدىن ئالا تەشكىلىي تەييارلىق ئىش- لىرى پۇختا ئۇيۇشتۇرۇلۇپ، سەنئىتى- مىزنىڭ تونۇلغان ئەربابلىرى، ياز- غۇچى-شائىرلار، كومپوزىتورلار، ئاتا- قلىق پېداگوگلارنىڭ قاتنىشىشى بىلەن تەنتەنىلىك باشلانغان مەزكۇر فېستى- ۋالنى ئالمۇتا شەھىرى ئابدۇللا رو- زىباقىيېۋ نامىدىكى مەكتەپنىڭ سابىق مۇدىرى ھېنپاخۇن باراتوۋ ئېچىپ، ئۇ فېستىۋال قاتناشچىلىرىنى سەمىمىي تەبرىكلىدى. شۇنداقلا ئالاتاۋ ناھىيە- لىك مائارىپ بولۇمى باشلىقىنىڭ ئو- رۇنباسارى تامارا ئاندرېيېۋا، جۇمھۇ- رىيەتلىك بالىلار ئۆيىنىڭ دىرېكتورى ئولگا ۋاسىلىيېۋا ۋە باشقىلار ياش سەنئەتچىلەرنىڭ ئۆز ماھارەتلىرىنى نامايىش قىلىشقا ئاق يول تىلىدى. قازاقستاندا خىزمەت كۆرسەتكەن سەن- ئەت ئەربابى، كومپوزىتور ئىكرىم مە- سىموۋ رەئىسلىكىدە تۈزۈلگەن باي- قاش-باھالاش (ژيۇرى) ئەزالىرىنىڭ قازىلىق قىلىشى بىلەن فېستىۋال دە- قىقىلىرى تەنتەنىلىك باشلاندى. ئالمۇ- تا شەھىرى جامائەتچىلىگى ۋەكىللىرى، ئۆز بالىلىرىنى ناھىيەلەردىن ئېلىپ كە- لگەن ئاتا-ئانىلارمۇ فېستىۋال قاتناش- چىلىرىغا ئايلىنىپ، مەدەنىيەت سارىيى- نىڭ ئىچى كىشىلەرگە لىق تولغان ئىدى. ناھىيەلەردىن تاللىنىپ كەلگەن يۈزدىن ئوشۇق تالانتلار كەينى-كەي- ىندىن ناخشا-ئۇسسۇللىرىنى ئىجرا قى- لىشقا باشلىدى. بۇ دەقىقىلەردە ئو- رۇنلىنىۋاتقان ئەۋرىشىم ئۇسسۇللار، دىلرابا ناخشىلار تاماشىبىنلارنى ھايا- جانغا بولەپ، ئاتا-بوۋىلىرىمىزنىڭ باي سەنئەت غەزىنىسىنىڭ ئەۋلاتتىن-

ئەۋلاتقا ئۆتۈپ ئېتىمىز رىۋاجلىنىد- خانلىقىغا ئىشەنچ تۇغدۇرماقتا ئىدى.

فېستىۋالنىڭ بىرىنچى كۈنىدە ئە- پەنە شۇ نامايىش قىلىنغان كۆنسېرت نومېرلىرىدىن 30غا يېقىنى تاللىنىپ ئېلىنىپ، ئەتىسى ئىككىنچى تۇردا ئە- پەنە شۇلارنىڭ ئىچىدىكى ئەڭ تالانتلىق- لىرىنى تاللاپ فېستىۋال لائۇرېاتلىر- نى، دىپلوماتلىرىنى ئېنىقلاش مۇسا- بىقىسى ئوتكۈزۈلدى. بۇ ئەلۋەتتە، بايقاش-باھالاش كومىسسىيە ئەزال- رىغا ئاسانغا چۈشكىنى يوق. چۈنكى ئورۇنلىنىۋاتقان ناخشا-ئۇسسۇللاردا ياش سەنئەتكارلارنىڭ ماھارىتى بىر-

بىردىن پەقەت قىلىشمايدىغاندەك سې- زىلەتتى. شۇڭلاشقا ئاخىرقى يەكۈن چىقىرىلغىنىدا ئۇنىڭغا قاتناشقان بە- زى ئاتا-ئانىلارنىڭ نارازىلىقلىرىنىڭ يۈز بېرىشىمۇ شۇنىڭغا مۇناسىۋەتلىك بولسا كېرەك.

شۇنى ئالاھىدە تىلغا ئېلىش لازىم- كى، فېستىۋالغا قاتناشقان ياش تالانت- لار ناخشا، ئۇسسۇل، ھەزىل-كۈلكە، ھەجۋىيە ۋە شەخسىي ئىجادىيەت قا- تارلىق مىللىي سەنئىتىمىزنىڭ ھەرخىل ساھالىرىدا، شۇنداقلا يالغۇز ئۇيغۇر خەلقىنىڭلا ئەمەس، باشقا قېرىنداش خەلقلەرنىڭ ناخشا-ئۇسسۇللىرىنى ئۆز بابىغا يەتكۈزۈپ ئىجرا قىلىشتا ئۆزلىرىنىڭ يۈكسەك قابىلىيىتىنى ۋە ئىختىدارىنى كۆرسەتتى. ئۇنىڭ مە-

سالى رىتىدە فېستىۋال يەكۈنىدە قا- زاق، ھىندى ئۇسسۇللىرىنى ئىجرا قى- لىشتا ئەڭ ژۇقۇرى دەرىجىدىكى گرا- نىرى-لائۇرېات ئاتالغان ئالمۇتا شە- ھىرى، زارە-ۋوستوكا مەھەللىسىنىڭ مۇرات ھەمرايېۋ نامىدىكى مەكتەپ- نىڭ ئوقۇغۇچىسى شاھزادە توختە- يېۋا، «ھوكمەت» ئۇسسۇلىنى قىيا- مىغا يەتكۈزۈپ ئورۇنلىغان چېلەك يې- زىسى ئابدۇللا روزىباقىيېۋ نامىدىكى مەكتەپنىڭ ئوقۇغۇچىسى ھېزىمجان ئابدۇللايېۋ، ئۆزى ئىجات قىلغان «غې- رىپ زىنەسى» پوئېمىسىدىن «ئانىنىڭ ئاخىرقى خېتى» قىسمىنى ناھايىتى تەسىرلىك، ئىپادىلىك ئوقۇپ بېرىپ لائۇرېات ئاتالغان ياركەنتنىڭ پەنجىم يېزىسى ئابدۇللا روزىباقىيېۋ نامىدىكى مەكتەپنىڭ ئوقۇغۇچىسى سۆيتا ۋىلا موۋا ۋە باشقىلارنى ئاتاشقا بولىدۇ.

ژۇقۇرىدا نامى ئالاھىدە تىلغا ئېلىن- غانلاردىن باشقا فېستىۋالدا شۇنداقلا ئۇيغۇر ناھىيەسى چارىن يېزىسىدىكى مومۇن ھەمرايېۋ نامىدىكى مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى كامىلەم ئەكبەروۋا، پا- نفىلوۋ ناھىيەسى ئاۋات ئوتتۇرا مە- كتىۋىنىڭ ئوقۇغۇچىسى مېھرىۋان رو- زىيېۋا، چېلەك ناھىيەسى مۇختەر ئە- ۋېزوۋ نامىدىكى مەكتەپنىڭ ئوقۇغۇ- چىسى ئېلمىرا توختاخۇنوۋا، ئالمۇتا شەھىرى دروۋبا مەھەللىسىدىكى ئاب- دۇللا روزىباقىيېۋ نامىدىكى مەكتەپ- نىڭ ئوقۇغۇچىسى نىگارا پەخىردىنو- ۋا، شۇ مەكتەپتىن شارۋانەم سابىتو- ۋا، پانفىلوۋ ناھىيەسى بىلال نازىم نا- مىدىكى مەكتەپنىڭ ئوقۇغۇچىسى گو- زەل نىيازوۋا، خەشكىلەڭ ناھىيەسى چا- پايېۋ سوۋخوزىدىكى مەكتەپنىڭ ئو- قۇغۇچىسى زۇنۇنبۇۋى يۇسۇپوۋا، پا- نفىلوۋ ناھىيەسى بىلال نازىم نامىدىكى مەكتەپنىڭ ئوقۇغۇچىسى گوھەربۇۋى ئازناباقىيېۋالار «غۇنچە» فېستىۋال- نىڭ لائۇرېاتلىرى ئاتالدى.

شۇنداقلا بەختىيار سايىتوۋ (ئالمۇ- تا 109- مەكتەپ)، تايىر كېرىموۋ، دىلمۇرات مەخپىروۋ (زارە-ۋوستو- كا، مۇرات ھەمرايېۋ نامىدىكى مەك- تەپ)، ئۇسسۇلچى قىزلار (سۇلتان قورغان مەھەللىسى، مەسۇم ياقۇپوۋ نامىدىكى مەكتەپ)، ئۇربۇۋى ئازنا- باقىيېۋا (ياركەنت، بىلال نازىم مەك- تىۋى)، ھاسانجان تېيىپوۋ (بايسې- يىت، ئىسمايىل تايىروۋ مەكتىۋى)، ئىسا- ھادۇر مۇسايېۋلار (ياركەنت، ئاۋات ئوتتۇرا مەكتىۋى) فېستىۋال دىپلو- ماتلىرى نامىنى ئېلىشقا مۇيەسسەر بولدى. ئۇلاردىن باشقا قابىلىيىتى يا- خشى باھالانغان بىر نەچچە ياش سەنئەتچىلەر ماددىي سوغىلار بىلەن تەغدىرلەندى.

فېستىۋال يەكۈنىدە، بولۇپمۇ پا- نفىلوۋ ناھىيەسىدىكى بىلال نازىم نا- مىدىكى ئاۋات، پەنجىم ئوتتۇرا مەك- تەپلىرى، ئالمۇتا شەھىرىنىڭ زارە- ۋوستوكا، دروۋبا مەھەللىلىرىدىكى مەكتەپلەر، چېلەك ناھىيەسىدىكى ئاب- دۇللا روزىباقىيېۋ نامىدىكى، ئۇيغۇر ناھىيەسى، چارىن يېزىسىدىكى مەكتەپ- لەردە ئوقۇغۇچىلار ئارىسىدا سەن- ئىتىمىزنى يۈكسەلدۈرۈپ، ياش تا- لانتلارنى تەربىيەلەش ئىشلىرىنىڭ يا- خشى يولغا قويۇلۇۋاتقانلىقى باي- قالدى.

ھازىرقى ئىقتىسادىي قىيىنچىلىقلار ياقىمىزدىن ئېلىۋاتقان دەۋرىمىزدە جۇمھۇرىيەت دەرىجىلىك ئوتكەن بۇ- چوڭ فېستىۋالغا ياش سەنئەتكارلىرى- مىزنى ژىراق-يېقىندىن ئېلىپ كېلىش- نى ئۇيۇشتۇرۇش، ئالمۇتىدىكى ئەڭ چوڭ مەدەنىيەت سارايلىرىنىڭ بىرىنى 2—3 كۈن پايدىلىنىشقا ئېلىش، بالى- لارنى ئورۇنلاشتۇرۇش، تاماقلاندۇ- رۇش ئىشلىرىنىڭ ھوددىسىدىن چىقىش- نىڭ قانچىلىك قىيىنچىلىقلارنى ژۇك- لەيدىغانلىقى ھەممىمىزگە مەلۇم. بۇ قىيىنچىلىقلارنى ھەل قىلىشتا ئۆز مىل- لىتىنىڭ مەنپىيەتى، سەنئىتىنىڭ تەغ- دىرى ئۈچۈن كويىنىدىغان بىر نەچچە كىشىلەر يېقىندىن ياردەم كۆرسەتتى.

ئالمۇتا شەھىرىدە ئىستىقامەت قى- لىدىغان تۇرسۇنئاي ئىمىنوۋا، بىرلەش- كەن 5—7 ئاۋتوپاركىنىڭ گېنېرالنى دىرېكتورى ئىسراجىدىن كامىل ئوغلى روزىيېۋ، «فارمىن» كافېسىنىڭ دى- رېكتورى ماگېلان شەرىپوۋ، «لەززەت» كافېسىنىڭ دىرېكتورى ئىمامدىن ئەي- سا، شەھەر گ.ئاي نىڭ ۋزۋود كامان- دىرىنىڭ ئورۇنباسارى مۇختەر مەھەم- مەتجان ئوغلى نىغمەتوۋ، دروۋبا مەھەللىسىدىن مەھەممەتجان مۇخلە- سوۋ، ئوربىتا مىكرايونىدىن گۈلبەھ- رەم ئوسمانوۋا ۋە باشقىلارنىڭ بۇ خەيرلىك ئىشتا كۆرسەتكەن ياردەم- لىرىگە چوڭ مىننەتدارلىق ئېيتىشقا ئەرزىيدۇ. بۇ نامى ئاتالغان مىللەتپەر- ۋەر كىشىلىرىمىزنىڭ ماددىي ياردەم كۆرسىتىشى بىلەن فېستىۋال لائۇر- ئاتلىرى، دىپلوماتلىرىغا گىلەم، ماگ- نىتوفون ۋە باشقىمۇ شۇ قاتارلىق باھالىق سوغىلار بېرىلدى. كېيىنكى ژىللاردا مەدەنىي، سىياسىي مەسىلى- رىمىزنى ھەل قىلىشتا قۇتلۇق جايغا ئايلانغان ئالمۇتا شەھىرى، دروۋبا مە- ھەللىسىنىڭ ئابدۇللا روزىباقىيېۋ نا-

مىدىكى مەكتەپنىڭ مۇدىرى شاۋكەت ئوماروۋنىڭ رەھبەرلىكىدىكى مەكتەپ كوللېكتىۋى ژىراق-يېقىندىن كەلگەن يۈزدىن ئارتۇق بالىلارنى بەلگۈلەنگەن ئويلەرگە خاتىرجەم ئورۇنلاشتۇرۇش- نى ئۆز ئۈستىلىرىگە ئېلىپ، بۇ قېتىم- مۇ يەنە «غۇنچە» بالىلار فېستىۋال- نىڭ مۇۋاپپەقىيەتلىك ئوتۇشىگە مۇ- ناسىپ ھەسسىسىنى قوشتى.

كىشىلەرنىڭ كوپىي ھازىر شەخسىي غېمى ھەلەكچىلىكىدە ژۈرگىنىدە خە- لقىنىڭ كېلەچەك سەنئەت تەغدىرىگە كويۇنۇپ مۇنداق چوڭ فېستىۋالنى ئۇيۇشتۇرۇشتا ھارماي-تالماي كۈچ چىقارغان ئالتاغ ناھىيەسى بالىلار سەنئەت ئويى ئۇيغۇر مەكتەپلىرى بو- لۇمىنىڭ خادىمى شەرۋانەم روزىيېۋا- نىڭ ئەمگىكىنى ئالاھىدە مەمنۇنىيەت بىلەن تىلغا ئېلىشقا ئەرزىيدۇ. ئۇنى تەشكىللەشتۇرۇشتە ش. روزىيېۋا ژۇ- قۇرقى بىر نەچچە ناھىيە، يېزىلارنى ئارىلاپ، ئۇ يەرلەردە ياش تالانتلار- نى ئاللاش ئىشلىرىنى ئېلىپ باردى.

جۇمھۇرىيەت پايتەختىدە ناھايىتى تەنتەنىلىك، داغ-دوغىلىق ئوتكەن ياش تالانتلارنىڭ بۇ فېستىۋالى ئۇنىڭ قا- تناشچىلىرىدا چوڭقۇر تەسىراتلار ھا- سىل قىلىپ، سەنئىتىمىزنىڭ كەلگۈ- سى مىراسخورلىرىنى تەربىيەلەپ يې- تىشتۈرۈشتە مۇنداق فېستىۋالنى ئەن- ئەنىۋىي تۈردە ئوتكۈزۈپ تۇرۇش- خانىشنى ھاسىل قىلدى.

س. ئىسكەندەرىي،
مەخسۇس مۇخبىرىمىز.

سۈرەتلەردە: «غۇنچە» فېستىۋالى- دىن كورۇنۇشلەر.

ئۇ. قۇربانىيازوۋنىڭ سۈرەتلىرى.

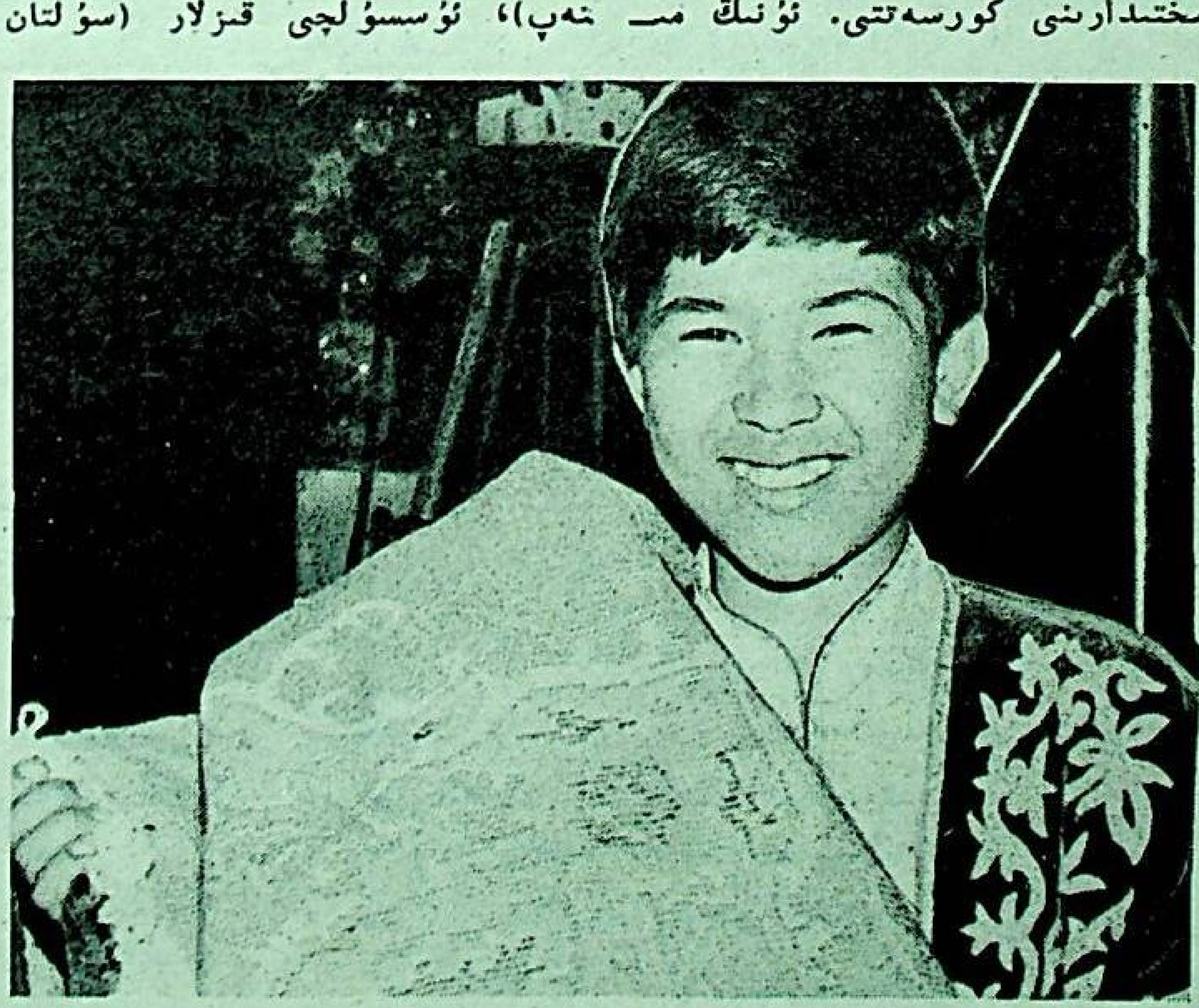

ئالمۇتا شەھىرى ئوربىتا مىكرو رايونىنىڭ يۇرت-جامائىتى جاما- ئەت ئىشلىرىنىڭ ئاكتىۋىستى ھەم- جان كويەرى باتۇرخان مەسۇم ئو- غلىغا ئاكىسى

مۇخپۇلنىڭ

ۋاپات بولۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن چوڭقۇر قايغۇرۇپ تەزىيە بىل- دۈرىدۇ.

ئالمۇتا شەھىرى ئائېرودرومنايا مەھەللىسىنىڭ يۇرت-جامائىتى يۇرت موتىۋەرى

ئىزامىدۇن ھۇسەيىننىڭ

ۋاپات بولۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن مەرھۇمنىڭ ئائىلە-تاۋابىئاتىغا، ئۇ- رۇق-تۇققان، قومى-قېرىنداشلىرى- غا چوڭقۇر قايغۇرۇپ، تەزىيە بىلدۈرىدۇ.

باش مۇھەررىر ي. ئازاماتوۋ.

يېڭى ھايات
ئالمۇتا، 480044
تېپەك يولى كوچىسى
50 بىنا، 8-قەۋەت

گېزىتنىڭ تەسىس قىلغۇچى:
قازاقستان جۇمھۇرىيىتى
مىنىستىرلار كابىنېتى

نۇۋەتچى مۇھەررىر
س. ئىسكەندەر

تېلېفونلار: قوبۇلخانا- 33-84-59، باش مۇھەررىرنىڭ ئورۇنباسارى 01-92-33، مەسئۇل كاتىپ-06-86-33، ئىجتىمائىي - سىياسىي، مەدەنىيەت بولۇملىرى-81-86-33، ئەدەبىيات ۋە سەنئەت بولۇمى- 27-86-33، ئىختىسات بولۇمى- 50-86-33.

تىراژى 4440

«Йеңи хаят» («Новая жизнь»), индекс 65359, приложение республиканской общественно-политической газеты «Уйгур авази», регистрационное свидетельство № 480, выдано Министерством печати и массовой информации Республики Казахстан.

Газета отпечатана в республиканском газетно-журнальном Издательстве «Дәуір», Алматы, 480044, пр. Ленина, 2/4.

گېزىتىمىز سەھىپىلىرىدە بېسىلغان ماقالىلار مۇئەللىپلىرىنىڭ مەۋقەسى تەھرىراتىمىزنىڭ مەۋقەسى بولۇپ ھېسابلانمايدۇ. تەھرىراتتىن ماتېرىياللار قايتۇرۇلمايدۇ ۋە جاۋاپ بېرىلمەيدۇ.

ПОГ-60

ئانا يۇرتۇڭ ئامان بولسا، رەڭگى-روييۇڭ سامان بولماس

يېڭى ھايات

ЖАҢА ӨМІР

1995
ژىل
15-ئاپرېل
شەنبە
№15
(3972)
ئەركىن باھا

جۇمھۇرىيەتلىك ئىجتىمائىي-سىياسىي «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتىنىڭ ھەپتىلىك قوشۇمچىسى 1970-ژىلى 1-يانۋاردىن باشلاپ چىقىۋاتىدۇ.

خەلق ئىشەنگەن دۆلەت رەھبىرى

رېفېرېندۇم-دېموكراتىيەنىڭ يارقىن كۆرۈنۈشىدۇر

10-ئاپرېل كۈنى جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزى بيۇروسىنىڭ نۆۋەتتىكى كېڭەيتىلگەن مەجلىسى بولۇپ ئۆتتى. بيۇرو مەجلىسىنى جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ رەئىسى ر. ئىسمائىلوۋ ئېچىپ، كىرىش سۆزىدە پرېزىدېنت ھوزۇرىدىكى كونسۇلتاتىۋ-مەسلىھەت ئورگىنى - قازاقستان خەلقلىرى ئاسسامبلېيەسىنىڭ بىرىنچى سېسسىيەسى توغرىلىق قىسقىچە بايان قىلىپ، ئۇنىڭدا نۇرسۇلتان ئەبىش ئوغلى نازارباييېۋنىڭ پرېزىدېنتلىق ۋاكالىتىنى 2000-ژىلغىچە ئۇزارتىش ئۈچۈن رېفېرېندۇم ئۆتكۈزۈش توغرىلىق تەكلىپ بېرىلگەنلىكىنى ئاتاپ كۆرسەتتى. ئۇ بۇ مۇھىم ئەھمىيەتلىك مەسىلىدە ئۇيغۇر جامائەتچىلىكىگە رېفېرېندۇم ئۆتكۈزۈش ۋە ئۇنىڭدا قازاقستاننىڭ سىناقتىن ئۆتكەن رەھبىرى، جۇمھۇرىيەتتە تۇراقلىقنى، بارلىق مىللەتلەر ئوتتۇرىسىدىكى دوستلۇق ۋە ئىتتىپاقلىقنى مۇستەھكەملەش، ئىختىساتنى تۇراقلاندۇرۇش ئۈچۈن بارلىق كۈچ-غەيرىتىنى سەرىپ قىلىۋاتقان نۇرسۇلتان نازارباييېۋقا ئاۋاز بېرىشكە چاقىرىش ئۈچۈن مۇراجىئەت قوبۇل قىلىش توغرىلىق تەكلىپنى ئوتتۇرىغا قويدى.

شۇنىڭدىن كېيىن سۆزگە چىققان جۇمھۇرىيەتلىك «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتىنىڭ باش مۇھەررىرى ي. ئازاماتوۋ، ئۇيغۇر تېياترىنىڭ باش رېژىسسورى يا. شەمىيېۋ، ئالمۇتا شەھەرلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ رەئىسى ر. قاسىموۋ، ئالغىر ناھىيەلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ رەئىسى ئۇ. ھاشىموۋ، تارىخ پەنلىرىنىڭ نامزاتى، سىياسەتشۇناس د. ھېزىباقىيېۋ، ئۇيغۇرلارنىڭ دۆلەتلەر ئارا ئىتتىپاقىنىڭ پرېزىدېنتى ق. غوجامبەردىيېۋ، ئەمگەكچىقازاق ناھىيەلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ رەئىسى ت. ئىلىيېۋ، جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ بيۇرو ئەزاسى چېرىبىقوۋا، ئۇيغۇرشۇناسلىق ئىنستىتۇتىنىڭ ئىلمىي كاتىۋى ھ. ھەمرايېۋ ۋە باشقىلار ھازىرقى ئىختىسادىي بوھران داۋام قىلىۋاتقان بىر ۋەزىيەتتە جۇمھۇرىيەت رەھبىرى نۇرسۇلتان نازارباييېۋقا باشقا ئالتېرناتىۋ يوق ئىكەنلىكىنى تەكىتلەپ، قازاقستان خەلقلىرى ئاسسامبلېيەسىنىڭ بىرىنچى سېسسىيەسىدە نۇرسۇلتان نازارباييېۋنىڭ پرېزىدېنتلىق ۋاكالىتىنى 2000-ژىلغىچە ئۇزارتىش ئۈچۈن رېفېرېندۇم ئۆتكۈزۈش توغرىلىق پىكىر قوللىدى. سۆزگە چىققانلار رېفېرېندۇم ئۆتكۈزۈش توغرىلىق تەكلىپنىڭ جۇمھۇرىيەت ئاھالىسىنىڭ مەملىكەتتىكى قانۇنىيلىق ۋە تۇراقلىقنىڭ كاپالىتى سۈپىتىدە پرېزىدېنت نۇرسۇلتان نازارباييېۋقا بولغان ئىشەنچىنىڭ ياققال ئىپادىسى ئىكەنلىكىنى، قازاقستاندا ئىچلىق، خاتىرجەملىك ۋە مىللەتلەر ئارا رازىمەنلىكنىڭ رېئال مەۋجۇت بولۇشى كۆپ جەھەتتىن كۆپ مىللەتلىك قازاقستان خەلقىگە، بولۇپمۇ دۆلەت باشلىقىنىڭ شەخسىي ئامىلى ئاھايىتى چوڭ ئەھمىيەتكە ئىگە ئىكەنلىكىنى تەكىتلىدى. مەجلىستە جۇمھۇرىيەتتىكى بارلىق ئۇيغۇر جامائەتچىلىكىگە 29-ئاپرېل كۈنى بولىدىغان ئومۇمخەلق رېفېرېندۇمىدا جۇمھۇرىيەت پرېزىدېنتى ن. نازارباييېۋنىڭ ۋاكالىتىنى 2000-ژىلى 1-دېكابىرغىچە ئۇزارتىش ئۈچۈن ئاۋاز بېرىشكە چاقىرىدىغان مۇراجىئەت قوبۇل قىلىش پىكرى يەكدىللىق بىلەن قوللاپ قۇۋۋەتلەندى.

يا. سابىتى،
مەخسۇس مۇخبىرىمىز.

جەمىيەت تۇراقلىقلىقنى تەمىنلەيدۇ.

ھازىرقى ۋاقىتتا قازاقستان دۇنيا مىقياسىدا ئېتىراپ قىلىنغان مۇستەقىل، سۇۋېرېن دۆلەت سۈپىتىدە تارىخىي تەرەققىياتنىڭ مۇرەككەپ باسقۇچىدا تۇرماقتا. ئەينە شۇنداق بىر شارائىتتا قازاقستان خەلقلىرىنىڭ بىرىنچى سېسسىيەسى بولۇپ، ئۇنىڭدا كۆپ مىللەتلىك جۇمھۇرىيىتىمىزدە بازار مۇناسىۋەتلىرىنى ۋە دېموكراتىك ئۆزگىرىشلەرنى ئېخمۇ ئالغا سۈرۈشنىڭ ئاساسى ھۇلى سۈپىتىدە مىللەتلەر ئارا رازىمەنلىك ۋە جەمىيەتنى جىپسىلاشتۇرۇشقا نىسبەتەن جىددىي چاقىرىقلار ياڭرىدى. جۇمھۇرىيەتنىڭ بارلىق خەلقلىرىگە ۋاكالەتلىك قىلىدىغان مەزكۇر سېسسىيەدە نۇرسۇلتان نازارباييېۋنىڭ پرېزىدېنتلىق ۋاكالىتىنى 2000-ژىلغىچە ئۇزارتىش ئۈچۈن ئومۇمخەلق رېفېرېندۇمىنى ئۆتكۈزۈش تەكلىۋى بېرىلدى.

قازاقستان مۇستەقىل دۆلەت سۈپىتىدە تىكلىنىۋاتقان، ئۆزىنىڭ دەسلەپكى قەدەملىرىنى تاشلاۋاتقان ھازىرقى مۇرەككەپ ۋە شۇنىڭ بىلەن بىللە ئېغىر ھەم ئىنتايىن جاۋاپكەرلىك دەۋردە جۇمھۇرىيەتتە مىللەتلەر ئارا رازىمەنلىك، ئىچلىق، جەمىيەتتە تۇراقلىق ۋەزىيەتنى تەمىنلەش، ئىختىسات ساھاسىدىكى بوھراندىن چىقىش ۋە خەلق پاراۋانلىقىنى تەمىنلەش ئۈچۈن غەمخورلۇق قىلىۋاتقان دۆلەت رەھبىرى نۇرسۇلتان نازارباييېۋقا ھازىر باشقا ئالتېرناتىۋ يوق دەپ ئىشەشلىك ئېيتىش مۇمكىن.

تەجرىبىلىك سىياسەتچى ۋە ئىختىساتچى نۇرسۇلتان نازارباييېۋ جۇمھۇرىيەتنى ھازىرقى ئېغىر ئىختىسادىي شارائىتتىن چىقىرىشقا ئۆزىنىڭ بارلىق كۈچ-غەيرىتىنى، بىلىمىنى ۋە سالاھىيىتىنى سەرىپ قىلىدىغانلىقىغا كامىل ئىشىنىمىز. ئەينە شۇنىڭ ئۈچۈن مەن بىيىل 29-ئاپرېل كۈنى بولىدىغان ئومۇمخەلق رېفېرېندۇمىدا نۇرسۇلتان نازارباييېۋنىڭ پرېزىدېنتلىق ۋاكالىتىنى 2000-ژىلغىچە ئۇزارتىش ئۈچۈن ئاۋاز بېرىمەن.

ئى. رېھىموۋ،
ئىنژېنېر.
ئالمۇتا شەھىرى.

* * *

جۇمھۇرىيەتتىكى قېلىپلاشقان ھازىرقى ۋەزىيەت 1995-ژىلى 29-ئاپرېلدا نۇرسۇلتان نازارباييېۋنىڭ پرېزىدېنتلىق ۋاكالىتىنى 2000-ژىلى 1-دېكابىرغىچە ئۇزارتىش ئۈچۈن ئومۇمخەلق رېفېرېندۇمىنى ئۆتكۈزۈش توغرىلىق قارارغا مەنتىقىي ھالدا ئېلىپ كەلدى.

بىز دۆلەت رەھبىرى نۇرسۇلتان نازارباييېۋ ئىچكى سىياسىي تۇراقلىقلىقنى تەمىنلەش، خەلقنىڭ تۇرمۇش دەرىجىسىنى كۆتۈرۈش، ئىختىساتنى زامانىۋىلاشتۇرۇلغان ھالدا يۈكسەلدۈرۈش، بولۇپمۇ يېزا ئېگىلىكى بىلەن چارۋىچىلىقنى كۆتۈرۈش ۋە ئەمگەكچىلەرگە غەمخورلۇق قىلىش ئۈچۈن ئۆزىنىڭ بارلىق كۈچ-قۇۋۋىتىنى، سالاھىيىتىنى سەرىپ قىلىدۇ دەپ ئۈمۈت قىلىمىز.

مۇستەقىل قازاقستاندا مىللىي مۇناسىۋەتلەردە بۇنىڭدىن كېيىنمۇ تۇراقلىق ۋە قېرىنداشلىق ۋەزىيەت داۋام قىلىدىغانلىقىغا ئىشىنىمىز، سىناقتىن ئۆتكەن دۆلەت رەھبىرىمىز نۇرسۇلتان نازارباييېۋ بۇ مەسىلىگە ئالاھىدە غەمخورلۇق قىلماقتا. ئەينە شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ قازاقستان خەلقلىرى ئاسسامبلېيەسىنىڭ تۇنجى سېسسىيەسىدە ن. نازارباييېۋنىڭ پرېزىدېنتلىق ۋاكالىتى 2000-ژىلغىچە ئۇزارتىش توغرىلىق تەشەببۇسنى ئوتتۇرىغا قويغانلىقى بىكار ئەمەس.

بىز 29-ئاپرېل كۈنى بولىدىغان ئومۇمخەلق رېفېرېندۇمىدا پرېزىدېنتىمىز نۇرسۇلتان نازارباييېۋقا ئاۋاز بېرىدىكەنمىز، دېمەك دېموكراتىيە ۋە ئىجتىمائىي-سىياسىي تۇراقلىق ئۈچۈن ئاۋاز بەرگەن بولىمىز.

ئا. قۇماجانوۋ،
ئالغىر ناھىيەسى، ت. رىسقۇلوۋ نامىدىكى كولخوز ئەزاسى.

* * *

بارلىق ساھالاردا بوھرانچىلىق بولۇۋاتقان ھازىرقى مۇرەككەپ ۋە جاۋاپكەرلىك بىر دەۋردە قازاقستان خەلقلىرى ئاسسامبلېيەسىنىڭ بىرىنچى سېسسىيەسىدە نۇرسۇلتان نازارباييېۋنىڭ پرېزىدېنتلىق ۋاكالىتىنى 2000-ژىلى 1-دېكابىرغىچە ئۇزارتىش ئۈچۈن ئومۇمخەلق رېفېرېندۇمىنى ئۆتكۈزۈش تەكلىۋى ئوتتۇرىغا قويۇلدى. بۇ ئاھايىتى ئۆز ۋاقتىدا كۆتۈرۈلگەن تەشەببۇس بولۇپ، بىز ئۇنى قوللاپ-قۇۋۋەتلەيمىز. چۈنكى ھازىرقى قىين-قىستاق زاماندا جۇمھۇرىيەتنى بۇ ئەھۋالدىن چىقىرىدىغان كۆپ تەجرىبىلىك، جۈرئەتلىك ۋە سالاھىيەتلىك دۆلەت رەھبىرى كېرەك، ئەندى نۇرسۇلتان نازارباييېۋ بولسا ئەينە شۇ خۇسۇسىيەتلەرگە ئىگە، خەلق ئىشىنىدىغان رەھبەردۇر. 29-ئاپرېل كۈنى بولىدىغان رېفېرېندۇمدا مەن ئائىلەم بىلەن ن. نازارباييېۋقا ئاۋاز بېرىمەن.

ئى. شەمشىدىنوۋ،
فېرمېر-دېخان،
ئالمۇتا ۋىلايىتى.

جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت جەمىيىتى،

ئۇيغۇرلارنىڭ دۆلەتلەر ئارا ئىتتىپاقى،

قازاقستان جۇمھۇرىيىتى مىللىي پەنلەر ئاكادېمىيەسىنىڭ غ. سەدۋاقاسوۋ نامىدىكى ئۇيغۇرشۇناسلىق ئىنستىتۇتى،

جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر تېياترى،

جۇمھۇرىيەتلىك «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە ئۇنىڭ قوشۇمچىسى «يېڭى ھايات» گېزىتلىرىنىڭ تەھرىراتى،

ئالمۇتا شەھەرلىك، ئالغىر ۋە ئەمگەكچىقازاق ناھىيەلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركەزلىرىنىڭ

ئۇيغۇر جامائەتچىلىكىگە

مۇراجىئەتى

ئەزىز قېرىنداشلار!

بىيىل 29-ئاپرېلدا جۇمھۇرىيەتلىك رېفېرېندۇم ئۆتىدۇ. ئۇنىڭدا پەقەت بىرلا سوئال قويۇلغان: «سىز 1991-ژىلى 1-دېكابىردا ئومۇمخەلق سايلىغان قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ پرېزىدېنتى ن. ئە. نازارباييېۋنىڭ ۋاكالەتلىك قەرەلىنى 2000-ژىلنىڭ 1-دېكابىرغىچە ئۇزارتىشقا قوشۇلامسىز؟»

راست، بىز ھازىر ئېغىر شارائىتتا ياشاۋاتىمىز. ئىختىسادىي ئىسلاھاتلار گېجىك كېتىپ بارىدۇ، ئىشلەپچىقىرىش سۈرئىتى تۆۋەنلەپ كەتتى، نەتىجىدە ئىشسىزلار سانى كۆپىيىۋاتىدۇ، ئەمگەك ھەققى ئۆز قەرەلىدە بېرىلمەيۋاتىدۇ، پېنسىئونېرلار ئۆز پېنسىيەلىرىنى ئايلاپ كۈتۈۋاتىدۇ. شۇنداق بولسىمۇ، بىز بۇ ئېغىرچىلىقلارنى ۋاقىتلىق دەپ ھېساپلايمىز. مۇنداق ئەھۋال پەقەت قازاقستاندىلا ئەمەس، بارلىق سابىق ئىتتىپاقداش جۇمھۇرىيەتلەردە ئورۇن ئېلىۋاتىدۇ. شۇنداقلا ئايرىم دۆلەتلەردە، جۈملىدىن، روسسىيە ۋە تاجىكىستان، ئەزەربايجان ۋە ئەرمەنىستاندا بېگۇناھ ئادەملەرنىڭ قېنى تۆكۈلمەكتە. بەختىمىزگە يارىشا، بىزنىڭ ئومۇمىي ئۆيىمىز-مۇستەقىل قازاقستاندا خاتىرجەملىك، مىللەتلەر ئارا رازىمەنلىك ۋە ئەزەلدىن ئەنئەنە بولۇپ داۋاملىشىۋاتقان دوستلۇق مەۋجۇت، ئېلىمىزدا ھەرقانداق زىددىيەتكە ھېچ ئاساس يوق. ئۇيغۇرلارنىڭ ياشاۋاتقان باشقا جۇمھۇرىيەتلەرگە قارىغاندا، قازاقستاندا بىزنىڭ ھەم مەدەنىي، ھەم ئىجتىمائىي تەرەققىياتىمىز ئۈچۈن قولايلىق شارائىت يارىتىلغان. بۇنىڭ ئۈچۈن بىز، ئەلۋەتتە، قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ پرېزىدېنتى نۇرسۇلتان ئەبىش ئوغلى نازارباييېۋقا ئالاھىدە مىننەتدارمىز. دۇنيادا ژىرىك سىياسىي ئەرباپ سۈپىتىدە ئېتىراپ قىلىنىۋاتقان پرېزىدېنتىمىز بۇنىڭدىن كېيىنمۇ بار كۈچ-غەيرىتىنى، ئەقىل-ئىدرىكىنى ۋە بىلىمىنى ياش دۆلىتىمىزنىڭ تەرەققىي ئەتكەن ئەللەر قاتارىدا بولۇشى ئۈچۈن، كۆپ مىللەتلىك ئېلىمىزدا بۇنىڭدىن كېيىنمۇ ئۆز ئارا رازىمەنلىك ۋە خاتىرجەملىك ھۆكۈم سۈرۈشى ئۈچۈن سەرىپ قىلىدۇ، دەپ ئىشىنىمىز.

جۇمھۇرىيىتىمىز پرېزىدېنتى ن. نازارباييېۋنىڭ بۈگۈن تۇتقان سىياسىتى ئۇنىڭ ژىراقنى كۆزلەيدىغانلىقىنىڭ، بىزنىڭ ئەتىكى كۈنىمىزنىڭ غېمىنى بۈگۈن قىلىۋاتقانلىقىنىڭ ئېنىق كۆرۈنۈشىدۇر. شۇڭلاشقا بىز ئەق بۈگۈنكى كۈندە پرېزىدېنتىمىزغا لايىق باشقا ئالتېرناتىۋ يوق دەپ ھېساپلايمىز، بىز، ئۇيغۇرلار، ئۆزىمىزنىڭ ئۇرغۇلغان پروبلېمىلىرىمىزنى ھەل قىلىش ئۈچۈن دۆلەت باشلىقىنىڭ ئەينە شۇنداق بولۇشىنى خالايمىز.

شۇنداق ئىكەن، ئەزىز قېرىنداشلار، بىز سىلەرنى 29-ئاپرېل كۈنى رېفېرېندۇمغا بىر كىشىدەك قاتنىشىپ، پرېزىدېنتىمىز ن. ئە. نازارباييېۋنىڭ ۋاكالەتلىك مۇددىتىنى 2000-ژىلنىڭ دېكابىرىغىچە ئۇزارتىشنى ياقلاپ ئاۋاز بېرىشكە چاقىرىمىز ۋە ئەق شۇنداق بولىدىغانلىقىغا ئىشىنىمىز.

ئىنسان ۋە ئىمان

قايتىدىن ياسالغان مەسچىت

سابىق كېڭەش ئىتتىپاقىنىڭ بەربات بولۇپ، قازاقىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئۆز مۇستەقىللىكىنى قولغا ئېلىشى دىنىمىزنىڭ ئەركىن تەرەققىي قىلىشىغا كەڭ يوللارنى ئاچتى. ئىنسانلارنى ئاللاتائالاغا ئىشىنىشتىن، — ئىمان-ئېتىقادتىن ۋاز كەچتۈرۈشنى كۆزلىگەن ۋە دىن — ئۇ «ئەپيۇن» دېگەن بىمەنا شوئار يەتمىش يىل ھۆكۈم سۈرگىنى بىلەن يەنە بەربىر بىزنىڭ مۇقەددەس ئىسلام دىنىمىز يا ئۆلتۈرۈشتىن ئەدەتتە قىلىپ، جۇمھۇرىيەتىمىزنىڭ ھەممىلا جايلىرىدا مەسچىت، مەدرىسىلەر سېلىنماقتا.

دېموكراتىيە ۋە مۇستەقىللىكنىڭ شارائىتىدىن ئالغىر ناھىيەسىنىڭ كالىنىن يېزىسىدا دىنىي زات توختاخۇن ھاجىم مەسمۇۋنىڭ تەشەببۇسى ۋە بىۋاستە رەھبەرلىكى ئارقىسىدا يۇرتتىكى مۇسۇلمانلار ئەھلىنىڭ ماددىي ياردىمى بىلەن 1991-يىلى مەسچىت سېلىنغان ئىدى. ئىلگىرى كىيىن مەسچىت بولمىغان بۇ يۇرتتا يېڭى مەسچىتنىڭ ئېچىلىشى مۇسۇلمان ئەھلى ناھايىتى خۇشاللىق بىلەن قارشى ئالدى. يۇرت موتىۋەرى، ئەجايىپ ئىنسان توختاخۇن ھاجىم مەسچىتكە ئىماملىق قىلىش بىلەن بالىلارنى ئوقۇتۇش ئىشلىرىنىمۇ بىللە ئېلىپ باردى. بۇ توغرۇدا شۇنى ئالاھىدە تاتاپ ئۆتۈشكە ئەرزىيدۇكى، پاك، تازا، ھالال دىنىي زات توختاخۇن ھاجىمنى يۇرتىنىڭ چوڭ-كىچىك ھەممىسى تولىمۇ ھۆرمەت قىلاتتى، ئۇنىڭ بىلەن دائىم پەخىرلىنەتتى. بۈگۈنكى كۈندە يېزىدىكى مەسچىت ھەققىدە سوز بولۇپ قالسا، ئالدى بىلەن توختاخۇن ھاجىمنىڭ مۇبارەك ئىسمى- شەرىپى ھۆرمەت بىلەن تىلغا ئېلىنىدۇ.

1992-يىلى توختاخۇن ھاجىم مەسمۇۋ ۋاپات بولغاندا، ئۇ دىنىي زاتنىڭ جىنازا نامىزى ئۆزى سالدۇرغان ۋە كۆپ ئەجىر سىڭدۈرگەن مەسچىتتە چۈشۈرۈلدى. جىنازا نامىزىغا يىراق- يېقىندىن تولىمۇ ئۇرغۇن كىشىلەر كېلىشتى. شۇ يەردە يەنە مەرھۇمنىڭ نامىغا ئىللىق ژۈرەك سوزلىرى ئېيتىلدى. توختاخۇن ھاجىم ۋاپات بولغاندىن كېيىن، مەسچىتكە يەھيا ئىلىيېۋ ئىمام بولۇپ بەكىتىلدى. مەرھۇمنىڭ ئاللاتائالا يولىدىكى سوۋاپلىق، ئىزگۈ ئىشلىرىنى يېڭى ئىمام داۋاملاشتۇردى.

ئۆتكەن يىلقى روزا ھېيت نامىزى ئوقۇلۇپ بولۇپ، چۈش مەزگىلىگە يېقىن «مەسچىتكە ئوت كەتتى!» دېگەن شۇم خەۋەر چاقماق تېزلىكىدە پۈتۈن يېزىغا پۇر كەتتى. ئېلېكتر توكىدىن چىققان ئوت ئۇچقۇنى بانە بولدىدە، بىر پەستە پۈتۈن مەسچىت كويۇپ، قۇرۇق تورت تاملا قالدى، خالاس. بەش ۋاخ نامىزىنى ئۆز ۋاختىدا قازا قىلماي ئوقۇپ، خۇداغا ئىبادەت قىلىپ كېلىۋاتقان جامائەت بىلەن ئۇ يەردە دىنىي بىلىم-دەرىس ئېلىۋاتقان ياش تالىپلار مەسچىتسىز قالدى. «ئەمدى نېمە قىلىش كېرەك؟» يۇرت موتىۋەرلىرى مەسلىھەتلىشىپ كويۇپ كەلگەن مەسچىتنى قايتىدىن سېلىش ئۈچۈن ھۆكۈمەت تەرەپتىن ھېچ قالداق ياردەم بولمايدىغانلىقى ئۈچۈن يەنە خەلققە مۇراجىئەت قىلىشنى توغرا تېپىشتى. مەسچىت جامائىتى يېزا كېڭىشىنىڭ رەئىسى ئايتمۇقان قارتايغانوۋ بىلەن بىرلىكتە يۇرتتىكى ھاللىق ئائىلىلەر بىلەن تىجارەتچىلەرنى ژىغىپ، لەزىر بەردى ۋە شۇ يەردە ھەممە گەپنى ئوچۇق ئېيتىشتى. كۆپچىلىك ئىنسانلارنى ئىمان-ئېتىقاتقا، مېھرى-شەپقەتلىككە، ھالاللىق بىلەن پاكلىققا، قىسقىسى دىيانەتكە چاقىرىدىغان ۋە تەربىيەلەيدىغان ئاللانىڭ ئۆيى ھېساپلانغان مەسچىتنى قايتىدىن ياساش ئۈچۈن قولىدىن كېلىشىچە ماددىي ياردەم قىلىشقا تەييار ئېكەنلىكىنى بىلدۈرۈشتى. ھەمدە ئاللا تائالا يولىدىكى بۇ سوۋاپلىق ئىش ئۈچۈن ئاتىغانلىرىنى ئوتتۇرىغا تاشلاشتى. يۇرتتىكى ئۇيغۇر، قازاق، ئۆزبېك مىللەتلىرىنىڭ ۋەكىللىرىدىن كىراس ئاسىپوۋ، بولات كېبىكبايېۋ، ئەركىن كۆپىدىنوۋ، مامۇت مۇستاپايېۋ، ئېرتارغىن ئاستايېۋلارنىڭ ھەر قايسىسى ئون مىڭ تەڭگىدىن، مۇرات ئاگادايېۋ 300 ئامېرىكا دوللىرىنى مەسچىت قۇرۇلۇشىغا بەرگەن بولسا، ئاسلخان بايسېركىيېۋ مەسچىتنىڭ ئۈستىنى يېپىشقا كەتكەن قەلەي بىلەن ئەينەكلەرنى، ئاسانخان ئاسپوۋ بەش كۇبومېتر تاختاي ئەكېلىپ بەردى. بۇلاردىن باشقا يۇرتنىڭ تۇرغۇنلىرى يۈز تەڭگىدىن 5مىڭ تەڭگىگىچە ئىئانە قىلىشتى.

شۇنىڭ بىلەن خەلقتىن يىغىلغان ئاقچا ھېساۋىغا ئوت كەتكەن مەسچىتنىڭ قۇرۇلۇشى قايتىدىن باشلاندى. مەسچىت ئىلگىرى بىر قەۋەتلىك بولغان بولسا، مانا ئەمدى ئۇنىڭ دائىرىسىنى كەڭەيتىپ، ئىككى قەۋەتلىك قىلىپ ياسىلىدىغان بولدى. مەسچىت قۇرۇلۇشىنى ئۆز ئۈستىگە ئالغان قولى گۈل قۇرۇلۇشچى ژىگىتلەر ئۇرغابېك مېرمۇخامبېتوۋ، قۇۋات توختارباييېۋ، ئايتقۇل قازىيېۋ، مۇرات ئاخمېتوۋلار ئىشقا قىزغىن كىرىشىپ كەتتى. بۇ ئىشلارغا رەھبەرلىك قىلىشتا يۇرت موتىۋەرى قاسىمبېك ئاخمېتوۋنىڭ ئەمگىكىنى ئالاھىدە تىلغا ئېلىشقا ئەرزىيدۇ.

—بىيىلقى روزا ھېيت نامىزىنى يۇرت-جامائەت قايتىدىن ياسالغان مەسچىتتە ئوقۇدى،—دەيدۇ مەسچىت ئىمامى يەھيا ئىلىيېۋ،—مەسچىتىمىز ئاساسەن پۈتكۈنى بىلەن ئۇنىڭ ئىچى-تېشىنى زىننەتلەش ئىشلىرى قالدى. بۇ ئىشلارغىمۇ خېلە ئىختىسات كېرەك. شۇنىڭ ئۈچۈن ئاللاتائالا يولىدا بۇ ئىشقا ياردەم قولىنى سۇنماقچى بولغانلار تولىمۇ سوۋاپلىق ئىش قىلغان بولار ئىدى.

ئا. باۋدىنوۋ،

ياخشى كىشىلەر يېنىمىزدا

ئانا يەر-ئالتۇن بۆشۈك

ئەمگەك ۋېتېرانى ئەرمىدىن ئاكا ئائېرودردمنايا مەھەللىسىنىڭ ژۇت ھۆرمەتلەيدىغان موتىۋەرلىرىدىن بىرىدۇر. يېقىندا مەن ئۇنىڭ بىلەن سۆھبەتلەشكەندە ئۇ ئۆزىنىڭ بېسىپ ئۆتكەن ھايات يولى ھەققىدە توۋەندىكىلەرنى سوزلەپ بەردى:

—ئوتمۇشتە بىزنىڭ تۇرمۇشىمىز ئانچىلا ياخشى ئەمەس ئىدى. دادام قىش-ياز «قىزىل تۇغ» كولخوزىنىڭ مېلىنى باقسىمۇ، زادىلا توقۇزىمىز تەل بولماي ئوتكەن ئېدۇق. مەن ئەنە شۇ كولخوز جايلاشقان ئۇيغۇر ناھىيەسىنىڭ چوڭ دېخان يېزىسىدا مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان چېغىمدا «ئۇرۇش باشلاندى» دېگەن شۇم خەۋەر كەلدى. دادام پەخىردىن ۋەتەننى فاشىست باسقۇنچىلىرىدىن ئازات قىلىش ئۈچۈن تەڭتۇشلىرى بىلەن بىرىنچىلەردىن بولۇپ جەڭ مەيدانىغا ئاتلاندى. مېنىڭ دادام بىلەن ئاخىرقى قېتىم دىدارلىشىشىم شۇ بولغان ئىكەن. ئۇ قانلىق مەيداندىن قايتىپ كەلمىدى...

ھە، ئاتىدىن يېتىم قالغان بەش بالىنى قاتارغا قوشۇش ۋاۋىيەم ئانىنىڭ زىممىسىگە چۈشتى، بالىلارنىڭ چوڭى ئەرمىدىن بولسا ئانىغا چوڭ ياردەمچى قولقانات بولدى. ئانا-بالا ئىككىسى ئانا تۇتقان قۇتلۇق تاياقنى ئېلىپ، كولخوزنىڭ قويىنى باقتى...

1953-يىلى ئەرمىدىن پەخىردىنوۋ ئالغىر شەھرىدىكى يېزا ئېگىلىكى تېخنىكومىنى تۈگىتىشكە مۇۋاپىق بولدى. ئۇزىنىڭ تىرىشچانلىقى بىلەن ئانا ژۇرتى چوڭ دېخاندا بىرگادىر، مېخانىك ئىنژېنېر مېخانىك بولۇپ ئىشلىدى. 1972-1971-يىللىرى كىچىك دېخان يېزا كېڭىشىنىڭ رەئىسى بولۇپ، يېزا مەدەنىيىتىنى يۈكسەلدۈرۈشكە مۇناسىپ توھپە قوشتى.

1978-يىلى ئەرمىدىن ئاكا ئائىلە شارائىتىغا باغلىق ئالمۇتىغا كوچۈپ كېلىپ، پايتەخت كارخانىلىرىدا ھالال ئەمگەك قىلىش ئارقىلىق ھۆرمەتلىك پېنسىيەگە چىقتى.

ھازىر تۇرمۇشىمىز يامان ئەمەس، بالىلىرىم ئوم ۋە ئىناق، ژۇتتا ئىناۋىتىم بار، بىراق-دەيدۇ ئەرمىدىن ئاكا،-كىندىك قېنىم توكۈلگەن، ئىسسىق توپىسىنى دەسسەپ چوڭ بولغان، كوپ يىل ئىشلەش جەريانىدا ماڭلاي تەرىم توكۇلگەن چوڭ دېخان يېزىسى قەلبىمنى ماگنىتتەك ئۆزىگە تارتىپ تۇرىدۇ، ئېغىر يىللاردا بىللە ئىشلىگەن دوستلىرىم چۈشۈمدىن چىقمايدۇ... «ئانا يەر-ئالتۇن بۆشۈك» دېگىنى شۇ ئىكەن-دە!

ت. بېيشانوۋ،

ياشلىرىمىزغا ئاپىرىن

تۈركسىپ مەھەللىسىدە تۇۋەنكى يېڭى ھايات مەھەللىسى بىلەن قوشۇپ ھېساپلىغاندا 300دىن ئارتۇق ئۇيغۇر ئائىلىسى ياشايدۇ. مەھەللە ئاكتىۋىستلىرى ۋە موتىۋەرلىرىنىڭ كېيىنكى يىللاردا جامائەتچىلىك ئارىسىدا ئېلىپ بېرىۋاتقان تەربىيەۋىي ئىشلىرى نەتىجىسىدە ئۇ يەردە بولۇپمۇ ياشلارنىڭ ئەدەپ-ئەخلاق، ئىنسانىيلىق پەزىلەتلىرى ئۆلغىيىۋاتىدۇ. ئۇلاردىكى بۇ ئۆزگىرىشلەر ئولۇم-يىتىم، توي-تۆكۈن ئىشلىرىدا ئېنىق بايقالماقتا.

مەھەللىمىزدە بەزى ۋاقىتلاردا بىر كۈندە ئىككى- ئۈچ مۇردىنى دەپنە قىلىشقا توغرا كېلىپ قالىدۇ. ئەگەر مۇنداق ھالەتلەر قىشنىڭ قەھرىتان سوغلىرىدا يۈز بېرىپ قالسا تېخىمۇ قىيىنچىلىقلارنى تۇغدۇرىدۇ. ئەينە شۇنداق ۋاقىتلاردا ياشلىرىمىزنىڭ تەشكىلچانلىق بىلەن بۇ ئىشلارنىڭ ھۆددىسىدىن چىقىپ، كېلىۋاتقىنىغا بارلىق جامائەتچىلىگىمىز مىننەتدار بولماقتا.

مەھەللىمىزدىكى توي- تۆكۈنلەردە ياشلىرىمىزنىڭ لەلەگلەپ ھاراق ئىچىۋېلىپ، ئۇرۇش- تالاش چىقىرىشلىرىمۇ ھازىر كوزگە چېلىقمايدىغان بولدى، ئەكسىنچە ئۇلار ئىمان-شەرىئىتىمىزگە ئىخلاس باغلىماقتا. شۇنداقلا چوڭلارنى ھۆرمەت قىلىدىغان، ئۇلارنىڭ ئالدىدىن توغرا ئوتمەيدىغان خىسلەتلەرنى ئۆزلىرىگە سىڭدۈرماقتا. مەھەللىمىزدە مۇنداق ئىزگۈ ئىشلارنىڭ يولغا قويۇلۇشىدا ئابدۇقېيىم ژىگىت بېشىنىڭ قوشۇۋاتقان ھەسسىسى زور بولۇۋاتىدۇ.

ش. شەمشىدىنوۋ.

ئالمۇتا شەھرى.

سۈرەتلەردە: 1.مەسچىت جامائىتى. 2.قايتىدىن ياسالغان مەسچىتنىڭ سىرتقى كورۈنۈشى.

ر. يۈسۈپوۋ چۈشەرگەن سۈرەتلەر.

ئوتلۇق دوغدا

(جەڭنامە)

بۇنىڭدىن يېرىم ئەسر مۇقەددەم ئوتلۇق كۆرسك دۇغىسىدا بولغان شىددەتلىك جەڭ توغرىلىق ھېكايە قىلساق، ئۇرۇشنى كورمىگەن ياش ئەۋلاتلار ئۈچۈن چوچەك بولۇپ تۇيۇلۇشى مۇمكىن. ئادەمنىڭ ئەقلى لال بولىدىغان بۇ قانلىق جەڭ چوچەك بولۇپ كوڭۇلدىكى ئويدۇرما ئەمەس، ھاياتىمىزدا سادىر بولغان ھەقىقەت ئىدى.

فاشىست باسقۇنچىلىرىنىڭ قوماندانلىق شتابى سوۋېت-گېرمان فرونتىدا ئۇچرىغان مەغلۇبىيەتلەردىن كېيىن قولدىن كەتكەن ستراتېگىيەلىك تەشەببۇسنى قايتۇرۇۋېلىشنى مەقسەت قىلىپ، بۇ كۆرسك تەۋەسىدە قايتا ھۇجۇم قىلىش ئوپېراتسىيەسىنى پۇختا تەييارلىدى.

ئەمما فاشىست باسقۇنچىلىرى 1943-ژىلى 5-ئىيۇل كۈنى تاڭ سەھەردە ئومۇمىي يۈزلۈك ھۇجۇم باشلىدى. بەش كۈن توختىماي يەر ۋە ئاسماندا داۋام قىلغان شىددەتلىك جەڭ جەريانىدا ھەر ئىككى تەرەپ كوپ چىقىمغا ئۇچرىدى. ئىس-تۇتەك دەستىدىن كۈننى كورۇشكە بولماي قالدى.

1943-ژىلىنىڭ 11-ئىيۇل كۈنى ئەتىگەن سائەت 5تە دۈشمەنگە قايتارما ھۇجۇم قىلىش ھەققىدە سوۋېت ئالىي باش قوماندانى ستالىننىڭ بۇيرۇغى ئاڭلىتىلدى. شۇ كۈنى 186-ئاتقۇچىلار پولكىدىكى جەڭچىلەر قاتارىدا نىزامدۇن كېبىروۋمۇ خەندەكتە بار ئىدى. كېچىچە ياققان يامغۇر دەستىدىن كىيىم-كېچەكلىرى چىپ-چىپ ھول بولۇپ كەتكەن جەڭچىلەر ئاۋتوماتنى قۇچاقلاپ خەندەكتە ئولتۇرغان بىلەن، ئامما جەڭگىۋار روھى ھەممىنى ئاتقاقا دەس تۇرغۇزغان ئىدى. ئاسماندا ساموليوتلار، يەردە تانكىلار توقۇنۇشقاندا، دەل-دەرەخ، ھەتتا تۇپراق كويۇۋاتقاندا، ھەتتا تېنى تومۇردىن پۈتكەن گىگانتلار، توقۇ توئۇرۇق بولۇپ يېنە ئاتا، شۇنداق بىر شارائىتتا ئوق يەتكەندە يەردە توختىماي پۇلېميوت ئېتىپ موكتۇرۇپ ياتقان دۈشمەن ئوتىگە شىردەك يوسۇپ بېرىشلا ئەمەس، ئەشۇ قانلىق جەڭنىڭ سىرى ساراسىمىگە چىداپ تۇرۇشنىڭ ئوزىلا بىر باتۇرلۇق ئىدى. خەندەكتە زىپ، مۇستەھكەم ئورنىتىشقان ۋە چىش-تىرنىغىچە قوراللانغان فاشىستلار توختىماي پۇلېميوت ئېتىپ، 186-ئاتقۇچىلار پولكىنىڭ جەڭچىلىرىنى باش كوتەرگۈزمەي قويدى. ئۇ ئۇنىڭ نىشانىگە تورت ئامانلا پارتلاۋاتقان سىنارەدلەر جەڭچىلەر سېپىنى شالاڭلىتىپ قويغان ئىدى. نىزامدۇن ھامان ئولۇمگە ئالغا ئىنتىلگەنىدە، ھازىر يېنىدا تۇرغان ئەپەندىنىڭ تۇرنىڭ تۇرنىڭ قولىنى ئوق ساڭگىلىتىپ قويغان بولسا، بىرىنىڭ پۈتىنى سىنارەد پارچىسى ژۇلۇپ كەتتى. ئە بىرى بولسا ئۇنىڭ تىزغا باش قويۇپ، ھايات بىلەن ۋىدالاشتى. ئۇنىڭ ئۇچۇق قالغان كوكۇش كوزلىرىدە ئۇرۇپ قالغان نەپرەت نىزامدۇننىڭ قەلبىدە غەزەپ ئوتلىرىنى ئولغايتتى. ئۇنىڭ ئۇيقىسىز قىزارغان كوزلىرىگە ھېچ نېمە كورۇنمەي قالدى. ئۇ تەمالىم، ئۇرۇندىن دەس تۇرۇپ، غانچە ئاۋتوماتنى توختىماي ئېتىپ، قالغانلار ئۇستىگە يۇلۇۋىتەك تاشلاندى. كوپ ئوتمەي ئۇچقاندىلا جەڭچىلەر خەندەكلەرگە دايىم قىلدى. نىزامدۇن

دوستلىرىنىڭ قىساسىنى ئېلىش ئۈچۈن دۈچ كەلگەننى قوغلاپ ژۈرۈپ قىرىپ تاشلىدى. بەزىلىرىنى بولسا، ئوقنى زايە قىلغىچە دەپ، كالىيدىن بوغۇپ تاشلاتتى. ئۇ چاغلاردا نىزامدۇن 18 ياشقا ئەندىلا تولغان، تەپسەتام ئۈرۈيدىغان شىرغۇران قاۋۇل ژىگىت ئىدى. ژىراق يېزىدا قالغان ئاتا-ئانا، يارۇ-بۇرادەرلىرى بىلەن كوز ئالدىدا يەر قۇچۇپ ياتقان قىران جەڭچى ژىگىتلەر ئۇنىڭغا مەدەت بېرىپ، قەست قىلغانىنى پەس قىل، دېگەندەك بولۇپ تۇراتتى. بىر چاغ ئۇنىڭ ئاۋتومات تۇتقان قوللىرى تۇيۇقسىز ھالسىزلىنىشقا باشلىدى. قارىغىدەك بولسا ئوڭ قولىنى ئوق تېشىپ ئوتۇپ كېتىپتۇ. قېنى قايناپ تۇرغان قىران ژىگىت قانلىق جەڭدە ئوق تەككىنىنى سەزمەي قالغان ئېكەن. ئۇ شىرغىپ ئېقىۋاتقان قانىنى توختىتىش ئۈچۈن مايكىسىنى ژىتىپ قاتتىق باغلىدى. ئەندى ئۇنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدىنى غەزەپ ئوتى قاپلىغان ئىدى. ئۇ قولىغا ئاۋتوماتنى ئېلىپ، خەندەكلەرنى ئارىلاپ، دۈشمەندىن قانغا قان ئېلىپ پۇخاندىن چىقتى. خەندەكلەر دۈشمەن جەسەتلىرىگە تولۇپ كەتكەن ئىدى. يەرگە قاراڭغۇ چۈشۈش ئالدىدا ئامان قالغانلار سىنارەد ئويۇپ تاشلىغان ئېخچە توپىسى تونۇردەك ئىسسىق ئورىماندا ئۇچراشتى. ئۇلار پەقەت 4 نەپەر ئىدى، پولكتىكى 1500 ئەسكەردىن پەقەت تورت ئادەملا ئامان قالغان ئىدى، بۇ نېمە دېگەن دەھشەت! «ئاللاھنىڭ قۇدرىتى بىلەن ئوت ئىچىدە پاختا ساقلانغاندەك، قىيامەت-قايىم بولۇپ تۇيۇلغان ئەشۇ قانلىق جەڭدە ئامان قالغىنىمغا ئوزەممۇ ھەيران!» دەيدۇ نىزامدۇن كېبىروۋ.

ئەتىسى تاڭ سەھەردە زاپاس قىسىمدىن ئەسكەرلەر كېلىپ پولك قايتىدىن تولۇقلاندى. كېچىكى جەڭدە قىلغان باتۇرلۇغى ئۈچۈن باشلىقلار قاتارى نىزامدۇن كېبىروۋنىڭ كوكسىگە «ۋەتەن ئۇرۇشى» ئوردېنى قادالدى. ئوريول، تۇلا، بىرەنسك شەھەرلىرىنى ئازات قىلىش ئۈچۈن بولغان شىددەتلىك جەڭلەرمۇ تا موشۇ كۈنگىچە نىزامدۇن ئاكىنىڭ ئۇنلىرى ئۇيقىسىدىن ئارامىنى بۇزىدۇ. ھېلىمۇ ئۇنىڭ يادىدا، بىر كۈنى ھۇجۇمغا ئوتۇش بۇيرۇغى بېرىلىپ، نىزامدۇن ئاكا جەڭچىلەر بىلەن تانكىنى پانالاپ، ئالغا كېتىۋاتقاندا، يېنىدا تۇيۇقسىز سىنارەد يېرىلىپ، بېھوش بولۇپ ژىقىلدى. سىنارەد پارچىسى ئۇنىڭ تەنلىرىنى تىتىپ تاشلىغان ئىدى. ئۇ ئەس-ھوشىدىن ئايرىلىپ قالغاچ، ئامالسىز تۇلا شەھىرىدىكى گوسپىتالغا يېتىشقا مەجبۇر بولدى. ئارىدىن ئاز ۋاقىت ئوتكەندىن كېيىن سۋېردلوۋسك گوسپىتالىغا يوتكەپ، ئالتە ئاي مجىدىي داۋالدى. ئانا ۋەتەن قورقماس ئوغلىنىڭ كوكسىگە يەنە بىر «ۋەتەن ئۇرۇشى» ئوردېنىنى قادىغان ئىدى. ئۇنىڭ ئوق تەككەن قولىنى دوختۇرلار كەسمەكچى بولغاندا، نىزامدۇن ئاكا «پۈتۈمنى كەسسەڭلار مەيلى، ئامما قولۇمنى ساقلاپ قالساڭلار» دەپ يېلىنىپ تۇرۇۋالدى. ئۇنىڭ ئەشۇ قولى بىلەن دۇتار، تەمبىر، سكرىپكا چالدىغانلىقىنى ئۇققاندىن كېيىن دوختۇرلار مەسلىھەتلىشىپ، كەسمەي داۋالاشقا كىرىشتى.

ئايلار ئوتتى، نىزامدۇن كېبىروۋ ئاياققا دەسسەپ، قولىنى بوينىغا ئېسىپ كىندىك قېنى توكۇلگەن يۇرتى تەشكەنسازغا قايتىپ كېلىپ، ياش ئەۋلاتلارغا ھەربىي تەلىم-تەربىيە بېرىپ، ژۈردى. تورت-بەش ژىلغىچە قولىغا چالغۇ ئەسۋاپلىرىنى ئالالماي ژۈردى. قولىغا تەككەن ئوق نىزامدۇن ئاكىنىڭ ناخشا-سازغا قەلبىدە ياتقان ئىشتىياق ئوتىنى ئوچۇرەلمىدى. ئادەمدە بىر نەرسىگە ھەۋەس بولسا، ئىرادىلىك ئادەمنىڭ قولىدىن ھېچ نېمە قېچىپ قۇتۇلماس ئېكەن. ئۇ ئوق تەككەن قولىنى ئۇگۇلاپ ژۈرۈپ سكرىپكا چالالىغىدەك ھالغا كەلدى. ئاندىن دۇتار، تەمبىرگە يوتكەلدى. شۇندىن كېينلا سازغا خۇمارى بار باللارنى تەشكىللەپ، سەنئەت ئومەگىنى قۇرۇپ، ئەتراپتىكى يېزىلارغا بېرىپ كونسېرت قويۇپ ژۈردى. ئۇ توي-توكۇن، مەشرەپلەردە ساز چېلىپ، ئەلنى رازى قىلىپ، كوپچىلىككە تونۇلۇپ ژۈرگەن بىلەن ئۇستا كورمىگەن شاگىرت بولغاچقا، سازنىڭ ژۇرەكنى ئوزىگە مەپتۇن قىلىدىغان قۇدرىتىنىڭ سىرلىرىغا چوكەلمەي، رەللە بولاتتى. شۇنداق بىر پەيتتە 1956-ژىلى ئۇيغۇر ئېلىدىن ناخشا-ئۇسسۇل ئانسامبلى دوستلۇق سەپىرى بىلەن قازاقستان ۋە ئوتتۇرا ئاسيا جۇمھۇرىيەتلىرىگە چىقىپ قالدى. قازاقستان دولەت ئوپېرا ۋە بالېت تياترىدا چوڭ كونسېرت كورسەتتى. مەشھۇر سازەندە ھۇسەنجان جامىي تەمبىردە ئورۇنلىغان «ئەجەم» سازىنى ئاڭلاپ، نىزامدۇن ئوزىنى مۇزىكا دۇنياسىنىڭ خەزىنىسىگە كىرىپ قالغاندەك ھىس قىلدى. ئۇ «ئەجەمنى» پۈتكۈل ۋۇجۇدى بىلەن زەڭ قويۇپ تىڭلاپ، ئەقلى لال بولدى. داڭلىق سازەندە تەمبىر تارلىرىنى ئەمەس، گويا ئوزىنىڭ ژۇرەك تارلىرىنى چىرتىۋاتقاندەك بىلىنىپ، سازنىڭ ئەپسۇن ۋە دىلرابا كۇيىدىن سېھىرلىنىپ قالدى. ئۇ ھۇسەنجان جامىنى ئوزىگە غايىبانە ئۇستاز تۇتۇپ، «ئەجەم» پلاستىنكىسىنى قويۇپ، ئۇنىڭغا ئەگىشىپ چېلىپ مەشىق قىلدى. قانچە ئوخشىتىپ چېلىپ باققان بىلەن بىر يەرلىرىگە كوڭلىدە قانائەت ھاسىل قىلماتتى، ئېمدۇر يېتىشمەيۋاتقىنىنى سېزەتتى. ئۇنىڭ نېمە ئېكەللىگىنى بىلەلمەي، بەزىدە ئۇلىنى ئاڭغا ئۇلاپ، تەمبىرگە ئاخۇن ئولتۇرۇپ تىڭرىقاتتى. ئاخىر ئۇ تالانتقا، ماھارەت ۋە بىلىم كېرەكلىگىنى ھىس قىلىپ، تاشكەنت دولەت كونسېرۋاتورىيەسىگە ئوقۇشقا كىردى. بۇ سەنئەت بىلىم دەرگاھىدا پروفېسسور ب. ئى. زېيدمان، كومپوزىتور د. زاكىروۋ، ئاكادېمىك يۇ. رەجەبىي قاتارلىق مېھرىۋان ئۇستازلاردىن تەلىم ئېلىپ، مۇزىكىنىڭ ئادەمنى مەھلىيا قىلغۇچى سىر-ئەسرارىنى بىلىشكە ئىنتىلدى. بۇ بىلىم دەرگاھى ئۇنىڭ لوتىنى مۇكەممەل ئۇگىنىشىگە، جاھان مۇزىكىسى بىلەن تونۇشىشىغا ئىمكانىيەت ياراتتى. «لەيلىنى كورۇش ئۈچۈن مەجنۇننىڭ كوزى كېرەك» دەپ ئاڭلىغان نىزامدۇن ئاكا سەنئەتنى چۈشىنىش ئۈچۈن ئۇنى ئىلمىي ئاساستا بىلىش كېرەكلىگىنى، شۇندىلا ئۇنى تىڭلاپ، قەلبىنىڭ تەشنالىغىنى قاندۇرالايدىغانلىغىنى چۈشىنىپ يەتتى. ئۇ بىر ياقتىن ئوقۇپ، بىر ياقتىن مۇزىكا ئىجات قىلىش بىلەن شۇغۇللاندى. ئۇ كىچىگىدىنلا يۇرت جامائەتكە ئارىلىشىپ، ئۇيغۇر خەلق ناخشا-سازلىرىنى ئاڭلاپ چوڭ بولغاشقىمۇ، ئۇلمەس خەلق ناخشىلىرى بۇلىقىدىن ئۇسسۇلىغىنى قاندۇرغاشقىمۇ ئۇنىڭ ئىجات قىلغان مۇزىكىلىرى قۇلاققا خوش ياقىدىغاندەك بولۇپ، بەزىلىرى ئەل ئارىسىغا تارىلىپ كەتتى. ئۇلار خەلق قەلبىگە يېقىن بولغاشقا، ژىللار ئوتسىمۇ ئۇنتۇلۇپ كەتمەي، ئەل ئىچىدە ئېيتىلىپ كېلىۋاتىدۇ. بەزىدە رادىو دولقۇنلىرىدا، بەزىدە توي-توكۇنلەردە «كەچقۇرۇن»، «ئاق كەپتەر»، «ئايغا قارىدىم ئاخشام»، «ئانامغا»، «تەمبىر ساداسى» قاتارلىق ناخشىلارنى ئاڭلاپ، دىلىم سۇيۇنۇپ قالىدۇ. كومپوزىتور نىزامدۇن ئاكىنىڭ ئىجادىي مېۋىسى بولغان بۇ ناخشىلار مىللىيلىگى بىلەن، ئەۋرىشىملىگى بىلەن دىلغا يېقىن تۇرىدۇ.

ن. كېبىروۋ 1964-ژىلى كونسېرۋاتورىيەنى تاماملىغاندىن كېيىن ئالمۇتا شەھىرىدە كۆلەش بايسېيىتوۋا ئامىدىكى مۇزىكا مەكتىۋىدە، پ. ئى. چايكوۋسكىي ئامىدىكى مۇزىكا بىلىم يۇرتىدا، پايتەختىمىزدىكى 122-مەخسۇس مۇزىكا مەكتىۋىدە ئۇستازلىق قىلىپ، يۈزلىگەن شاگىرتلارنى تەييارلىدى. شۇنداقلا ئىشتىن كېيىن جاي-جايلاردىكى سەنئەت كرۇژوكلىرىغا رەھبەرلىك قىلىپ، ئۇيغۇر يەزىلىرىگە مىللىي چالغۇ ئەسۋاپلىرىنى چېلىشنى ئۇگەتتى. موشۇ كۆللەردە قەيەرگىلا بارماڭ، ناخشا-ساز ياڭرىغان يەردە نىزامدۇن ئاكىنىڭ شاگىرتلىرى ئېپىلىدۇ. شۇنىمۇ ئالاھىدە تەكىتلەش كېرەككى، بىباھا سەنئەت مىراسىمىز بولغان مىللىي چالغۇ ئەسۋاپلىرىمىزنى ساخلاپ قېلىشتا، ئۇنىڭغا مۇۋاپىق تۈزۈۋتۇشلەرنى كىرگۈزۈشتە، ھەتتا دەۋرگە يارىشا يېڭىلىرىنى ئىجات قىلىشتا سالماقلىق ئۇلۇش قوشتى. ئەۋلاتلار ئۇنىڭ بۇ ئىزگۇ ئىشلىرىنى ھەرگىزمۇ ئۇنتۇمايدۇ.

شاگىرت تەييارلىمايدىغان بېخىل ئۇستاز مېۋىسىز دەرەققە ئوخشايدۇ، دەيدۇ نىزامدۇن ئاكا. ئۇ قىلغان گېپىگە ئەمەل قىلىپ، يۈزلىگەن تالانتلىق شاگىرتلارنى ئۇستۇرۇپ، ئۇلارنىڭ سەنئەت دۇنياسىغا پەرۋاز قىلىشىغا قانات پۇتتى. شۇنداقلا ئەلنىڭ بېشىغا ئېغىر كۈن چۈشكەندە كۆرسك دۇغىسىدا كوكسىنى قالقان قىلىپ، ئەرلىك كورسىتىپ، پەرزەنتلىككە يارىدى. دېمەك نىزامدۇن ئاكا مېۋىلىك دەرەقتەك ھەم مېۋە بەردى، ھەم ئەل بېشىغا كۈن چۈشكەندە سايە سالدى. شۇنداقلا ئۇ مېھرىۋان ئاتا سۇپىتىدە زامانغا يارىشا پەرزەنت ئۇستۇرۇپ، قاتارغا قوشتى. ئومۇر يولدىشى رازىيە ھەدە بىلەن پەپىلەپ مىڭ بىر مەشاقەتتە چوڭ قىلغان پەرزەنتلىرىنىڭ تونجىسى سەنئەت سەنئەتشۇناسلىق پەنلىرىنىڭ نامزادى، دىلبەر بولسا كونسېرۋاتورىيەنى تاماملىغان، كەنجىسى تەخمىنە كونسېرۋاتورىيەدە ئوقۇۋاتىدۇ، ئاتىنىڭ بىر خوشاللىغى ئۇچىلا پەرزەندى ئاتا ئىزىنى بېسىپ چىقتى. دېمەك، ئۇنىڭ ھاياتىتا ئۇچ قىزى بار، كۆرسك دۇغىسدا قالدۇرغان قانلىق ئىزى بار. ۋەتەن ئۈچۈن قان توككەن ئۇنداق ئەزىمەتلەر ئالدىدا تازىم قىلساڭ ئەرزىيدۇ.

ئا. قۇتلۇق.

ئالمۇتا شەھىرى.

سۇرەتتە: «نان بار يەردە ھاياتلىق بولسۇن!»-بۇ ھەممىنىڭ، سۇرەتتەبار! ئىلاھىم دەستىخىنىمىز دايىم نانغا، كى ئانا بىلەن ئۇنىڭ پەرزەنتلىرىنىڭ تولۇپ تۇرسۇن، ئاسمىنىمىز ئوچۇق، مۇ ئىزگۇ تىلىگى، ئارزۇسىدۇر.

ر. يۇسۇپوۋ چۈشەرگەن سۇرەت.

بېيىل 20–26-يانۋار كۈنلىرى گوللاندىيەنىڭ (نىدېرلاندىيەنىڭ) گاناگا شەھرىدە ۋاكالەتسىز مىللەتلەر تەشكىلاتىنىڭ 4-باش ئاسسامبلېيەسى بولۇپ ئۆتتى. ئۇنىڭغا رەسمىي تەكلىپ بىلەن ئۇيغۇرلارنىڭ دۆلەتلەر ئارا ئىتتىپاقىنىڭ پرېزىدېنتى قەھرىمان غوجامبەردىيېۋ، ئابدۇللا سامساقوۋ، دولقۇن ياسىنوۋ، ۋاققاس مەمدىنوۋتىن تەركىب تاپقان دېلېگاتسىيەسى، قىرغىزستاندىن ئۇيغۇر مەدەنىيىتىگە ھەمكارلىق قىلىش «تەڭرىتاغ» فوندىنىڭ ئەزاسى، تىجارەتچى نىغمەت بوساقوۋ ئىشتىراك قىلدى. بۇ ئىتتىپاقنىڭ خەلقئارا ئەنجۇمانلارغا مەخسۇس چوڭ دېلېگاتسىيە بىلەن تۇنجا قېتىم قاتنىشىشى.

بۈگۈنكى كۈندە ۋەتەن ئىستىقلالىيىتى ژۈرىگىدىن ئورۇن ئالغان ھەر بىر ئۇيغۇر شەرقىي تۈركىستانىمۇ باشقا خوشنا دۆلەتلەرگە ئوخشاش مۇستەقىللىق ئېلىپ، خەلقىمىزنىڭ ئەركىنلىكتىن بەھرىمەن بولۇشىنى قانداق قولغا كەلتۈرۈش مەسىلىسى ھەققىدە ئويلىماسلىقى، باش قاتۇرماسلىقى مۇمكىن ئەمەس، دۇنيانىڭ ئومۇمىي ۋەزىيىتى قولايلىق بولغان، بىراق شەرقىي تۈركىستاننىڭ مۇئەييەن ئەھۋالى كۆپلىگەن مۈرەككەپلىكلەر ئىچىدە تۇرغان ھازىرقى شارائىتتا ئىستىقلالىيەتكە يېتىشنىڭ مۇۋاپىق يولىنى تېپىش، بۇ مەخسەتكە يېتىش ئۈچۈن قەتئىيلىك بىلەن ئەقىل-پاراسەتنى، جاسارەت بىلەن ئېغىر-بېسىقلىقنى گارمونىكلىق ھالدا بىرلەشتۈرۈش مۇھىم. بۇنىڭدا خاھىشى، ئارزۇ-ئارمانىنى ئەمەلىيەت ئورنىغا قويۇشتىن، رىياللىق بىلەن ھېسابلاشماسلىقتىن، پەقەت شېرىن خىياللار تۇغدۇرغان ھاياجانلىق شارلارغا مەس بولۇپ قېلىپ، ئاساسىي مەسىلىنى ئەستىن چىقىرىپ قويۇشتىن ساقلىنىش زۆرۈردۇر.

ئىتتىپاق دېلېگاتسىيەسى گاناگىغا ئاتلانغاندا، ئۇنىڭ ئەزالىرى كۆڭلىدە ئەنە شۇنداق كۆپلىگەن مەسىلىلەرگە، سوئاللارغا جاۋاپ تېپىش ئىستىگى يېنىپ تۇراتتى. چۈنكى بىز بىرەر ئەدىپنىڭ يۇبىلېيىغا، ئەدەبىيات-سەنئەت ئەنجۇمانىغا، ياكى بىرلەشكەن مىللەتلەر تەشكىلاتىنىڭ ئاسسامبلېيەسىگە قاتنىشىش ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى بۈگۈنكى كۈنگىچە دۇنيادىكى ئەڭ چوڭ خەلقئارا تەشكىلات بىرلەشكەن مىللەتلەر تەشكىلاتىدىن ئۆز ئورنىنى تاپالمىغان خەلقلەرنىڭ بېشىنى قوشىدىغان تەشكىلاتنىڭ ئاسسامبلېيەسىگە قاتنىشىش ئۈچۈن يول ئالدۇق. دېمەك، بۇ ئەنجۇماندا دەرتمەن خەلقلەرنىڭ ۋەكىللىرى ئۆزلىرىنىڭ يەرلىرىگە ئۆزى ئىگە بولۇش ھوقۇقىنى تىكلەش ئۈچۈن بۈگۈنكى زامانغا مۇناسىپ ۋاسىتىلەر ئارقىلىق كۈرەش ئۈچۈن يىغىلغان.

مەلۇمكى، ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشىدىن كېيىنلا شۇ ۋاقىتنىڭ تەقەززاسى بىلەن قۇرۇلغان بىرلەشكەن مىللەتلەر تەشكىلاتى ماھىيەت جەھەتتىن بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتى ئىدى. چۈنكى ئۇنىڭغا پەقەت مۇستەقىل دۆلەتكە ئىگە ئەللەرلا قاتناشقان، باشقا 5 مىڭ ئېتنىك گۇرۇپپا ۋە خەلقلەر ئۇنىڭ قوينىدىن ئورۇن ئالالمىغان ۋە ھەتتا ھازىرغىچە ئۆز دەردىنى ئېيتىپ، ئېتىراپ قىلغۇزالمىغان ئىدى. دۇنيا 80-يىللارنىڭ ئىككىنچى يېرىمىدىن كېيىن شەكىللەنگەن ۋەزىيەت ھازىرغىچە مۇستەقىللىق ۋە ئىنسانىي ھوقۇقلىرى دەپسەندە قىلىنىپ كەلگەن خەلقلەرنىمۇ ئويغىتىۋەتتى. ئېنىقراق قىلىپ ئېيتقاندا، ئۇلارنى ھەر خىل كورىنىشتىكى دىكتاتورا ۋەھىمىسىدىن قۇتۇلدۇرۇپ، پىكىر ئېيتىپ، كۈرىشىش جۈرئىتىگە ئىگە قىلدى. مانا شۇنداق بىر قەدەر قولايلىق شارائىت سان جەھەتتىن بىر قانچە ئون مىڭدىن بىر قانچە ئون مىللىونغىچە نوپۇسقا ئىگە، مىڭ يىللىق مۇستەقىللىق تارىخىغا ئىگە خەلقلەردىن ئۇزۇن ۋاقىت داۋام قىلىپ كەلگەن شەپقەتسىز ئادالەتسىزلىككە چەك قويۇش ئۈچۈن ئاتلىنىشقا دەۋەت قىلدى، مانا شۇنداق دەۋەت ۋە جۈرئەتنىڭ ئە-

ۋاكالەتسىز مىللەتلەر تەشكىلاتى

سۈرەتتە: گاناگا، ۋمت 4-باش ئاسسامبلېيەسىگە قاتناشقان شەرقىي تۈركىستانلىقلار دېلېگاتسىيەسى. (سولدىن ئوڭغا) نىغمەت (تۈركىيە)، ۋاققاس مەمدىنوۋ، نىغمەت بوساقوۋ، قەھرىمان غوجامبەردىيېۋ (مدە)، ئەركىن ئالىپتېكىن (گېرمانىيە)، دولقۇن ياسىن (قازاقىستان)، ئۆمەر قانات (گېرمانىيە)، ئابدۇللا سامساقوۋ (قازاقىستان).

تىجىسى سۈپىتىدە 1991-يىلى 11-فېۋرالدا گوللاندىيەنىڭ گاناگا شەھرىدە ۋاكالەتسىز مىللەتلەر تەشكىلاتى (ۋمت) قۇرۇلدى. شەرقىي تۈركىستانلىقلار، تىبەتلىكلەر شۇ چاغدىكى س س س ر تەركىۋىدىكى بالتىق بويى جۇمھۇرىيەتلىرى ۋەكىللىرى بىلەن بىرلىكتە بۇ تەشكىلاتنىڭ قۇرغۇچىلىرى-تەسىسچىلىرى بولدى. ۋمت دەسلەپ قۇرۇلغاندا ئۇنىڭ نىزامنامىسىغا 16 ئەزا قول قويغان بولسا، موشۇ قىسقىغىنا ۋاقىت ئىچىدە مەزكۇر تەشكىلاتقا ئەزا بولغان خەلقلەرنىڭ سانى 46 غا يەتتى. بۇ 46 مىللەت ياكى خەلق دۇنيادىكى 150 مىللىونغا يېقىن ئاھالىغا ۋاكالەتلىك قىلىدۇ.

سەييارىمىزدىكى ئەڭ زىرىك تەشكىلات بىرلەشكەن مىللەتلەر تەشكىلاتى موجۇت بولۇپ تۇرغان ئەھۋال ئاستىدا ئۇنىڭغا ئالتېرناتىۋ سۈپىتىدە يەنە بىر تەشكىلاتنى يەنى ۋمت نى قۇرۇش نېمە ئۈچۈن كېرەك بولدى؟ ئۇنىڭ بەت دىن ئۆزگىچىلىكى قانداق؟ ۋەزىپىلىرى نېمىدىن ئىبارەت؟

بۈگۈنكى دۇنيا ۋە خەلقلەر تەغدىرىگە بىپەرۋا قارالمايدىغان ھەر كىمنىڭ كۆڭلىدىن بۇنداق سوئاللارنىڭ ئورۇن ئېلىشى تەبىئىي.

ھەممىگە مەلۇمكى، بىرلەشكەن مىللەتلەر تەشكىلاتى قۇرۇلغان يېرىم ئەسىر ۋاقىت مابەينىدە سەييارىمىزدا تېچلىقنى ساقلاش، رېگىونلار ئارا تالاش-تارتىشلارنى بىر تەرەپ قىلىش، دۆلەتلەر بىلەن دۆلەتلەر ئوتتۇرىسىدىكى زىددىيەتلەرنى ھەل قىلىشتا بەت ئىنتايىن مۇھىم روللارنى ئوينىدى. ئۇ بىزنىڭ تالاش-تارتىشلار ئۆگمەيدىغان يەر شارىمىزنىڭ تۇراقلىقلىقىنى تەمىنلەشتە بەقۇۋۋەت كۈچكە ئايلاندى. ئىنسان ھوقۇقىنى ھىمايە قىلىشنىڭ گوھىرى شەرق بىلەن غەرب تەڭپۇڭلىقىنى ساقلاشنىڭ كاپالىتى بولۇپ ھېسابلانغان بۇ تەشكىلاتنىڭ پائالىيىتىگە تا ھازىرغىچە مۇستەقىللىقتىن، ئۆز ھوقۇقىدىن مەھرۇم بولۇپ كېلىۋاتقان مىڭلىغان ئېتنىك گۇرۇپپا ۋە خەلقلەر كۆزى بىلەن قارىغاندا ئۇنىڭدىمۇ كۆپلىگەن يېتىشسىزلىكلەرنىڭ بارلىقىنى يايقاش تەس ئەمەس.

بەزىدە چوڭ كۆلەمدىكى قانلىق توقۇنۇشلارنى بىرتەرەپ قىلىشقا قابىل بولغان مەزكۇر تەشكىلات كىچىك خەلقلەرنىڭ ئېچىنىشلىق ئەھۋالىنى كورەلمىگەن ئەھۋاللار يۈز بېرىپ كەلدى. بەت دىن پەقەت 200 گە يېقىن مىللەت ئۆز ۋاكالىتىنى ئالالىدى. قالغانلار بولسا ئۇنىڭ تاشقىرىسىدا قالدى. زامان ۋە ئادالەت كۈچلۈكلەرنىڭ نەزەر ئېتىۋارىدىن چەتتە قېلىۋاتقان مەزلۇم خەلقلەرنىڭ ئۆز ۋاكالىتىنى تىلەيدىغان بىر تەشكىلاتنى زورۇر تاپتى. ۋمت قۇرۇلغاندىن بۇيانقى ئۆتكەن تورت يىللىق ۋاقىت ئۇنىڭ دۇنيادىكى ئۇرغۇنلىغان خەلقلەر تەرىپىدىن سەممىي قوللاپ-قۇۋۋەتلەنگەنلىكىنى، بۇ تەشكىلاتقا باغلانغان ئۈمۈتنىڭ چوڭلىقىنى كورسەتتى.

موشۇ قىسقا ۋاقىت ئىچىدە بېيىلقىسىنى قوشقاندا تورت قېتىملىق باش ئاسسامبلېيە ئۆتتى. ئاسسامبلېيە ۋە كونفېرېنسىيەلەر چوڭ دۆلەتلەرگە يەم بولۇپ كېلىۋاتقان خەلقلەر ۋەكىللىرى ئۆزلىرىنىڭ بۈگۈنكى ئېچىنىشلىق ئەھۋالىنى ئېيتىپ، ئىزھار قىلىشقا موشۇ خەلقئارا ئەنجۇمانلار ئارقىلىق دۇنياغا يەتكۈزۈشكە مۇيەسسەر بولدى. ۋمت نى يوقتىن بارلىققا كەلگەن، كېچىكتىن چوڭايغان ۋە چوڭدىن كىچىككە ئايلىنىپ، كېيىن يوقاپ كېتىدىغان تەشكىلات دەپ ئېيتىش مۇمكىن. مۇنداق دېيىشتىكى سەۋەپ 1991-يىلى فېۋرالدىن ۋمت قۇرغان ياكى ئۇنى تەسىس قىلىشقا ئاكتىۋ قاتناشقان ئېستونىيە، لاتۋىيە، لىتۋاغا ئوخشاش دۆلەتلەر مۇستەقىللىق ئېلىپ، بىرلەشكەن مىللەتلەر تەشكىلاتىغا ئەزا بولۇپ كەتتى. بۇنداق ئىستىقلالىيەتكە مۇيەسسەر بولۇۋاتقانلارنىڭ سانى يىل ساناپ ئۆسۈۋاتىدۇ. ئەگەر موشۇ ئادەلەتلىك مەنتىقە ئىزچىل داۋاملاشسا، ۋمت ھەر بىر ئېزىلگۈچى خەلققە مۇستەقىللىككە يوللانما بەرگۈچى ئادەلەتلىك تەشكىلات سۈپىتىدە ئاۋال كەڭىيىپ، كېيىن تارىيىشى مۇمكىن. بۇ، ئەلۋەتتە، سەلبىي ھادىسە ئەمەس، بەلكى ئىجابىي ھادىسىلەردۇر. ۋمت نىڭ قۇرۇلۇشىدىكى ئاساسىي مەخسەتمۇ شۇنىڭدىن ئىبارەت.

يەنە بىر جەھەتتىن ۋاكالەتسىز مىللەتلەر تەشكىلاتى دۇنيانىڭ ھەر قايسى جايلىرىدىكى توقۇنۇشلارنى، مىللىي نىزالارنى ھەر خىل زىددىيەتلەرنى ھەل قىلىشتا بىرلەشكەن مىللەتلەر تەشكىلاتىغا چوڭ ياردەم كورسەتمەكتە. شۇڭلاشقا بۇ ئىككى بۈيۈك تەشكىلات ماھىيەتتە بىر-بىرىنى رەت قىلمايدۇ، بەلكى بىر-بىرىنى تولۇقلايدۇ ۋە قوللاپ-قۇۋۋەتلەيدۇ. بەت مىنبىرىدە ياڭرالمىغان خەلقلەرنىڭ ئاۋازى ۋمت مىنبىرىدە ياڭراۋاتىدۇ. بۇ بولسا بەت ئاۋازىنى پەقەت كۈچەيتىشكىلا ياردەم بېرىدۇكى، ئۇنى ھەرگىز ئاجىزلاشتۇرمايدۇ. شۇڭلاشقا بۇ ھەر ئىككى تەشكىلات بىر-بىرىگە يار-يۆلەك ۋە مۇھتاجدۇر.

ۋاكالەتسىز مىللەتلەر تەشكىلاتىنىڭ 4-باش ئاسسامبلېيەسىنى ۋمت نىڭ رەئىسى ئەركىن ئالىپتېكىن ئاچتى. ئۇ ئۆتكەن قىسقا ۋاقىت ئىچىدە مەزكۇر تەشكىلاتنىڭ ئەمەلگە ئاشۇرغان بىر قاتار ئىشلىرىنى تەكىتلەپ ئۆتكەندىن كېيىن سۆز دۇنيانىڭ ھەر قايسى جايلىرىدىن كەلگەن ۋەكىللەرگە بېرىلدى. ئىسكانىيە، ئاگونىيە، چېچەنىستان، ئابخازىيە، سۇماترا، باتۋا، قىرىم تاتارلىرى، شەرقىي تىمور، تىبەت، غەربىي پاپۇئاي، ماكېدونىيە ئالبانلىرى قاتارلىق ئونلىغان خەلقلەرنىڭ ۋەكىللىرى كەينى-كەينىدىن سۆزگە چىقىپ، ئۆز خەلقلىرىنىڭ ئېغىر ئەھۋالىنى بايان قىلدى ۋە ۋاكالەتسىز مىللەتلەر تەشكىلاتىنىڭ بۇ خەلقلەر ئاۋازىنى دۇنياغا يەتكۈزۈشكە ياردەم بېرىشىنى ۋە مەخسۇس توختاملار قوبۇل قىلىشىنى ئىلتىماس قىلدى.

4-باش ئاسسامبلېيەدە شەرقىي تۈركىستانلىقلارغا ۋاكالەتەن گېرمانىيەدىن كەلگەن مۇھاجىتىمىز ئۆمەر قانات سۆزگە چىقىپ، بۈگۈنكى شەرقىي تۈركىستان خەلقلىرىنىڭ ئېغىر ئەھۋالىنى ئاسسامبلېيە قاتناشقۇچىلىرىغا يەتكۈزدى. ئۇ يېرى كەڭ ۋە باي شەرقىي تۈركىستاننىڭ يادرو پارتلىتىش پولىگونىغا ئايلىنىشى نەتىجىسىدە بۇ يەردىكى خەلقلەرنىڭ چېكىۋاتقان زەرداۋىنى، خىتاي مەمۇرلىرىنىڭ ئۆزلىرى ئەتتەي «ئاز سانلىق مىللەت» دەپ ئاتاۋېلىپ، ئەمەلىيەتتە راستىنلا ئاز سانلىققا ئايلاندۇرۇپ قويۇش غەرىزىنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن يەرلىك خەلقلەر ئارىسىدا زورلۇق بىلەن يۈرگۈزۈلۈۋاتقان تۇغۇتنى چەكلەش سىياسىتىنى، بۇ يەردىكى كىشىلەرنىڭ سىياسىي كوز قاراشلىرى ئۈچۈن تۈرمىلەرگە تاشلىنىۋاتقانلىقىنى، مىللىي ۋە ئىنسان ھوقۇقلىرىنىڭ ئېغىر دەرىجىدە دەپسەندە قىلىنىۋاتقانلىقىنى، شەرقىي تۈركىستانغا دۇنيا جامائەتچىلىكىنىڭ، چوڭ دۆلەتلەرنىڭ دىققەت بولۇدىغان ۋاقىت ئاللىقاچان يەتكەنلىكىنى، شەرقىي تۈركىستانلىقلارنىڭ خەلقئارا قوللاپ-قۇۋۋەتلەشلەرگە مۇھتاج ئىكەنلىگىنى ئالاھىدە تەكىتلىدى.

بىز ئۈچۈن تەغدىرداش تىبەت ۋەكىللىرىنىڭ ۋاكالەتسىز مىللەتلەر تەشكىلاتىدا ئويناۋاتقان رولى، ۋەتەن ئىستىقلالىيىتى داۋاسىنى خەلقئارا مەيداندا قويۇش تەجرىبەسى، جۈملىدىن، مەزكۇر ئەنجۇماندا قىلغان سۆزى يېقىن ۋە ئەھمىيەتلىك بولدى. دالاي لاما ھۆكۈمىتىنىڭ تاشقى ئىشلار مىنىستىرى ئۆز سۆزىدە تىبەتلىكلەرنىڭ بۈگۈنكى كۈندە ئۆز ۋەتىنىدە ئاز سانلىقلارغا ئايلىنىپ قېلىۋاتقانلىقىنى ئۇ يەردە ۋەزىيەتنىڭ مۈرەككەپلىكىنى تىلغا ئالدى. تىبەت خەلق ئارادا ئالاھىدە زىمىن سۈپىتىدە قارىلىشى كېرەك. بۇ مەخسەتكە يېتىش ئۈچۈن ۋمت غا چوڭ ئۈمۈت باغلايمىز، دەپ تەكىتلىدى.

شۇنى ئېيتىپ ئۆتۈشىمىز كېرەككى، گەرچە مۇستەقىللىق ئۆتمۈشى، 1949-يىلدىن كېيىنكى ئەھۋالى ئوخشاش بولۇشىغا قارى-

ۋە شەرقىي تۈركىستان مەسىلىسى

ماستىن تىبەتلىكلەر دۇنيادا شەرقىي تۈركىستانلىقلارغا نىسبەتەن بىر قاتار ئالاھىدىلىككە، ئوچۇغىراق قىلىپ ئېيتقاندا، ئىمتىيازلارغا ئىگە بولۇپ كېلىۋاتىدۇ. دالاي لامىنىڭ بۇددىزمنىڭ خۇداسى دەپ تەن ئېلىنغانلىقى، ئۇنىڭ 1959-يىلى ئۆز ھۆكۈمىتى ۋە بايلىقى بىلەن چەت ئەلگە چىقىپ، مۇھاجىرلىقتىكى ھۆكۈمەتنى قۇرۇشى، بىر قاتار چوڭ دۆلەتلەر تەرىپىدىن تىبەت مەسىلىسىنىڭ ئېتىراپ قىلىنىپ، خەلقئارا مىنبەرلەردە ئوتتۇرىغا قويۇشقا ئاساس بولۇپ كەلدى. مۇھاجىرەتتىكى بۇ ھۆكۈمەت رەسمىي رەۋىشتە ئېتىراپ قىلىنغان ۋە تىبەت ۋەكىللىرىگە ئۆز دۆلىتىنىڭ پاسپورتى بىلەن ھەر قانداق مەملىكەتكە ئۆتۈش ھوقۇقى بېرىلگەن. سىياسىي ۋە ئىختىسادىي جەھەتتىكى مۇنداق ئەۋزەللىك دالاي لامىغا ئامېرىكا قىتئەسىدە، روسسىيە بىلەن ھىدە دا ۋە موڭغۇلىيەدە، ياۋروپىدا ئۆزىنىڭ قانۇنىي ۋەكىلىنى تۇتۇش، شتاب كۇۋارتىرلىرىنى ئېچىش ئىمكانىيىتىنى بەرگەن. دالاي لامىنىڭ ئۆز ۋەتىنىنىڭ مۇستەقىللىقى ئۈچۈن ئىنتايىن ئەۋرىشىم سىياسەت قوللىنىپ، كۈرەش قىلىۋاتقانلىقى، تېچلىق ۋە دېموكراتىيەلى ئۆز داۋاسىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشنىڭ قولايلىق ۋاستىسىغا ئايلاندۇرغانلىقىنى ياخشى بىلىمىز. شۇڭلاشقا تىبەت ۋەكىللىرىنىڭ سوزلىرى چوڭقۇر سىياسىي مەدەنىيەتكە، باشقىلارنى جەلىپ قىلىش قۇۋۋىتىگە ئىگە بولدى. مەلۇمكى، تىبەت مەسىلىسى بىرلەشكەن مىللەتلەر تەشكىلاتىدا بىر قانچە قېتىم رەسمىي رەۋىشتە قويۇلدى. ئۇنىڭ بىلەن پەقەت دۇنيادىكى دېموكراتىك پرىنسىپتا ئىش كۆرگۈزۈۋاتقان دۆلەتلەرلا ئەمەس، بەلكى ئىشخالىيەتچى بېيجىڭ ھۆكۈمىتىمۇ ھېسابلىشىشقا مەجبۇر. شۇ تۈپەيلى بولسا كېرەك، تىبەت ۋەكىلىنىڭ «كونفلىكتلارنى ھەل قىلىشنى، دۈشمىنىمىز بىلەنمۇ بىر ئۈستەلدە ئولتۇرۇپ، سوزلىشىشنى ئۆگىنىشىمىز كېرەك. بىز ئۆز ئادۋوكاتلىرىمىزغا، ئۆز كادىرلىرىمىزغا تايىنىپ ئىش قىلىشنى بىلىشىمىز لازىم» دېگەن سوزىگە ھېچ كىم ھەيران قالمىدى. چۈنكى ئۇزىنى رەقىپلەردىن ئاجىز ۋە توۋەن ھېسابلىمايدىغان خەلقلەر، دۆلەتلەر ۋەكىللىرى ۋاقىراش- جاقىراش بىلەن ئەمەس، بەلكى ھەقىقەت مەنتىقىسى بىلەن تەڭ ھوقۇقلۇقنى چوڭقۇر چۈشەنگەن ۋە ئۇنىڭغا ئىشەنگەن ھالدا سوزلىشەلەيدۇ. بۇ، ئەلۋەتتە، شەرقىي تۈركىستانلىقلار ئۈچۈنمۇ ئۆگىنىشكە تېگىشلىك ساۋاقتۇر.

21-يانۋار كۈنى 4-باش ئاسسامبلېيە ئۆز ئىشىنى ئۈچ گرۇپپىغا بولۇپ داۋام ئەتكۈزدى. دىپلوماتىيە، مەتبۇئات، كۈچ ئىشلىتىشكە قارشى تۇرۇش ماۋزۇلىرى ئاستىدىكى بۇ گرۇپپىلارغا شەرقىي تۈركىستانلىقلار دېلېگاتسىيەسىمۇ بولۇنۇپ ئىشتىراك قىلدى. مەسىلەن، قەھرىمان غوجامبەردىيېۋ بىرىنچى گرۇپپىغا، مەزكۇر قۇرلارنىڭ مۇئەللىپى ئىككىنچى گرۇپپىغا (ئەنۋەر قانات بىلەن بىللە)، ئابدۇللام سامساقوۋ، ۋاققاس مەمدىنوۋ، لىخمەت بوساقوۋ، ئارسلان ئالىپتېكىنلار ئۈچىنچى گرۇپپىغا ئىشتىراك قىلدى. مەزكۇر گرۇپپىلاردا ئېلىپ بېرىلغان پائالىيەتلەرنى مەلۇم مەنادا ئۆز مۇستەقىللىكىگە ئىگە بولمىغان خەلقلەر ۋەكىللىرى ئۈچۈن قانداق كۆرەش قىلىش كېرەكلىكىنى ئۆگىتىدىغان مەشغۇلاتلار دەپ ئېيتىشقىمۇ بولىدۇ. مەن ئىشتىراك قىلغان مەتبۇئات گرۇپپىسىنىڭ مەشغۇلاتىنى بى-بى-سى ئاگېنتلىقى شەرقىي- جەنۇبىي ئاسىيە بولۇمىنىڭ باشلىقى رېكھارت بولدېر بىلەن شۇ بولۇمنىڭ خادىمى كازل فىسبېۋى ئېلىپ باردى.

مەشغۇلات «توقۇنۇشلارنى يورۇتۇش» ماۋزۇسى ئاستىدا ئۆتكۈزۈلدى.

خەلقئارادىكى بۇ مەشھۇر ژۇرنالىستلارنىڭ تەكىتلىشىچە، مىللەت ئەھۋالىنى، دەردىنى يەتكۈزىدىغان ئەڭ ئۈنۈملۈك، ئەڭ ئوتكۈر ۋاستە مەتبۇئاتتۇر. شۇڭلاشقا ئۆز ۋەتىنىنىڭ غېمىنى يەيدىغان، خەلقىنىڭ ئارزۇ-ئارمانلىرىنى دۇنيا جامائەتچىلىكىگە يەتكۈزۈشنى خالايدىغان ھەر قانداق كىشى ۋە رەھبەر ئالدى بىلەن جاھاندىكى تەسىرلىك ھەقىقەتنى ئېيتالايدىغان ئاگېنتلىقلار بىلەن ئالاقە قىلىشى ۋە ئۇلارنىڭ ۋەكىللىرىگە ئەھۋالنى ئىخچام، ئارتۇقچە داۋراڭ-كۆپتۈرمىلەرسىز ئەينەن يەتكۈزۈشنى بىلىشى كېرەك. فاكتلارغا ئاساسلانمىغان ھەر قانداق ئەخبارات شۇ مىللەتنىڭ مەنپەئەتى ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى زىيىنى ئۈچۈن خىزمەت قىلىشى مۇمكىن. چۈنكى بۈگۈنكى دۇنيا قانچىلىك مۇرەككەپ بولمىسۇن، پەقەت شۇ مۇرەككەپلىكلەر ئىچىدىن ھەقىقەتنى ۋە خاراكتېرلىق ئەمەلىي ئەھۋاللارنى تاللاپ ئېلىپ دۇنيا خەلقىگە يەتكۈزەلىگەندىلا ئۇ مىللەتكە نىسبەتەن دىققەت ئېتىۋار بولۇش ۋە ھېسداشلىق قىلىش تۇيغۇسى پەيدا بولۇشى مۇمكىن.

مەتبۇئات ھەر قانداق مەملىكەتتىكى ئەھۋاللارنى، ۋاقىئە-ھادىسىلەرنى توغرا يورۇتۇش ئۈچۈن ئالدى بىلەن مەتبۇئاتنىڭ ئۆزى ھۆكۈمەتكە قارشى بولماسلىقى، ئۆزىنى ئادەملەردىن ژۇقۇرى تۇتماسلىقى، خەلق ئىشەنچىسىدىن ئايرىلىپ قالماسلىقى كېرەك.

ئادەتتە بىز شەرقىي تۈركىستان داۋاسىنى خەلقئارا سەھنىگە چىقالمايۋاتقانلىقى توغرىلىق زارلىنىپ سوزلەيمىز. بۇنىڭغا كىم ئەيىپلىك؟ شۇنى كېسىپ ئېيتىش مۇمكىنكى، بىرىنچى نۆۋەتتە ئۆزىمىز، يەنى شەرقىي تۈركىستان داۋاگەرلىرى ئەيىپلىكمىز. بۇنىڭ ئۈچۈن قانداق قىلىش كېرەك؟ مەتبۇئات گرۇپپىسىدىكى مەشغۇلاتلاردا مەن مانا موشۇ سوئالىمغا جاۋاپ ئالدىم.

ئالدى بىلەن بىز ئۆزىمىز ئىستىقامەت قىلىۋاتقان يەردە دۇنيادىكى چوڭ-چوڭ ئاگېنتلىقلار ۋەكىللىرىنىڭ بارلىقىنى ۋە قەيەردە پائالىيەت ئېلىپ بارىدىغانلىقىنى ئېنىق بىلىپ، ئۇلار بىلەن سوزلىشىشىمىز، تىل تېپىشىمىز، ئۆز ئارا چۈشىنىش ھاسىل قىلىشىمىز كېرەك. مۇنداق سوھبەتلەردىمۇ «شەرقىي تۈركىستاندا خەلقىمىز ئۇنداق دەرت تارتىۋاتىدۇ، مۇنداق خورلىنىۋاتىدۇ» دەپ يالىڭاچ ۋاقىراش بىلەن ئەمەس، بەلكى ئاھايىتى سىلىق-سىپايىلىق بىلەن ئەھۋالنى ھۆججەتلەر ئاساسىدا سوھبەتلىشىمىزغا چۈشەندۈرەلىشىمىز، ئۇنىڭ ھېسداشلىقىغا ئېگە بولۇشىمىز كېرەك ئېكەن.

بۈگۈنكى دۇنيانىڭ مەنپەئەتلەر دۇنياسى ئېكەنلىكىنى ئۇنتۇپ قالماسلىق بولىدېكەن. شۇڭلاشقا چەت ئەل مەتبۇئاتىنى شەرقىي تۈركىستان مەسىلىسىگە جەلىپ قىلىشتا ژۇرنالىستلارنى مەنپەئەتدار قىلىش، ئۇلارنى ئۆزىمىزنىڭ مەسىلىمىزگە جەلىپ قىلىدىغان ۋاستىلارنى ئىزدەش زورۇردۇر.

دىپلوماتىيە ۋە كۈچ قوللىنىشقا قارشى تۇرۇش ماۋزۇسى ئاستىدا مەشغۇلات ئۆتكەن گرۇپپىلاردىمۇ دەل مانا موشۇ ئىستىقلالىيەت ئۈچۈن، ئىنسان ھوقۇقى ئۈچۈن ئۇلۇغلۇق كۆرەش قىلىشتا دىپلوماتىك ۋاستىلەردىن، كۈچ ئىشلىتىشكە قارشى بولغان يوللاردىن قانداق پايدىلىنىش ھەققىدە كەڭ مۇزاكىرە ۋە مۇھاكىمىلەر بولۇپ ئوتتى. بەزىدە قوراللىق كۈچ بىلەن ھەل قىلالمىغان مەسىلىلەرنى ئەقىل-پاراسەتكە تايانغان دىپلوماتىيە بىلەن ھەل قىلىش ئىنسانىيەت تارىخىدا كۆپ قېتىم ئىسپاتلانغان ھەقىقەت، شۇنداق ئېكەن، بۈگۈنكى ئىنسانىيەتنى قىرغىنچى قوراللارنىڭ ئامبىرىغا ئايلانغان دۇنيادا كۈچ ئىشلىتىشتىن تۇرۇپ ھۆكۈمەتلەر ئارا دىپلوماتىيە ۋە خەلق دىپلوماتىيەسىدىن پايدىلىنىپ، ھەر قانداق ئىشنى بىر تەرەپ قىلىش مۇمكىن. بۇ يەردە، ئەلۋەتتە داۋاگەر بىلەن ئوتتۇرىدىكى كىشىلەرنىڭ ئۆز ئارا مۇناسىۋىتى مۇھىم رول ئوينايدۇ. دۇنيانىڭ ھەممە يېرىدىن مۇھىم مەسىلىلەرنى ھەل قىلالايدىغان كىشىلەر بىلەن ئالىملار، سىياسەتچىلەر، ژۇرنالىستلار، دىپلوماتلار ۋە باشقىلار بىلەن ئۆز ئارا چۈشىنىش ئاساسىدا سەممىي مۇناسىۋەتلەرنى ئورناتماي تۇرۇپ، بىر خەلقنىڭ ياكى بىر ئەلنىڭ ئەھۋالىنى ئۆزگىلەرگە چۈشەندۈرۈش ۋە ئەكس سادا پەيدا قىلىش مۇمكىن ئەمەس. باش ئاسسامبلېيەدە مانا بۇ توغرىلىق كەڭ دائىرىدە پاراڭ بولدى. دۇنيانىڭ توقۇنۇشلار، قان تۆكۈشلەر بىلەن ئېغىر نەپەس ئېلىۋاتقانلىقىنى ھەممىمىز بىلىمىز. بەزىدە توقۇنۇشلار يۈز بېرىشتىن ئاۋال ئۇنىڭ ئالدىنى ئالالماي، قان تۆكۈلگەندىن كېيىن ئۇنىڭغا بارلىق دىققەت-ئېتىۋارنى ئاغدۇرۇش سەلبىي ئادەتكە ئايلانغان.

باش ئاسسامبلېيەنىڭ يانۋاردىكى مەجلىسى تەشكىلاتنىڭ رەھبىرى ئورۇنلىرىنى قايتىدىن سايلاش ۋە يېڭى ئەزالارنى قوبۇل قىلىش مەسىلىلىرىگە بېغىشلىنىپ يېپىق ھالدا ئوتتى. يەنى بىرىنچى ۋە ئىككىنچى كۈنلىرى باش ئاسسامبلېيە مەجلىسىگە ئورغۇنلىغان مەملىكەتلەرنىڭ دىپلوماتىك ۋەكىللىرى، دۇنيا مەتبۇئاتى ئاگېنتلىقلىرىنىڭ خادىملىرى ئىشتىراك قىلغان بولسا، كېيىنكى مەجلىسكە ئۇلار قاتناشتۇرۇلمىدى. ژىغىننى ۋەمتنىڭ رەئىسى ئەركىن ئالپتېكىن، ئۇنىڭ مۇئاۋىنى جون جاناپلىرى نۆۋەت بىلەن ئېلىپ باردى.

دېموكراتىك ۋە كەڭ مۇلاھىزىلىك ئاساستا ئوتكەن سايلام نەتىجىسىدە شەرقىي تۈركىستانلىق ئۇيغۇر موجاھىدى ئەركىن ئەيسا ئوغلى ئالپتېكىن يەنە بىر مۇددەتكە ۋەمتنىڭ رەئىسى بولۇپ سايلاندى، ئۇنىڭ ئورۇنباسارلىرى بولۇپ ئامېرىكىلىق ئاسسۇرىي مىللىتىنىڭ ۋەكىلى سابىق سېناتور جون مىمرېل، گاۋاي ئاراللىرىدىكى يەرلىك خەلقلەر تەشكىلاتىنىڭ رەئىسى مېلى تروسك باش كاتىپ بولۇپ دوكتور مايكىل فان ۋالت سايلاندى. ئىجرائىي كومىتېت ئەزالىرى 12 كىشىدىن تەركىپ تاپتى.

شۇنداق قىلىپ، ۋاكالەتسىز مىللەتلەر تەشكىلاتى 4-باش ئاسسامبلېيەسى يېڭى رەھبەرلىك تەركىۋىنى سايلاۋالغاندىن كېيىن ئۆز ئىشىنى جىددىي ۋە ئىرىشچانلىق بىلەن داۋاملاشتۇردى.

23-يانۋار ئەتىگەندىن باشلاپ داۋام قىلىنغان باش ئاسسامبلېيە مەجلىسىنى نىدېرلاندىيە سابىق تاشقى ئىشلار مىنىستىرى پروفېسسور پ. كويمانس ئاچتى. بۈگۈنكى مەجلىسنىڭ ماۋزۇسى «خەلقلەر، ئادەملەر ۋە ئازسانلىقلارنىڭ ۋەمتغا شۇنداقلا باشقا خەلقئارا تەشكىلاتلار بىلەن دۆلەتلەرگە چىقىش ئىمكانىيىتى ئۇلارنىڭ مەنپەئەتى ئۇلارنىڭ مەنپەئىتىگە مۇناسىۋەتلىك مەسىلىلەرنى مۇزاكىرە قىلىشقا، قارار چىقىرىشقا قاتنىشىش ئىمكانىيىتى، ۋەمت ۋە باشقا تەشكىلاتلاردا ھەمدۆلەتلەردە دۆلەتكە تەئەللۇق بولمىغان تەشكىلاتلار بىلەن ئادەملەر توپىنىڭ قاتنىشىشى بىلەن ئالاش تارتىشتىكى زىددىيەتلىك مەسىلىلەرنى ھەل قىلىش ستاندارتلىرىدىن پايدىلىنىش، ھازىر موجۇت بولغان بېرەت لى ئۆز ئىچىگە ئالغان خەلقئارا تارماقلاردا دۆلەتكە تەئەللۇق بولمىغان تەشكىلاتلارنىڭ قاتنىشىشى ئىمكانىيەتلىرى توقۇنۇشلارنىڭ ئالدىنى ئېلىش يوللىرى ۋە مېخانىزمىدىكى سىياسىي ئۇسۇللارنىڭ كامچىلىقلىرىدىن ئىبارەت بولدى.

كورۇپ تۇرۇپتىمىزكى مۇنداق كەڭ كولەملىك سىياسىي ۋە ئىلمىي روھتىكى ماۋزۇ بىز شەرقىي تۈركىستانلىقلار ئۈچۈن كۆپ يېڭىلىقلارنى بەردى. كۈن داۋامىدا سوزگە چىققان سىياسىئونلار، ئالىملار، دۆلەت جەمىيەت ئەرباپلىرى «ئايالارنىڭ توقۇنۇشلارنىڭ ئالدىنى ئېلىشتا ئوينايدىغان رولى» مەتبۇئاتنىڭ توقۇنۇشلۇق ۋەزىيەتتە ئوينايدىغان رولى ۋە جاۋاپكارلىقى ھەققىدە كەڭ توختالدى، ئامېرىكىلىق ئالىم ئى. مارتېنسوننىڭ تاھىرى، دوكتور ئا. ۋائارتىس ۋە س. روي، دوكتور ج. ۋېر پلوگ ئا. كادېۋ ۋە باشقا ئاتىقلار ئۆز سوزلىرىدە بۈگۈنكى دۇنيانىڭ خىلمۇ-خىل رېگىونلىرىدىكى توقۇنۇشلار توغرىلىق كەڭ توختالدى. ھىندىستان پارلامېنتىنىڭ ئەزاسى دوكتور م.ل.سوندخى، تىبەت بىلەن شەرقىي تۈركىستان مەسىلىسىنى ئالاھىدە تىلغا ئالدى. ئۇ بەزى بىر دۆلەتلەرنى شەرقىي تۈركىستان مەسىلىسىنىڭ ئىنتايىن مۇھىم ۋە چوڭ مەسىلە ئېكەنلىكىنى چۈشىنىپ تۇرۇپمۇ مەزكۇر رېگىون توغرىلۇق سۈكۈت ساقلاۋاتقانلىقىنى دۇنيانىڭ ئېمىشكىدۇ بۇ مەسىلىگە دىققەت بولمەيۋاتقانلىقىنى تەكىتلەپ، شەرقىي تۈركىستان خەلقى، باتۇر خەلق، بىراق بۇ دىياردىكى توقۇنۇش تېخىچە ھەل قىلىنمايۋاتىدۇ. بىز ئۇلارنىڭ سوزىنى قولاقتا تۇتۇشىمىز كېرەك. بۇ مەسىلىگە دۇنيانىڭ دىققىتىنى جەلىپ قىلىشىمىز كېرەك. ئۇنداق بولمايدېكەن، ئاۋغانىستان ۋاقەسىنىڭ تەكرارلانماسلىقىغا ھېچ كىم كاپالەت قىلالمايدۇ» دېدى.

شۇنىڭدىن كېيىن ئۇيغۇرلارنىڭ دۆلەتلەر ئارا ئىتتىپاقىنىڭ پرېزىدېنتى قەھرىمان غوجامبەردىيېۋ سوز ئېلىپ، شەرقىي تۈركىستان مەسىلىسىگە باش ئاسسامبلېيە قاتناشقۇچىلىرى ۋە پۈتكۈل دۇنيانىڭ دىققەت بولۇشىنىڭ زۆرۈرلىگىنى تەكىتلىدى.

بۇ كۈنگى ژىغىنغا ۋاكالەتسىز مىللەتلەر تەشكىلاتىنىڭ خەلقئارادا مۇھىم مەسىلىلەرنى ھەل قىلىشتا چوڭ رول ئويناۋاتقانلىقى، ھەتتا بەزى مەسىلىلەر توغرىلىق بەس-مۇنازىرىلەرنى ھەل قىلىشتا بىرلەشكەن مىللەتلەر تەشكىلاتىنىڭ ۋەمتغا ياردەم سوراپ مۇراجەت قىلىدىغانلىقى، شۇنىڭغا قارىماي، ياۋروپا بىخەتەرلىگى ۋە ھەمكارلىقى تەشكىلاتىغا ئوخشاش بەزى بىر تەشكىلاتلارنىڭ ۋاكالەتسىز مىللەتلەر تەشكىلاتى مەسىلىسى بىلەن شۇغۇللانمايۋاتقانلىقى قەيت قىلىندى.

باش ئاسسامبلېيە ئىشىغا قاتناشقان بەزى بىر مىللەتلەرنىڭ ۋەكىللىرى ئۆز مۇستەقىللىقىنى قولغا ئېلىش ئۈچۈن ھەر بىر خەلقنىڭ مەلۇم تەييارلىق باسقۇچىنى بېشىدىن ئوتكۈزۈشى زورۇرلىگىنى تىلغا ئالدى. مەسىلەن ئالبانىيەدىكى گېرىكلارنىڭ ۋەكىلى، لاتۋىيە، لىتۋا، ئېستونىيەلەر مۇستەقىللىق ئالدى. چۈنكى ئۇلار بۇنىڭغا بىر ئىككى ئەۋلات تەييارلاندى. ھېچ قانداق قان توكۈشسىز قولغا كەلگەن ئىستىقلالىيەت ئەگەر ياخشى تەييارلىق بولمىغاندا قولغا كەلمەس ئىدى» دەپ ئالاھىدە ئەسكەرتتى.

ۋاكالەتسىز مىللەتلەر تەشكىلاتىنىڭ قۇرۇلۇشى بىرلەشكەن مىللەتلەر تەشكىلاتىنىڭ بۇ تەشكىلاتتا ئورنى يوق خەلقلەرگىمۇ دىققەت ئېتىۋار بولۇشىغا سەۋەپچى بولدى. ھازىر بېرەتدا ئازسانلىقلار ھوقۇقىنى قوغداش كومىسسىياسى قۇرۇلۇپ، 28 تۈپتىن ئىبارەت بۇ كومىسسىيە تۇرلۇك سىناق ئىشلىرىنى ئېلىپ بارماقتا. بېرەتدىكى ئىنسان ھوقۇقى كومىسسىياسى بىلەن ئاز سانلىقلار ھوقۇقىنى قوغداش كومىسسىيەسىنىڭ بىر-بىرىدىن پەرقى ئالدى بىلەن شۇنىڭدىن ئىبارەتكى،

(ئاخىرى 6-بەتتە).

ۋاكالەتسىز مىللەتلەر تەشكىلاتى ۋە شەرقىي تۈركىستان مەسىلىسى

ئىنسان ھوقۇقى كومىسسىيەسى شەخسلەردىن ئەمەس، بەلكى دۆلەتلەردىن تەركىپ تاپقان. ئاز سانلىقلار ھوقۇقىنى قوغداش كومىسسىيەسى مەلۇم مىللەتكە ۋاكالەتلىك قىلىدىغان كونكرېت شەخسلەردىن تەركىپ تاپقان.

بۇ كۈنكى يىغىندا دالايلاما ھۆكۈمىتىنىڭ

تاشقى ئىشلار مىنىستىرى تەنزۈڭ ئېتۈڭ يە

نە بىر قېتىم سۆزگە چىقتى، ئىستىقلالىيەت ئۈچۈن كۆرەشكە دۇنيا خەلقىنى، شۇنداقلا ئايالlarnı جەلپ قىلىشنىڭ زۆرۈرلىكىنى، ياۋروپادىكى ئۆزگىرىشلەرنى ئۆگىنىش كېرەكلىكىنى ئىمكانىيەتلىرىمىزگە رېئال قاراپ، مەسىلەرگە توغرا باھا بېرىش زۆرۈرلىكىنى تەكىتلىدى. «بىز مەسىلە ئەمەس بەلكى قارارنىڭ بىر قىسمى، بىزگە خەلقئارا ئامنېستىيە ئوخشاش تەشكىلاتلار چوڭ مەدەت» دېدى ئۇ سۆزىنىڭ ئاخىرىدا، بۈگۈنكى يىغىن ھازىرغىچە ئۆزگىلەر ئىشغالىيىتى ئاستىدا ياشاۋاتقان خەلقلەرنىڭ دېموكراتىك، سىياسىي يول بىلەن كۈرەش قىلىشقا قايىل ئىكەنلىكىنى، ئۇلارنىڭ سىياسىي ئىختىدارىنىڭ شۇ دەرىجىگە يەتكەنلىكىنى كۆرسەتتى.

يىغىندا سۆزلىگەن ئەركىن ئالپتېكىن ھىندونېزىيەدىن ئامېرىكىغىچە بولغان ئارىلىقتا ئىستىقامەت قىلىۋاتقان خەلقلەرنىڭ ئېغىر ئەھۋالىنى بىر-بىرىگە مۇناسىۋەتلىك ھالدا قاراپ، ئاسارەتتىكى مىللەتلەرنىڭ ئۆز ئارا چۈشىنىش، ياردەم بېرىش روھىدا ھايات كەچۈرۈشىنىڭ زۆرۈرلىكىنى قەيت قىلىش بىلەن بىللە شەرقىي تۈركىستان مەسىلىسىگىمۇ دۇنيانىڭ خۇددى تىبەت مەسىلىسىگە ئوخشاش مۇناسىۋەتتە بولۇشى كېرەكلىكىنى، ئۇ يەردە ئەھۋال ئىنتايىن ئېغىر ئىكەنلىكىنى يەنە بىر قېتىم تىلغا ئالدى.

شۇ كۈنى كەچقۇرۇنلۇغى گاناگانىڭ بۇر گومىسترى (شەھەر باشلىقى) خاۋېرمان باش ئاسسامبلېيە ئىشتىراكچىلىرى شەرپىگە چوڭ زىياپەت بەردى.

24-يانۋار كۈنى باش ئاسسامبلېيە ئۆز ئىشىنى «تۇقۇنۇشلار ۋە بېت، تۇقۇنۇشلار ۋە ۋەت، تۇقۇنۇشلار ۋە تىجارەت، تۇقۇنۇشلار ۋە مەتبۇئات» دەپ ئاتىلىدىغان تۆرت گۇرۇپپىدا داۋاملاشتۇردى.

25-26-يانۋار كۈنلىرى دۇنيانىڭ ھەر قايسى جايلىرىدىكى ئىستىقلالىيەتتىن مەھرۇم بولۇپ كېلىۋاتقان ئەللەرنىڭ ئەھۋالى توغرىلىق قارارلارنى مۇزاكىرە قىلىپ، قوبۇل قىلىش ئىشى ژۈرگۈزۈلدى. ئوتۇلغان قارارلارنىڭ ئىچىدە، مەن شەرقىي تۈركىستان توغرىلىق قارارنى ئالاھىدە كۆرسىتىپ ئۆتمەكچىمەن. ئۇنىڭ تېكىستى تۆۋەندىكىچە:

ۋەت تۆرتىنچى باش ئاسسامبلېيەسىنىڭ شەرقىي تۈركىستان بويىچە قارارى

شەرقىي تۈركىستاننى خىتاي مەمۇرىيىتىنىڭ خىتايدىن كۆچمەنلەرنى يۆتكەپ چىقىش يولى بىلەن خىتاي ئۆلكىسىگە ئايلاندۇرۇشقا كۆچەپ ھەرىكەت قىلىۋاتقانلىقىنى، بۇ دىياردىكى يەرلىك خەلقلەرنىڭ ئالاھىدىلىكلىرىنى ۋە دىنىنى يوقىتىشقا ئۇرۇنۇۋاتقانلىقىنى نەزەردە تۇتىدۇ.

خىتاي كوممۇنىستىك ھاكىمىيەت ئورۇنلىرىنىڭ ئىنسان ھوقۇقىغا زىت كېلىدىغان تۇغۇتنى چەكلەش سىياسىتىنى يولغا قويۇپ، شەرقىي تۈركىستان يەرلىك خەلقلىرىنىڭ سانىنى ئازايتىۋاتقانلىقىنى دىققەت ئېتىۋاردا تۇرىدۇ.

شەرقىي تۈركىستاننىڭ لوبنۇر پولىگونىدا ئەمەلگە ئاشۇرۇۋاتقان يادرو سىناقلىرى پەقەت ئىنسانلار ھاياتىغا خۇۋۇپ تۇغدۇرۇپ قالماستىن، بەلكى شۇنىڭ بىلەن بىللە ئەتراپ مۇھىتنى بۇلغاۋاتقانلىقىنى ئەسكەرتىدۇ.

بۇ يەردە ئىنسان ھوقۇقىنىڭ باش-باشتاقلىق بىلەن سىستېمىلىق ھالدا بۇزۇلۇۋاتقانلىقى ھەققىدە داۋاملىق مەلۇماتلار كېلىۋاتقانلىقىنى ئەسكەرتىدۇ.

يۇقۇرقىلارغا ئاساسلىنىپ، ۋەت 4- باش ئاسسامبلېيەسى:

1. خىتاي خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ شەرقىي تۈركىستاننى ئىشغال قىلىشىنى داۋاملاشتۇرۇۋاتقانلىقىنى ئەيىپلەيدۇ.

2. خىتاي خەلق جۇمھۇرىيىتىنى شەرقىي تۈركىستان خەلقلىرىنىڭ ئۆز تەغدىرىنى ئۆزى بەلگۈلەش ھوقۇقىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان ئىنسان ھوقۇقى ۋە ئازادلىق ھوقۇقىنى ھۆرمەت قىلىشقا چاقىرىدۇ.

3. خىتاي ھۆكۈمىتىدىن خەنسۇلارنى شەرقىي تۈركىستانغا كۆچۈرۈپ چىقىش، تۇغۇتنى چەكلەش سىياسىتىنى توختىتىشقا، يادرو سىناقلىرىنى توختىتىشقا چاقىرىدۇ.

4. ۋەت باش كاتىۋىدىن مۇمكىن قەدەر چاپسانراق رەسمىي ۋە ياكى غەيرىي-رەسمىي يول بىلەن شەرقىي تۈركىستاندىكى ئىنسان ھوقۇقى يۈزىسىدىن كومىسسىيە ئەۋەتىپ فاكتلارنى باش ئاسسامبلېيەگە قويۇشنى ئىلتىماس قىلىدۇ.

كۆرۈپ تۇرۇپتىمىزكى، مەزكۇر قارارىدا ۋەتىنىمىزنىڭ ۋە خەلقىمىزنىڭ بۈگۈنكى ئەھۋالى ئىنچام مەدەنىي ۋە خەلقئارا قانۇن نورمىلىرىغا مۇۋاپىق بايان قىلىنغان.

مېنىڭ بىلىشىمچە، خەلقئارا چوڭ تەشكىلاتلاردا شەرقىي تۈركىستان مەسىلىسىنىڭ مۇنداق مۇپەسسەل ھالدا قويۇلۇشى تۇنجا قېتىم بولۇۋاتىدۇ. شۇڭلاشقا بۇنى شەرقىي تۈركىستان مۇستەقىللىكى داۋاسى يولىدا يۈز بەرگەن بۇرۇلۇش دەپ ھېساپلاش مۇمكىن.

ۋەت نىڭ 4- باش ئاسسامبلېيەسىدە شەرقىي تۈركىستان مەسىلىسى قايسى دەرىجىدە قويۇلدى، ئۇنىڭدا شەرقىي تۈركىستان ۋەكىللىرىنىڭ ئوينىغان رولى قانداق بولدى؟ باش ئاسسامبلېيەدە قويۇلغان بۇ مەسىلەرنىڭ خەلقئارادا تەسىرى قانچىلىك بولىدۇ؟ دېگەنگە ئوخشاش سوئاللارنىڭ كۆپچىلىكنى ئويلاندۇرماسلىقى مۇمكىن ئەمەس.

شۇنى مۇئەييەنلەشتۈرۈپ ئېيتىش مۇمكىنكى، بۇ قېتىمقى باش ئاسسامبلېيەدە ئەڭ چوڭ ۋاكالەتسىز مىللەتنىڭ ئەڭ كۆپ ۋەكىللىرى شەرقىي تۈركىستانلىقلار بولدى. ئۇنىڭغا دۇنيانىڭ ھەر قايسى جايلىرىدىن 14 ۋە

كىل قاتناشتى. گەپ ساندىلا ئەمەس، بىزنىڭ ئورنىمىز ھەم ئەسىسچىلەرنىڭ بىرى سۈپىتىدە، ھەم چوڭ مىللەت ۋەكىلى سۈپىتىدە ئالاھىدە بولدى. شۇڭلاشقا ئىنتايىن جىددىي ۋە ئىشچانلىق كەيپىياتتا ئۆتكەن ئالتە كۈنلۈك يىغىن جەريانىدا شەرقىي تۈركىستان تۇغرىلىق پاراڭ بولمىغان بىر كۈنمۇ بولمىدى. بۇ، ئەلۋەتتە، پەقەت شەرقىي تۈركىستانلىقلارنىڭ ھازىرقى دۆلىتى يوق مىللەتلەر ئارىسىدىكى ئورنىنىڭ كىچىك ئەمەسلىكىنىلا ئىسپاتلاپ قويماستىن، بەلكى شەرقىي تۈركىستان مەسىلىسىنىڭ مۇھىملىقىنىمۇ كۆرسىتىدۇ.

ئەندى تىبەت مەسىلىسى بىلەن شەرقىي تۈركىستان مەسىلىسىنى سېلىشتۇرۇپ كۆرگىنىمىزدە، پەرىق كىچىك ئەمەس. چۈنكى شەرقىي تۈركىستان مەسىلىسى تىبەت مەسىلىسىگە قارىغاندا، ئاز دېگەندە ئوتتۇز ژىل كېيىن خەلقئارا سەھنىگە چىقتى. بىراق بۈگۈنكى دۇنيا ۋەزىيىتى ھېچ كىم كۈتمىگەن تەسادىپلار بىلەن تولغان شارائىت ئاستىدا ھەقىقىي مۇجاھىدلار بارلىق قۇدرىتىنى سەرپ قىلسا ۋە مۇۋاپىق يولنى تاپالىسا، شەرقىي تۈركىستان مەسىلىسى ناھايىتى تېز ئارىدا خەلقئارادا تىبەت مەسىلىسىگە

باراۋەرلىشىشىنى ئىنكار قىلىش مۇمكىن ئەمەس. دېمەك، كۆپ نەرسە ئەندى ۋەتەن داۋاسىنى قىلىۋاتقان كىشىلەرنىڭ چوڭ ماتانەت، ئەقىل-پاراسەت، ئىجتىھات ۋە قەتئىيلىك بىلەن بۇ مەسىلىنى ئوتتۇرىغا قويۇشىدا.

مېنىڭچە، شەرقىي تۈركىستان ئىستىقلالىيىتى ھەر قانداق تېررورىزىم بىلەن ئېلىپ بېرىلمايدۇ. ئۇ بۈيۈك مەخسەت ئىستىقلالىيەتنى شەرەپلىك نىشان قىلغان ھالدا خەلقئارا قانۇنلارغا بوي سۇنۇش، دېموكراتىك پرىنسىپلارنى قەتئىي قوللاش ئارقىلىق پۈتكۈل دۇنيادىكى ئىلغار جامائەتچىلىكنىڭ، ھىسداش خەلقلەرنىڭ ۋە دۆلەتلەرنىڭ قوللاپ-قۇۋۋەتلىشىنى قولغا كەلتۈرۈش ئارقىلىق ئەمەلگە ئېشىش مۇمكىن. بۇنىڭ ئۈچۈن بىز بىر بىرىمىزگە دەرت ئېيتىشنى قويۇپ، خەلقىمىزنىڭ ئۈمۈمىي دەردىنى ئالدى بىلەن ئۆزىمىز ئىستىقامەت قىلىۋاتقان يەردىكى خەلقلەرگە، ئۇنىڭدىن كېيىن دۇنيا جامائەتچىلىكىگە يەتكۈزۈشىمىز، بۇنىڭدا ھەر قانداق كوپتۇرمىچىلىككە، مۇبالىغىغا، يالغانچىلىققا يول قويماسلىقىمىز كېرەك.

خۇددى تىبەتلىكلەرگە ئوخشاش، ھەر خىل رېگىئونلاردا، چوڭ دۆلەتلەردە شەرقىي تۈركىستان مەسىلىسىنى داۋاملىق ئوتتۇرىغا قويۇپ تۇرىدىغان شتاتلىق ۋەكىللەرنى تۇتۇش زۆرۈر، ئەلۋەتتە. بۇنىڭ ئۈچۈن ژۇرنىكدە ۋەتەنپەرۋەرلىك ئوتى بار، چەت ئەل تىللىرىنى بىلىدىغان بىلىملىك ياشلار كېرەك. ئۇلارنى شەرقىي تۈركىستان توغرىلىق ئەڭ يېڭى فاكت، ھۆججەتلەر بىلەن تەمىنلەپ تۇرۇش ھەممىمىزنىڭ ئورتاق ئىشىغا ئايلانمىغى زۆرۈر. موشۇ ئىش قىلىنغاندىلا ۋەتەن داۋاسى ئاندا-ساندا ئېچىلىدىغان يىغىنلار رامكىسىدىن چىقىپ، تۇراقلىق داۋاغا ئايلىنىدۇ.

مەلۇمكى، ئەينە شۇنداق شتاپ كۈزىتىش ئورۇنلارنى ئېچىشقىمۇ، ئۇ يەرلەردە ۋەكىللەرنى تۇتۇشقىمۇ ئىختىسات كېرەك. ھەتتا شەرقىي تۈركىستانغا ئۇ يەردىكى ئىنسان ھوقۇقىنىڭ دەپسەندە قىلىنىۋاتقانلىقىنى بىلىپ كېلىش ئۈچۈن كومىسسىيە ياكى مۇخبىر ئەۋەتىشكىمۇ بارلىق ئىختىساتنى بىز يەنى داۋاگەرلەر بېرىشىمىز كېرەك ئىكەن. ناھايىتى چوڭ ئىختىسات ئاساسىنى تەييارلىماي تۇرۇپ، قىلىنغان ھەرىكەتلەر قۇرۇق ھەرىكەت بولۇپ قالىدۇ. شۇڭلاشقا بىز بارلىق ۋەتەنداشلار ئۆز ئىختىسادىمىزنى بىر ئۇمۇمىي فوندقا توپلاشقا چاقىرغان بولار ئېدۇق. مۇنداق فوندنىڭ قۇرۇلۇشى مۇددا ئىستىقامەت قىلىۋاتقان يەرلىرىمىزنى چەت ئەللەردە ئوقۇتۇش ئۈچۈن، بەزى بىر مۇستەقىل گېزىت-ژۇرناللارنى، كىتاپلارنى نەشر قىلىشىمىز ئۈچۈنمۇ تەڭداشسىز مەدەت بولغان بولار ئېدى. ئىختىسادىي بىرلىكتەبىي ھالدا بىزنىڭ سىياسىي-ئىجتىمائىي ھوقۇقلىرىمىز ئۈچۈن كۈرەشتىمۇ بىرلىشىشىمىزگە تۈرتكە بولىدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە دۇنيانىڭ ھەممە يېرىگە چېچىلىپ كەتكەن ئۇيغۇر قېرىنداشلىرىمىز بىلەن ئالاقىلارنى مۇستەھكەملەش ئىمكانىيىتى تۇغۇلىدۇ.

بىز گاناگاغا بېرىش ۋە قايتىشىمىزدا تۈركىيەدىكى ئەيسا يۈسۈپ ئالپتېكىن باشچىلىغىدىكى مۇجاھىد ۋەتەنداشلىرىمىز بىلەن ئۇچرىشىپ، سوھبەتلەشتۇق. ئەيسا ئەپەندىمۇ، شەرقىي تۈركىستان ۋەخپىسىنىڭ رەئىسى گېنېرال مۇھەممەت رىزابېكىنمۇ «شەرقىي تۈركىستان»، «شەرقىي تۈركىستان ياشلىرى» گېزىتلىرىنىڭ خادىملىرى ۋە ئاكتىۋىستلىرىمۇ ئۇيغۇرلارنىڭ دۆلەتلەر ئارا ئىتتىپاقىنىڭ شەرقىي تۈركىستان مەسىلىسىنى ھەل قىلىشتىكى يولىنى دۇرۇس تاپىدىغانلىقىنى، بۇ مەسىلىدە كۆز قاراشلارنىڭ ئوخشاش ئىكەنلىكىنى ئىزھار قىلىشتى. پېشقەدەم مۇجاھىد ئەيسا يۈسۈپ ئالپتېكىن ۋەتەن ئىستىقلالىيىتى يولىدا ئېلىپ بارغان ئۇزۇن ژىللىق تېچلىق كۈرەشىدىن يەكۈن چىقىرىپ، مەركىزىي ئاسىيا جۇمھۇرىيەتلەردە ئىستىقامەت قىلىۋاتقان قېرىنداشلىرىغا چوڭ ئۈمۈت باغلايدىغانلىقىنى بىلدۈردى.

تۈركىيەدە گەرچە ئۇيغۇرلار سانى ئاز بولسىمۇ، خېلە ئىشلارنى ئەمەلگە ئاشۇرماقتا. مۇھەممەت رىزا بېكىننىڭ رەھبەرلىگىدىكى ۋەخپى ئۇيغۇر ژىگىت-قىزلىرىنى ئالىي مەكتەپلەرگە ئورۇنلاشتۇرۇشقا ئالاھىدە كۈچ چىقارماقتا. ئۇلار ئۇيغۇر، ئىنگلىز، ئەرەپ تىللىرىدا «شەرقىي تۈركىستان ئاۋازى» ژۇرنالىنى نەشر قىلىۋاتقىنىغا خېلە ژىللار بولدى. دېمەك، بىز ئۇمۇمىي ئىشىمىز ئۈچۈن كادىرلارنى تەييارلاشتا، قەرەللىك مەتبۇئات ۋاستىلىرىنى ئۇيۇشتۇرۇشتا بىر-بىرىمىز بىلەن زىچ ھەمكارلىقتا ئىشلىشىمىزنىڭ ئېھتىمۇ زۆرۈر ئىكەنلىكىنى ھىس قىلدۇق. ئەندى گەپ ھازىرغىچە چۈشىنىپ يەتكەن، ھىس قىلغان، تەجرىبە ئالغان ساۋاقلىرىمىزدىن توغرا يەكۈن چىقىرىپ، ئۇلارنى ئەمەلىياتتا ئىشلىتىشىمىزگە باغلىق.

دولقۇن ياسىن،

ئۇيغۇرلارنىڭ دۆلەتلەر ئارا ئىتتىپاقى خەلقئارا مۇناسىۋەتلەر كومىتېتىنىڭ رەئىسى.

جاھان تۇتماق ئۈچۈن ئەرگە ئاڭ كېرەك،
ئەل-يۇرتنى سوراشقا بىلىم ئەڭ كېرەك.

ئۇستاز ئەدىپنى ئەسلىگەندە...

ئۇستازسىز شاگىرت بولمىغاندەك شاگىرتسىز ئۇستاز مۇ بولغان ئەمەس. شاگىرت ئۆزىنىڭ ھاياتىدا ئۇلۇغلاش ئەسىر كورسەتكىنى بىلەن ئۇستازىنى بىر ئۆمۈر ئەخرلەنسىپ يادلىسا، ئۇستاز ئۆز شاگىرتلىرىدىن ئەلگە ئېھتدە ئەجرىنىڭ سىڭگەنلىكىنى كورۇپ، قەلبىدە غۇرۇر سېزىدۇ.

شائىر تاجىدىن قادىرىي نامى ئاتالغاندا، ئۇنى بىلىدىغانلار كوز ئالدىدا ئېسىل ئىنسانى خىسلەتلەرگە ئىگە، مۇستەھكەم ئىرادىلىك، ۋىجدانلىق پاك گوزەل ئادەم نامايەن بولىدۇ. ئىسمى قەلبىمدە مەڭگۈ پارلاپ تۇرىدىغان بۇ ئىنسان مەن ئۈچۈن ھەم مەكتەپتە كوپ يىللار بىلىم بەرگەن، ھەم ئەدەبىياتقا ئۇلىجا ھەۋەس ئويغاتقان، شېرىپىكتە مېھىر-مۇھەببەت بىلەن ئېلىپ كىرگەن ئۇستاز ھېسابلىنىدۇ. «دۇنيادا ئىلىم-بىلىمدەك ئۆگەنمەس بايلىق يوق، ئۇنى ئۆگىنىشقا ئۈگەن» دەپ ئەلىم بەرگەن، دەسلەپكى مەشىق شېئىرلىرىمنى تەھرىرلىگۈچى مەتبۇئاتقا بىرىنچى يوروق كورگەن ئىجادىمغا ئوزىدەك قىن-قىنىغا پاتماي خوشال بولغان مۇرەببىيىمنى چىن ئۇستازىم دېمەي، كوڭلۇم ئېچىلامدۇ؟

مەن ئۇستاز ۋە شائىر تاجىدىن قادىرىينى 1950-يىللاردا غۇلجا شەھىرىدىكى ئىلى ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇۋاتقىنىمدا بىلگەنمەن. بەش يىل بىزگە ئەدەبىياتتىن دەرس بەرگەن... دەرستە ئۆمەر مۇھەممەدىي، نۇر ئىسرائىلوۋ، خەمىت ئالىمجان، غاپۇر غۇلام ۋە ماياكوۋسكىيلارنىڭ ئەسەرلىرىنى ئوقۇغاندا، شېئىرلىرىنى يادلىغاندا، ئوقۇغۇچىلار «بىزنىڭ ماياكوۋسكىي» دەپ پەخىرلىنىدىغىنى ھازىرغىچە يادىمدا.

تاجىدىن قادىرىي ئوز شاگىرتلىرىغا دەرسلىك بىلىملەر بېرىش بىلەن چەكلىنىپ قالماي، ئوز كىتابخانىسىنى ئەسەرلەردىنمۇ پايدىلىنىشقا ئىمكانىيەت يارىتىپ بېرەتتى. «شەرىق ھەقىقىتى»، «يېڭى ھايات» ژۇرنالىلىرىنى ۋە ئابدۇللا قادىرىي قەلىمىگە مەنسۇپ «ئوتكەن كۈنلەر»، «مېھرابتىن چايان» رومانلىرىنى، مۇقىمىي، پۇرقەت كىتابلىرى بىلەن سەبىت مۇقانوۋنىڭ «بوتاكوز»، بېردى كېربابايېۋنىڭ «ھەل قىلغۇچى قەدەم» ۋە باشقا ئەدىبىي ئەسەرلەرنى مەرھۇم ئۇستازدىن ئېلىپ ئوقۇغان ئىدۇق.

ئەسلى ئامرات ئائىلدە 1925-يىلى دۇنياغا كەلگەن تاجىدىن قادىرىينىڭ ئاتىسى مۇزدۇزلۇق كەسپى بىلەن شۇغۇللىناتتى. ئۆز نورمۇشىنىڭ ئېغىرچىلىقىغا قارىماي، مەرىپەتسويگۈچى ئاتا تاجىدىننى مەكتەپتە ئوقۇتۇشقا ئالاھىدە كوڭۇل بولگەن. تاجىدىن 1933-يىلدىن 40-يىللارغىچە تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنى تاماملىغان بولسىمۇ ئائىلىسىدىكى قىيىنچىلىق سەۋەبىدىن ئاتىسى كەسپىنى ئۆگىنىپ، موزدۇزلۇق بىلەن دادىسىغا ياردەملىشىدۇ.

جاپاكەش ئۇيغۇر خەلقىنىڭ توككەن قان بەدىلىگە كەلگەن شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلۇپ، مۇدھىش خىتاي باسقۇنچىلىرىدىن خەلقىمىز ئازات بولۇپ، ئوز ئەركىنى قولىغا ئالغان 1945-يىلدىن باشلاپ، مەدەنىي-مائارىپ ئىشلىرى يولغا قويۇلغاندا، غۇلجىدا «تالىيە»، «ئايدۇڭ» باشلانغۇچ مەكتەپلىرى ئېچىلىدۇ. ۋىگىرمە ياشلىق تاجىدىن ئەشۇ مەكتەپلەردە مۇئەللىم بولۇپ ئىشلەپ، ئاندىن 50-يىللاردا ئىلى تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتىۋىگە يوتكىلىپ ئۇستازلىق قىلىدۇ. ئۇنىڭ دەسلەپكى شېئىرلىرى شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتىنى، ئىلى ئىنقىلاۋىنىڭ غەلىبىسىنى كۈيلەش بىلەن مەتبۇئاتتا يوروق كورىدۇ.

1957-يىلى تاجىدىن قادىرىي «ئىلى گېزىتى» تەكلىپ قىلىنىپ، تەھرىرلىك ۋەزىپىسىدە ئىشلەشكە باشلايدۇ. شائىرنىڭ گېزىتكە كېلىشى ئىجادىنىڭ يۈكسىلىشىگە ئىمكانىيەت ھازىرلايدۇ. شۇ يىللاردا «خۇشتىرلى» تەخەللۇسى بىلەن گېزىتلەردە ۋە باشقا مەتبۇئاتلاردا بېسىلغان تاجىدىن قادىرىينىڭ شېئىرلىرى خەلقىنىڭ قەلبىدە ئۈمۈت-ئارزۇ كۈلغانىنى يېقىپ، شائىرغا بولغان سويۈشمەنچىلىكىنى كۈچەيتتى!

قورقما، تىگرىقما، بولسا مۇشەققەت،
ئىزلە ۋسالنى، تاپقىن سائادەت.
دىلبەر، ئويغانساڭ تاڭنى كورسەن،
قاقاھلاپ شۇچاغ تاتلىق كولسەن.
خۇشتىرىي ھەردەم تەڭلىككە ئاشنا،
ئايدەك ھۆسنىڭنى كورمەككە تەشنا.

دېگەن قەلب قەترىلىرى ئارقىلىق كېلەچەكتىن پەقەت ياشلىق، گۈزەللىكنى كۈتۈپ ياشىغان شائىرنىدااسىنى تىڭشايمىز.

تاجىدىن قادىرىينىڭ 1977-يىلى «شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى» تەرىپىدىن يوروق كورگەن «ۋۇرەك سوغىسى» شېئىرلار كىتاۋىنى ئوقۇغاندا، شائىر تىلىنىڭ گۈزەل ۋە ئوتكۇر، مەزمۇنىنىڭ كەڭ ۋە چوڭقۇر، ۋەتەن، خەلق مۇھەببىتى بىلەن يانغان قەلب چەشمىلىرىگە كوزىمىز چۈشىدۇ.

ئورگىلەي ئانا!
مېھرىڭدىن سېنىڭ،
ئۇتقازدىڭ ماڭا ئۇپرىماس قەلەم،
ماڭ، دېدىڭ ئالغا-ئۇلۇق نىشانغا،
شۇڭلاشقا مەغرۇر تاشلىدىم قەدەم.
(«ئارمان» دىن)

جانىدىن ئەزىز كورگىن ئانا ۋە تىنچلىقنى،
گېزى كەلسە ئايىمىغىن جان-تېنىڭنى.
ۋۇرىكىڭدە ئەلگە مېھرىڭ پارلاپ يانسۇن
ئىچىپ ئەجرىڭ شارابىنى ۋۇرەك قانسۇن
(«ئوغلۇمغا» دىن)

قايسى بىر زاماندا، قايسى بىر شائىر ئوز ئارمىنىغا يەتكەن دەيسىز؟ شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ 60-50-يىللاردا مەيدانغا چىققان تالانتلىق ۋەكىللىرىنىڭ بىرى يېرىم ئەسىرلىك قىسقا ھاياتىدا شاتلىقتىن كورە ھەسرەتنى كوپ كورۇپ، مۇدھىش «مەدەنىيەت ئىنقىلاۋىنىڭ قۇربانىغا ئايلاندى. بىگۇناھ شائىر قۇرۇق توھمەتلەر بىلەن ئەيىپلىنىپ، «ئۇچ كەپتەر» دېگەن يەردە ئېغىر ئەمگەك، ئازاپلار بىلەن خورلىنىپ، داۋاسىز ئاغرىققا گىرىپتار بولغان ئىدى...

تاجىدىن قادىرىي ئوزىدەك قولىغا قەلەم ئۇتقان شاگىرتلىرىنىڭ بىر توپى بىلەن 1956-يىلى خوشلىشىپ، ئۇلارنى ئالىي ئوقۇش دەرگاھلىرىغا ئۇزاتقاندا ۋىدالاشقان ئىدىم. تەقدىرنىڭ تەتۈرئايلانغان چەرخى سەۋەبىدىن ئۇستازنى ھايات ۋاختىدا كورەلمىدىم. ئۇ ئانا ۋەتەندە ياتلارنىڭ ئازاۋىنى چەكسە، مەن يات يۇرتلاردا ئانا ۋەتەن جۇدالىقىنىڭ ئازاۋىنى چېكىپ، شائىرنى يادلاپ ياشىدىم. 1987-يىلى زامان ئوزگىرىپ ۋەتەنگە بېرىشقا مۇيەسسەر بولغىنىمدا، دوستلاردىن ئۇستاز شائىرنى سورىدىم. ئۇلار ماڭا، تاجىدىن قادىرىينىڭ بۇندىن ئون يىل ئاۋال يارى-يوقى 52 يېشىدا دۇنيادىن ئوتكەنلىكىنى مەيۈسلىنىپ ھېكايە قىلدى. ۋەتەنداشلارنىڭ سوزلىرىدىن كوزۇمگە ياش تامچىلىرى قوندى. خىيالىمغا «شائىر ئىككى دۇنيا ياشايدۇ...» دېگەن ئىبارە كەلدى.

«ۋۇرەك سوغىسى» - تاجىدىن قادىرىي ئىجادىنىڭ پەقەت بىر قىسمى خالاس. شائىرنىڭ مەتبۇئاتتا ئېلان قىلىنغان ۋە قىلىنمىغان شېرىي ئەسەرلىرى بولىشى سوزسىز. ئەينە شۇلارنى خەلق ئاممىسىغا ئۇئۇشتۇرۇش ئارقىلىق ت. قادىرىي ئىجادىنىڭ قىرسىرلىرىنى يەنىمۇ ئېچىش، بىز شاگىرتلىرىنىڭ بورچى دەپ بىلىمەن.

مومىنجان ھەمرا،
قازاقىستان يازغۇچىلار ئىتتىپاقىنىڭ ئەزاسى.

تاجىدىن قادىرىي
«ۋۇرەك سوغىسى» كىتاۋىدىن

دىلبەر كۈلسەن

مۇڭلانما، ۋىغلىما جانىجان دىلبەر،
ھالىڭدىن مەن سېنىڭ ئاڭلىدىم خەۋەر.
زالىملار كۈلپەتلەر ساپتۇ بېشىڭغا،
زەھەرلەر قېتىپتۇ يېگەن ئېشىڭغا
تامچىلاپ ياشلار قارا كوزۇڭدىن،
پۇغان ئورلەيدۇ مۇڭلۇق سوزۇڭدىن.
ۋىغلىما ئوكسۇپ، جانان قېرىنداش،
ياشلىقىڭ ئوتمىسۇن غەمدە، قەلەمقاش.
ئەپرەتنى ئوق قىل، يىرتقۇچ قاۋانغا،
رەھىم ئەيلىمە ۋەھشى چايانغا،
زامان بېغىڭدا ئوتمەيدۇ شۇلداق،
مېنىڭ بېغىمغا كوز تاشلىغىن، باق.
قورقما، تىگرىقما بولسا مۇشەققەت،
ئىزلەۋسالنى، تاپقىن سائادەت.
دىلبەر، ئويغانساڭ تاڭنى كورسەن،
قاقاھلاپ شۇ چاغ تاتلىق كۈلسەن.
خۇشتىرىي ھەردەم تەڭلىككە ئاشنا،
ئايدەك ھوسنۇڭنى كورمەككە تەشنا.

1946-يىل غۇلجا

باتۇر يىللار

باتۇر يىللارنىڭ قايناق قوينىدا،
غۇلاچلار ئاتتۇق مەنزىلگە قاراپ.
چېلىش بايرىقى قوللاردا ھامان،
كېتىپ بارىمەن ئۇتۇق قۇچاغلاپ.
ئارزۇ چېچەكلەر قاينىسا چېلىش،
ئەجەل يوللايدۇ ياۋغا گاڭدەك مۇش.
مەنزىلگە يەتمەي بەللەر بوشاشماس،
چاغلىما يىللار، ئەلدى بىزنى بوش.
سالام يېڭى يىل، سالام ۋۇرەكتىن،
ئاساي بوينۇڭغا ئۇتۇقتىن تۇمار.
خۇشتىرىي تىنماي ئوزەر چېلىشتا،
قېرىتساڭمۇ سەن، ئەي باتۇر يىللار.

1949-يىل غۇلجا.

ئارمان

ئورگىلەي ئانا مېھرىڭدىن سېنىڭ،
ئۇتقازدىڭ ماڭا ئۇپرىماس قەلەم.
ماڭ! دېدىڭ ئالغا-ئۇلۇق نىشانغا،
شۇڭلاشقا مەغرۇر تاشلىدىم قەدەم.
ھەر بىر قەدەمدە باقتىم ھاياتقا،
ھاياتىم خوشال، يوق مۇڭ قايغۇلار.
سەن بىلەن كۈلدۈم، بەختتە چومدۇم،
دىلدا قوزغالدى شېردىن تۇيغۇلار.
جاراڭلىق كۈيۈم -مېھرى- شەپقىتىڭ،
ئىشقىڭ ۋۇرەكتە كۈندۈز ۋە كېچە.
ئىجادىم غۇنچە، ئېچىلسا دەيمەن،
گۈلىستانلارغا بېرىپ يەتكىچە.

1955- يىل، غۇلجا.

نېفتنىڭ غوجايىنى كىم؟

شىنجاڭدا تارىم نېفتلىكىدىن تاشقىرى مايتاغ ۋە قارىمايدىن ئىبارەت ئىككى چوڭ نېفت كان رايونى بار. بۇ يەردىن 1200 مېتر ۋە 120 مېتر چوڭقۇرلۇقتىن تەبىئىي نېفت 100 مېتر ئېگىزلىككە ئېتىلىپ چىقىدۇ.

1954- يىلى بۇ تەۋەنى تەكشۈرۈپ، تەتقىق قىلغان گېولوگ، ئالىملار «قارامايىنىڭ نېفتىنى يۈز يىللاپ پايدىلىنىش مۇمكىن، بىر ئايلىق نېفتىنىڭ كەلتۈرگەن پايدىسىغا زامانىۋىي شەھەر قۇرۇشقا بولىدۇ» دەپ خۇلاسە چىقارغان.

ئېتىلىپ چىققان نېفتنى باشقۇرالمىغاندىن كېيىن كېڭەش مۇتەخەسسىسلىرى بورغۇلاش جابدۇقلىرىنى كەلتۈرۈپ، بورغۇلاش نەتىجىسىدە مايتاغ نېفت زاۋۇدىغا يەر ئاستى تۇرۇبا بىلەن ئاققۇزۇپ بەردى.

ئەسلىدىكى جۇڭگو-سوۋېت (جۇڭسو) نېفت شىركىتى دېگەن نام ئوزگەرتىلىپ كېيىن ئۇ بىۋاستە جۇڭگو نېفت مىنىستىرلىكى قارمىقىغا ئوتتى. قىزىل خىتاي ھاكىمىيىتى نېفت ئېگىسى بولغان ئۇيغۇر خەلقىنىڭ مەنپەئەتىنى چەتكە قايرىپ قويۇپ بۇ بايلىقتا قىزىلگۇزلۇك بىلەن ئىگە بولۇۋالدى.

قارماي نېفت كان رايونىغا چوڭ شەھەر قۇرۇش، يەر ئاستى نېفت دېڭىزىدىن پايدىلىنىش ئۈچۈن چوڭكۈچ كېرەك ئىدى. پۇرسەتنى غېنىمەت بىلگەن خىتاي ھاكىمىيەت ئورۇنلىرى لەنجۇ-شەنئەن ئارىلىقىدا گەمىلەردە ياشاۋاتقان ۋە شاڭخەي، بېيجىڭدە ئىشسىز، قارا نوپۇس بولۇپ ۋۇرگەن كۆرمىگىلغان ئوتتۇرا ياشلىق ئەر-ئاياللارنى بۇ يەرگە توركۈملەپ ئەكىلىپ توكتى.

خىتاي مەمۇرىيىتى مىللىي، ئىشچى كادىرلارنى يېتىشتۇرمىز، تېخنىكا ئۆگىتىپ مۇھىم ئىشلارغا ئورۇنلاشتۇرىمىز دېگەن ئەيرەڭۋازلىق بىلەن جەنۇبىي شىنجاڭ تەۋەسىدىن 70 نەپەر، ئىلى تەۋەسىدىن 50 نەپەر ياشلارنى ئېلىپ كەلگەن بولسىمۇ ئاخىرىدا ئۇلارغا ئىگە بولمىدى. بىچارە ياشلار يۇرتلىرىغا قايتالماي كېسەك قويۇپ، قومۇش ئورۇپ كۈن ئوتكۈزۈشكە مەجبۇر بولغان.

نېفت باشقۇرۇش ئىدارىسىنىڭ ئوزىدە بىر قانچە مىللىي مۇئاۋىن باشلىقلار بولسىمۇ ئەمەلىيەتتە مىللىي رەھبىرى كادىرلاردا ھوقۇق بولمىدى. خەت-چەك، ئالاقىلار خىتاي تىلىدا ۋۇرگۈزۈلدى.

1957-يىلى شىنجاڭ نېفت ئىدارىسىدا چوڭ خىتاي مىللەتچىلىكىگە قارشى ھەرىكەت ۋۇرگۈزۈشنىڭ ئورنىغا ئەكسىنچە يەرلىك مىللەتچىلىككە قارشى كۈرەش باشلىدى. ئەتىگەندىن كەچكىچە «ئىدىيە تاپشۇرۇش»-دىن ئىبارەت روھى ئازاپ بىلەن ۋاقىت ئوتكۈزۈلدى.

كېڭەش ئىتتىپاقىدا نېفت كەسپىنى ئوقۇپ كەلگەن گېولوگ ئەخمەت ھاشىم، لابوراتورىيە باشلىقى ياسىن ئىمىن ۋە موشۇ قۇرلارنىڭ ئاۋتورىغا ئەشەددىي يەرلىك مىللەتچى ئۇنسۇر دېگەن قالپاق كىيگۈزۈلدى. ئۇلارنىڭ ئورنىغا كەسىپ ئەھلى ئەمەس خىتايلار قويۇلدى.

يەرلىك خەلققە مۇشۇنداق زۇلۇم سېلىش بىلەن ئۇلارنىڭ ۋۇرىكىنى موجۇپ ھەممىنى ئوز چاڭگىلىغا ئېلىۋالغان خىتاي مۇستەملىكچىلىرى بۈگۈنكى كۈندە يەر ئاستى ۋە يەر ئۈستى بايلىقلىرىمىزنى جىدەللەپ ئىچكىرىگە توشىماقتا.

سىراجىدىن ئۇرى.

ئالمۇتا شەھرى.

ماقالىنىڭ قەلەم ھەققىنى «يېڭى ھايات» جۇمخۇرمىسىغا ئەۋەتىپ بېرىلىشىنى سورايمەن.

كومپوزىتور خاتىرىسىگە بېغىشلاندى

خەلق ئەۋلادلار ئۈچۈن بايلىق قالدۇرغان ئىجادكارلىرىنى ھېچ قاچان ئۇنتۇمايدۇ. س س س ر خەلق ئارتىسى، دولەت مۇكاپاتلىرىنىڭ ساھىبى قۇددۇس غوجامياروۋ ئەينە شۇنداق ئوز خەلقى ئۈچۈن بىباھا مىراس قالدۇرۇپ كەتكەن مۇسىقە ئۇستازدۇر.

ئالەم ئارا سەھنىگە چىققان مەشھۇر كومپوزىتورنىڭ دۇنيادىن ئوتكىنىگە يېقىندا بىر ژىل تولدى. شۇ مۇناسىۋەت بىلەن 6-ئاپرېل كۈنى قۇرمانغازى نامىدىكى ئالمۇتا دولەت كونسېرۋاتورىيەسىنىڭ كاتتازالىدا جۇمھۇرىيەت سەئئەت ئەھلى مەرھۇمنىڭ خاتىرە كۈنىنى ئوتكۈزدى. شۇ كۈنى ئەتىگەنلىكى كوپلىگەن سەئئەت ئەرباپلىرى، كومپوزىتورنىڭ شاگىرتلىرى، ئەۋمۇ-قېرىنداشلىرى ۋە يارۇ-بۇرادەرلىرى، شۇنداقلا جامائەت ئەھلى «كەڭساي» زەرەتگاھلىقىغا چىقىپ، قۇددۇس غوجامياروۋ قەبرىگە گۈلدەستىلەرنى قويىدى. كەچقۇرۇنلۇغى ئالمۇتا كونسېرۋاتورىيەسىدە ق. غوجامياروۋ ھورمىتىگە مەرمەر سىنتاش ئورنىتىش تەنتەنىسى بولۇپ ئوتتى.

ق. غوجامياروۋنىڭ خاتىرىسىگە بېغىشلانغان كەچتە سوزگە چىققان كونسېرۋاتورىيە رېكتورى د. قاسېنوۋ، س س س ر خەلق ئارتىسى، كومپوزىتور ن. رەخمادىيېۋ، مۇزىكشۇناس ت. ساپارغالىيېۋ ۋە باشقىلار بۇ ئەجايىپ ئۇيغۇر پەرزەنتىنىڭ قازاقستان مۇزىكىسى تەرەققىياتىغا قوشقان بېقىياس توھپىسىنى ئالاھىدە تەكىتلەپ، ئۇنىڭ ئايرىم ئەسەرلىرى ھەققىدە تەلقىنى توختىلىپ ئوتتى.

خاتىرە كەچ داۋامىدا كونسېرۋاتورىيەنىڭ سىمفونىك ۋە زۇۋكوۋوي ئوركېستىرى ئورۇنلىشىدا ق. غوجامىياروۋنىڭ ئىجادىدىن ئەمۇلەر، جۇملىدىن «رىزۋانگۈل» سىمفونىك پوئېمىسى، «نازۇگۇم» ئوپېرىسىدىن نازۇگۇم ئارىيەسى، بەشىنچى سىمفونىيەسىنىڭ 5-قىسمى ۋە باشقىلار ئىجرا قىلىندى.

(ئوز مۇخبىرىمىز).

توغۇلغان ئولەر، كور، قالۇر بەلگۈسىز،
سوزۈڭ ياخشى بولسا، ئوزۈڭ ئولگۈسىز.

تەبرىكنامە

خۇرشىدگۈل ھېزىباقىيېۋاغا! لېنىن ناھىيەسى قويان قوش يېزىسى

«ئانىدەك مېھرىۋان قايدا...» دەپ ئېيتقاندەك، ئانا دۇنيادىكى ئەڭ ئۇلۇغ، ئەزىز، غەمگۈزار ئىنسانلدۇر. ئۇ ھەر بىر ئويىنىڭ-ئائىلىنىڭ ئۇزلۇق چىرىغى، بەرىكىتى، بەختى. شۇڭا ئانا بار يەردە ھەر قاچان شاتلىق-خوشاللىق تويى-مەرىكە. ئۇ بولسىمۇ يولدىشىغا ۋاپادار يار، پەرزەنتلىرىگە مېھرىۋان ئانا، قېرىنداشلىرىغا كويۇمچان ھەدە ۋە سىڭىل خۇرشىدگۈل 47 ياشقا تولدى. بىز ئانىمىزنى تۇغۇلغان كۈنى بىلەنچىن قەلبىمىزدىن تەبرىكلەپ، ئۇنىڭغا ساغلام سالامەتلىك، ئۇزۇن ئومۇر تىلەيمىز ۋە ئۇرەك سوزلىرىمىزنى تورۋەندىكى شېئىر بىلەن قىلىمىز.

ئانىلارغا بىزلەر تازىم قىلايلى،
تازىم قىلىپ، ئانا قەدرىنى بىلەيلى.
ئانىلارنى كوتىرىپ بىز ئالقاندا،
ھەم ئۇلارغا ئۇزاق ئومۇر تىلەيلى.

تەبرىكلىگۈچىلەر: يولدىشى ياقۇپجان، پەرزەنتلىرى جۇرمەھەممەت-بوتاكوز، سانىيەم-قۇۋانىش، سېلىمەم-پەرھات، ئالىمجان، ئادىلجان، راۋىل ھەم نەۋرىلىرى.

كونفېرېنسىيە بولۇپ ئوتتى

يېقىندا ئۇيغۇرلارنىڭ دولەتلەر ئارا ئىتتىپاقى قازاقستان يازغۇچىلار ئويىنىڭ مەجلىسلەر زالىدا ئۇلۇق غالىبىيەتنىڭ 50 ژىللىقى ۋە شەرقىي تۈركستان مىللىي ئارمىيەسىنىڭ 50 ژىللىقىغا بېغىشلاپ ئىلمىي-ئەمەلىي كونفېرېنسىيە ئوتكۈزدى. ئۇلۇق ۋەتەن ئۇرۇشى، شەرقىي تۈركستان مىللىي ئارمىيەسى ۋېتېرانلىرى، ئالمۇتا شەھىرى ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى مەھەللىلەردە ئىستىقامەت قىلىدىغان ئۇيغۇر جامائەتچىلىكى ۋەكىللىرى بىلەن بۇ يەرگە قازاق، رۇس، تاتار، ئوزبەك ۋە باشقا قېرىنداش خەلقلەر ۋەكىللىرىمۇ جەم بولدى.

كونفېرېنسىيەنى ئۇيغۇرلارنىڭ دولەتلەر ئارا ئىتتىپاقى پرېزىدىئۇمىنىڭ ئەزاسى، مىللىي ئارمىيە ۋېتېرانى باتۇر ئەرشىدىنوۋ ئېچىپ، كونفېرېنسىيەنىڭ بۈگۈنكى كۈندە مۇھىم ئەمەلىي ئەھمىيىتىنىڭ بارلىقىنى تەكىتلىدى. شۇنىڭدىن كېيىن سوز ئىتتىپاق پرېزىدېنتى قەھرىمان غوجامبەردىيېۋقا بېرىلدى. ئۇ ئۇلۇق ۋەتەن ئۇرۇشى ۋە مىللىي ئارمىيە ۋېتېرانلىرىنى موشۇ قۇتلۇق كۈن بىلەن تەبرىكلىدى. شۇنىڭدىن كېيىن يازغۇچى مەسىمجان زۇلفىقاروۋ، ئالىم تۇغلۇقجان تالىپوۋلار كېڭەش ئارمىيەسىنىڭ ئۇلۇق ۋەتەن ئۇرۇشىدىكى جاسارەتلىك پائالىيىتى ۋە شەرقىي تۈركستان مىللىي ئارمىيەسىنىڭ قۇرۇلۇپ شەكىللىنىشى جەريانى ھەم ۋەتەن ئازاتلىقى يولىدا ئېلىپ بارغان جەڭگىۋار ھەرىكەتلىرى ھەققىدە تەپسىلىي توختالدى.

كونفېرېنسىيەدە سوزگە چىققان مىللىي ئارمىيە ۋېتېرانلىرى ئومەرجان سايىتوۋ، مەھەممەتجان قادىروۋ، ئەسەت تېيىپ، ئايتوغان يۈنچى، ئىۋان كورەكىن، بورىس گلېبوۋ، تۇرسۇن قادىرىي، مەھەممەتجان سادىقوۋ، ھوسمان كامالوۋلارنىڭ شۇ شانلىق ژىللار ھەققىدىكى پىكىر-مۇلاھىزىلىرى كونفېرېنسىيە قاتناشچىلىرىدا چوڭقۇر تەسىراتلار قالدۇردى. قازاقستان ئۇيغۇر يازغۇچىلىرى بىرلەشمىسىنىڭ رەئىسى، شائىر ساۋۇتجان مەمەتقۇلوۋ بىلەن شائىر ئىلاخۇن ھوشۇروۋلارنىڭ ۋەتەن، ئۇرۇش ۋە غالىبىيەت توغرىلىق ئوقۇغان شېئىرلىرى كوپچىلىكنى ھاياجانغا بولدى.

كونفېرېنسىيە قاتناشقۇچىلىرى نامىدىن قازاقستان پرېزىدېنتى نۇرسۇلتان نازارباييېۋنىڭ ئەمەلگە ئاشۇرۇۋاتقان سىياسىتىنى قوللاپ-قۇۋۋەتلەش يۈزىسىدىن پرېزىدېنتقا يازغان مۇراجىئىتىنى ئىتتىپاق پرېزىدېنتى قەھرىمان غوجامبەردىيېۋ ئوقۇپ بەردى.

ئاخىرىدا پېشقەدەم ئارتىستلىرىمىز ئابدىرىم ئەخمەدىي، تۇرانقىز ئەخمەدىيېۋا شەرقىي تۈركستان جۇمھۇرىيەتى دەۋرىدە ئىجات قىلىنغان مارش ۋە ناخشىلارنى ئېيتىپ بەردى. خەلق بەستىكارى سېلىماخۇن زەينالوۋ بولسا كونفېرېنسىيە ئىشتىراكچىلىرىنى ئوز ئىجادىي ئەمۇنلىرى بىلەن خۇرسەن قىلدى.

ئوز مۇخبىرىمىز.

سىرلىق دۇنيا

گىتلېر قاچان ئولگەن؟

پوتكۇل يەر يۈزىنى بېسىۋېلىش مەخسىتى بىلەن ياۋروپانىڭ يېرىمىنى قانغا پاتۇرغان ئاتست-دىكتاتور ئادولف گىتلېرنىڭ ئولۇمى بەزىلەر ئېيتىپ ژۈرگەندەك بۇنىڭدىن يېرىم ئەسىر بۇرۇن ئەمەس، يېقىندا-103 يېشىدا ئوتكۇر ئىنفاركت نەتىجىسىدە بولدى. ئۇنىڭ ئولۇمىنىڭ راستلىقىغا كوز يەتكۈزۈش ئۈچۈن ئامېرىكىنىڭ سابىق پرېزىدېنتى جورج بۇش مەركىزىي رازۋېدكا باشقارمىسىدىن مەخسۇس ئېكسپېرت ئەۋەتتى، قېرىغان «قۇترىغان فيۇرېرنىڭ» يېنىدا بولغانلارنىڭ ئېيتىشىچە ئۇ ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشى ۋاقتىدا 6 مىللىون يېۋرېينى قىرغۇزۇپ تاشلىغىنىنى ناھايىتى دۇرۇس دەپ ھېساپلايدۇ ۋە ئۇ قىلغان ئىشى ئۈچۈن ئوكۇنمەيدۇ.

— ئەكسىنچە، فيۇرېر ئانىستلىق، كوز قاراشنى دۇنياغا تارقىتىشنى ئارمان قىلدى. ئۇ تازا قاللىق ئاق سۆڭەك ئېمىس مىللىتىنىڭ باشقىلاردىن ئارتۇقچىلىقىغا ئىشەندى،— دەيدۇ گىتلېرنىڭ يېقىن يارىدەمچىلىرىنىڭ بىرى دوكتور كلائۇس شتايېر.

گىتلېر 14-ئاپرېل كۈنى كېچىسى سائەت 2 دىن 32 مىنۇت ئوتكەندە ۋاپات بولدى. بۇ توغرىلىق مېيىتىنىڭ سۈرىتى بىلەن بېرىلگەن خەۋەردە بايان قىلىندۇ. بۇ خەۋەرلى ئارگېنتىنانىڭ بۇئېنس-ئايرېستىكى گېزىتىگە شتايېر ئوز قولى بىلەن ئەكىلىپ تاپشۇرغان.

ئاقش-نىڭ سابىق پرېزىدېنتى ج. بۇش بۇ خەۋەرنىڭ راست-يالغانلىقىنى ئېنىقلاش مەخسىتىدە (ئولگەن ئادەم گىتلېر ئىكەنلىگىگە كوز يەتكۈزۈش نىيىتىدە) مەركىزىي رازۋېدكا باشقارمىسىدىن تەكشۈرۈپ كورۇشىنى تەلەپ قىلىنغان

فيۇرېر ئوزى ئولگەندىن كېيىن تېنىنى بالزام بىلەن قاتۇرۇپ تاشلاشنى سورىغان،— دەيدۇ ئۇنىڭ يارىدەمچىسى شتايېر،— «ئەرۋاھىم تۇغۇلغان يېرىم ئاۋستىرىيەدىكى براۋنائۇ-ئام-ئىنى-دالاسىنىڭ ئۇستىدە ئۇچۇپ ژۈرۈشى ئۈچۈن تېنىمنى شۇ يەرگە ئاپىرىڭلار!» دەپ ۋەسىيەت قالدۇرغان ئىدى. ئامېرىكىلىقلار تەكشۈرۈشىنى پۈتتىرىشى بىلەن بىز ئۇنىڭ ئېيتىقىنىنى ئورۇندايمىز.

بىر چاغلاردا دۇنياغا خوجا بولۇشنى ئويلىغان گىتلېر ئومرىنىڭ ئاخىرقى ۋاقىتلىرىدا قېرىپ، ھالسىزلىنىپ مۇساپىر بولۇپ قالدى. ئاخىرقى ژىللاردا ئۇ بۇئېنس-ئايرېستىن 150 چاقىرىم ژىراق يەرگە ئورۇنلاشقان ئىدى. قاتتىق كۈزەت قويۇلغان تاغ ئارىسىدىكى بۇ مىرزا قاماقتا ياتقان گىتلېر كوپ ۋاقتىنى كىتاپ ئوقۇش ۋە سۈرەت سىزىشقا سەرىپ قىلدى.

1990-ژىلى گىتلېر داۋالىنىش ئۈچۈن ئىراققا بارماقچى بولۇپ تۇرغان يېرىدە قولغا چۈشىدۇ، ئۇنى تۇتقۇنغا ئېلىپ، پېرۇدىكى تاغلىق گارنىزونلارنىڭ بىرىدە يوشۇرۇن تۇتىدۇ، گىتلېر سىياسىي سەھنىدىن كېتىپ ئوللىغان ژىللاردىن كېيىن تۇغۇلغان ژىگىرمىگە يېقىن ياشلار ئوتكەن ژىلى نەۋرۇز ئېيىدا ئۇنى تۇتقۇندىن بوشىتىپ ئېلىپ چىقىدۇ. ياش ئاتىستلار قاماقتىن قۇتۇلغان فيۇرېرنى برازىلىيەگە ساموليوت بىلەن ئېلىپ بارىدۇ. ئوتكەن ژىلنىڭ بېشىدا گىتلېرنى ئارگېنتىنادىكى مەخپىي بازىغا ئېلىپ كېلىشىدۇ.

— فيۇرېر ئاخىرقى چاغلاردا ناھايىتى يالغۇزسىراپ ژۈردى،— دەيدۇ شتايېر،— ئۇنىڭ ژۈرىگى غەم-قايغۇدىن قان ژۈتتى. ئۇنداق بولغىنى ئۇنىڭ يالغۇز ئوغلى دادىسىنى يامان كورۇپلا قويماستىن گىتلېرنىڭ ئولۇمىنى تىلىدى.

ئالدىنقى ژىلى ئامېرىكىنىڭ ئىندىئاناپولىس شتاتىدا تۇرىدىغان ۋېرنېر شمىد ئوزىنىڭ گىتلېرنىڭ 1929-ژىلى گېلى راۋبايدىن تاپقان قانۇنسىز ئوغلى ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلايدىغان دەلىللەرنى بېسىشقا سۇنغان ئىدى. ھازىر شمىد 65 ياشتا، دادىسى توغرۇلۇق كىتاپ يازماقچى بولغاندىن كېيىنلا ھەققەتنى ئېيتماقچى بولغان ئوخشايدۇ. شمىد مۇنداق دەيدۇ: «مېنىڭ دادامنىڭ كەم بولغىنى، ئۇنىڭ ئارزۇ-ئارمانلىرى مەندە ھېچ قانداق ماختىنىش سېزىمىنى تۇغدۇرمايدۇ. ئامما ھەر قانداق ئادەمگە ئوزىنىڭ قانداق تۇپتىن چىققانلىقىنى ئەسكە ئېلىشقا توغرا كېلىدىغان ۋاقىتلار بولىدۇ، مېنىڭ دادام داھىسى بولغان 3-رېيخ ئوخشاش ئىمپېرىيەنى قۇرۇشقا پەقەت ئەقلىدىن ئاداشقان ئادەم بەل باغلايدۇ، ئۇنداق ئادەم ئوزىگە تېگىشلىك «ئېسىۋېسىن ئېلىشى كېرەك».

«فيۇرېر ھەر دايىم ئوزىنىڭ نازۇك، ئاجىز ئادەم ئەمەسلىگىگە ئىشىنەتتى، ھەقىقەتەنمۇ شۇنداق ئىدى،— دەيدۇ شتايېر،— قانداقلا بولمىسۇن ئۇ ئوزىگە قىلىنغان 3 قېتىملىق قەستىن ۋە ئىتتىپاقداشلار ساموليوتلىرىنىڭ بېرلىننى بومبىلىشىدىن ئامان-ئېسەن چىقتى».

يەر يۈزىدە ياشاۋاتقان ئادەملەرنىڭ كوپچىلىگى گىتلېر ئوزىنىڭ ئاشىنىسى يېۋا براۋن بىلەن بىللە 1945-ژىلى كوكلەمدە سوۋېت ئەرمىيەسى بېرلىنغا كىرگەندە يوشۇرۇن بۇلكېرىدا ئوزىگە ئوزى قەست قىلغان دەپ بىلىدۇ. ئامما راستىنى ئېيتقاندا گىتلېر شۇنىڭدىن كېيىن يېرىم ئەسىرگە يېقىن ۋاقىت جەنۇبىي ئامېرىكا قىتئەسىدە يوشۇرۇن ئومۇر سۈردى.

«زاڭ» گېزىتىدىن ئېلىندى.

باش مۇھەررىر ي. ئازاماتوۋ.

يېڭى ھايات
ئالمۇتا، 480044
ئېيەك يولى كوچىسى
50 بىنا، 8-قەۋەت

گېزىتنى تەسىس قىلغۇچى:
قازاقستان جۇمھۇرىيىتى
مىنىستىرلار كابىنېتى

نوۋەتچى مۇھەررىر
پ. ئەخمەتوۋ

تېلېفونلار: قوبۇلخانا-59-84-33، باش مۇھەررىرنىڭ ئورۇنباسارى 01-92-33، مەسئۇل كاتىپ-06-86-33، ئىجتىمائىي-سىياسىي، مەدەنىيەت بولۇملىرى-81-86-33، ئەدەبىيات ۋە سەئئەت بولۇمى-27-86-33، ئىختىسات بولۇمى-50-86-33.

تىراژى 4440

«Йеңи хаят» («Новая жизнь»), индекс 65359, приложение республиканской общественно-политической газеты «Уйгур авази», регистрационное свидетельство № 480, выдано Министерством печати и массовой информации Республики Казахстан.

Газета отпечатана в республиканском газетно-журнальном Издательстве «Деуiр», Алматы, 480044, пр. Ленина, 2/4.

گېزىتىمىز سەھىپىلىرىدە بېسىلغان ماقالىلار مۇئەللىپلىرىنىڭ مەۋقەسى تەھرىراتىمىزنىڭ مەۋقەسى بولۇپ ھېساپلانمايدۇ. تەھرىرات ئاتىن ماتېرىياللارغا قايتۇرۇلمايدۇ ۋە جاۋاپ بېرىلمەيدۇ.

ПОГ-60

ئانا يۇرتۇڭ ئامان بولسا، رەڭگىڭ-روھىڭ سامان بولماس

يېڭى هايات

ЖАҢА ӨМІР

1995 يىل 22-ئاپرېل شەنبە №16 (3973) ئەركىن باها

جۇمھۇرىيەتلىك ئىجتىمائىي-سىياسىي «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتىنىڭ ھەپتىلىك قوشۇمچىسى 1970-يىلى 1-يانۋاردىن باشلاپ چىقىۋاتىدۇ.

پرېزىدېنتقا ئىشەنچ-كېلەچەككە ئىشەنچ

تەشەببۇسنى قوللاپ-قۇۋۋەتلەيمىز

قازاقستان خەلقلىرى ئاسسامبلېيەسى 1-سېسسىيەسىنىڭ جۇمھۇرىيەت پرېزىدېنتى ۋاكالەتلىكىنى 2000-يىلىنىڭ دېكابىرىغىچە ئۇزارتىش تەكلىۋىگە ياركەنت تەۋەسى ئەمگەكچىلىرىمۇ يەكدىللىق بىلەن ھىسداشلىقىنى بىلدۈرۈپ، رېفېرېندۇمغا تەييارلىق ئىشلىرىنى كەڭ قانات يايدۇرۇۋەتتى. گېزىتىمىز مۇخبىرىنىڭ سوھبىتى شۇ ھەققە بولدى.

* * *

گالىنا پاۋلوۋنا مولچانوۋا، پانفىلوۋ ناھىيەلىك سايلام كومىسسىيەسىنىڭ رەئىسى:

— جۇمھۇرىيىتىمىزدە قازاقستان خەلقلىرى ئاسسامبلېيەسىنىڭ سېسسىيەسى بولدى. ئۇنىڭدا بىزنىڭ ناھىيەدىكى ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ رەئىسى ر. توختاخونوۋنىڭ نوتۇق سۆزلىگىنى ياركەنتلىكلەر ئۈچۈن چوڭ خوشاللىقتۇر.

پرېزىدېنتىمىز ن. ئە. نازارباييۋنىڭ تەشەببۇسى بىلەن بولغان مەزكۇر ئاسسامبلېيەدە مىللەتلەر ئارا دوستلۇقنى، رازىمەنلىكنى تېخىمۇ ياخشىلاش ھەققىدە ناھايىتى تەسىرلىك سۆزلەر بولدى، قىلىنىدىغان ئىشلار، ۋەزىپىلەر ئاتاپ ئۆتۈلدى.

ئاسسامبلېيەدە كۆتىرىلگەن يەنە بىر مۇھىم مەسىلە، بۇ جۇمھۇرىيىتىمىز پرېزىدېنتى ۋاكالەتلىكىنى يەنە بەش يىلغا ئۇزارتىش توغرىلىق بولدى. بۇ جۇمھۇرىيەت خەلقىدە، جۈملىدىن ناھىيە ئەمگەكچىلىرىدە چوڭ قانائەتلىنىش ھاسىل قىلىپ، ئۇمۇمىيۈزلۈك قوللاپ-قۇۋۋەتلەشلەرگە ئىگە بولۇۋاتىدۇ.

موشۇ كۈنلەردە ناھىيەمىزدە 29-ئاپرېل كۈنى ئۆتىدىغان رېفېرېندۇمغا ھەر تەرەپلىمە تەييارلىق ئىشلىرى ژۈرگۈزۈلۈۋاتىدۇ. بۇ خۇسۇستا پرېزىدېنت پەرمانى ئېلان قىلىنىشى بىلەنلا ناھىيەمىزدە سايلام ئۇچاستكىلىرى قۇرۇلۇپ، چېگارىلىرى بەلگۈلەندى. شۇنداقلا سايلام كومىسسىيەلىرى تەركىپلىرى بېكىتىلدى. سايلام ھەققىدىكى ھۆججەتلەرنىڭ ھەممىسى قازاق، ئۇيغۇر ۋە رۇس تىللىرىدا چىقىۋاتقان ناھىيەلىك گېزىتتا بېسىلدى.

ناھىيەمىزدىكى ئاتمىش مىڭدىن ئوشۇق سايلىغۇچىنىڭ رېفېرېندۇم كۈنى سايلام ئۇچاستكىلىرىغا تولۇق كېلىپ ئاۋاز بېرىدىغانلىقىغا ئىشەنچىمىز كامىل.

ئادالەت زەيناۋدىنوۋا، سوتسىالىستىك ئەمگەك قەھرىمانى:

— مەن ئەمگەك ۋېتېرانى، ھۆرمەتلىك دەم ئېلىشتا چىققىنىمغا بىر يىل بولۇپ قالدى. ھازىرمۇ يۇرتۇم چوڭ-چىغان يېزىسىدىكى جامائەتچىلىك ئىشلىرىغا ئارىلىشىپ كېلىۋاتىمەن.

ھەقىقەتەن بارلىق ياخشىلىقنىڭ، پاراۋانلىقنىڭ ئاساسى دوستلۇقتا، ئىتتىپاقلىقتا ۋە ھالال ئەمگەكتە. بۇلارنى مۇستەھكەملىمەي تەرەققىيات توغرىلىق گەپ قىلىش بىمەنىدۇر. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ دولەت رەھبىرى بۇ يولدا ھارماي-تالماي تەر توكۇۋاتىدۇ. ئۇنىڭ ژۈرگۈزۈۋاتقان تاشقى ۋە ئىچكى سىياسىتىنى بىزنىڭلا ئەمەس، دۇنيا خەلقلىرى ياقىلماقتا. دېمەك، پرېزىدېنت تۇتقان يولنى ئۆزى داۋاملاشتۇرۇشى كېرەك.

موشۇلارنى نەزەردە تۇتقان ئاسسامبلېيە سېسسىيەسى ئىشتىراكچىلىرى پرېزىدېنتنىڭ ۋاكالەتلىكىنى 2000-يىلنىڭ دېكابىرىغىچە ئۇزارتىش تەكلىۋىنى بەردى. بىز پرېزىدېنت ژۈرگۈزۈۋاتقان سىياسەتنىڭ تەرەپدارى. رېفېرېندۇم كۈنى ئاۋاز بېرىشكە تولۇق قاتنىشىمىز.

ئارۇپ بىلالوۋ، ئۇرۇش ۋە ئەمگەك ۋېتېرانى:

— يېشىم 90غا ئاتاپ قالدى. بۇ كۈنلەردە باشقا جۇمھۇرىيەتلەردە بولۇۋاتقان توقۇنۇشلار كىشىنىڭ ژۈرىگىنى تىترىتىدۇ. قايسى بىر رەھبەرلەرنىڭ رەزىل سىياسىتى ئاقىۋىتىدىن مىڭلىغان بىگۇناھ ئادەملەر، باللار، ئاقساقاللار بىمەزگىل ئۆلۈۋاتىدۇ. خۇدايىمغا مىڭ قەتلى شۈكرىكى، قازاقستاندا ئۇنداق پاجىئەلەر موجۇت ئەمەس. بۇ ھەقىقەتتىمۇ پرېزىدېنتىمىز ن. ئە. نازارباييۋنىڭ ئەجايىپ غەيرەت-ئىرادىسىنىڭ، ژىراقنى مۆلجاللىغان سىياسىتىنىڭ نەتىجىسى. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ شەخسەن ئۆزەم نازارباييۋنى ئەل باشقۇرۇشقا ئەڭ لايىق ئەرباپ دەپ ھېساپلايمەن. رېفېرېندۇم كۈنى ۋېتېرانلارنى بىر كىشىدەك ئاۋاز بېرىشكە چاقىرىمەن.

سوھبەتنى ژۈرگۈزگەن: ئا. تۇدىياروۋ.
تالدىقورغان ۋىلايىتى.

يۇسۇنلۇق دەپ بىلىمەن

شەرقنىڭ بۈيۈك مۇتەپەككۇرلىرىدىن ئەل-فارابىي ئۆزىنىڭ «فۇسۇل ئەل-مەدەنى» يەنى كەڭ مەنادا «دولەت ئەرباپلىرىنىڭ ھېكمەتلىرى» ناملىق پەلسەپەۋىي رىسالىسىدا «ئادەم ئىلمۇ-پەنگە ھەر خىل توسقۇنلۇقلار بولىدىغان مەملىكەتتىن كېتىپ، ئىلىم-پەن رىۋاجلانغان ئەلدە ياشىشى لازىم» دەيدۇ. ئەللامە ئەدىپنىڭ بۇ قەتئىيەن پىكرى، ئۆز نۆۋىتىدە، ئەدەبىيات-سەنئەت ئەھلىگىمۇ تەئەللۇق، ئەلۋەتتە.

دەرھەقىقەت، سابىق كېڭەش ئىتتىپاقى دەۋرىدە ئىلىم-پەن، خۇسۇسەن ئەدەبىيات-سەنئەت مەلۇم ئۇتۇقلارغا ئېرىشكەن بولسىمۇ، ئەپسۇسكى، ئۇ يەنىلا «سوتسىالىستىك رېئالىزم» يەنى «شەكلى مىللىي، مەزمۇنى سوتسىالىستىك» ۋە نۇقۇل «سىنىپىلىق» پرىنسىپلىرىنى دەستەك قىلغانلىقتىن ئەينى مەنىسىدىكى ئەركىن تەرەققىيات دەرىجىسىگە كۆتىرىلمىگەنلىگىنى، ئەكسىچە، ھاكىم پارتىيە، قاتتال تۈزۈمنى قارسىلا ماختايدىغان- مەدھىيىلەيدىغان- بۇ ئەدەبىي ژانىرلارنىڭ بارچىسىغا خاس-مەدداھۋازلىققا ئايلىنىپ قالغانلىغىنى ئەنىلىكتە ئەمەلىيەت ئىسپاتلاپ تۇرۇپتۇ...

مەلۇمكى، جۇمھۇرىيىتىمىز پرېزىدېنتى ئەمەلدىكى يىلى يازغۇچى-شائىرلارنىڭ ئەركىن ئىجات قىلىشى ئۈچۈن مەلۇم دەرىجىدە بولسىمۇ پايمىسى تېگەر دېگەن نىيەتتە، ئۇلارغا ماددىي يار-يۆلەكتە بولۇپ كەلمەكتە. بۇنى مەن ھەممىنى ئۆز ئاغزىغا قارىتىدىغان قەيسىدىۋازلار ئەھلىنى ۋۇجۇتقا كەلتۈرۈش يولىدىكى قانداقتۇر بىر غەيرىي- تەبىي ھالەت دەپ ھېساپلىمايمەن. ئەكسىچە، ئىلىم-پەن، ئەدەبىيات- سەنئەت ئەھلىنى رىغبەتلەندۈرۈش، ئۇلارنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئېلىش دەپ قارايمەن. شۇنىڭدىن كېلىپ چىقىپ:

مەن دولەت رەھبىرىمىز نۇرسۇلتان نازارباييۋنىڭ پرېزىدېنتلىق لاۋازىمى مۇددىتىنى 2000- يىلغىچە ئۇزارتىشنى يۇسۇنلۇق دەپ بىلىمەن.

يۇسۇپ ئىلياس،
يازغۇچى.

تاللاۋالغان توغرا يول بىلەن

قازاقستان ئۆز ئىستىقلالىيىتىنى ئالغاندىن كېيىنكى ئۆتكەن قىسقا دەۋر ئىچىدە ئەسىرلەرگە تەڭ چوڭ مۇساپىنى بېسىپ ئۆتتى، ياش مۇستەقىل دولەت خەلق ئارا مىقياستا ئېتىراپ قىلىندى. ئەينە شۇ مۇستەقىللىقنىڭ تىكلىنىش دەۋرىدە دولەت رەھبىرى نۇرسۇلتان نازارباييۋ ئۆزىنىڭ ژىراقنى كورەلەيدىغان، خەلق مەنپەيتىدە ياشايدىغان ۋە ئەۋرىشىم سىياسەتچى ئىكەنلىگىنى يارقىن نامايەن قىلدى.

يېقىندا بولۇپ ئۆتكەن قازاقستان خەلقلىرى ئاسسامبلېيەسى بىرىنچى سېسسىيەسىدە نۇرسۇلتان نازارباييۋنىڭ پرېزىدېنتلىق ۋاكالىتىنى 2000- يىلى 1- دېكابىرغىچە ئۇزارتىش ئۈچۈن ئۇمۇمخەلق رېفېرېندۇمىنى ئۆتكۈزۈش توغرىلىق تەشەببۇسنى قوللاپ قۇۋۋەتلەيمىز. چۈنكى ھازىرقى جۇمھۇرىيەت تەرەققىياتىنىڭ جاۋاپكەرلىك، ئىقتىسادىي ئىسلاھاتلارنى جۈرئەتلىك ژۈرگۈزۈش ۋاقتىدا بىزگە دولەتتە بارلىق مىللەتلەرنىڭ ئۆز ئارا رازىمەنلىكى، مۇستەقىل قازاقستاننىڭ تېخىمۇ تەرەققىي ئېتىشى ۋە گۈللىنىشى ئۈچۈن جەمىيەتتىكى بارلىق كۈچلەرنىڭ جىپسىلىشىشى لازىم.

قازاقستاننىڭ تۇنجى پرېزىدېنتى نۇرسۇلتان نازارباييۋ ئۆزىنىڭ بارلىق كۈچ-قۇۋۋىتىنى، بىلىمىنى ۋە سالاھىيىتىنى جۇمھۇرىيەتنىڭ تەرەققىياتىغا، دېموكراتىيەنىڭ تەنتەنە قىلىشىغا سەرىپ قىلغان ھالدا، شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا ھەر بىر قازاقستانلىقنىڭ تۇرمۇش دەرىجىسىنى يۈكسەلدۈرۈشكە بارلىق ئىمكانىيەتلەردىن پايدىلىنىپ ئۆز ھەسسىسىنى قوشماقتا.

29-ئاپرېل كۈنى بولىدىغان ئۇمۇمخەلق رېفېرېندۇمىدا مەن ئائىلەم بىلەن سىناقتىن ئۆتكەن رەھبەر- نۇرسۇلتان نازارباييۋ ئۈچۈن ئاۋاز بېرىمەن.

ن. روزىباقىيېۋ،
پېداگوگ.
ئالمۇتا ۋىلايىتى.

دېموكراتىيە ۋە ئەركىنلىك پرىنسىپلىرىغا سادىق

پرېزىدېنت نۇرسۇلتان نازارباييۋنىڭ دولەت رەھبىرى سۈپىتىدە بېسىپ ئۆتكەن يولى ئۇنىڭ دېموكراتىيە ۋە ئەركىنلىك پرىنسىپلىرىغا سادىق ئىكەنلىگىنى ئىسپاتلىدى. بىز يېقىندا قازاقستان خەلقلىرى ئاسسامبلېيەسىنىڭ بىرىنچى سېسسىيەسىدە جۇمھۇرىيەت پرېزىدېنتىنىڭ نۇتقىنى مەنپىيەتدارلىق بىلەن قىزىقىپ تىڭشىدۇق. ئەندى مەزكۇر سېسسىيەنىڭ ھارپىسىدا كونستىتۇتسىيە سوتىنىڭ جۇمھۇرىيەت پارلامېنتىنىڭ ۋاكالىتىنى قانۇنسىز دەپ قارار چىقىرىشىغا باغلىق يۈز بەرگەن ۋاقىئەلەر نۇرسۇلتان نازارباييۋنىڭ پۇقرانىڭ كونستىتۇتسىيەلىك ھوقۇقىغا ۋە ئەركىنلىك پرىنسىپلىرىغا ئەمەل قىلىدىغان ئەۋرىشىم سىياسەتچى سۈپىتىدە دۇنيا جامائەتچىلىگىگە تونۇلدى.

پرېزىدېنت نۇرسۇلتان نازارباييۋنىڭ پۈتكۈل ھايات يولى ۋە مەملىكەت رەھبىرى لاۋازىمىدىكى پائالىيىتى ئۇنىڭ جۇمھۇرىيەتتە ئىقتىسادىي ۋە سىياسىي ئىسلاھاتلارنى ئېنىق پروگراما بىلەن ژۈرگۈزۈۋاتقان سىياسەتچى ئىكەنلىگى توغرىلىق ئېيتىشقا ئىمكانىيەت بېرىدۇ. نۇرسۇلتان نازارباييۋ جۇمھۇرىيەتتە ۋە شۇنداقلا مدە ئەللىرىدە ئۇراقلىقلىقنى تەمىنلەش يولىدا قىلىۋاتقان پائالىيىتى ساپىق س س س رنىڭ بارلىق خەلقلىرىنىڭ ئىقتىسادىي ۋە مەنىۋىي ئالاقىلىرىنىڭ تىكلىنىشى ئۈچۈن ياخشى ھول بولىدىغانلىقى ھېچ كىمگە سىر بولماسا كېرەك.

بىز پرېزىدېنتنىڭ سىياسىي يولىنى قوللاپ-قۇۋۋەتلىگەن ھالدا، 29-ئاپرېل كۈنى ئۆتكۈزۈلىدىغان ئۇمۇمخەلق رېفېرېندۇمىدا ن. ئە. نازارباييۋنىڭ پرېزىدېنتلىق ۋاكالىتىنى 2000-يىلى 1-دېكابىرغىچە ئۇزارتىش ئۈچۈن ئاۋاز بېرىمىز، چۈنكى ئۇنىڭ دېموكراتىك جەمىيەت قۇرۇش، پۇقرالار تىنچلىقى ۋە خاتىرجەملىكىنى ھەم مىللەتلەر ئارا رازىمەنلىكنى تەمىنلەشكە قارىتىلغان يولى بارلىق قازاقستانلىقلارنىڭ ئارزۇ-ئارمانلىرىغا جاۋاپ بېرىدۇ.

ي. ھوسمانوۋ،
ئىقتىساتچى.
ئالمۇتا شەھىرى.

بىزنىڭ خاھىشىمىز شۇ

يېڭىلىنىش دەۋرىدە مۇستەقىللىككە ئېرىشكەن جۇمھۇرىيىتىمىز ھازىر كۆپلىگەن قىيىنچىلىقلارغا دۇچ كېلىۋاتىدۇ. ئۇنداق بولۇشىنىڭ ئەڭ ئاساسى سەۋەۋى، كوممۇنىستىك تۈزۈم ھوكۇم سۈرگەن دەۋردە جۇمھۇرىيەتلەر ئارا باغلىنىپ كەتكەن سىياسىي، ئىقتىسادىي بىرلىكنىڭ بىردىن ئۈزۈلگەنلىگىدۇر. بۇ ھالەت شەخسى تۇرمۇشىمىزدىكى قىيىنچىلىقلارنىڭ يۈز بېرىشىنىڭمۇ بىر مەنبەسى بولۇۋاتىدۇ.

مۇستەقىللىككە ئېرىشكەن كۆپ مىللەتلىك قازاقستان جۇمھۇرىيىتىمىزنى گۈللەندۈرۈش بىزنىڭ پۇقرالىق بورچىمىزدۇر. ئۇنىڭ ئۈچۈن ئەڭ دەسلەپكى قەدەمدە مىللەتلەر ئارا ئىناقلىقنى ھىمايە قىلىپ، بارلىقىمىز بىر نىيەتتە ئادىل ئەمگەك قىلىشىمىز لازىم، قازاقستاننىڭ تۇنجا پرېزىدېنتى نۇرسۇلتان نازارباييۋنىڭ بۇ مۇھىم مەسىلىگە ئالاھىدە كۆڭۈل بولۇپ كېلىۋاتقانلىقى ھەممىنىڭ قوللاپ-قۇۋۋەتلىشىگە ئىگە بولماقتا.

جامائەتچىلىك ۋە ئايرىم جەمىيەتلىك تەشكىلاتلارنىڭ 29-ئاپرېل ئۇمۇمىي خەلق رېفېرېندۇمى ئۆتكۈزۈپ، پرېزىدېنتىمىزنىڭ ۋاكالەتلىكىنى 2000 يىلغىچە ئۇزارتىش ھەققىدە ئوتتۇرىغا قويۇلۇۋاتقان تەكلىپلىرىنى قوللاپ-قۇۋۋەتلەشكە ئەرزىيدۇ.

پ. ئىسكەندەروۋا،
پېداگوگ.

ئىنسان ۋە ئىمان

قۇرئان ھەمايىچىمىز

ئاللانىڭ بىرلىكى قانچىلىك ھەق بولسا ئۇنىڭ قۇدرەت-كامالىتىمۇ شۇنچە چەكسىزدۇر. ئەپسۇسكى شۇلدرمۇ بۇ چۈشەنچىگە شەك كەلتۈرۈپ زۇرگەللەرمۇ ئۇچرايدۇ.. ئەكسىنچە دۇنيانىڭ كۆپلىگەن مەملىكەتلىرىدىكى تونۇلغان ئالىملار ئىسلام دىنىنى قوبۇل قىلماقتا. شۇنىڭغا مۇناسىۋەتلىك مەن دىنىي چۈشەنچىسىنىڭ چەكلىكلىكىدىن ئارسالدا زۇرگەن بەزى دىنىي قېرىنداشلىرىمىزغا ئىسلام ئەقىدىلىرىنىڭ ھەقلىقى، ئۇنىڭ ھاياتىيلىقى، زامانىۋى بىلىم بىلەن باغلىنىشلىق ئىكەنلىكى ھەققىدە چۈشەندۈرۈپ ئۆتۈشنى مۇۋاپىق كوردۇم.

ئالدى بىلەن شۇنىڭغا توختىلىپ ئۆتەيلۈكى، نېمە ئۈچۈن ئالەمدىكى مىڭلىغان زۇقۇرى ئەقىل-ئىدىرەككە ئىگە بولغان كىشىلەر ئىسلام دىنىنى قوبۇل قىلىۋاتىدۇ؟ نېمە ئۈچۈن كېلىدىغان ئەسرىمىز «ئىسلام ئەسرى» دەپ ئاتالماقچى؟ سەۋەۋى ئىسلام دىنى تەلىماتلىرىنىڭ بىردىن بىر ھەق ئىكەنلىكى دۇنيا يۈزلۈك ئېتىراپ قىلىنىشقا ئۈتمەكتە. مۇقەددەس قۇرئانىمىزنىڭ بارلىق ئىلىملارنى ئۆزىگە مۇجەسسەملەشتۈرگەنلىكىگە ئىشەنچە كۈچەيمەكتە. يەتتە قەۋەت ئەستىرى بار ئۇنىڭ مەزمۇنلۇق ئايەت، سۈرىلىرىنى چۈشىنىش ئۈچۈن ماتېماتىكا، فىزىكا، خىمىيە، بىئولوگىيە، ئاسترونومىيە ۋە باشقىمۇ پەنلەردىن خەۋەردار بولۇش كېرەك.

بەقەرا سۈرىسىدە ئادەم ئەلەيھىسسالامغا ئاللا تائالا بىر نەرسىنىڭ ئىسمىنى ئۆگىتىپ، ئۇنى پەرىشتىلەرگىمۇ ئېيتىپ: «قېنى سىلەرمۇ بۇنى ئۆزلەشتۈرۈپ بېقىڭلار!» دەپ مۇراجەت قىلىدۇ. شۇندا ئۇلارنىڭ بۇنىڭ ئىگە يەتكىدەك ئەقىل-پاراسىتى، لاياقىتىنىڭ يوقلىغى مەلۇم بولىدۇ. دېمەك ئاللاتائالا ئادىمزاتنى تەبىئەت سىرلىرىنى چۈشىنىدىغان ئاڭ-سەۋىيەگە ئىگە قىلىپ ياراتقان ۋە بارلىق ھاياتى داۋامىدا بىلىم ئېلىشقا ئىنتىلىشنى دەۋەت قىلغان. ئاللانىڭ ئەلچىسى پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەت ئەلەيھىسسالام «يەرنىڭ تېگىدىن بولسىمۇ، يەتتە قەۋەت ئاسماندىن بولسىمۇ ئىلىم ئىزدەپ تېپىڭلار» دېگەن پىكىرنى ئۆز ھەدىسىدە ئالغا سۈرىدۇ. بۇ خىل ۋەسىيتى ئارقىلىق پەيغەمبىرىمىز يەر قويىنىدىكى ئۆگىمەس بايلىمو- ئالتۇن، كۆمۈچ ۋە باشقىمۇ بايلىق جىسىملارنى تېپىپ، ئۇلارنى كىشىلەرنىڭ ئېھتىياجى ئۈچۈن ئىشلىتىشتە ئىلىم سىرلىرىنى ئۆگىنىشكە تەرغىپ قىلىدۇ.

ئاللا تائالا ئىگەم ئەچچە مىليونلىغان مۇسۇلمان بەندىلىرىنىڭ ئىچىدىن پەيغەمبەرلىككە تەيىنلىگەن مۇھەممەت ئەلەيھىسسالامغا جەبرائىل پەرىشتىنى ئەۋەتكىنىدە ئۇ «ئوقى، ئوقى، ئوقى» دېگەن سوزنى ئەينە شۇنداق ئۈچ قېتىم ئېيتىپ كەلگەن. شۇندا پەيغەمبىرىمىز ھەقىقىي ئىنسانىي خىسلەتكە ئىگە ئادىل، مېھىر-شەپقەتلىك، مەردانە سوپەتلىك كىشى بولسىمۇ ساۋاتسىز بولغانلىغى ئۈچۈن ئۆزىنىڭ ئوقۇپ ئەتراپلىق بىلىم ئالالمايدىغانلىغىنى بىلدۈرىدۇ. شۇندا جەبرائىل پەرىشتە تەڭداشسىز مېھىر-شەپقەتلىك رەببىڭنىڭ نامى بىلەن ئوقى دەيدۇ يەنە قايتىلاپ. شۇ ۋاقىتتا ئاللانىڭ ئەڭ ئاخىرقى ئەلچىسى ئۆزىگە چۈشۈرۈلگەن بىر ئايەتنى بىردىن ئوقۇشقا باشلايدۇ. ئۇ ئوقۇۋاتقان ئالاق سۈرىسىنىڭ 1—5- ئايەتلىرىدە «ئوقى، ياراتقان ئىگەڭنىڭ نامى بىلەن ئوقى. سېنىڭ شەپقەتلىك، مەردانە تەڭرىڭ قەلەم بىلەن يېزىشنى ئۆگىتىپ، ئادەملەرنى بىلىمگە ئىنتىلىشنى تەرغىپ قىلىدۇ» دېيىلەتتى.

ئەل ھاسىل شۇلدىمۇ بىزنى ئويلاندۇرىدىغان بىر ئەھۋال-بەزى بىر ئۆزىنى بىلەرمەن دەپ سانايدىغان مەمەدانلار ئىسلام شەرىئىتى ۋە قۇرئانغا تىل تەككۈزۈپ زۇرىدۇ. ئۇلار قۇرئان پەقەت ئولگەنلەرنىڭ روھىنى خاتىرلەش ئۈچۈنلا خىزمەت قىلىدۇ دېيىشىدۇ. ياق ئۇ ئەكسىنچە ئۇ تىرىكلەرگە ئەدەپ- ئەخلاق نورمىلىرى، ئىلىم ئۆگىتىش ئۈچۈن كېرەك. مەسىلەن سۈرىسىدە «كوزۇڭنى ئېچىپ، كوككە قارا» دېگەن ئىبارىلەر ئېيتىلىدىغان ئايەت بار. بۇ يەردە كوككە قارا دەۋاتقىنى ئالەمنىڭ كۆپلىگەن يوشۇرۇن سىرلىرى بار، شۇلارغا نەزەر سالغىن، ئۇلارنى ئۆگەنگىن دېگەنلىكتۇر. دېمەك بۇ پىكىرلەردىن ئېنىق كورۇنىدىكى كىشىلەرنىڭ ھايات، ئىلىم ھەققىدىكى چۈشەنچىلىرىنى تولۇقلايدىغان مۇقەددەس كىتاپ- قۇرئاندۇر.

قۇرئاننىڭ چىن ماھىيىتىنى چۈشىنىپ، ئۇنى ئۆزلەشتۈرۈش ئۈچۈن كىشىلەردىن ئاڭ-سەۋىيە، ئەتراپلىق بىلىمگە ئىگە بولۇش تەلەپ قىلىنىدۇ. ئۇنىڭ ھەر بىر سوز، جۈملىسىدە چوڭقۇر مەنالار مۇجەسسەملەشتۈرۈلگەن، قۇرئاننىڭ باشقا تىللاردىكى تەرجىملىرىدە شۇ ئوي-پىكىرنى تولۇغى بىلەن يەتكۈزۈپ بېرىش ناھايىتى قىيىن. شۇنىڭ ئۈزىدىمۇ قۇرئان سوزلىرىنى زۇرىگىڭىز بىلەن قوبۇل قىلسىڭىز ھاياتىي چۈشەنچىڭىز كەڭىيىپ، ئەقىل-پاراسىتىڭىز ئۇلغىيىدۇ. شۇنداقلا ئۇنىڭ بۈگۈنكى ئىلىم تەلىماتى بىلەن يېقىن مۇناسىۋەتلىك ئىكەنلىكىنى سەزگىنىڭىزدە ھەقىقەتەنمۇ قۇرئاننىڭ مۇقەددەس كىتاپ ئىكەنلىكىگە قايىل بولىسىز.

ئاللا تائالا چۈشەرگەن ئايەتلەرنىڭ چوڭقۇر مەزمۇنى ھەققىدە گەپ قىلمىغاننىڭ ئۆزىدە سويۇملۇك پەيغەمبىرىمىزنىڭ دانالىقىغا تولغان ھەدىسلىرىنىڭ ئۆزى ئىنسانىي تەلىم- تەربىيە، دىيانەت، پاكلىق، ئادىللىق ئۇستىگە قۇرۇلغان، شۇنداقلا ئۇ ھەدىسلەرنىڭ بىر قىسمى ئىلىم ئېلىشنى، تەرەققىياتنى ئۆزلەشتۈرۈشنى تەرغىپ قىلىدۇ. ئۇنىڭغا تۆۋەندىكى مونۇ مىسالنى كەلتۈرۈشكە بولىدۇ.

بىر كۈنى مۇھەممەت ئەلەيھىسسالامغا ئابدۇللا ئىبىن ئاببىس ئىسىملىق ساھابىسى «يا رەسۇللا يەر شارىنى قانداق كۈچ تۇتۇپ تۇرىدۇ؟» دەپ سوئال قويۇپتۇ. شۇندا،- يەر شارى بېلىقنىڭ ئۇستىدە تۇرىدۇ، - دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ پەيغەمبىرىمىز. ئارىدىن بىر ئاز ۋاقىت ئوتكەندىن كېيىن ئىككىنچى بىر ساھابىسى يەنە شۇ سوئالنى سورايدۇ. مۇھەممەت ئەلەيھىسسالام ئۇنىڭغا بۇ قېتىم،-يەر ئوككۇزنىڭ ئۇستىدە تۇرىدۇ، دەپتۇ. بۇنى قانداق چۈشىنىشكە بولىدۇ؟ بۇ يەرنىڭ ئاستىدا ئوككۇز ياكى بېلىق بار. پەقەت شۇلار يەرنى تۇتۇپ تۇرىدۇ. ئوككۇزنىڭ بىر مۇڭگۇزى تېلىپ كېتىپ، ئىككىنچىسىگە يوتكەلگەندە يەر تەۋرەيدۇ دەپ زۇرىدىغان دىن بۇزارلارنىڭ، ئادالارنىڭ پىكىرىنى قوللىغانلىق بولۇپ چىقامدۇ؟ ئەلۋەتتە ئۇلىگىدىن بىر تەرەپلىمە خۇلاسە چىقارماي، رەسۇللا تەرىپىدىن ئېيتىلغان بۇ پىكىرنىڭ ئەسلى ماھىيىتىنى قۇرئاننىڭ ئايەتلىرى، پەيغەمبىرىمىزنىڭ ھەدىسلىرىنىڭ ئىچكى مەناسىغا چوڭقۇر چوكۇپ تەھلىل قىلىش مۇۋاپىقتۇر.

ئاللا تائالا قۇرئاندىكى ياسىن سۈرىسىنىڭ 38-ئايىتىدە كۈننىڭ باشقا پلانېتلار بىلەن يەرنى ئايلىنىپ زۇرۇشنى چۈشەندۈرىدىغانلىغىنى بىلىپ تۇرۇپ ئاللانىڭ ئاخىرقى ئەلچىسى مۇھەممەت ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۇ توغرىلىق باشقىچە پىكىر قىلىشى مۇمكىن ئەمەس. پەيغەمبىرىمىزنىڭ ئېيتقىنىنىڭ ئىككى تۈرلۈك ئەستىرى بار، ئەرەپلەردە سەۋىر ۋە ھۇد دېگەن سوزلەر ئىككى يۇلتۇزنىڭ نامىنى بىلدۈرىدۇ. بۇ يەردە رەسۇللانىڭ «يەر ئوككۇزنىڭ ئۇستىدە دېگىنى سەۋىر ئېيدا، يەر بېلىقنىڭ ئۇستىدە دېگىنى ھۇت ئېيدا تۇرىۋاتىمىز دېگەن مەنانى بېرىدۇ. يەنى يەر دۆڭگىلەك شەكىلدە. ئۇ بىر ئورۇندا تۇرمايدۇ، كۆپلىگەن پلانېتلار قاتارىدا قۇياشنى ئايلىنىپ زۇرىدۇ دېگەن ئۇقۇمنى بىلدۈرگەنلىكىدۇر.

بىرىدە پەيغەمبىرىمىزگە مەملىكەتنىڭ تەغدىرى نېمىگە باغلىق دېگەن سوئال قويۇلغاندا ئۇ،- مەملىكەت قىلىچ بىلەن قەلەمنىڭ ئۇستىدە تۇرىدۇ،- دېگەن ئېكەن. بۇ پىكىرنىڭ ئوزىنى دۇرۇس چۈشەنگىنىمىزدە مەملىكەتنىڭ تەغدىرى مۇكەممەللەشكەن ھەربىي كۈچ ۋە مەملىكەت باشچىسىنىڭ قولى بىلەن يېزىلغان قانۇن، قائىدە- تەرتىپلەرنىڭ قانچىلىك ئورۇنلۇق، ئورۇنسىز ئىكەنلىكىگە باغلىق دېگەن مەنا كېلىپ چىقىدۇ.

ئىسلام تەلىماتىدىكى ئەينە شۇنداق ئىلغار چۈشەنچىلەرنى ئىخرار قىلىۋاتقان دۇنيادىكى كۆپلىگەن ئالىملارنىڭ كېيىنكى يىللاردا بۇ دىننى قوبۇل قىلىۋاتقانلىغىنىڭ سەۋەۋى ئەينە شۇنىڭغا مۇناسىۋەتلىكتۇر. شۇڭلاشقا قۇرئاننىڭ قەدىر-قىممىتى بارغانسىرى ئاشماقتا. ئۇنىڭ كەلگۈسىدە پۈتكۈل ئىنسانىيەتنىڭ كىتاپ- قوللانمىسىغا ئايلىنىپ قالىدىغانلىغىغا ئىشەنچىمىز كامىل.

شىڭغىسھاجى زۇقاخاتى ئوغلى، قازاقىستان ئىسلام ئىنستىتۇتىنىڭ رېكتورى.

قىزغىن نىشانلاندى

بىيىلقى نەۋروز بايرىمى جامبۇل شەھرىدە ناھايىتى داغ-دوغىلىق ئوتكۈزۈلدى. شەھەردىكى ئائېروپلان ستانسىيەسىنىڭ كەڭ مەيداندا ئوتكۈزۈلگەن بۇ باھار بايرىمىغا شەھەر ئاھالىسىلا ئەمەس، ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى ناھىيە، يېزىلارنىڭ ئورغۇنلىغان ئاھالىسى قاتناشتى.

نەۋروز بايرىمىغا تەييارلىق ئىشلىرى شەھەرلىك مەمۇرىيەت تەرىپىدىن خېلىلا بۇرۇن قولغا ئېلىنغان ئېدى. شۇڭلاشقا ئۇ ناھايىتى ئەتتەنلىك بىلەن ئوتۇپ، شۇ كۈنى شەھەردىكى بارلىق قاتناش تۇرلىرى يولۇۋچىلارغا ھەقسىز خىزمەت قىلدى. شۇنداقلا شەھەردىكى ھەر مىللەت مەدەنىيەت مەركەزلىرىنىڭ پۇختا تەييارلىقلار بىلەن كەلگەنلىكى بىردىن بايقىلىپ تۇراتتى. مەيداندا قازاق، ئۇيغۇر، رۇس ۋە باشقىمۇ مىللەتلەرنىڭ ئاخشا-سازلىرى ياڭراپ، مىللىي ئويۇن-تاماشىلىرى ئوينالماقتا ئېدى. ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزى تەرىپىدىن تەييارلانغان كونسېرت نومۇرلىرى بايرام قاتناشچىلىرىنى ئوزىگە جەلىپ قىلىپ، نەۋروز بايرىمى ئاخىرىدا چىقىرىلغان يەكۈن بويىچە ئۇلار بىرىنچى ئورۇننى ئېگىلەپ، 900 تەڭگە مۇكاپات ئېلىشقا سازاۋەر بولدى.

جامبۇل شەھرىدە ياشايدىغان 25 ئائىلىدىن تەركىپ تاپقان مەشرەپ ئەھلىدىكى ئاياللار ھەر خىل مىللىي تائاملىرىنى تەييارلاپ، باشقىلارغا بۇ ساھادىكى ماھارىتىنى نامايىش قىلىپ، ئورۇنلىغان ئاخشا-ئۇسسۇللىرى بىلەن نەۋروز بايرىمىنى يەنىمۇ جانلاندۇردى. بولۇپمۇ رابىيەم مەمەتوۋا، ئامىنەم مۇھەممەدىيېۋا، ئامىنەم ئازناباقىيېۋالارنىڭ ئىجراسىدىكى ئاخشا-ئۇسسۇللار بايرام قاتناشچىلىرىدا قىزغىن تەسىراتلار ھاسىل قىلدى.

شۇنى ئالاھىدە مەمنۇنىيەت بىلەن تىلغا ئېلىش ئورۇنلۇقكى، شەھەرلىك مەمۇرىيەت بايرام ئەلتەلىسىدە كۆپ كۈچىسى يوق قېرى بوۋاي، مومايلارغا، ئاكالارغا 12 مىڭ تەڭگە مىقدارىدا ياردەم پۇل تەخسىم قىلدى. شۇنداقلا نەۋروز كۈنلىرىدە تۇغۇلغانلارغا سوغىلار بېرىلدى.

ئۇيغۇر ئاھالىسىنىڭ بۇ بايرامنى نىشانلاشتا ئالاھىدە قىزغىنلىق كورسىتىپ، كىشىلەرنىڭ دىققەت نەزىرىگە ئىگە بولۇشىدا شەھەرلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزى ھەيئەت ئەزاسى تۇرنىسا سەيدىنوۋانىڭ ھەسسىسى زور بولدى.

ش. توختىيېۋ.
جامبۇل شەھرى.

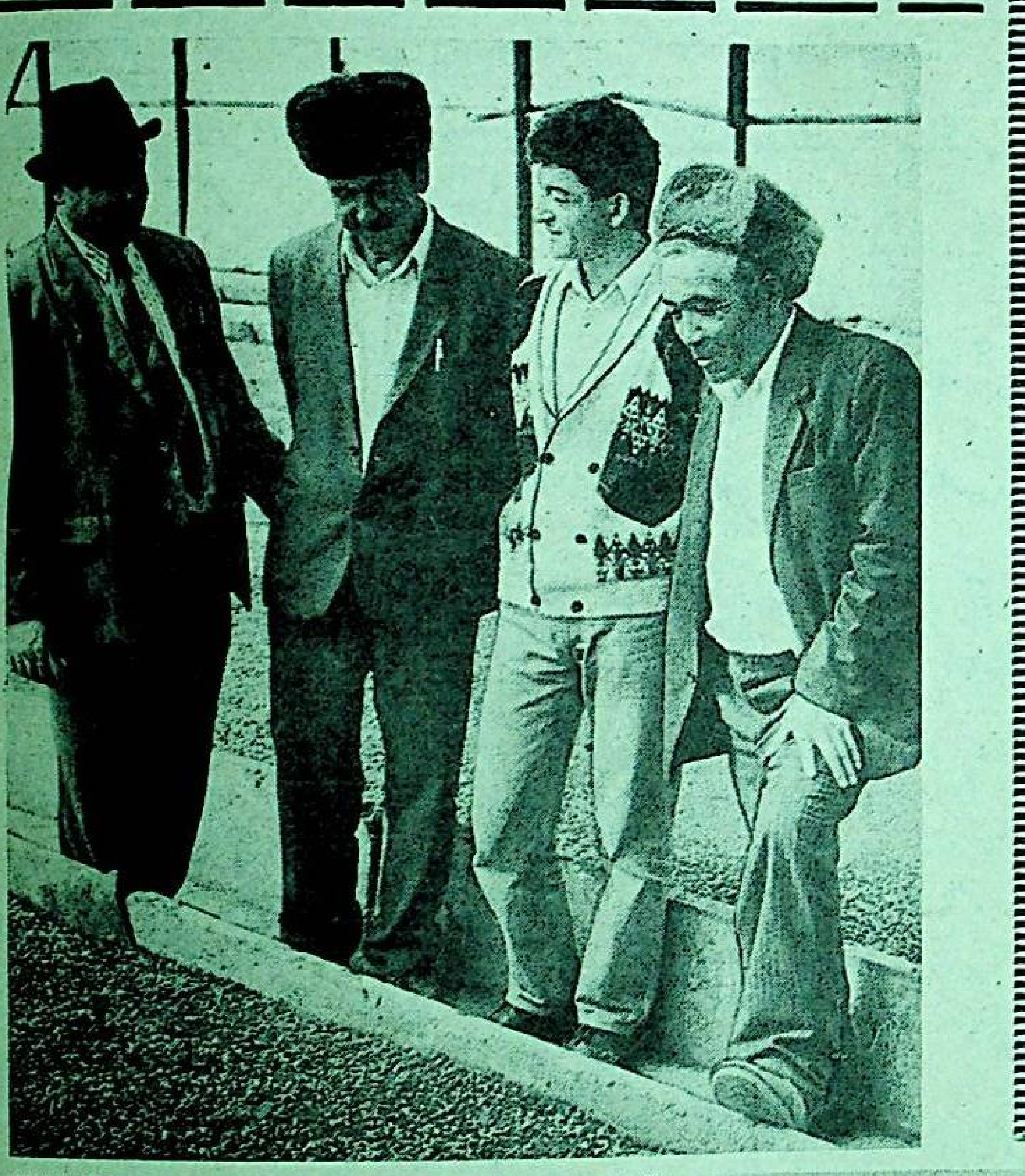

ئالمۇتا ۋىلايىتى. چىلەك ناھىيەسىنىڭ «ئاسى» سوۋخوزىدا تاماكا كوچىتىنى ئوستۇرۇش ئىشلىرى قىزغىن زۇرگۈزۈلىۋاتىدۇ. ئېگىلىك كوللېكتىۋى بىيىل 150 گېكتار مەيداندا بۇ زىرائەتنى ئوستۇرۇپ، دولەتكە 300 توننا قۇرۇتۇلغان تاماكا يوپۇرمىقىنى تاپشۇرۇشنى پىلانلىماقتا.

سۈرەتلەردە: 1. تاماكا ئوستۇرگۇچىلەر (سولدىن ئوڭغا) س. مامېتوۋا، گ. مەروۋپوۋا، ئا. ئىسمائىلوۋا، ئى. مۇستافايېۋالار.

2. (سولدىن ئوڭغا) سوۋخوز دىرېكتورى نۇراخمەت ئىبراگىموۋ، ئاگرونوم مومۇن زۇنۇنوۋ، بىرىگادىر قۇدرەت ئىسمائىلوۋ ۋە بېيسىمباي بېكتۇرغانوۋلار.

ر. يۇسۇپوۋنىڭ سۈرەتلىرى.

مىرزا ئۇلۇغبېك ئۇيغۇرلار ھەققىدە

ئوتتۇرا ئەسىرلەردىكى ئوتتۇرا ھەم مەركىزىي ئاسىيا خەلقلىرىنىڭ ئىلىم-پەن ۋە مەدەنىيىتىنى رىۋاجلاندۇرۇشتا ئۆزىگە خاس تۆھپە قوشقان بۈيۈك ئۆزبەك ئاسترونومى ۋە ماتېماتىكى، دۆلەت ئەربابى، ئاقساق تومۇرنىڭ نەۋرىسى مىرزا ئۇلۇغبېك — تولۇق ئىسمى مۇھەممەت تاراغاي (1394—1449— يىللار)نىڭ نامى بىزنىڭ خەلقىمىزگىمۇ ياخشى مەلۇم.

سىز تۆۋەندە ئاتاقلىق ئالىمنىڭ چىڭگىزخان ۋە ئۇنىڭ ئەۋلادلىرىغا بېغىشلانغان «تۆرت ئۇلۇس تارىخى» ناملىق ئەسەرىدە كەلتۈرۈلگەن ئۇيغۇرلار ھەققىدىكى نەقىللەرنى ئوقۇيسىز. ئۇشبۇ ئەسەر 1994—يىلى تاشكەنت چولپان نەشرىياتى تەرىپىدىن بېسىپ چىقىرىلغان.

* * *

يېزىلىشلىرىچە، موغۇل شوبىسى توققۇز ئەپەردۇر (بۇ يەردە ئۇلۇغبېك «توققۇز ئۇيغۇر» ئىبارىسىنى تارىخىي تىلشۇناسلىق نۇقتەئىي نەزەرىدىن «موغۇل شوبىسى» دەپ ئىشلەتكەن بولۇشى ئېھتىمال. تەرجىمان). ئۇلارنىڭ دەسلەپكىسى موغۇلخان، ئۇلارنىڭ ئاخىرقىسى ئىلخان ۋە توققۇز رەقىمگە ئالاھىدە ئېتىۋار بېرىش ئەشۇ پىرقە ئارىسىدا ئۇلار دەۋرىدىن باشلاپ رىۋاجلىنىپ كەلگەن... توققۇز سانىغىدىن ئارتۇقىنى ئىناۋەتكە ئېلىشمايدۇ.

41— بەت.

*

قاراخان موغۇلخان پەرزەنتلىرىنىڭ ئۈنجىسى ئىدى. ئاتىسىنىڭ ئورنىغا ئولتاردى... قاراقۇرۇمدا ئىككى تاغ ئارىلىقىنى— ئۇلارنى ئارتاق ۋە قارتاق دېيىشىدۇ— ئۆزى يول، تەۋەلىرى بىلەن يايلاق ۋە قىشلاقلارنى ھاسىل قىلدى.

قاراخان ھوكۇمرانلىقى ۋە جاھاندارلىقى دەۋرىدە ئالىي ئىرىقتا مەنسۇپ بىر خوتۇندىن بىر ئوغۇل تۇغۇلدى. ئۇ ئىنتايىن چىرايلىق ۋە چاچلىرى يېقىملىق (ئىدى)...

بىر ياشلىق بالا تىلغا كىردى ۋە «ماڭا **ئوغۇز** دەپ ئىسىم قويۇڭلار» دېدى.

42—43— بەتلەر.

*

... **ئوغۇزخان** تۈركلەرنىڭ قەۋملىرىگە لەقەملەر قويدىكى، ئۇلار تا ھازىرغىچە ئەشۇ ئىسىم ۋە لەقەملەر بىلەن ئاتىلىپ كەلمەكتە. جۈملىدىن بىر قانچە قەۋمنىڭ لەقەملىرى تۆۋەندىكىچە: مەسلەن، ئۇيغۇر، قاڭلى، قىپچاق، قارلۇق، خالاچ، چىگىل ۋە باشقىلار. ئاما، **ئۇيغۇرنىڭ مەنىسى—** قوشماق، باغلىماق، بىر-بىرىسى بىلەن ئەھدۇ-پەيمان باغلىماقتۇر. بۇ تائىپە ئوغۇزخانغا بىر جەڭدە ئۆزلىكىدىن مەدەت بەرگەن ئىدى. شۇ سەۋەبتىن ئۇلارغا «**ئۇيغۇر**» دەپ نام قويدى.

50— بەت.

*

تۇر ئىبىن فەرىدۇن ئىلخان ئۈستىگە لەشكەر تارتقاندا موغۇل قەۋملىرى ئىلخاندىن بەكمۇ مىننەتدار ۋە خۇشال بولغانلىقلىرى ئۈچۈن ئۇنىڭ بىلەن بىللە مەردانە جەڭ قىلىشتى. تۈركلەرنىڭ، **ئۇيغۇر** ۋە تاتارلارنىڭ كۆپچىلىكىنى قىرىپ تاشلىدى.

57— بەت.

*

بۇ يۇزغا **ئاق ئۇيغۇر** ئېتى-دە، يورۇتۇشتا شامال بىلەن بەسلىشىدۇ.

77 — بەت.

*

ئۇيغۇر قەۋمىنىڭ پادىشاھى ئىدىقۇت ئىدى. ئۇيغۇر خەلقى ئەشۇ ۋاقىتلاردا ئۆزلىرىگە پادىشا بولغان كىشىنى «**ئىدىقۇت**» دەپ ئاتاشقان.

ئىدىقۇتنىڭ مەنىسى تۈركىي— ئۇيغۇرىي لۇغەتتە دۆلەت ساھىبى (خۇداۋەندى دۆلەت)دۇر.

104—بەت.

*

ئۇيغۇر قەۋمىنىڭ پادىشاھى— ئىدىقۇت ئەدەپ ۋە ئىخلاسىنىڭ زىيادىلىقىدىن ساھىپقىران ئەزەمىنىڭ نەزىرىگە مەنزۇر بولدى. ئىككىنچى قېتىم كورۇشۇشكە كەلگەندە ساھىپقىران ئەزەم چىڭگىزخان مۇئەززەم كوراگانلىغى، يەنى كۈيوغۇللۇق شاراپەتلىك ھورمىتىگە مۇشەررەپ بولدى ۋە يېقىنلىرى ئارىسىدا ئالىي ئىمتىيازغا ئېرىشتى.

107—بەت.

*

موڭغۇل قەۋملىرىنىڭ خېتى بولمىغانلىقى ئۈچۈن، ئۇلارنىڭ پەرزەنتلىرى **ئۇيغۇرلاردىن** خەت ئۆگىنىشسۇن، دېدى. بۇ ياسا ۋە قانۇنلارنى دەپتەرلەرگە يازدى.

112—بەت.

*

... سەمەرقەند ۋالىيسى سۇلتان ئوسمان بولۇپ، ئۇنى سۇلتانلارنىڭ سۇلتانى دېيىشەتتى. ئۇ بۇغراخان ۋە ئىلكخان نەسلىدىن ئىدى. ئۇلار بولسا ماۋەرائۇننەھرنىڭ خانلىرىدىن ئىدى.

118— بەت.

*

كۈچلۈكخان خوتەن ۋە قەشقەردە زۇلمۇ-سىتەمنى ھەددىدىن ئاشۇردى، ئىسلام بىناسىنى ۋەيران قىلماق، مۇسۇلمانلارغا ئازاپ بەرمەككە قەست قىلدى...

ساھىپقىران (چىڭگىزخان. **تەرج.**) پەرمانىغا بىنائەن جەبە نويان چەكسىز لەشكەر بىلەن كۈچلۈكخاننى يوقىتىش ئۈچۈن ئاتلاندى ۋە قەشقەر مەملىكىتىگە يۈزلەندى. ساھىپقىراننىڭ قەھرۇ-غەزەپلىك لەشكەرلىرىنىڭ شىددەتلىك يۈرۈشىنى ئاڭلاپ، كۈچلۈكخان قەشقەرنى تاشلاپ قاچتى.

131—بەت.

*

... **بەشبالىق ئۇيغۇرلىرىدىن** ئىدىقۇت ئۆز قەۋمى بىلەن كەلدى...

ساھىپقىرانى ئەزەم چىڭگىزخانى مۇئەززەم جوجىخان، ئۇيغۇر قەبىلىسى پادىشاھى ئىدىقۇتنى ئۇرغۇن لەشكەر بىلەن جەلد تەرەپكە ئاتلاندۇردى.

139— بەت.

*

ئېيتىشلىرىچە، **بۇخارا** دېگەنلىك «**بۇغ ئارا**» سوزلىرىدىن كېلىپ چىققان بولۇپ، موڭغۇللار تىلىدە «ئىلىم مەجمۇئىي» دېمەكتۇر. بۇ سوز **ئۇيغۇر** ۋە خىتاي بۇتپەرەسلىرىنىڭ تىلىدە ئۇلارنىڭ ئىبادەتخانىسىنى (مەبۇدلىرىنى) ئىپادىلەيدۇ، يەنى بۇتلار تۇرغان يەرنى «**بۇخار**» دېيىشىدۇ.

140— بەت.

*

... بارلىق پەرزەنتلىرى ۋە ئەمىرلىرى بۇ يەرگە توپلانغاندىن كېيىن، ئۇلۇق قۇرۇلتاي ئوتكۇزدى. **ئۇيغۇر ئەمىرلىرىنىڭ** بىر قىسمىغا ئالىي ئۇنۋانلارنى بەردى ۋە جوجىخانغا كاتتا ئىززەت ۋە چەكسىز شەپقەت كورسىتىپ، ئۇ تەرەپكە— دەشتى قىپچاققا قايتىشىغا رۇخسەت بەردى.

194—بەت.

*

ئەمىر قازاغان ۋاپات بولغاچ، تۇغلۇق تومۇرخان ئىبىن ئەلخوجا ئىبىن دۇۋا چىچانخان **جەتە ئۇلۇسىدا** ھاكىم بولدى. ماۋەرائۇننەھر خەلقىنىڭ پەرىشانلىغىدىن خەۋەر تېپىپ، ئۇ ركلەرنىڭ ئىشىت يىلىغا مۇۋاپىق سەنەئىي 761— يىلدا (مىلادىي 1360—61— يىل. **تەرج**) ئەشۇ تەرەپكە قوشۇن تارتتى. ئۇ يەردىكى ئەمىرلەرنىڭ كوپچىلىكىنى ئۆزىگە بويسۇندۇردى ۋە ھەربىكەت چۆلۈرىنى يەنە جەتە (ئۇلۇسى) تەرەپكە بۇردى. تۇغلۇق تومۇرخان قايتىپ كەتكەندىن كېيىن ماۋەرائۇننەھر ئەمىرلىرى ئوتتۇرىسىدا خۇسۇمەت ۋە نىزا پەيدا بولدى... تۇغلۇق تومۇرخان تۈركلەرنىڭ چاشقان يىلىغا مۇۋاپىق سەنەئىي 763—يىلى ئىككىنچى قېتىم ئۇ دىيارغا لەشكەر تارتتى. ئەمىر بايەزىد جالايىر ۋە ئەمىر بايان سۇلدۇزنى قەتل قىلدۇردى. ئوز ئوغلى ئىلياسخوجىنى ماۋەرائۇننەھرىدە قالدۇردى. ئوزى يەنە قەدىم ئوردىسىغا قايتتى. ئۇ يەردە ئىسلام (دىنىنى) قوبۇل قىلىش شەرىپىگە مۇشەررەپ بولدى. ئۇ ئىسلامىي بولغان سەۋەپتىن ناھايىتى ئۇرغۇن كىشىلەر مۇسۇلمان بولدى... ئالمىلىق شەھرىدە ئۇنىڭ ئەمرى بىلەن قۇببە بىنا قىلىنغان ئېدى. ئۇ قۇببە ئالتۇن نامى بىلەن مەشھۇردۇر.

323—324— بەتلەر.

*

***جەتە ئۇلۇسى**— دېگەندە ھازىرقى يەتتىسۇ ۋادىسى ھەم شىنجاڭ— ئۇيغۇر ئاۋتونوم رايونىنىڭ تەۋەسى نەزەردە تۇتۇلىدۇ. تۇغلۇق تومۇرخان (تۇغۇلغان يىلى نامەلۇم، ۋاپاتى 1362—63 —يىللار) دولىتى تەركۆگە 1360—61 —يىللاردا شەرقىي تۈركىستان، جەنۇبىي سىبىر، يەتتىسۇ ۋە ماۋەرائۇننەھر تەۋەلىرى كىرگەن. **تەرج.** ئىزاھى.

ئالماسبەگ تەرجىمىسى.

ئوچمەس جاسارەت

ئۇلۇغ ۋەتەن ئۇرۇشى ئۇزاققا سوزۇلدى ۋە دەھشەتلىك بولدى؛ بىر نەچچە ئون مىللىونلىغان ئادەمنىڭ ھاياتىنى ئېلىپ كەتتى.

ئۇرۇشتىن كېيىن مىللىونلىغان ئاكالار، تۇل ئاياللار، يېتىم بالىلار قالدى. ئۇرۇش باشلانغان دەسلەپكى كۈنلەردىلا ياركەنت خەلقىمۇ ئۆزلىرىنىڭ ۋەتەنگە بولغان ساداقىتىنى نامايان قىلدى. ناھىيە بويىچە بۇ ئۇرۇشقا ناھىيەدىن ئون ئىككى مىڭدىن ئوشۇق ئادەم قاتناشقان ئېكەن. تورت مىڭدىن ئارتۇق ياركەنتلىك جەڭچى ئەزىز جانلىرىنى قۇربان قىلدى. ناھىيە ئەمگەكچىلىرى ئەڭ ئالدى بىلەن شىددەتلىك جەڭلەردە جەسۇرلۇقنىڭ، قەھرىمانلىقنىڭ ئۈلگىسىنى كورسەتكەن سەكىز سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ قەھرىمانى بىلەن پەخىرلىنىدۇ. ئۇلار چوڭ لېيتېنانت ئانىسىم پاۋلوۋىچ پاشىنكو، سېرژانت قۇۋاخمېت تىشقانباييېۋ، گۋاردىيە سېرژانتى پاۋېل ۋاسىلېۋىچ خىمىلېۋ، چوڭ سېرژانت سۇاھى لۇتپوللىن، چوڭ لېيتېنانت ئىليا ساۋالېۋىچ قاراتايېۋ، ستارشىنا خەمىت كوبېكوۋ، گۋاردىيە،سېرژانتى نىكولاي سېمېنوۋىچ ئىۋانوۋ، لېيتېنانت پاۋېل فېدوروۋىچ بورو سېنكولاردۇر...

برېست سېپىلىنى، لېنىنگرادشەھرىنى ھىمايە قىلىشتا، كۇرسك دوغىسى، ستالىنگراد، موسكۋا بوسۇغىلىرىدىكى شىددەتلىك جەڭلەر دە ئەمەلگە ئاشۇرۇلغان ئوپېراتسىيەلەردە گىتلېر ۋېرماختىنىڭ زەربىدار كۈچلىرى يوقىتىلدى. شۇ كۆرەشلەر قايىنىمىدا زۇقۇرىدا نامى ئاتالغان ۋە باشقا ياركەنتلىك جەڭچىلەر بولدى. ئۇلار قان كېچىپ ژۇر سىمۇ يۇرتداشلىرىنى ئائىلە ئەزالىرىنىڭ ئەھۋالىنى بىلىپ تۇرۇش ئۈچۈن خەت-خەۋەر يېزىشنى ئۇنتىمىدى. ستالىنگراد بوسۇغىسىدا جەڭ قىلىۋاتقان ئابدۇراخمان سېمەت باقىيېۋ ئاۋۋات يېزىسىدىكى ئائىلىسىگە يازغان خېتىدە مۇنداق دەيدۇ:

«قىممەتلىك خاسىيەت ۋە ئارزۇلۇق ئوغلۇم ئىبەيدۇللا سىلەرگە فرونتتىن خەت يېزىۋاتىمەن. بىز ھوجۇمغا ئوتتۇق. ستالىنگراد ھىمايىچىلىرى بىلەن جەڭگە قاتنىشىۋاتقانلىقىم بىلەن پەخىرلىنىمەن. بىز ئالغا قاراپ سىلجىپ، دۈشمەنلىنى قوغلاپ كېتىۋاتىمىز. يېنىمدا دوستلىرىم: رۇس ئاۋتوماتچى مىخايىل داۋىدوۋ، قازاق—ئاتقۇچى جاپسارباي شابىمىروۋ، لاتىش—ئاندرېي كلاۋا، قىرغىز ئاتاخانوۋلار بار. بىز ھېمىشەم بىر-بىرىمىزگە مەدەتكار... بىزنىڭ ھەر بىر قەدىمىمىز غالىبىيەت كۈنىنى يېقىنلاشتۇرۇۋاتىدۇ.».

ئۇرۇش ئوۋىج ئالغان يىللىرى ناھىيەلىك گېزىت رېداكسىيەسىگە «ن» قىسىم كوماندىرىدىن خەت كەلگەن. ئۇنىڭدا: «بىزنىڭ بولىمىزدە پانقىلوۋ ناھىيەسى قورغاس يېزىسىدىكى «ئىنتېرناتسونال» كولخوزىنىڭ بۇرۇنقى ئەزاسى، ھازىرقى بولۇمچە كوماندىرى سېرژانت ئابدۇللا ھاشىموۋ خىزمەت قىلىۋاتىدۇ. ئۇ ھازىر ۋەتىنىمىزنىڭ ئادىل ۋەتەنپەرۋەرى بولۇپ، نېمىس باسقۇنچىلىرى بىلەن ئېلىشماقتا دېيىلگەن.

ئۇلۇغ ۋەتەن ئۇرۇشىدا جاسۇرلۇق بىلەن جەڭ قىلغان مۇنداق يۇزتداشلىرىمىز توغرىلىق گەپ قىلىدىغان بولساق ئۇلار ئۇرغۇن. ياركەنت خەلقى جەڭلەردە قۇرۇۋان بولغان شېھىتلەرنى ھېچ قاچان ئۇنتىمايدۇ. ئۇلار ئۈچۈن ناھىيە ۋە ھەر بىر ئېگىلىك مەركەزلىرىدە ئورنىتىلغان يادىكارلىقلار قەدكوتىرىپ تۇرماقتا. بۇيەرلەرگە كېلىپ كېتىۋاتقان چوڭ-كىچىك ھەممە كىشى قەھرىمانلارغا باش ئېگىپ ئۇلارنى ئەسلەيدۇ ۋە ئۇلارغا ھورمەت بىلدۇرىدۇ.

ئا. تۇدىياروۋ،
تالدىقورغان ۋىلايىتى.

قىران قۇش ئېمە ئالماس سالسا باپلاپ...
د. يۇسۇپوۋ چۈشەرگەن سۈرەت.

ئابدۇكېرىم غەنىيېۋ

مەنزىل

ئوتكەن يىلى شائىر ۋە ژۇرنالىست ئابدۇكېرىم غەنىيېۋنىڭ «مەنزىل پارلاق ئېدى» دېگەن ھوججەتلىك قىسسىسى نەشر قىلىنغان ئېدى. بۇ ئەسەر ئاتاقلىق پارتىيە ۋە دولەت ئەربابى ئىسمايىل يۇسۇپوۋنىڭ ھايات پائالىيىتىگە بېغىشلانغان. تووەندە ئەينە شۇ قىسسىدىن پارچىنى دىققىتىڭلارغا ھاۋالە قىلىۋاق.

تەھرىرات.

ئوتمۇشكە بىر نەزەر

ئەربابىسىز قالغان خەلقنىڭ ئېگىسىمۇ يوقتۇر، تايانچىسىمۇ يوقتۇر.

ئەدىپلەر سوزىدىن.

دانىشمەنلەر ئېيتقاندەك ئوز خەلقىڭ ۋە مىللىتىڭ بىلەن مەغرولىنىش ئىنسانىي ياخشى خىسلەتتۇر. لېكىن ھەددىدىن تاشقىرى كورەڭلەپ ماختىنىش ۋە باشقىلارنى كوزگە ئىلماي كامسىتىش-تولىمۇ ژىركىنىشلىك ئادەتتۇر. شۇنىڭ بىلەن مەغرۇرلىنىشقا بولۇدېكى، سېنىڭ مىللىتىڭ جاھان مەدەنىيىتىگە نېمىلەرنى بەردى؟ ئوزىگە ۋە ئوزىنى قورشاپ تۇرغان باشقا مىللەتلەرگە قانداق ئۇلۇق شەخسلەرنى ھەدىيە قىلدى؟ ئەگەر ھەدىيە قىلغان بولسا ئۇلار كىملەر؟ موشۇنداق خەلقنىڭ شانلىق ئوغۇل-قىزلىرىنىڭ يارقىن خاتىرىسىنى كەلگۈسى ئەۋلات ئۈچۈن ژۈرىگىنىڭ قېتىدا ساقلاپ، مەڭگۈ قوغداپ قېلىش لازىم. بۇ ئوز مىللىتىڭنى چىن دىلىڭدىن سەممىي سويۇش ۋە ئۇنىڭ بىلەن ھەقىقىي مەغرورلىنىش دېمەكتۇر. ئەينە شۇ تۇرغىدىن ئېلىپ قارساق، ئەڭ قېدىمىي دەۋرلەردىن باشلاپلا ئىنسانىيەت تارىخىدا ئەل-ژۇت ۋە مەملىكەت باشقۇرغان تالاي داڭلىق پادىشالار، خان-خاقانلار، سۇلتانلار، ھەرخىل دولەت رەھبەرلىرى، شۇنداقلا خەلق ئىچىدە ئابروي-ئاتىغى ئوسكەن مەدەنىيەت، ئەدەبىيات ۋە سەنئەت ئەربابلىرى ۋە ئالىملىرى ياشاپ ئوتكەن. شان-شوھرىتى جاھانغا كەتكەن مۇنداق داڭلىق ئادەملەردىن قېدىمىي ئۇيغۇرخەلقىنىڭ تارىخىمۇ كام ئەمەس. ئەينە شۇنداق ئاتاقلىق ئوغلانلىرىمىزنىڭ بىرى قازاقىستان كومپارتىيەسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ سابىق بىرىنچى كاتىۋى، س س س ر ئالىي كېڭىشىنىڭ سابىق دېپۇتاتى، ئىتتىپاق مىقياسىدىكى ژىرىك ئەرباپ ئىسمايىل ئابدۇرۇسۇل ئوغلى يۇسۇپوۋتۇر. تووەندە بىز موشۇ ئەجايىپ ئىنسان ھەققىدە ھېكايە قىلماقچىمىز.

«پارتىيە قەيەرگە ئەۋەتسە...»

ئەندى ساڭا ئۇ يەردە ئىشلەشكە ئېغىر بولدىمۇ ۋە ھاجىتىمۇ يوق...

ل. ئى. برېژنېۋ.

مەن يازغۇچى ۋە ژۇرنالىست سۈپىتىمدە ئىسمايىل ئاكا يۇسۇپوۋ بىلەن تالاي قېتىم ئۇچرىشىپ، ھەمسۆھبەت بولغان ئادەملەرنىڭ بىرىمەن. چاي ئۈستىدە ئولتۇرۇپ، ئوز ھاياتى ۋە خىزمەت پائالىيىتى ھەققىدە ئۇ نەلەنە قىزىق ھېكايىلەرنى ئېيتىپ بەرگەن ئىدى. مانا بۈگۈنمۇ ئۇ كارل ماركس ۋە فورماتىۋى كوچىلىرىنىڭ دوخمۇشىغا جايلاشقان كەڭ ۋە يورۇق ئويىدە بولۇپ، ئۇنىڭ ئوي بىلەن، خوشخۇي ۋە ئوچۇق چىراي ئومۇلوك ۋەيقىسى ئاناستاسىيە پېترونا ھەدىمىز بىلەن قىزغىن سۆھبەت ئۈستىدە ئولتۇرىمەن. ئىسمايىل ئاكا پاراڭ بىلەن ئوز بېشىدىن ئوتكەن تالاي قىزىق ۋاقىئەلەرنى ئەسلەپ ئوتتى. ئۇ ئوزىنى بەكمۇ ئاددىي، كەمتەر ئۇتاتتى. لېكىن ئۇنىڭ كوزلىرىدىن قاندىقتۇر بىر مەغرۇرلۇق ۋە شۇنىڭ بىلەن بىللە ئادەملەرگە بولغان چەكسىز مېھرىبانلىق ئۇچقۇنلىرى يالتۇراپ تۇراتتى. مېنىڭ قويغان سوئاللىرىمغا ئۇ ئەستايىدىللىق بىلەن جاۋاپ بېرىپ، ئوغۇن ئەسىرلىك ئېھتىۋالدارلىنى ئېيتقا ماجان توغالدەك ئېيتىپ چىقتى. بىر ۋاقىتتا مەن ئۇنى تىماس قىلىپ:

-ئىسمايىل ئاكا، سىز كوپلىگەن رەھبىري خىزمەتلەردە بولغان ئادەمسىز، ئەندى قازاقىستان كومپارتىيەسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ بىرىنچى كاتىۋى لاۋازىمىغا قانداقلارچە كېلىپ قالدىڭىز؟ ئەگەر مەخپىي ئەمەس بولمىسا، شۇ ئىش ھەققىدە تولۇغىراق ئېيتىپ بەرسىڭىز،-دېدىم. ئىسمايىل ئاكا دۈگلەك روشەن كوزلىرىنى بىر چېكىتكە قاداپ، سەل ئويلىنىشىپ ئولتۇراردە:

-ماقۇل، ئېيتىپ بېرەي، ئىنىم. بۇگۈلكى قايتا قۇرۇش دەۋرىدە ئىچىمىزدە يوشۇرۇپ قالغان ھېچ قانداق مەخپىي سىر يوق.-باشلىدى ئوز ھېكايىسىنى.-مېنىڭ بۇ ئالىي لاۋازىمغا كېلىپ قېلىشىم مەن ئوزەم خالىمىغان كەسكىن كۈرەشتىن باشلاندى. 1962-يىلنىڭ كۈز ئايلىرى ئىدى. ئۇ چاغلاردا مەن جەنۇبىي قازاقىستان ئولىكىلىك پارتىيە كومىتېتىنىڭ بىرىنچى كاتىۋى بولۇپ ئىشلەۋاتاتتىم. بىر كۈنى كپسس مەركىزىي كومىتېتىنىڭ بىرىنچى كاتىۋى ن. س. خرۇششېۋ مېنى موسكۋاغا چاقىرىپ ئالدى. مەن بارغىچە «ئۇ نېمىگە چاقىردى، دېمەك، يەنە ئوكۇلكى مەسىلە ئېكەندە؟»-دەپ، مىڭ بىر خىياللار بىلەن يېتىپ باردىم. ئۇ مېنى كرىملدىكى كابىنېتىدا قوبۇل قىلىپ:

-ئىسمايىل يۇسۇپوۋىچ، قازاقىستاننىڭ ھازىرقى رەھبىرىگە ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى ئادەملەرگە مەن ئانچە رازى بولمايۋاتىمەن. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا «قانداقتۇ بىر قەبىلىۋازلىق شامىلى» كۈچەيمەكتە. ئۇ يەرگە پارتىيە سەياسىتىنى چوڭقۇر چۈشىنىدىغان ياخشى بىر ئادەمنى ئەۋەتمىسەك بولمايدىغان ئوخشايدۇ. ئەگەر سېنى ئەشۇ ئالىي لاۋازىمغا ئەۋەتسەك قانداق دەيسەن؟-دەپ جاۋاپ كۈتكەن ھالدا سىنچىلاپ قارىدى. كۈتۈلمىگەن بۇ تەكلىپكە مەن بىردىن جاۋاپ بېرەلمەي، ھودۇقۇپ قالدىم. ئامما بىر ۋاقىتتا:

نىكىتا سېرگېيېۋىچ، ماڭا شۇنچىلىك ئىشەنچە بىلدۈرگىنىڭىز ئۈچۈن رەخمەت. بىراق قانداق بولار ئېكەن؟ قازاقىستان ئىنتايىن چوڭ جۇمھۇرىيەت. ئۇنىڭغا رەھبەرلىك قىلىشقا قازاقلارنىڭ ئوزىدىن ياكى بولمىسا ئۇلۇق رۇس خەلقىنىڭ ۋەكىللىرىدىن بىرىنى ئەۋەتىش كېرەك. مەن بوسام سانى ئىككى يۈزمىڭدىن ئارتىلا ئاشىدىغان كىچىككىنە بىر مىللەتنىڭ ۋەكىلىمەن. مېنىڭ ئۇ لاۋازىمغا بېرىشىمنى قازاق خەلقى قانداق قارشى ئالىدۇ؟ بۇ تېخى بەلگۈسىز ئەمەسمۇ؟!-دېدىم. ن. س. خرۇششېۋ مېنىڭ گەپلىرىمنىڭ ئايىغىنى كۈتمەيلا، ئېغىر مۇشتۇمى بىلەن ئۈستەلگە بىرنى قويدىدە، غەزەپلەنگەن ھالدا چاقىراپ:

-مەن تېخى سېنى ئىنتېرناتسىئونالىست-كوممۇنىست دەپ ژۈرۈپتىمەن. سېنىڭدىمۇ ئېچىلمىغان خىلە سىرلار موجۇت ئوخشايدۇ. موسكۋانىڭ ئالىي پارتىيە مەكتىۋى ساڭا ئوبدانىراق تەربىيە بەرمىسە كېرەك. سەن شۇنى چوڭقۇرىراق چۈشەنگىنىڭكى، پارتىيە قەيەرگە ئەۋەتسە، شۇ يەرگە بېرىپ خىزمەت قىلىسەن، باشقا گېپىڭنى ئاڭلىغىممۇ كەلمەيدۇ،-دېدى.

ئاندىن كېيىن نېمە بولدى، ئىسمايىل ئاكا؟-سورىدىم مەن گەپنىڭ ئاخىرىنى بىلىشكە ئالدىراپ. ئۇ ماڭا جىددىي ھالدا بىر نەزەر تاشلىدىدە:

- ئۇ زامانلاردا كۈچلۈكلەر دىكتاتۇرىسى ھوكۈم سۈرۈپ، بىرىقى رەھبەرلەردە ئانچە ھوقۇق يوق ئىدى. مەملىكەتنىڭ ئەڭ ئالىي رەھبىرى بولسا «مەن ئېيتتىم پۈتتى، مېنىڭ ئېيقىنىم ئورۇنلانسۇن» دەتتى.

ئەگەر ن. س. خرۇششېۋنىڭ ئالدىدا ئوز سوزۈمدە تۇرۇۋالسام، ئۇ مېنى بارلىق ياخشىلىقلاردىن مەھرۇم قىلىپ، شۇ يەردىلا تۇرمىگە ئەۋەتىۋېتىدىغاندەك كورۈلدى. شۇڭلاشقىمۇ باشقا تالاشقىم كەلمەي:

مەيلى، بوپتۇ، نىكىتا سېرگېيېۋىچ، بارسام باراي، سىزنىڭ ئىلتىماسىڭىزلى ئورۇنلاشقا تىرىشىپ كورەي،-دېدىم ن. س. خرۇششېۋ ئاچچىقى بىلەن چىچى چۇشۇپ كەتكەن ياغاق بېشىنى ئوڭ قولى بىلەن سىيپاپ قويۇپ، يوغان كەلگەن ئوز كابىنېتىنى ئىككى-ئۈچ قېتىم ئايلىنىپ چىقتىدە:

-ئالمۇتىغا قايتىۋەر، ئەتە-ئوگۈن كپسس مەركىزىي كومىتېتىنىڭ كاتىپلىرىدىن بىرىنى ئەۋەتىمەن. پلېنۇم ئوتكۈزۈپ، ئۇ سېنى بەكىتىپ قايتىدۇ،-دېدى.

-بۇ مەمۇرىي-بۇيرۇقۋازلىق سىستېمىسىنىڭ ئاقىۋېتىغۇ، ئىسمايىل ئاكا،- دېدىم. مەن ئوز پىكرىمنى تەستىقلەپ. ئۇ بەكمۇ چوڭقۇر ئۇھ تارتىندە:

- توغرا دەيسەن،ئىنىم. ئۇ قارغىش تەككەن ئىسالىنچە باشقۇرۇش سىستېمىسىنىڭ تېخى ئوز تەسىرىنى يوقاتمىغان ھوكۈمدار ئۇسۇلى ئىدى. شۇنداق قىلىپ، ئارىدىن ئىككى-ئۈچ كۈن ئوتكەندىن كېيىن كپسس مەركىزىي كومىتېتىنىڭ سابىق كاتىۋى، كپسس مەركىزىي كومىتېتى پرېزىدۇمىنىڭ سابىق ئەزاسى فرول رومانوۋىچ كوزلوۋ شۇ چاغلاردا مەن ئولكىلىك پارتكومنىڭ بىرىنچى كاتىۋى بولۇپ ئىشلەۋاتقان چىمكەنتكە تېلېفون قىلىپ:

-ئامانمۇسەن، ئىسمايىل يۇسۇپوۋىچ، ژىراق يولغا تەييارلاندىڭمۇ؟ بۇگۈن مەن ئالمۇتىغا ئۇچىمەن، سەن كېچىكمەي يېتىپ بارارسەن،-دېدى.

شۇنداق قىلىپ، ئەتىسى ئەتىگەنلىكى سائات ئونلاردا قازاقىستان كپ مەركىزىي كومىتېتىنىڭ نوۋەتتىكى پلېنۇمى باشلاندى. پلېنۇم ئىشىغا قازاقىستاننىڭ بارلىق رەھبەرلىرى ۋە موسكۋادىن كەلگەن ف. ر. كوزلوۋ قاتناشتى. بىر ۋاقىتتا قازاقىستان س س ر ئالىي كېڭىشى پرېزىدۇمىنىڭ سابىق رەئىسى ئىساغالى شارىپوۋ سوزگە چىقىپ، جۇمھۇرىيەتنىڭ بۇرۇنقى رەھبىرىنىڭ ئالىي پارتىيە تەشكىلاتىنى دۇرۇس باشقۇرالمىغانلىقى، ئوز پائالىيىتىدە «قەبىلىۋازلىق مەۋقىيەسىدە» تۇرغانلىقى ۋە جۇمھۇرىيەت رەھبەرلىگىنى تېتىك ۋە دادىل ئىشلەيدىغان رەھبەر بىلەن ئالماشتۇرۇشنىڭ لازىملىقى ھەققىدە قىسقىچە ئېيتتىدە، ن. س. خرۇششېۋ رەھبەرلىگىدىكى كپسس مەركىزىي كومىتېتىنىڭ پرېزىدۇمى بۇ ژۇقۇرى لاۋازىمغا جەنۇبىي قازاقىستان ئولكىلىك پارتىيە كومىتېتىنىڭ بىرىنچى كاتىۋى ئىسمايىل يۇسۇپوۋنى تەكلىپ قىلىدۇ،-دېدى.

گەپنىڭ راستىنى ئېيتسام،-داۋام قىلدى ئىسمايىل ئاكا،-ئەسلى د. ئا. قونايېۋ ئۇ چاغلاردا يامان ئىشلىمىگەن ئىدى. بىراق نېمىشكىدۇ ئۇ ن. س. خرۇششېۋقا ياقماي قالدى. تەشكىلىي پلېنۇمدا بولسا ئۇنى بەزىلەر ماختاپ سوزلىسە، بەزىلەر يامانلاپ سوزلىدى. بىز، ئەلۋەتتە، ئۇ چاغلاردا بۇ ئىشلارنىڭ نېمىگە بېرىپ تاقىشىدىغانلىغىدىن خەۋەرسىز ئىدۇق. ئامما تارىخ دېگەن تارىختە! ئۇ ئوزدېگىنىنى قىلىۋاتقاندەك كورىنەتتى بىزگە.

پلېنۇم ئاخىرىدا ف. ر. كوزلوۋ ئۇزۇن نۇتۇق بىلەن سوزگە چىقىپ، خەلق ئېگىلىگىنىڭ كېتىپ بېرىشىنى تېخىمۇ رىۋاجلاندۇرۇپ، جۇمھۇرىيەتنىڭ سەياسىي ھاياتىنى باشتىن ئاياق ئوزگەرتىپ چىقىشنىڭ مۇھىملىغى ھەققىدە ئالاھىدە توختىلىپ ئوتتى. بۇ تارىخىي ۋاقىئەلەر توغرىلىق شۇ چاغلاردا چىقىۋاتقان «كازاخستانسكايا پراۋدا»، «سوتسىيالىستىك قازاقىستان» ۋە «كوممۇنىزم تۇغى» گېزىتلىرى جۇمھۇرىيەتلىك گېزىتلەر كەڭ تۈردە يېزىپ، ھەر قايسى ئوز مەۋقەلىرى بىلەن كوز قاراشلىرىنى بىلدۈرۈشكەن ئىدى.

مەن تەشكىلىي يىغىننىڭ تولۇق مەزمۇنىنى كوز ئالدىمغا كەلتۈرۈشكە تىرىشىپ:

-ئىسمايىل ئاكا، شۇ چاغدا سىز پلېنۇم پرېزىدۇمىدا ئولتىرىپ، زالدا ئولتارغان ئادەملەرنىڭ ئۇمۇمىي كەيپىياتىنى بايقىغان بولارسىز؟-سورىدىم ئۇنىڭدىن.

ئەتراپىنكى مۇھىت ئانچە يامان ئەمەستەك كورۈنگىنى بىلەن زالدا ئولتارغان ئادەملەر بۇ ۋاقىئەنى ھەر خىل قارشى ئالغاندەك تۇيۇلدى ماڭا،-داۋام قىلدى سوھبەتدىشىم ئوز گېپىنى،-بەزىلىرى ماڭا سەممىي خەيرخاھلىق بىلدۈرۈپ، قىزغىن چاۋاك چېلىشتى. بەزىلىرى بولسا نېمىگىدۇ خاپا بولغاندەك پلېنۇم ئاخىرلىنىشى بىلەن ئۇنچۇقماي چىقىپ كېتىشتى. مەن بۇ ئىشلارغا ئانچە رىئايە قىلماسقا تىرىشتىم. چۈنكى ماڭا ژۈكلەنگەن بۇ ئېغىر ۋەزىپە مېنى بىر مىنۇتمۇ تىنماي، چوڭ جاۋاپكەرلىك بىلەن ئەمگەك قىلىشقا دەۋەت قىلاتتى. شۇڭلاشقىمۇ مەن ئوز ۋەزىپەمگە كىرىشىشىم بىلەنلا جۇمھۇرىيەتنىڭ خەلق ئېگىلىگىنى، ئۇنىڭ ئىچىدە يېزا ئېگىلىگى بىلەن مەدەنىيىتىمىزنىڭ باشقىمۇ ساھالىرىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشقا بارلىق كۈچۈمنى ۋە ئەقىل-ئىدرىگىمنى سەرىپ قىلدىم. ئارىدىن بىر-ئىككى يىل ئوتمەيلا جۇمھۇرىيەت ئەمگەكچىلىرى خەلق ئېگىلىگىنىڭ بارلىق ساھالىرى بويىچە چوڭ مۇۋاپىقىيەتلەرگە ئېرىشتى. بىراق نېمىشكىدۇ مېنىڭ بەزى بىر رىقابەتچىلىرىم خەلقىمىز يەتكەن بۇ ئۇتۇقلارنى كورگىسى كەلمىدى. ئۇلار جۇمھۇرىيەت پارتىيە تەشكىلاتىنىڭ رەھبەرلىك ئورنىغا خۇددى ئوزەم كېلىپ ئولتىرۋالغاندەك چۈشەنچىدە بولدى ۋە ئاخىرىچە مېنىڭ ئىشىمغا توسالغۇلۇق قىلدى. ئۇلار خەلق ئارىسىغا «ئىسمايىل يۇسۇپوۋ قازاقىستاننىڭ بەزى ئاھىيەلىرىنى ئاجرىتىپ ئوزبەكىستانغا بېرىۋەتتى، ئەندى بولسا ئۇ جۇمھۇرىيەت تەۋەسىنى بولگۇنچىلىككە سېلىپ، مىللەتلەرگە مۇختارىيەت قۇرۇپ بەرمەكچى» دېگەن ئېغۇلارنى تاراتتى. ماڭا موشۇ يالا-توھمەتلەر بىلەن ئىغۋالارنىڭ ھەممىسىنى كوتىرىپ ئىشلەشكە توغرا كەلدى. موسكۋادىكىلەر بولسا بۇ خىزمەتتىن بوشىتىش توغرىلىق ئىلتىماسىمنى رەت قىلىپ، «كوممۇنىست دېگەن بارلىق قىيىنچىلىقلارغا چىداپ ئىشلەش كېرەك» دەيتتى. بىز ژۇقۇرىدا كورسىتىپ ئوتكەندەك، پارتىيامىزنىڭ شۇ چاغدىكى رەھبىرى ن. س. خرۇششېۋنىڭ ئېيتىشى بويىچە ۋە قازاقىستان كومپارتىيەسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ پلېنۇمىدا تەكىتلەنگەندەك، جۇمھۇرىيەتنىڭ سابىق رەھبىرى ئوز ئورنىدىن ئالىي پارتىيە تەشكىلاتىنى باشقۇرۇشتىكى جىددىي سەياسىي خاتالىقلىرى ئۈچۈن، ئەندى قازاقىستان كومپارتىيەسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئىككىنچى كاتىۋى ن. ن. رودىئونوۋ بولسا سابىق رەھبىرىنىڭ «قەبىلىۋازلىق» مەۋقىيەسى بىلەن كېلىشىپ ئىش قىلغىنى ئۈچۈن» بوشىتىلغان ئىدى. ئامما ئەينە شۇ چاغدا قونايېۋ قازاقىستان پەنلەر ئاكادېمىيەسىنىڭ پرېزىدېنتلىق ئىشىغا ئەۋەتىلگەن ئىدى. ئامما قازاقىستان س س ر مىنىسترلار كېڭىشىنىڭ رەئىسلىگىگە ئادەم تاللاش ۋاقتىدا،-دەيدۇ ئىسمايىل ئاكا ئوز ھېكايىسىنى داۋام قىلىپ،-كپسس مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئىككىنچى كاتىپلىق ئورنىدا ژۈرگەن ل. ئى. برېژنېۋ بۇ ئورۇنغا ئوز ئادىمىنى قويۇشقا بارلىق كۈچى بىلەن ھەرىكەت قىلدى. مانا موشۇ مەخسەت بىلەن ئۇ قازاقىستان مىنىسترلار كېڭىشىنىڭ رەئىسلىك ئورنىغا بەرگەن مېنىڭ بارلىق تەكلىۋىمنى ئىنكار قىلدى ۋە ن. س. خرۇششېۋنى ئوز دېگىنىگە كوندۇرۇپ، ئاخىرى مەزكۇر ئورۇنغا قونايېۋنى ئېلىپ كەلدى. دەل شۇ كۈندىن باشلاپ برېژنېۋمۇ ۋە ئۇنىڭ جۇمھۇرىيەتتىكى تەرەپدارلىرىمۇ مېنىڭ ئىش پائالىيى

پارلاق ئىدى

متمغا بارلىق ۋۇجۇدى بىلەن توسالغۇلۇق قىلىشنى. شۇڭغا قارىماي ئەمگەكچى ئامما قازاقىستان پارتىيە تەشكىلاتىنىڭ رەھبەرلىكىدە خەلق ئىگىلىكىنىڭ بارلىق ساھالىرى بويىچە زور ئۇتۇقلارنى قولغا كەلتۈردى. دېخانچىلىق، چارۋىچىلىق، ئېغىر ۋە يېنىك سانائەت، ترانسپورت، قۇرۇلۇش ۋە مەدەنىيەت ساھالىرىدا يەتكەن ئەجايىپ تۆھپىلىرىمىزنى خەلق زور خوشاللىق بىلەن قارشى ئالغان ئىدى. لېكىن برېژنېۋ ۋە ئۇنىڭ شېرىكلىرى بۇ ئۇتۇقلارنىڭ ئالدىغا كەلگەندە كۆزلىرىنى يۇمۇپ ئالدى. ئۇلار تىماق ئاستىدىن كىرئىز دىدى...

شۇنىڭدىن كېيىن مەن، — دەيدۇ ئىسمايىل ئاكا، — قونايېۋ بىلەن بىر نەچچە قېتىم دەقمۇ-دەق ئولتۇرۇپ ئوچۇق گەپلەشتىم. — سەن ماڭا تولا ئاچچىق قىلما، دېمىسىڭ ئاخمىتوۋىچ، بۇ ئورۇنغا مەن ئۆزەم كېلىۋالغىنىم يوققۇ. پارتىيە، شەخسەن ن. س. خرۇششېۋ مەجبۇرلىدى. مېنى بەلكى، خىتاي بىلەن بولۇۋاتقان ۋەزىيەتكە باغلىق شۇنداق قىلىۋاتقاندۇ، چۈنكى ئۇ يەردىمۇ قازاق، ئۇيغۇر، ئۆزبېك ۋە قىرغىز قېرىنداشلىرىمىز بارغۇ. دېمەك، مەن بۇ يەردە ۋاقىتچە ئولتۇرىمەن. تاپشۇرۇلغان ۋەزىپىنى تاشلاپ كېتىشكە يەنە بولمايدۇ، ئۇنى ئۆزەڭ ياخشى بىلسەن. شۇڭا خاپىچىلىقتىنى قويۇپ، يالغان گەپ سۆزلەرگە قۇلاق سالماي، ھەممىمىزنىڭ ئورتاق ۋەتىنى بولۇپ ھېسابلىنىدىغان قازاقىستاننىڭ يۈكسەك تەرەققىياتى ۋە پارلاق كېلەچىكى ئۈچۈن ئىناقلىق بىلەن ئەمگەك قىلايلى — دېدىم ئۇنىڭغا، ئامما قونايېۋ بۇ گەپلەرنى چۈشەنگەندەك قىلغان بىلەن بەزىدە ماڭا قارشى تارقىتىلغان توقۇلما جا گەپلەرنىڭ تەسىرىگە بېرىلىپ ژۇردى...

بىر ھەجەپ يېرى شۇكى بەزىلەر مېنىڭ توغرىلىق گەپ قىلغاندا پەقەت كامچىلىقلار بىلەن خاتالىقلارنىلا ئىزدەيدۇ. ئەگەر ئۇلار شۇنچىلىك تازا، پاك ئادىل ئادەملەر بولغان بولسا، ئېمىشكە مېنىڭ پۈتكۈل ئۆمۈر بويى موشۇ قازاقىستاننىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن تىنىماي خىزمەت قىلىپ ئۆتكەنلىكىم توغرىلىق ئېيتىشمايدۇ؟! ئېمىشكە ئۇلار ماڭغىشلاق ۋىلايىتىنىڭ چوڭ بىر قىسمىنى ياكى ژېتىباي ۋە ئۆزئېن نېفتى مەنبەلىرىنى ن. س. خرۇششېۋ تۈركمەنىستانغا بېرىۋەتمەكچى بولغاندا، شەخسەن مېنىڭ ئۇرغۇن تالاش-تارتىشلار بىلەن بۇ ئىشنى بىرە تولا توختىتىپ تاشلىغانلىقىم توغرىلىق ئەسكە ئېلىشمايدۇ؟! ئەلۋەتتە، ئۇلار ھەقىقەتتىن قورقىدۇ. ئەگەر ھەقىقەتتىن قورقمىسا، قارىنى قارا ۋە ئاقنى ئاق دېيىشمەمدۇ؟!

د. ئا. قونايېۋ ئۆزىنىڭ كىتاۋىدا، — دەيدۇ ئىسمايىل ئاكا ھەجەپلەنگەن ھالدا، — قازاقىستاننىڭ كۆرنەكلىك دولەت ئەربابى تەشېنوۋنى ئىش ۋاقتىدا ئادەملەر بىلەن چىقىشالمايدىغان، بەكمۇ تەكەببۇر، سوھبەت ۋاقتىدا ۋە ژىغىنلاردا ئۆزىنى تۇتۇپ ئالالمايدىغان، سەۋىر-تاقەتسىز، ئاچچىقى يامان، تېرىككەك ئادەم ئىدى، شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ئۇنىڭ ئۈستىدىن موسكۋاغا ئۇرغۇن ئەرىزە-شىكايەتلەر چۈشكەن، شۇنىڭدىن كېيىن ئالىي رەھبەرلىك ئۇنى قازاقىستان س س ر ئالىي كېڭەشى پرېزىدىئومىنىڭ رەئىسلىكىدىن قازاقىستان مىنىسترلار كېڭەشىنىڭ رەئىسلىكىگە يۆتكىگەن، ئۇ بۇ يەردىمۇ ناچار ئىشلىگەندىن كېيىن ن. س. خرۇششېۋنىڭ كۆرسەتمىسى بىلەن چىمكەنت ۋىلايەتلىك ئىجرائىي كومىتېتى رەئىسىنىڭ ئورۇنباسارلىقىغا چۈشۈرۈلگەن» — دەپ يازىدۇ. ھەقىقەتنى ئېيتساق — دەيدۇ ئىسمايىل ئاكا — ئەسلى ۋاقىئە بۇنداق ئەمەس ئىدى. ئاتمىشىنچى ژىللىرى قازاقىستاننىڭ تىڭ دالالىرىنى ئۆزلەشتۈرۈش ۋاقتىدا دولەت رەھبىرى ن. س. خرۇششېۋ بەزى مىللەتچى ئادەملەرنىڭ دەيدىيگە ئىشىنىپ، جۇمھۇرىيەتنىڭ شىمالىي ۋىلايەتلىرىنى روسسىيەگە قوشۇۋېتىش ئۈچۈن مەخسۇس ھوججەت تەييارلاتقۇزغان ئىدى. شۇ ھوججەتكە قول قويماي، ئۆز جۇمھۇرىيىتىنىڭ پۈتۈنلىگىنى جۈرئەتلىك ھالدا ساقلاپ قالغان قازاقىستان س س ر ئالىي كېڭەشى پرېزىدىئومىنىڭ سابىق رەئىسى شۇ قەيسەر ژۈرەك تەشېنوۋ ئەمەسمىدى؟! شۇ چاغلاردا ئەشەددىي دىكتاتور خرۇششېۋ بىلەن باراۋەر تۇرۇپ، مۇنازىرىگە چۈشۈشكە تەشېنوۋتىن باشقا ئادەم تېپىلمىغان ئىدىغۇ؟! پەقەت چوڭ غازات ئالدىدا ئۆزىنى قۇربان قىلغان تەشېنوۋنىڭ دادىللىقىدىنلا قازاقىستان جۇمھۇرىيىتى بىر نەچچە پارچىغا بۆلۈنۈپ كېتىشتىن ساقلىنىپ قالغان ئەمەسمىدى؟! ئەينە شۇندىن كېيىنلا خرۇششېۋ بۇ مەسىلىنى قايتا كۆتۈرۈشكە جۈرئەت قىلالمىغان ئىدىغۇ؟!

ئەسلى تەشېنوۋ ناھايىتى ئوچۇق مىجەز، ئاق كۆڭۈل، مەرت ژۈرەك ئادەم ئىدى. ئامما ئۆز جۇمھۇرىيىتىنىڭ جانىجان خەلقىنىڭ مەنپەئەتى يولىدا ھەر قانداق كۆرەشكە ۋە مۇنازىرىگە تەييار ئىدى. ئەگەر قونايېۋ ئېيتقاندەك پەقەت ئۆزىنى ئويلايدىغان ئاچچىقى يامان ئادەم بولسا ئۆز خەلقى ئۈچۈن خرۇششېۋتەك يولۋاسلار بىلەن ئاداققى چېلىشقا ۋە تالاش-تارتىشقا چۈشەلەيتتىمۇ؟! مېنىڭچە پەقەت تەشېنوۋتەك مەردانە ئادەملەرلا ھېچ بىر قورقماي، بەتمۇ-بەت ئېغىر سىناقلارغا بارالايدۇ. قازاق خەلقى ئۆزىنىڭ موشۇنداق ئەزىز، قەھرىمان پەرزەنتلىرىنى ئۇنتۇماسلىقى كېرەك.

سولومېنسېۋ — نىكولايېۋ — برېژنېۋ

بىر ۋاقىتتا قارىسام، ئىسمايىل ئاكا قانداقتۇ بىر ناھەق ئىشلاردىن قىينالغاندەك كەيىپ كۆرسىتىپ:

— مەنغۇ مېمۇئار يازماسمەن، ئېنىم! لېكىن كۆزۈم كۆرگەن ئادەلەتسىزلىكلەر توغرىلىق ساڭا تولۇق ئېيتىپ كەتمىسەم زادىلا بولماس، چۈنكى ئۇ پاسكىنا ئىشلار موشۇ كەمگىچە مېنىڭ ئېنىمنى قۇرۇت كەبى غاجىلاپ كەلمەكتە، — دەپ داۋام قىلدى ئۆز ئويىنى. — ژۇقۇرىدا ئېيتىلغانلارنى ئاز دەپ مېنىڭ ۋاقتىمدا جۇمھۇرىيەت پارتىيە تەشكىلاتىنىڭ ئىككىنچى كاتىۋى بولۇپ ژۈرگەن م. س. سولومېنسېۋنىڭ كوممۇنىستقا خاس ئەمەس ئەخلاقسىز ھەرىكەتلىرىچۇ تېخى؟!

ئەسلى بۇ ئىش مۇنداق بولغان ئىدى: شۇ چاغلاردا مىنىسترلار كېڭەشىنىڭ ئاغرىقخانىسىدا بىر چىرايلىق دوختۇر خوتۇن ئىشلەيدىغان. ئۇنىڭ يولدىشى بار بولۇپ، ئۇ قازاقىستان دولەت پلانلاش كومىتېتىدا خىزمەت قىلاتتى. ئەينە شۇنىڭغا قارىماي م. س. سولومېنسېۋ شۇ خوتۇن بىلەن كۆڭۈل ئېچىپ ژۈرۈپتۇ. بىر كۈنى ئۇ شۇ خوتۇننى ماشىنىسىغا سېلىپ، تاغ تەرەپكە ئېلىپ كېتىپتۇ. بۇ ئىشنى كۆرگەن ھەمشىرەلەر دەررۇ دولەت پلانلاش كومىتېتىغا تېلېفون قىلىپ، ئۇ خوتۇننىڭ ئېرىغا ئېيتىپ قويۇپتۇ. ئۇ ژىگىت دەرھال ماشىنىسىغا ئولتۇرۇپ، تاغ تەرەپكە يېتىپ بېرىپتۇدە، ئۇلارنى ئورمان ئىچىدىن راسا مۇھەببەتلىشىۋاتقان پەيتىدە تۇتۇۋاپتۇ. ئەينە شۇندىن كېيىن ئۇ ژىگىت مەركىزىي كومىتېتنىڭ بىرىنچى كاتىۋىغا تېلېفون قىلىپ:

— ھۆرمەتلىك ئىسمايىل يۇسۇپوۋىچ، سىلەرنىڭ تەرتىپسىز كاتىۋىڭلار سولومېنسېۋنى ئېغىز-بۇرنى كۆكەرگىچە ئۇرۇپ، ئورمانغا تاشلاپ قويۇپ كەلدىم. ئەۋۇ ئەخلاقسىز بەتقىلىق خوتۇنىنى بولسا بۈگۈندىن باشلاپ قويىۋېتىمەن. ئەندى ماڭا كۆرىدىغان چارەڭلەر بولسا كۆرىۋېرىڭلار، — دېدى قايىنىغان غەزىۋى سىرتقا تېپىپ، ئۇنىڭ ئىنتايىن خاپا بولۇپ چەكسىز ھەسرەت بىلەن ئۆپكىدەپ تۇرغىنى تېلېفوندىمۇ بىلىنىپ تۇراتتى. شۇ چاغدا ئىسمايىل ئاكا ئۇنى سەل بولسىمۇ سەۋر-تاقەت قىلىشقا چاقىرىپ:

— ئالدىراقسان ئىش قىلما، يالغۇز ئوغلۇڭنى قانداق قىلىسەن؟! ئۇ ئانىسىز يە بولمىسا ئاتىسىز قالىدىغۇ؟ ئۆپكەڭنى بېسىپ ئۇ يىلاۋاراق ئىش قىل! سەن ئاقارەتلەنگەن ئادەمسەن، ساڭا بىز ھېچ قانداق چارە كۆرمەيمىز. جۇمھۇرىيەت رەھبەرلىكىنىڭ ئابرۇيىنى تۆكۈپ ژۈرگەن سولومېنسېۋ بولسا تېگىشلىك جارىسىنى ئالىدۇ. چۈنكى ئۇ تەرتىپ-ئىنتىزامغا كونمەيدىغان قىلىچەئىنسانلىق خىسلىتى يوق، ئۇيات ۋە نومۇس دېگەننى بىلمەيدىغان ئەشەددىي ۋىجدانسىز ئادەم بولۇپ چىقتى. بىز ئۇنىڭ مەسىلىسىنى تەپسىلىي ھالدا مەركىزىي كومىتېتتا قارايمىز، — دېدى.

ئۇلار تېلېفوندا سۆزلەشكىچە بۇ خەۋەر موسكۋاغىمۇ يېتىپ بېرىپتۇ. كپسس مەركىزىي كومىتېتىنىڭ سابىق كاتىۋى ۋ. ن. تىتوۋ تېلېفون قىلىپ:

— ئىسمايىل يۇسۇپوۋىچ، ئامانمۇسەن؟ ئىشلىرىڭ قانداق، كېتىپ بارىدۇ؟ ئاڭلىشىمچە، ئىككىنچى كاتىۋىڭ م. س. سولومېنسېۋ ياخشى كۆڭۈل ئېچىپ ژۈرۈپتۇ. مېنىڭچە تەرتىپ-ئىنتىزامغا كونمەيدىغان مۇنداق ئەخلاقسىز ئادەمنىڭ تېزلىكتە مەسىلىسىنى قاراپ، تېگىشلىك جازاسىنى بېرىش كېرەك. بىرەۋنىڭ ئائىلىسىنى بۇزۇش ئىنسانچىلىققا ياتماس، بۇ ئېغىر جىنايەتقۇ، — دېدى.

ئىسمايىل ئاكا ۋ. ن. تىتوۋنىڭ گەپلىرىنى دىققەت بىلەن تىڭشاپ، ئۇنىڭ پىكىرلىرىگە تولۇق قوشۇلىدىغانلىقىنى ۋە م. س. سولومېنسېۋ توغرىلىق مەركىزىي كومىتېتتا ئالاھىدە گەپ بولىدىغانلىقىنى ئېيتتى. ئامما كېيىن ئىزدەشتۈرسە سولومېنسېۋ موسكۋاغا قېچىپ كېتىپتۇ. ئەتىسىگە ۋ. ن. تىتوۋ يەنە تېلېفون قىلىپ:

— سالام ساڭا ئىسمايىل يۇسۇپوۋىچ، تېلېفون ئارقىلىق بولسىمۇ سېنى پات-پات يوقلاپ تۇرىدىغان بولدۇم. ساڭا ئېيتاي دېگىنىم تۈنۈگۈنكى گەپلەرنى توختىتىپ قويۇپ تۇرۇڭلار. سولومېنسېۋ بۇ يەرگە ئۇچۇپ كېلىپ، ل. ئى. برېژنېۋقا كىرىپ چىقتى. ئاڭلىشىمچە، ئىككىسى بەكمۇ يېقىن دوست ئوخشايدۇ. ن. س. خرۇششېۋنىڭ قولتۇغىغا كىرىۋالغان برېژنېۋنىڭ ئۇنى باشقا ياققا خىزمەتكە ئەۋەتىدىغان تۈرى بار. مېنى تېلېفون قىلدى دەپ ھېچ كىمگە ئېيتما، سېنىڭدىن ئۆتۈنىمەن، — دېدى.

ۋ. ن. تىتوۋ بولسا خىجالەت بولغاندەك قىلىپ: — قىممەتلىك ئىسمايىل يۇسۇپوۋىچ، مېنى چۈشىنىشىڭنى ئۆتۈنىمەن، ئەھۋال شۇنداق بولۇپ قالدى، — دەپ تېلېفون تروبكىسىنى قويۇپ قويدى.

شۇندىن كېيىن مەركىزىي كومىتېتتىكىلەر «ئەپسۇس!» دېيىشتىن باشقا ھېچ نەرسە قىلالمىدى. كېيىن ئۇلار ئاڭلىسا م. س. سولومېنسېۋ روستوۋ ۋىلايەتلىك پارتكومىنىڭ بىرىنچى كاتىۋى بولۇپ كېتىپتۇ. ن. س. خرۇششېۋنى غۇلىتىپ، مەملىكەت بېشىغا برېژنېۋنىڭ ئۆزى چىقىۋالغاندىن كېيىن شۇ ئەخلاقسىز سولومېنسېۋنى دەررۇ كرېملغا ئەكىلىۋالغانلىقىنى جىمى كېڭەش خەلقىگە مەلۇمغۇ؟! دېمەك تىيىتى بۇزۇق برېژنېۋنىڭ ئۆز ۋاقتىدا تەرتىپسىز سولومېنسېۋنى ياقلاپ، «ئەگەر ئۇ ئۆزى كۆڭۈل ئېچىپ ژۈرگەن بىر خوتۇننىڭ ھوددىسىدىن چىقالمىغان بولسا، بۇنىڭدىن سوتسىيالىزم ئىشى ئانچە زىيان تارتمايدۇ» دېگىنى بېكار گەپ ئەمەستە! ئەندى ئېگىگە چۆكسەك، پەقەت موشۇنداقلارنىڭ كاساپىتىدىن سوتسىيالىزم جەمئىيىتى شۇ چاغلاردا ئىچىدىن چىرىپ ئۆگەشكە باشلىغان ئېكەن.

بىلىدىغان ئىناۋەتلىك ئادەملەرنىڭ ئېيتىشى بويىچە شۇ ئەخلاقسىز سولومېنسېۋ قاراغاندا ۋىلايەتلىك پارتىيە كومىتېتىنى باشقۇرۇپ ژۈرگەندىمۇ ئەشۇنداق ئىشلار بىلەن مەشغۇل بولۇپ، بىر مىلىتسىيە ئوفىتسېرىنىڭ خوتۇنى بىلەن كۆڭۈل ئېچىپ ژۈرۈپتۇ. ئۇ ئالمۇتىغا خىزمەتكە كەلگەندە، ئۇلارنىمۇ بۇ يەرگە كۆچۈرۈپ ئەكىلىپ، ئۆزى بىلگەن ئىشلارنى قىلغان. ئەندى ئۇ موسكۋادا ئىشلەپ ژۈرگەندىمۇ ئۇلارنى چوڭ پايتەختكە كۆچۈرۈپ ئەكېتىپ، ئۇ خوتۇننىڭ مىلىتسونېر ئېرىنى گېنېراللىق ئۇنۋانىغىچە كۆتەرگەن. دولەتىمىز رەھبىرى بولغان، مەيدىسىگە ئېلىمىزنىڭ ئەڭ ئالىي ئوردېنلىرى بىلەن مېداللىرى تولغان ل. ئى. برېژنېۋنىڭ ئۆزىمۇ قەدىناس دوستى سولومېنسېۋتىن ھېچ قېلىشلىغى يوق ئىدى. برېژنېۋ ئورۇشتا ژۈرگەندە س. ف. نىكولايېۋ دېگەن ئادەمنىڭ خوتۇنى بىلەن كۆڭۈل ئېچىپ ژۈرگەن. كېيىن ئۇ ئالمۇتىغا خىزمەتكە كەلگەندە ئۇلارنىمۇ كۆچۈرۈپ ئەكىلىپ، س. ف. نىكولايېۋنى قازاقىستان مىنىسترلار كېڭەشىنىڭ بىرىنچى مۇئاۋىن رەئىسلىكى دەرىجىسىگىچە كۆتەرگەن. 1955-ژىلى برېژنېۋ موسكۋاغا كەتكەندىن كېيىنمۇ س. ف. نىكولايېۋ شۇ لاۋازىمدا ئىشلەپ ژۈردى. كېيىن ئۇ قىپ-قىزىل خىيانەتچى ئوغرى بولۇپ چىقتى. ئۇ ھەر خىل سودا ئورۇنلىرى بىلەن ئالاقە ئورنىتىپ ۋە سكلادلاردىن قىممەت باھالىق تاۋارلارنى بىكارغا ئېلىپ، ئۇلارنى ئۆز پايدىسىغا سېتىپ ژۈرگەن ھۆكۈمەتنىڭ ئۇرغۇن مال-مۈلكىنى ئېگىلەپ ئېلىپ، ئەمگەكسىز تاپقان تاپاۋىتىگە ھەشەمەتلىك ئۆيلەرنى سالدۇرغان ۋە ھەددىدىن تاشقىرى مال-دۇنيا ژىغىش بىلەن مەشغۇل بولغان. جۇمھۇرىيەتنىڭ سوت ئورۇنلىرى بۇ ئىشنى بىلىپ س. ف. نىكولايېۋنى قاماققا ئالغان. ئامما بۇ خەۋەر موسكۋاغا يېتىپ بارغاندىن كېيىن ل. ئى. برېژنېۋ دەررۇ قازاقىستان س س ر ئالىي كېڭەشىنىڭ رەئىسى ئى. ش. شەرىپوۋقا تېلېفون قىلىپ، س. ف. نىكولايېۋنى بىر مىنۇتمۇ كېچىكتۈرمەي دەرھال تۈرمىدىن چىقىرىڭلار دەپ بۇيرۇق بەرگەن. شۇ ئارىدا ئى. ك. شەرىپوۋ ئىسمايىل ئاكىغا ژۈگرەپ كىرىپ:

— لېونىد ئىلىچنىڭ ئۆزى تېلېفون قىلىۋاتىدۇ. س. ف. نىكولايېۋنىڭ تەغدىرىنى قانداق يېشىمىز؟ — دەپ مەسلىھەت سورىغان ئېدى. ئاڭغىچە، نىكولايېۋنىڭ ئۆزىمۇ موسكۋادىكى مۇزېي كەبى ياسالغان ھاشامەتلىك ئۆيىگە قېچىپ بېرىۋالغان. كېيىن ئىسمايىل ئاكا ئۇنىڭ ئىشىنى ياڭلىۋاشتىن قارىتىشقا باشلىغاندا، ئۇ ئالمۇتىغا قايتىپ كېلىپ، تۈرمىگە ئۆزى بېرىپ يېتىۋالغان...

1964-ژىلى كۈزلۈگى ل. ئى. برېژنېۋ ئۈچغا چىققان قۇۋلۇق ۋە ھىلىگەرلىك بىلەن مەملىكەت بېشىغا چىقىۋالغاندىن كېيىن، — دەيدۇ ئىسمايىل ئاكا، — ئۇ مېنىڭدىن شۇ ئىشلار ئۈچۈن ئۆچ ئېلىشقا باشلىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە م. س. سولومېنسېۋ ئۆز ۋاقتىدا ئالمۇتىدىن قېچىپ بېرىپ، ل. ئى. برېژنېۋقا كىرگەندە «ئىسمايىل يۇسۇپوۋ سېنىڭ ئالمۇتىدا ئىشلىگەن دەۋرلىرىڭنىڭ توغرىلىق سەلبىي ماتېرىياللارنى ژىغىپ، ن. س. خرۇششېۋقا ئەۋەتىپ بەرمەكچى بولۇۋاتىدۇ. ئېمىشكىدۇ ئۇ سېنى بەكمۇ ئۆچ كۆرىدۇ» دەپ ماڭا ئىنتايىن ئۇرغۇن يالا-تۆھمەتلەرنى چاپلىغان ئېكەن. مېنىڭ پېشانەمگە مۇنداق قالايمىقان ئىشلارنىڭ يېزىلىپ قالغىنىنى مەن نەدىن بىلەي، — دەپ ئېچىنغان ھالدا داۋام قىلدى ئىسمايىل ئاكا ئۆز پىكرىنى، — ئەيتەۋىر پارتىيەگە، دولەتكە ۋە ئۇنىڭ ئالىي رەھبەرلىكىگە خۇددى خۇداغا ئىشەنگەندەك ئىشىنىپ ژۈرۈپتىمىز. ئۇلارنىڭ خەلق نامىدىن، مەملىكەت نامىدىن سۆزلەپ، ئەشۇنداق پاسكىنا ئىشلار بىلەن مەشغۇل بولىدىغانلىقىنى ۋە ئادالەتسىزلىك يول بىلەن مىڭىپ، باش-ئايىغى يوق ئۆمۈچۈك تورلىرىدەك چىرمىشىپ كېتىدىغانلىقىنى زادىلا ئويلىمىغان ئېكەنمىز. ئەسلى شۇنداق كۆڭلى كىر ۋىجدانسىز ئادەملەر قانداق لاۋازىمدا ژۈرمىگىنىگە قارىماي، ھەر قانداق ھەقىقەتنىڭ ئۈستىدىن ئاتلاپ ئۆتۈپ كېتىۋېرىدىكەن...

ئامېرىكا دېموكراتىيەسى ھەققىدە بىر سۆز

ئاقش- ئامېرىكا قوشما شتاتلىرىدا كونگرېس ئىككى پالاتا (سېنات ۋە ۋەكىللەر پالاتىسى)دىن تەشكىل تاپقان. پارلامېنتتا كۆپچىلىك ئورۇنىنى ئىگەللىگەن دېموكراتلار پارتىيەسى بىلەن جۇمھۇرىيەتچىلەر پارتىيەسى ئۆزلىرىنىڭ سىياسىي پائالىيەتلىرىدە مەلۇم ئالاھىدىلىكلەرگە ئىگە بولسىمۇ، لېكىن ئۇلارنىڭ ئاساسىي غايە ھەم مەخسىتى بىر- ئۇ بولسىمۇ ئامېرىكا خەلقىنىڭ ئۆزىگە لايىق ئۈستۈن ھاياتى ۋە پاراغەتلىك تۇرمۇش دەرىجىسىنى يەنىمۇ ژۇقۇرى كۆتىرىشتىن ئىبارەت. ئاتالمىش پارتىيەلەر بۇ يولدا ئۈزلۈكسىز رىقابەتلىشىپ بارىدۇ. بەزەن بۇنداق سىياسىي -ئىجتىمائىي بەس-مۇنازىرىلەر شۇ دەرىجىگە يېتىپ بارىدۇكى، پۈتكۈل ئاقش قەرەللىك مەتبۇئاتى ھەم نەشرىياتلىرىنى، رادىو-تېلېۋىدېنىيەلىرىنى ئۆزلىرىگە بەنت قىلىپ، ھەتتا خەلقنى بېزار قىلىۋېتىدۇ. پارتىيە ۋە تۈرلۈك تەشكىلات ھەم جامائەت ئەرباپلىرى ھەر خىل نامايىشلارنى ئۇيۇشتۇرۇپ، ئاقش خەلق ئەپكارىنى ئۆزىگە تارتىشقا تىرىشىدۇ.

شۇنى ئالاھىدە تەكىتلەش كېرەككى، ئامېرىكا دېموكراتىيەسى كەلىمىسىنىڭ ئىپادىسى بۇرۇنقى كوممۇنىستىك دىكتاتورىسى ھۆكۈم سۈرگەن ۋە ھازىرمۇ ھۆكۈم سۈرۈپ كېلىۋاتقان مەسىلەن، خىتاي خەلق جۇمھۇرىيىتى- مەملىكەتلەردە چۈشىنىلگەن ۋە قوبۇل قىلىنغان مەنا ھەم ئىپادىدىن پەرىق قىلىدۇ. بۇ يەردە ھۆر ۋە ئازات تۇغۇلغان ھەر بىر ئىنسان پەرزەنتى ئىنسانغا خاس ھۆر ۋە ئازات ياشاش، ئەركىن ھەرىكەت قىلىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە. بۇ، ئۆز نەۋىتىدە ئامېرىكا ئاساسىي قانۇنى بىلەن كاپالەتلەندۈرۈلگەن. ھەر بىر ئادەم ۋە ياكى جامائەت تەشكىلاتى ئاقش دۆلەت ئەرباپلىرىنىڭ، ھەتتا پرېزىدېنتىنىڭ، ھۆكۈمەتنىڭ ياكى ئالىي سوت ۋە ئەدلىيە نازارىتىنىڭ ئۇ ياكى بۇ ئەمرۇ-پەرمانلىرىغا ئۆزلىرىنىڭ نارازىلىقىنى ئوچۇق ئىزھار قىلىشى، مۇۋاپىق كۆرگەن تەغدىردە، نامايىشقا چىقىشى مۇمكىن. لېكىن بۇ ھەر كىم ئۆزى خالىغانچە ھەرىكەت قىلىش دېگەنلىك ئەمەس، ئەكسىچە، دۆلەتنىڭ قانۇن ھەم نىزاملىرىغا ھۆرمەت قىلىنغان ھالدا ئەمەلگە ئاشۇرۇلۇشى لازىم.

مەلۇمكى، ئۆز-ئارا سەمىمىي تەنقىت كىشىلەرنىڭ خاتاسىنى تۈزىتىدۇ.

بىر جەمىيەتتە خەلقنى باشقۇرغان مەلۇم شەخس ئەشۇ كۆپچىلىك ئاممىغا ۋەكىللىك قىلىدۇ. شۇڭلاشقىمۇ ئۇ خالىسانە بېرىلگەن تەنقىدىي پىكىرلەرنى توغرا قوبۇل قىلىشى لازىم. شۇ چاغدىلا ئۇ كۆزلىگەن نىشانغا يېتەلەيدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ئامېرىكىدا جىددىي تارتىشىشلار، سىياسىي بەس-مۇنازىرىلەر مەتبۇئات ۋە نەشرىياتلارنىڭ، گېزىت-ژۇرناللارنىڭ، رادىو ھەم تېلېۋىدېنىيىنىڭ ئادەملەرنى ئۆزىگە جەلىپ قىلغۇچى ۋاستىسى ۋە دارامەت مەنبەسى. پارتىيەلەر ئوتتۇرىسىدىكى بۇنداق تالاش-تارتىشلارنى قىزىقىپ ئوقۇغان ۋە كۆرگەن خەلق ئاممىسى سايلام ۋاقتىدا نامزاتلارغا شۇنىڭغا ئاساسەن ئاۋاز بېرىدۇ.

ئامېرىكا دېموكراتىيەسى چۈشەنچىسى ۋە خەلقىنىڭ ئەركىنلىككە نىسبەتەن خاھىش-ئىرادىسى جاي-جايلاردا، خۇسۇسەن پايتەخت ۋاشىنگتون-ئاق ساراي ھەم نيۇ-يوركنىڭكى بىرلەشكەن مىللەتلەر تەشكىلاتى مەركىزىي بىناسى ئالدىدا مەلۇم سەۋەپلەر مۇناسىۋىتى بىلەن ئوتكۈزۈلۈپ تۇرىدىغان نامايىشلاردا نامايان بولىدۇ. نامايىش ئىشتىراكچىلىرى بىلەن ئۇلارغا قارشى كۈچلەر ئوتتۇرىسىدا توقۇنۇش چىقىپ، ئەرتىپ-ئىنتىزامنىڭ بۇزۇلماسلىقى ئۈچۈن نامايىشنى تەشكىللەشتۈرگۈچى رەھبەرىيەت ئەڭ ئاۋال شەھەرلىك مەمۇرىي ئورۇنلاردىن (ساقچىدىن) ئەشۇ نامايىشنىڭ مۇددىئاسىنى چۈشەندۈرگەن ھالدا ئۇنىڭ ئوتكۈزۈلگۈسى ۋاقتى-سائاتىنى كېلىشىپ، رۇخسەت ئېلىشى لازىم. ئەكسىچە بولغاندا، نامايىش ۋاقتىدا يۈز بەرگەن قالايمىقان بىرەر ئىنتىزامغا زىت ئىش-ھەرىكەتلەر مەسئۇلىيىتى، نامايىش رەھبەرىيىتىگە چۈشىدۇ. رۇخسەتنامە ئاساسىدا ئوتكۈزۈلگەن نامايىش، قاتناشقۇچىلىرىنىڭ قانچە بولۇشىدىن قەتئىي نەزەر، جامائەت خەۋپسىزلىگى ئورگانلىرىنىڭ خادىملىرى- ساقچىلار تەرىپىدىن ھىمايە قىلىنىدۇ.

غۇلامىدىن ئەھمەتئوغلى.
نيۇ-يورك شەھرى.

تەھرىر ئىزاھى:

ئاقش- ئامېرىكا قوشما شتاتلىرى- شىمالىي ئامېرىكىدىكى دۆلەت. مەمۇرىي جەھەتتىن 50 شتات ۋە كولومبىيە فېدېرال ئوكرۇگىغا بولۇنگەن. شتاتلار 3133 ئوكرۇگقا بولۇنگەن. ئومۇمىي يەر مەيدانى 9 مىللىون364 مىڭ چاسا كىلومېتر، ئاھالىسى 205،4 مىللىون كىشى (1970-ژىل)، ئاستانىسى- ۋاشىنگتون شەھرى.

ئاقش فېدېراتىۋ جۇمھۇرىيەت. ھازىرقى كونستىتۇتسىيەسى 1787 - ژىلى قوبۇل قىلىنغان. 1791-1965- ژىللار داۋامىدا 22 قېتىم تۈزىتىش كىرگۈزۈلگەن. دۆلەت ۋە ھۆكۈمەت باشلىقى-پرېزىدېنت ئاھالى تەرىپىدىن 4 ژىللىق مۇددەتكە سايلىنىدۇ. كونستىتۇتسىيەدە پرېزىدېنتقا كەڭ ھوقۇق بېرىلگەن. ئۇ كونگرېس قوبۇل قىلغان قانۇن لايىھەلىرىنى بېكار قىلىش ھوقۇقىغا ئىگە. پرېزىدېنت - 10 مىنىستىر (دۆلەت سېكرېتارى)دىن تەشكىل تاپقان ھۆكۈمەت (كابىنېت) باشلىقى. ئۇ سېنات رازىلىقى بىلەن دۆلەت سېكرېتارلىرىنى تەيىنلەيدۇ. قانۇن چىقارغۇچى ئالىي ئورگان- كونگرېس ئىككى پالاتا (سېنات ھەم ۋەكىللەر پالاتىسى)دىن تەشكىل تاپقان. ۋەكىللەر پالاتىسىنى ئاھالە 2 ژىلغا سايلايدۇ. سېنات ئەزالىرىنىڭ ئۈچتىن بىر قىسمى ھەر ئىككى ژىلدا يېڭىلىنىدۇ. ھەر بىر سېناتورنىڭ ۋاكالەت ۋاقتى 6 ژىل. ۋەكىللەر پالاتىسىغا نىسبەتەن سېناتنىڭ ھوقۇقلىرى كەڭرەك. ئاقش ئالىي سوتى فېدراتسىيە- شتاتلارنىڭ ھەر قانداق قائىدىلىرىنى كونستىتۇتسىيەگە ماس ئەمەس، دەپ باھالاش ھوقۇقىغا ئىگە. ھەر بىر شتاتنىڭ ئۆز كونستىتۇتسىيەسى بار. شتاتلاردا ئالىي مەمۇرى سەپدار-گۇبېرناتور 2 ژىلدىن 4 ژىلغىچە مۇددەتكە سايلىنىدۇ.

ئاقش دا ئىككى پارتىيەلىك سىستېما مەۋجۇت:

1. رېسپۇبلىكچىلار پارتىيەسى (1854-ژىلى تۈزۈلگەن). پارتىيە نىشانى- پىل.
2. دېموكراتلار پارتىيەسى(1828-ژىلى تۈزۈلگەن) پارتىيە نىشانى - ئېشەك.

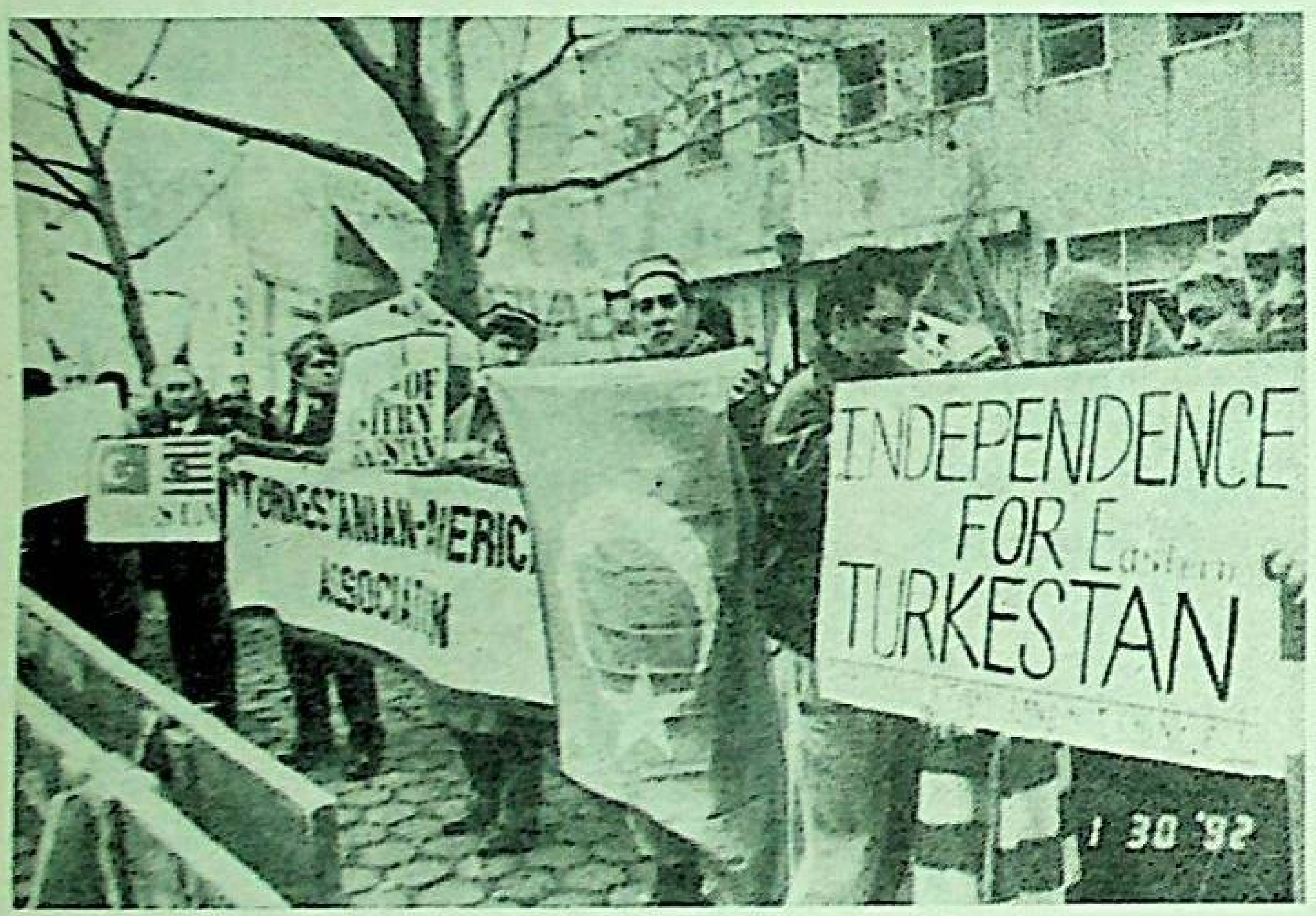

خاتىرىمىزدە ساقلىنىدۇ

ئاسىمنى سەل كام 50 ژىلدىن بېرى بىلىمەن. ئۇنىڭ قەلبىدە «ئۇيغۇرۇم» دېگەن ھېسسىيات ئارزۇ ئىنتىلىش تەلپۈنۈپ تۇراتتى. شۇ يۈكسەك سېزىم بىلەن بۇ ئالەمدىن مەڭگۈ كۆز ژۇمدى. ئاسىم باقى ھاياتىنىڭ كۆپ سەھىپىلىرى مېنىڭ كۆز ئالدىمدا، يېنىمدا ئۆتتى. شۇ سەۋەپلىك رېئال ھاياتقا كۆز ژۇمماي، مەرھۇمنىڭ خاتىرىسىنى مەن بىلگەن ئىجابىي فاكتلار بىلەن يورۇتۇپ ئوتۇشنى پەرىزىم دەپ بىلىمەن.

1947-ژىلى فاشىزىمغا قارشى ئۇلۇق ۋەتەن ئۇرۇشىغا باشتىن-ئاياق قاتنىشىپ تاشكەنتكە قايتىپ كەلگەن ۋاقتىم ئىدى. ئۆزبەكىستان رادىوسىنىڭ شەرقىي تۈركىستانغا ئاڭلىتىش ئېلىپ بارىدىغان ئۇيغۇر رېداكسىيەسىگە خىزمەتكە تەكلىپ قىلىنىپ، ئەلدى ئىشنى باشلىغان كۈنلىرىمنىڭ بىرىدە مېنى ئۆزبەكىستان كومپارتىيەسى مەركىزىي كومىتېتىغا چاقىرىپ قېلىشتى، شۇندا بىز بىر توپ مەيدانداش ئوفىتسېرلارنى مەركەزكوم بىرىنچى كاتىۋى ئوسمان يۇسۇپوۋ قوبۇل قىلدى. ئاھايىتى قىسقا ۋاقىت داۋام قىلغان بۇ قوبۇل قىلىشتا ئۇ «سىلەرنى پارتىيە ۋە ۋەتەن قېرىنداش ئۇيغۇر خەلقىنى گومىنداڭ ئاسارىتىدىن ئازات قىلىش كۈرىشىدە ياردەم ئۈچۈن شىنجاڭغا ئەۋەتمەكچى. بۇ ئىشتا سىلەرگە مۇۋەپپەقىيەتلەر تىلەيمەن» دېدى.

شۇنداق قىلىپ مەن شەرقىي تۈركىستان مىللىي ئارمىيەسى تەركىۋىدە ئالدى بىلەن مەركىزىي شتاپتا، كېيىن قېيىمبەگ پولكى دەپ ئاتىلىدىغان قىسىمدا مايور ئۇنۋانى بىلەن مەسلىھەتچى بولۇپ خىزمەت قىلدىم. پولك ئاۋال مايتاغدا، كېيىن يانسىخەي يېزىسى ئەتراپىغا ئورۇنلاشتۇرۇلغان. ئاسىم باقى بىلەن بىرىنچى قېتىم شۇ يەردە تونۇشقان ئىدىم. ئۇ روتىلارنىڭ بىرىدە روتا كوماندىرىنىڭ ئورۇنباسارى، سىياسىي رەھبەر ئىكەن. ئۇنىڭ ئىشقا بولغان جانكويەرلىكى، مەسئۇلىيەتچانلىقى شۇ چاغدىلا ماڭا نامايان بولغان. بولۇپمۇ ئۇنىڭ تەشكىلاتچانلىق خۇسۇسىيىتى پولك مايتاغدىن يانسىخەيكە كۆچكەندە كۆردۈم. جاڭگىرلاپ تۇرغان سوغ، شۇ شارائىتتا يېرىنىڭ ئەتراپىغا پولكنى جايلاشتۇرۇش كېرەك. بۇ سازلىق، قومۇچلۇق يەردە بىرمۇ ئۆي يوق. تومۇردەك داراڭلاپ تۇرغان توڭ يەرنى كولاش دوزاق ئازاۋىدەك ئېغىر بىلىنەتتى، بىز بىر ئىككى كېڭەش ئوفىتسېرى ۋەتەن ئۇرۇشى تەجرىبىسىنى ئىشلىتىپ، جەڭچىلەرگە گەمە (زېمليانكا) كولاشنى ئۆگەتتۇق. شۇ قەھرىتان سوغدا روتا سىياسىي رەھبىرى ئاسىم باقى ئۆز روتىسى بىلەن ئالاھىدە كۆزگە چۈشكەن ئىدى. ئۇ پات-پات مېنىڭ بىلەن مەسلىھەتلىشەتتى. ئۇ جەڭچىلەر ئارىسىدا سىياسىي، تەربىيەۋىي ئىشلارنى قىزغىنلىق بىلەن ئاتقۇرۇپ ژۈردى. شۇ يەردە مەن جەڭچىلەر ھاياتىغا بېغىشلاپ يېزىپ بەرگەن پېسامىنى ئۇنىڭ جەڭچىلەر سەنئەت ھەۋەسكارلىرىنى تەييارلىتىپ قويغانلىقى پولك ئۈچۈن بىر يېڭىلىق بولغان.

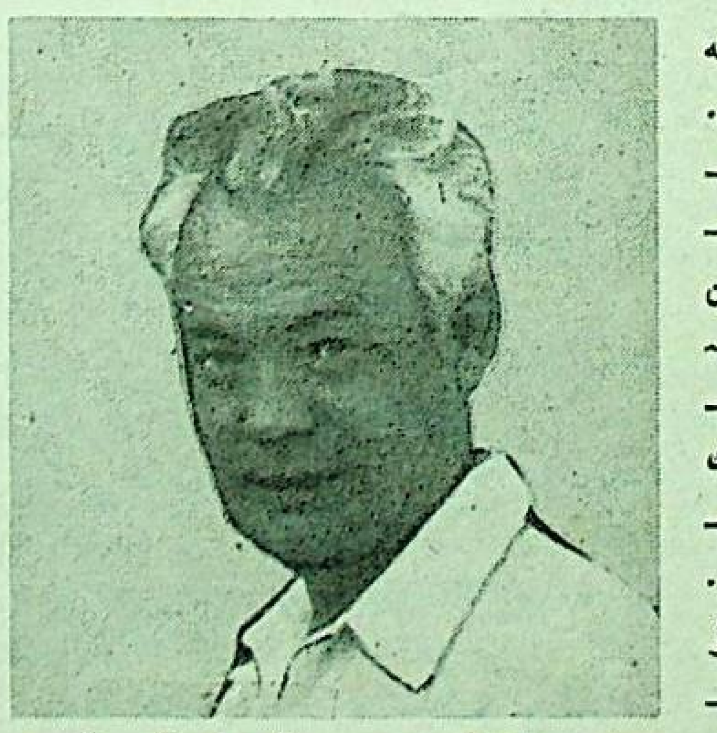

كېيىن مەن شىخۇ شەھىرىدىكى ئارمىيە دالا شتابى يېنىدا تۈزۈلگەن سىياسىي كوماندىرلار كۇرسىنى باشقۇرۇشقا، ئاندىن مايتاغدىكى يۇسۇپوۋ پولكىغا خىزمەتكە يۆتكەلگىنىمدىن كېيىنمۇ ئاسىم باقى ئۆزىنىڭ ھەربىي خىزمىتىدىن تاشقىرى باشقىمۇ ئاممىۋىي ئىشلارنى قىزغىنلىق بىلەن ئاتقۇرۇپ ژۈردى.

بىر ژىلدىن كېيىن شىنجاڭدا خەلقچىلىقنى ھىمايە قىلىش ئىتتىپاقى تۈزۈلگەندە ئەخمەت ئەپەندى مېنى غۇلجىغا چاقىرتىپ ئالدى. ئۇ يەردە سەيپىدىن مۇھەررىرلىگىدە چىقىۋاتقان ئىتتىپاقنىڭ نەشرى ئەپكارى «ئالغا» گېزىتىدە مۇئاۋىن مەسلىھەتچى بولۇپ ئىشلەپ ژۈردۈم.

ئاسىم باقى بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىمىز مەن 1953-ژىلى ئورۇمچىدىكى سىياسىي ئەدەبىياتلارنى چىقىرىش ساھاسىدا مەسلىھەتچى بولۇپ ئىشلەپ ژۈرگىنىمدە يەنىمۇ قويۇقلاشتى. ئۇ شۇ مەزگىلدە ئۇيغۇر تىلىدىكى ھەربىي ژۇرنالنىڭ مۇھەررىرى ئىكەن. ئاسىم ژۇرنالنىڭ ھەر بىر سانىنى ماڭا كورسىتىپ، مەسلىھەتلىشىپ ژۈردى.

پەلەكنىڭ گەردىشى بىلەن مۇساپىرلىق- مۇھاجىرلىق قىسمىتى بېشىغا چۈشكەن ئون مىڭلىغان شەرقىي تۈركىستانلىقلار قاتارىدا ئاسىم باقىمۇ كېڭەش ئېلىگە چىقىپ، تاشكەنت شەھىرىگە ئورۇنلاشقىنىدا ئۇنىڭ بىلەن سۆھبەتداش بولۇپ ژۈردۈق. مەن ئۇ چاغدا ئۆزبەكىستان رادىو-تېلېۋىدېنىيەسى دۆلەت كومىتېتى رەئىسىنىڭ مۇئاۋىنى لاۋازىمىدا ئۇنىڭغا قول ئۇچۇمنى بېرىپ بىرەر خىزمەتكە ئورۇنلاشتۇرۇپ قويۇشقا ياردەم بەرمەكچى بولدۇم. لېكىن ئۇ ئۆزىنىڭ ئوقۇپ بىلىم ئېلىش ئارزۇسىدا ژۈرگەنلىگىنى ئېيتتى. مەن ئۇنىڭ بۇ ئىرادىسىگە قايىل بولدۇم. شۇ يولدا ئۇ ئوقۇپ، تىرىشچانلىقى بىلەن ئالىممۇ بولدى.

كېيىنكى ژىللاردا ئۆزبەكىستاندا ئۇيغۇر مەدەنىيەت جەمىيىتى قۇرۇلۇشىدا ئاسىم باقى ئۇنىڭ تەشەببۇسكارلىرىنىڭ بىرى رېتىدە ماڭا يېقىندىن ياردەم كورسەتتى. شۇنداقلا ئۇنىڭ ئالدىدا سادىر پالۋان تەۋەللۇدىنىڭ 150 ژىللىقىنى ئوتكۈزۈشتە ئۇنىڭ چوڭ ھەسسە قوشقانلىقىنىمۇ مەمنۇنىيەت بىلەن تىلغا ئېلىشقا ئەرزىيدۇ. ئاسىم باقى بۈگۈن ئارىمىزدا يوق بولسىمۇ ئۇنىڭ ياخشى ئىنسانىي پەزىلەتلىرى، خەلقى ئۈچۈن سىڭدۈرگەن ئەقىدىسى خاتىرىمىزدە ساقلىنىپ كېلىۋاتىدۇ.

خېلىم خۇدايىمەردىيېۋ.
تاشكەنت شەھىرى.

مەسەللەر

ئابلىز ھېزىم

ھەسرەتلىنىش

ــئىشەنچىسى ئېشىپ شاھنىڭ بەرىگە،
چىقىرىپتۇ كىچە مەنسەپ تورىگە.
ئامەت كەلسە، قولىنى چۈشكەن ئېشىگمۇ
دومىلايدۇ دېگەن شۇــدە، ئورىگە.

دىققەت قىلساڭ، بورە دېگەنــبورىدە،
(يەيدىغىنى ئۈنىڭ گوشتەــ پورىدە).
ئۇ باشقۇرۇپ ئۇرسا قوراــقوتاننى،
...قويــقوزىلار ئېچ ياتامدۇ گورىدە!ــ

دېگەن ئېكەن قايناپ ئېشەك چېغىدا،
كويۇپ كويگەن بورەكتەك ئوز يېغىدا.
ــزامان بىزگە باقمىدىمۇــ دەپتۇ ئات،ــ
ژۇرەلمەيمىز، دوستۇم، بەخت بېغىدا.

بىزنىڭ موشۇك

چاشقاللارغا قىزىقمايدۇ ئۇنچىلىك،
تۇتۇپ بەرسەڭ، قىزغىنىدۇ شۇنچىلىك.

تەغدىر

پاقا:

«ېدى، دەپ بالامنى ــقۇمچاقنى،
(بوينۇمدىكى تۇمارىمنىــمونچاقنى).
ئەرىز قىپتۇ ئوز شاھىغاــ ماھىغا.
يەتمەك بولۇپ شاھ پاقىنىڭ ئاھىغا،
چاقىرىپتۇ توخۇ بىلەن ئودەكنى،
ئودەك كىرىپ كەپتۇ كىرىپ كوكرەكنى،
توخۇ بولسا تۈكى تەتۇر ئورۇلۇپ،
يولدا كەلگەچ يامغۇرــسۇغا چومۇلۇپ،
شاھ ئالدىغا دۈگدەرەپلا كىرىپتۇ،
(بۇ ئەھۋالدا ئۇ ئوبدانلا ھېرىپتۇ).
شاھ بىردىنلا گۇمان قىلىپ توخۇدىن،
دەپتۇ:

«سەندەك ھارامزادەــ موخۇدىن
ئەمدى بېرىپ قۇتۇلمىدى قۇمچاقمۇ،
(كولىمىزنىڭ كوز قارىسىــ مونچاقمۇ).
ئەتە ۋە كەچ ژۇرگەن يېرىڭ كول بوپتۇ،
سەن يېگەچكە ھەممە يېرىڭ ھول بوپتۇ.
ئەدىۋىڭنى بەرمەي ئەسلا بولمايدۇ،
سەن بارسەڭكى، كوكۇل زادى تولمايدۇ».
ــ تەقسىر،ــدەپتۇ توخۇ شاھقا مولدۇرلەپ،
ئېيتىپ بېرەي ھول بولغىنىم بىرــبىرلەپ...
ــ بەس قىل!ــ دەپتۇ شاھنىڭ كېلىپ
غــەزىۋى،
ھە رنەرسىنىڭ بار ئوز يولى، تەرتىۋى...
ھول بولغىنىڭــ رەت قىپ بولماس فاكتۇر!
ھول ئەمەسقۇ ئودەك؟!
دېمەك، ئۇ پاكتۇر.
شۇڭا جاندىن سېنى قىلىمەن جۇدا،
بۇ ھوكۇم ھەق، توغرا تاپىدۇ خۇدا.

* * *

ئېمە چارە، بەرمەي ئاڭا رازىلىق،
جەمىيەتتە شۇنداق بولسا قازىلىق!

تۈلكىنىڭ مەنتىقىسى

ئاگىلغاچ، ئېمىشكە بولمايسەن جېلى،
(كورىسەن، بىر كۈنى بۆرىنىغا يەيدۇ).
«ئەقىللىق» دېيىشكە بارماستىن تىلى،
بەزى بىر ئاكەسلەر مېنى «قۇۋ» دەيدۇ.

كوز بىلەن قويۇن

كوز دېسە: «بىلمەيمەن نەلەردە قالدى،
(كىم ئىنساپــتەۋپىقنى ئوغرىلاپ ئالدى؟).
كىشى يوق ئوزگىنىڭ غېمىنى يېگەن،
يالغانغا ئايلاندى خەلقىنىڭ سوزى:
«قويىنۇڭدىن توكۇلسەــ قونچىڭغا» دېگەن.

كوزگە تىك باققانچە دەپتۇدەك قويۇن:
(بۇنى سەن دەپ ژۇرمە چاقچاق يە ئويۇن).
ھە، مەلۇ بارغانچە توكمەس بولدۇمــدە،
سەۋەۋى، قانچىلىك توككىنىم بىلەن
قونچىدىن لەپ بولماي، ئاخىر سولدۇمــدە!

بوكىنىڭ مۇناسىۋىتى

«تەغدىرىم باغلانغان موشۇ باشقا» دەپ،
«كەپتىمەن بىرلىكتە موشۇ ياشقا» دەپ،

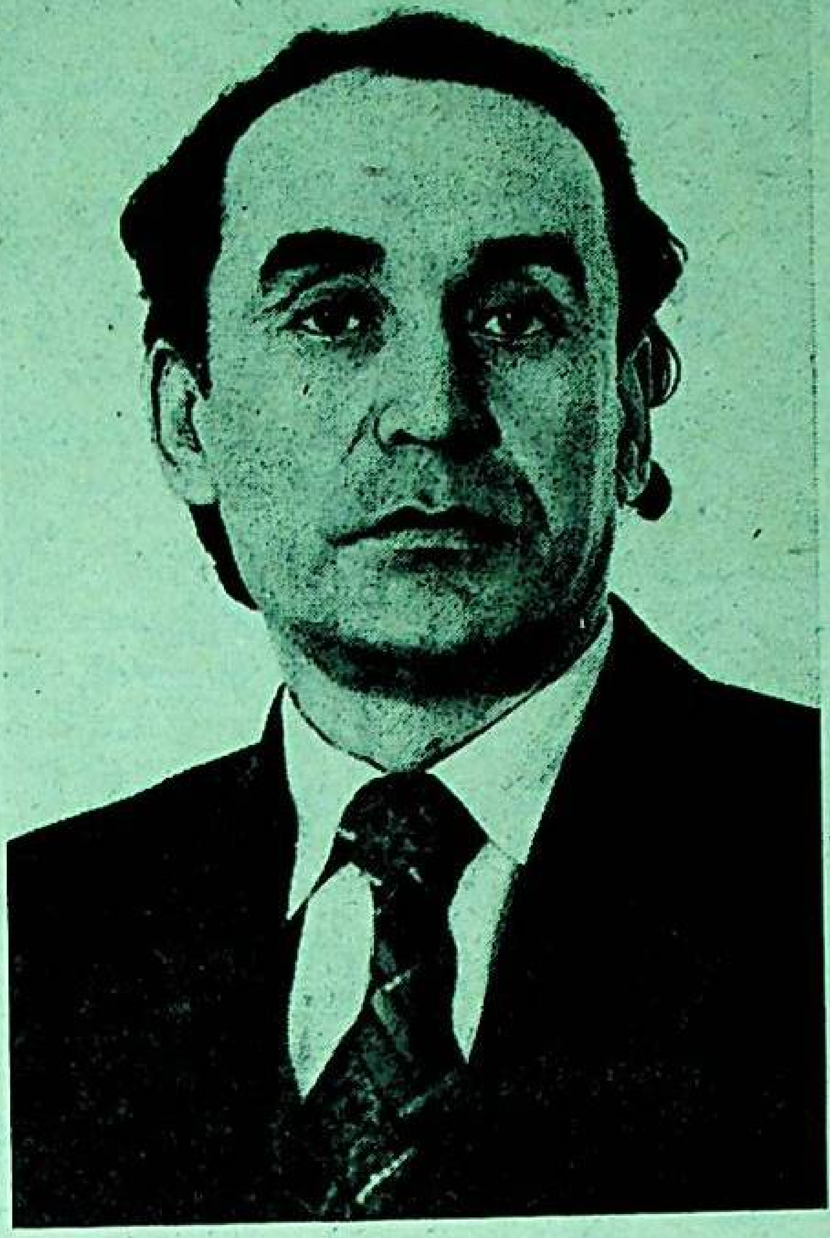

يېرىلسا، قانسا باشىنىڭ بىر يېرى،
«ئېچىلىپ قالمىسۇن، دەپ باشىنىڭ سىرى»
تىرىشىپــتىرمىشىپ، قىلماستىن خىجىل،
بوك ئۇنى يوشۇرۇپ كەپتۇ قانچە ژىل.

كەپتەر بىلەن كاككۇك

ــھەقىقەت، سېنىڭمۇ ئاۋازىڭ مۇڭلۇق،
قىلمايسەن شۇنىڭدەك ھېچ قاچان توڭلۇق.
بىراقتا سەن ئوزەڭ قانداق بالىسەن،
سايرىساڭ، ئىسمىڭنى تىلغا ئالىسەن؟
مەسىلەن، بۇلبۇلنى ياخشى بىلىسەن،
دېسەكمۇ: «سەن ئەلنىڭ شىرىن تىلىسەن».
ئېيتىقىنا، شۇ بۇلبۇل داۋراڭ سالامدۇ؟
سەن كەبى ئىسمىنى تىلغا ئالامدۇ؟
شۇڭلاشقاــ دەپتىكەن كەپتەر بىر چاغدا،
ئاددىي بول، ھە، شۇندا قالمايسەن داغدا.
كاككۇك بۇ سوزلەرگە قىلماپتۇ پىسەن،
مەنمەنلىكــكىسەلدە، يېشىلمەس كىشەن.

دېڭىز قۇلۇلىسى دەيدىكەن

قۇپــقۇرۇق ئۇستىخان بولسامۇ قاتقان،
بىر چاغلار قوينۇمدا مەرۋايىت ياتقان.

كۈچۈك بىلەن قارغا

بىر كۈچۈك:

ــ ۋاي، ئاغىنەم قارغىجان،ــ دەپ،

تاپقانــتەرگىنىنى تەڭ بولۇشۇپ يەپ،

دوست بولۇپ، خېلە زامان بىر ژۇرۇپتۇ،

قارغىغا كەلسە جاپا تەڭ كورۇپتۇ.
كۈنلەردىنــكۈنلەر ئوتۇپ، كۈچۈك ھالدىنــ
قاپتۇــدە، قىينىلىپتۇ قوساقــ كالدىن.
قارغاــزە تاپقىنىنى تىقىشتۇرۇپ،
كۈچۈكنى كورسە، پەشنى قىقىشتۇرۇپ،
لەپ قىلىپ، چىقىۋېلىپ ئاق تېرەككە،
(ئوزىنى چاغلاپ ئاقىل، بەك زېرەككە)
قوساقنى توقلاۋېلىپ چۈشىدىكەن،
ئەپىسىنى دېسە، كويۇپــئوچىدىكەن.
مۇنداق ۋاق چىقىدىكەن كۈچۈك ئەستىن،
ئەي، خۇدا، ساقلا قارغا كەبى پەستىن.

قۇلۇلىنىڭ ئويــى

مېھمانغا بېرىش دېگەن يوق،
مېھمان ئۈزىتىپ، ھېرىش دېگەن يوق.
ئوز ئويۈمگە ئوزەم پاتسام بولدى،
ئوز ئويۈمدە ئوزەم ياتسام بولدى.

جۈجىلەر

جۈجىلەر تۇخۇمدىن چىقىپلا،
ھەر تەرەپكە بېقىپلا،
«چىكــچىككە» كېلىپ تىلى،
قىچىشقاندەك كېلى:
ــ ھاۋا بولسا، ئىسسىق،
پۇۋ، بۇ قانداق سېسىق...،ــ
دېيىشىپ، كورۇپ تۇخۇم شاكىلىنى،
ئىزدەشتى يوقتىشىنىڭ ئامىلىنى.
ئاخىرى دەسسەپــچەيلەپ يوق قىلدى،
شۇنىڭ بىلەن كوڭۇللىرىن توق قىلدى.

ئــەرىزە

ئاغىز ئەرىزە يېزىپتۇ،
يازغاندا مۇنۇلارنى تىزىپتۇ:
«گــەپ
گــەپ ھەققىدە،
ياكى ئەدەپ ھەققىدە
بولسا، مەيلىدى.
لېكىن «يېدى، يېدى...»،
دېگەنلەر نەدىن چىقتى؟
مېنى تىرىكلا گورگــە تىقتى.
ئەسلىدە بارغۇ،
ماڭىمۇ نومــۇس يارغۇ:
ئەپىسىم تاقىلداپ كەتسىمۇ،
(ھالىم بىر يەرگە يەتسىمۇ)،
ھەرگىز ئۇزلىگىمدىن،
(تويساڭلارمۇــ تويغانسىلەر
ئۇششاق سوزلىگىمدىن)،
بىر نەرسىنى يېمەيمەن،
«ئەۋۋۇنى يەيمەن» دېمەيمەن.
قولنىڭ بەرگىنىنى ئالىمەن...
شۇڭا ھەيران قالىمەن:
ياخشى بايقاپ ژۇرمىگىنىڭلارغــا،
مېنى كورۇپ، ئەپسۇس،
قولنى كورمىگىنىڭلارغا.
ئــەندى،
سىلەرــبىلىملىك ئەپەندى،
ھەقىقەت بولساــ قىبلەگاھىڭلار،
قىلنى قىرىققا يېرىڭلار!»).

كۈتۈلمىگەن گــەپ

بىر كۈنى تۇتقۇنغا،

ئېسىلىۋالغىدەك بولۇپ دارغــا،

قىزنى،

(بايقاپ ژۇرگەچ ھەر بىر ئىزنى):
ــ بۇلبۇلنىڭ كەينىدىن ژۇرگىدەكسەن،
ئۇنى ياخشى كورگىدەكســەن.
قارىيىپتۇ قېنىڭمۇ،
ھەي، ئۇ سېنىڭ خىلىڭمۇ؟!
سەتــلىلىپۇت ئۇرسا،
(شۇنداقمۇ ئورارمۇ خۇدايىم ئۇرسا!)ــ
دەپ،
ئويدىن قوغلىغىنى ئاس قاپتۇ،
سىلكىشتۇرۇپ، راسا «تاسقاپتۇ».

* * *

موشۇ كۈندە
كىمنىڭ كىم بىلەن ئىشى.
لېكىن مۇنداق گەپلەرنى ئاڭلىغاندا
ئولەمدۇ، ئوچەمدۇ كىشــى!

بۇلاق ۋە مەجنۇنتال

مەجنۇنتال بىر كۈنى بۇلاققا قاراپ،
دەپتۇدەك، شامالدا چېچىنى تاراپ:
ــ بىلەمسەن، ئاناــيەر نەقەدەر ئۇلۇق،
ئاناــيەر بولغاچقا توققۇزۇم تولۇق.
شۇڭلاشقا ئېگىمەن ئۇنىڭغا مەن باش،
سەن بولساڭ، قىيغىتىپ ئوينايسەن، ئاداش.
ئاننى ئىززەتلەش ئويۇڭغا كىرمەس،
بۇــ ئەسلى پەرزەنتكە خاس پەزىلەت
ئــەمەس.
بولسا گەر سېنىڭدە مۇھەببەت، ۋىژدان،
تونساڭ دەپ يەرنى ئەزىزــجانىجان.
ژىراققا بارمايلا مەندىن ئۈلگە ئال،
«ئاناــيەر» دېگەندە باشنى توۋەن سال!
مەجنۇنتال سوزىگە كۈلۈپ بولاقۋاي،
دەپتۇدەك:
ــ سەۋىر قىل، توختا ئەندى، ھاي!
ماختىنىش ئەزەلدىن يات قىلىق ماڭا،
بىراقتا گەپكەــگەپ كەلگەندە، ساڭا
بىر جاۋاپ بەرمەستىن تۇرسام، يارىماس،
(چىن ئىنسان گەز كەلسە، يۈزگە قارىماس).
راست دەيسەن، ئوينايمەن، كۈلىمەن ھامان،

شوخلۇغۇم ئوتقاندا تار كېلەر جاھان.
ۋادىلار قوينىدا ھەريان ئاقىمەن،

ھەر گىيا،

ھەر گۈلگە مېھرىم ياقىمەن.

دېمەككىم،

مەن ئويناي، كۈلەيــ بەرى بىر،

ئۇزمەيمەن رىشتىمنى ئاناــيەردىن بىر.

گەر كېرەك دېسە يەر جاندىن كېچىمەن،

جان بولۇپ، نۇر بولۇپ، سىڭىپ كېتىمەن.

بېشىڭنى كوتەرمەي ژۇرگەچكە يەردىن،

ھەي، ئاداش، كورسەڭ بۇنى قەيەردىن.

ئالمۇتا شەھرى 109ــمەكتەپنىڭ ئەمگەك مۇئەللىمى ئايگۇل سادىقوۋا 6ــ ئۇيغۇر سىنىپى ئوقۇغۇچىلىرىغا ئوز دەرسىدە رەختلەرگە كەشتە بېسىش ھۇنىرىنى ئۆگەتمەكتە.

د. يۇسۇپوۋ سۈرىتى.

پەرزەنتلىرىمىز تەغدىرىنى ئويلاپ

پېتىلىنىش دەۋرىنىڭ ھاياتىمىزغا ئېلىپ كەلگەن ئەۋزەللىكلىرىنىڭ بىرى ــ مىللىي مائارىپىمىزنى رىۋاجلاندۇرۇش مۇمكىنچىلىكلىرىنىڭ يارىتىلغانلىقىدۇر. كېيىنكى يىللاردا پەرزەنتلىرىمىزنىڭ ئوز ئانا تىلىدا ئوقۇشى دائىرىسىنىڭ كېڭىيىشى، مىللىي مەكتەپلىرىمىز، سىنىپلىرىمىزنىڭ ئېچىلىشى شۇنىڭ دەلىلى ھېساپلىنىدۇ. شۇنداقلا بۇ ساھادا ھەل قىلىنىشقا تېگىشلىك كوپلىگەن مۇئەممالىرىمىز يۈز بېرىپ كېلىۋاتىدۇ. ھەر بىر پەنلەر بويىچە كەسپىي مۇتەخەسسىسلىرىمىزنىڭ، دەرسلىكلەرنىڭ يېتىشمەسلىگى ۋە يەنىمۇ كوپلىگەن مەسىلىلەر شۇلار جۈملىسىدىندۇر. ئەينە شۇنىڭغا مۇناسىۋەتلىك ئاباي نامىدىكى ئالمۇتا دولەت ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ئويۇشتۇرۇشى بىلەن 24‑ئاپرېل كۈنى ئۇ يەردە جۇمھۇرىيىتىمىزدىكى ئۇيغۇر مەكتەپلىرى ۋە ئۇنىۋېرسىتېتنىڭ فىلولوگىيە فاكۇلتېتى ئۇيغۇر بولۇمىنىڭ كەلگۈسى ئىستىقبالى ھەققىدە كونفېرېنسىيە ئوتكۇزۇلەكچى. ئەينە شۇنىڭغا مۇناسىۋەتلىك دىققىتىڭلارغا مۇخبىرىمىز س. ئىسكەندەروۋنىڭ ئۇنىۋېرسىتېت ئۇيغۇر فىلولوگىيە بولۇمىنىڭ كافېدرا باشلىقى، فىلولوگىيە پەنلىرىنىڭ دوكتورى، پروفېسسور ماھمۇت ئابدۇراخمانوۋ بىلەن ئوتكۇزگەن سوھبىتىنى تەغدىم قىلىۋاتىمىز.

* * *

— ھاياتىمىز تەققازاسىدىن تۇغۇلۇۋاتقان بۇ چارە‑تەدبىر كەلگۈسى ئەۋلاتلىرىمىز تەغدىرىگە كويۇنىدىغان ھەر بىرىمىز ئۇچۇن، ئەلۋەتتە، چوڭ ئەھمىيەتكە ئىگە ئىزگۇ ئىشتۇر. ئالدى بىلەن سىز، ئويۇشتۇرۇش، تەشكىلىي ئىشلار ئۈستىدە توختىلىپ ئوتسىڭىز؟

— دەسلەپتە بۇ ئىلتىماسىمىز بىلەن ئۇنىۋېرسىتېت رېكتورى، قازاقستان مىللىي پەنلەر ئاكادېمىيەسىنىڭ مۇخبىر ئەزاسى سىدىقوۋ توقمۇخامېت سالمىنوۋ ئوغلىغا مۇراجەت قىلغىنىمىزدا ئۇ بۇنى قوللاپ‑قۇۋەتلەيدىغانلىغىنى بىلدۈردى. ئۇنىڭدىن كېيىن قازاقستان مائارىپ مىنىسترلىگىنىڭ تەستىغىدىن ئوتۇپ، تەييارلىق ئىشلىرىغا كىرىشتۇق. شۇ بويىچە تەشكىلىي ھەيئەت ئەزالىرىمىز بەلگۈلىنىپ، ئۇ يەردە ئوقۇلىدىغان تورت دوكلاد تەييارلىدۇق. ئۇيغۇر ئاھالىسى زىچ جايلاشقان ناھىيەلەردە بولۇپ بۇ تەشەببۇسىمىزنى يەرلىك ھاكىمىيەت ئورۇنلىرىغا ئېيتقىنىمىزدا ئۇلار بۇنى قوللاپ، تېگىشلىك ياردەملىرىنى كورسىتىدىغانلىغىنى بىلدۈردى.

— كونفېرېنسىيەنىڭ ئاساسىي ماھىيىتى نېمىدىن ئىبارەت؟

— ئەلۋەتتە، بۇ يەردە ئاساسىي جەھەتتىن ئۇيغۇر مەكتەپلىرىنىڭ ئوزىگە تەن مەسىلىلىرى ۋە كەلگۈسى تەغدىرى ھەققىدىكى پىكىر‑ مۇلاھىزىلەر ئوتتۇرىغا قويۇلىدىغان بولىدۇ.

مەلۇمكى بۇنىڭدىن 15 يىل ئىلگىرى مەكتەپلىرىمىزدە ئۇيغۇر تىلى ۋە ئەدەبىياتىنى ئوقۇتىدىغان مۇئەللىملىرىمىزنىڭ يېتىشمەسلىك ئەھۋالىنى ھەل قىلىش ئۇچۇن ئاباي نامىدىكى قازاقستان پېداگوگىكىلىق ئىنستىتۇتىدىكى فىلولوگىيە فاكۇلتېتىدا ئۇيغۇر بولۇمى ئېچىلغان ئىدى. ئوتكەنكى ۋاقىت ئىچىدە ئۇ بولۇم كوپلىگەن پېداگوگ كادىرلىرىمىزنى تەييارلاپ چىقتى. شۇنداقلا ئالدىنقى ئەۋلات ئىزىدىن ھازىر دادىل قەدەم بېسىپ كېلىۋاتقان ياش يازغۇچى‑ شائىرلىرىمىز»، ئىلمىي ساھادا كوزگە كورۇنۇۋاتقان ئالىملىرىمىز، ئومۇمىي ئەخبارات ۋاستىلىرىدا ئۇنۇملۇك ئىشلەپ كېلىۋاتقان قەلەم ساھىپلىرىمىز ئەينە شۇ ئۇگىدىن ئۇچۇم بولدى. كېيىنكى يىللاردا ئۇ يەردە پەقەتلا تىل‑ ئەدەبىيات مۇئەللىملىرىلا ئەمەس، ئۇنىڭ يونىلىشىگە قىسمەن ئوزگىرىشلەر كىرگۈزۈلۈپ، تارىخ ۋە باشلانغۇچ سىنىپلار مۇئەللىملىرىمۇ تەييارلىنىۋاتىدۇ. مۇئەللىملەرنىڭ يېتىشمەسلىگىدىن يېپىلىپ قېلىشقا ئوتۇۋاتقان مەكتەپلەر مۇتەخەسسىسلەر بىلەن قىسمەن بولسىمۇ تەمىنلەندى. لېكىن ھازىرچە مەكتەپلىرىمىزنى پېداگوگلار بىلەن تولۇق تەمىنلەپ كېتەلمىدۇق. شۇڭلاشقا كونفېرېنسىيەدە قارىلىدىغان مەسىلىلەرنىڭ بىرى ئەنە شۇ بولۇم ئىشىنى يەنىمۇ جانلاندۇرۇشقا قارىتىلىدۇ.

ئۇيغۇر مەكتەپ، سىنىپلىرىنىڭ ئېچىلىشىغا كوڭۇل بولۇنۇپ، پەرزەنتلىرىمىزنىڭ ئوز ئانا تىلىدا ئوقۇشى كەڭرەك يولغا قويۇلغىنى بىلەن ئۇلارنى ئوقۇتۇشقا ژۇقۇرىدا ئېيتقانلىرىمىزدىن باشقا كوپلىگەن مەسىلىلەر مەۋجۇت بولۇپ كېلىۋاتىدۇ. كونفېرېنسىيەدە ئۇلارنى ھەل قىلىش چارىلىرى ئوتتۇرىغا قويۇلۇپ، ئومۇمىي جامائەتچىلىكنىڭ دىققىتىنى ئەشۇ مەسىلىلەرگە جەلىپ قىلىش كوزدە تۇتۇلغان.

كوپتىن بېرى ئۇيغۇر مەكتەپلىرىنىڭ ئوزىگە خاس ھەل قىلىنىشقا تېگىشلىك مەسىلىلىرى ھەققىدە بىزگە ئوز پىكىر‑ئوتۇنۇشلىرىنى بىلدۇرۇپ كېلىۋاتقان ناھىيەلەردىكى ئۇيغۇر مەكتەپلىرىنىڭ تەجرىبىلىك مۇئەللىملىرى، مەكتەپ مۇدىرلىرى بۇ قېتىمقى كونفېرېنسىيەمىزدە ژۇقۇرى ئورۇنلارنىڭ مەسئۇل خادىملىرى ئالدىدا ئوزلىرى دۇچ كېلىۋاتقان قىيىنچىلىقلىرى، ئانا تىلىدا مەكتەپنى تاماملاۋاتقان ياشلىرىمىزنىڭ تەغدىرى ھەققىدىكى پىكىر‑ تەلەپلىرىنى بىلدۈرىدۇ. شۇ تەلەپلەر بويىچە قازاقستان مائارىپ مىنىسترلىگى نامىغا مۇراجەتنامە قوبۇل قىلىنىدۇ. ئەلۋەتتە بۇ ئەتىكى كۈنىمىزنىڭ، كېلەچەك ئەۋلاتلىرىمىزنىڭ غېمىدۇر.

— سوھبىتىڭىز ئۇچۇن رەخمەت، ئىشىڭلارغا مۇۋاپپەقىيەت تىلەيمىز.

«چوڭ بېلىقلار تورغا چۈشتى»

ئوتكەن ھەپتىدە جۇمھۇرىيەتتە ھاكىمىيەتنىڭ ژۇقۇرى دەرىجىلىك ئەمەلدارلىرىنىڭ قاماققا ئېلىنغانلىغى مەلۇم بولدى. ئىجتىمائىچى «چوڭ بېلىقلار تورغا چۈشتى»... قازاقستان مىللىي بانكىسىنىڭ سابىق رەئىسى گ. بايىنازاروۋ قولغا ئېلىندى، ئۇ 1992‑يىلى جامبۇلدىكى تىجارەت بانكىلىرىنىڭ بىرىگە 4مىللىيارد سوم مىقداردا قانۇنسىز قەرز بەرگەن. ئەندى جۇمھۇرىيەتنىڭ باش پروكۇراتورىدا بۇ قاماققا ئېلىش‑ جىنايەتچىلىككە ۋە پارىخورلۇققا قارشى كۇرىشىش بويىچە كامپانىيەنىڭ ئېپىزودى ئەمەس ئىكەنلىگىنى تەكىتلىدى.

بۇ كۈنلىرى شۇنداقلا جۇمھۇرىيەت ئالىي كېڭىشىنىڭ سابىق رەئىسى س. ئەبدىلدىن خىزمەت بابىدىن سۇيىستېمال قىلىنغانلىغى فاكتلىرى بويىچە پروكۇراتورىغا گۇۋالىق بېرىش ئۇچۇن چاقىرتىلغان.

ۋىلايەتلىك مەمۇرىيەتنىڭ چەت ئەل ۋالىيوتىسى مەبلىغىنى شەخسىي مەخسەتلىرىدە پايدىلانغان شەرقىي‑قازاقستان ۋىلايەتلىك مەمۇرىيەت ھاكىمىنىڭ ئورۇنباسارى م. تاتايېۋ قولغا ئېلىندى. ئوتكەن پەيشەنبە كۈنى شۇنداقلا شەرقىي قازاقستان ترانسپورت ئىچكى ئىشلار باشقارمىسىنىڭ سابىق باشلىغى بازاروۋ قاماققا ئېلىندى.

* * *

مەلۇم بولۇشىغا قارىغاندا، پروكۇراتورا ئورگانلىرى تەرىپىدىن جۇمھۇرىيەت مۇدافىيە مىنىستىرى ئورۇنباسارلىرىنىڭ بىرى گېنېرال ۋالېرىئان ساپساي قاماققا ئېلىنغان. ئۇ چەت ئەلگە قانۇنسىز قورال سېتىش ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىپ ژۇرگەن جىنايەتچى گرۇھلار بىلەن ئالاقىدار ئىكەنلىگىدە گۇمانلانماقتا. بۇ ئىشنىڭ بىر ئۇچى موسكۋاغا بارىدۇ، بۇ يەردە مارتنىڭ ئاخىرىدا يۇگوسلاۋىيەلىك بىزنېسمېن ئولتۇرۇلگەن ئىدى. گېنېرال بىلەن ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى ئىككى ئوفىتسېرمۇ قاماققا ئېلىندى.

* * *

چەت ئەل راۋۇپەدكىلىرىنىڭ ئاگېنتلىرى پاش قىلىندى

جۇمھۇرىيەت مىللىي بىخەتەرلىگى كومىتېتىدا خەۋەر قىلىنىشىغا قارىغاندا، خەلىق ئارا ۋەزىيەتنىڭ خىلە ياخشىلانغانلىغىغا ۋە ئىنتېگراتسىيە جەريانلىرىنىڭ كېڭەيگەنلىگىگە قارىماي، ئايرىم دولەتلەرنىڭ مەخسۇس خىزمەت ئورۇنلىرى بىزنىڭ جەمئىيىتىمىزنىڭ ئۇچۇقلىغىدىن راۋۇپەدكا مەخسەتلىرىدە پايدىلىنىش ئورۇنۇشلىرىنى قىلماقتا.

بېيىل جۇمھۇرىيەت مىللىي بىخەتەرلىگى ئورگانلىرى تەرىپىدىن كونكرېت ئاپشۇرۇقلارغا ئىگە بولغان بەزى بىر چەت ئەللەر ئاگېنتلىرىنىڭ پاش قىلىنىشى بۇنىڭ ئىسپاتى بولۇپ ھېساپلىنىدۇ، ئۇلارنىڭ ئوز ئاپشۇرۇقلىرىنى ئورۇنلىشى قازاقستانغا سىياسىي ۋە ئىختىسادىي زىيان يەتكۈزگەن بولار ئىدى.

بۇ خىلدىكى پائالىيەتلەرنىڭ پاش قىلىنغان فاكتلىرى بويىچە، دەپ بىلدۈردى جۇمھۇرىيەت مىللىي بىخەتەرلىگى كومىتېتىدا، ھازىر تەرگەۋ ئىشلىرى كېتىپ بارىدۇ.

(قاز تاگ).

بېيجىن موسكۋادىن كېيىن تېھرانغا رېئاكتورلارنى سېتىش نىيىتىدە بولماقتا

ئامېرىكىلىقلار ئىككى فرونتتا كۈرەشكە بەرداشلىق بېرەلمەسلىگى مۇمكىن.

«موسكۋا باشقا مەملىكەتلەر بىلەن، بولۇپمۇ ئىران ئىسلام جۇمھۇرىيىتى بىلەن بولغان ئوز ئارا مۇناسىۋەتلىرىدە ئامېرىكىدىن ھېچ قانداق مەسلىھەت سورىمايدۇ»، ‑ تېھراندىكى روسسىيە ئەلچىسى سېرگېي ترېتياكوۋ ئەينە شۇنداق سوزلەر بىلەن روسسىيە ۋە ئىران ئوتتۇرىسىدا پىلانلىنىۋاتقان يادرو رېئاكتورلىرى بويىچە كېلىشىمگە مۇناسىۋەتلىك ئوز مەملىكىتىنىڭ مەۋقەسىنى ئىپادىلىدى.

ئەلچى بۇ بىلدۈرۈشنى ئىران تېلېۋىدېنىيەسى ئارقىلىق سوزلىگەن ۋاقتىدا قىلغان ئىدى. بۇ يەردە سوز روسسىيەدە ئىشلەپ چىقىرىلغان يادرو رېئاكتورلىرىنى ئىرانغا يەتكۈزۈپ بېرىش لايىھەسى توغرىلىق بولغان ئىدى، ئەندى بۇنىڭغا ئاقش نارازى بولۇۋاتىدۇ.

ئىران يادرو ئېنېرگېتىكىسىغا ئىگە بولۇۋېلىپ، تامامەن تېچلىق مەخسەتلىرىنى كوزلىمەيدۇ، دەپ ھېساپلايدىغان ئامېرىكىلىقلارغا ئەندى ئىككى فرونتتا كۇرىشىشكە توغرا كېلىدۇ. خىتايلارمۇ ئىرانغا ئىككى يادرو رېئاكتورىنى سېتىپ بېرىش نىيىتىنى بىلدۈردى. بۇنى شەخسەن خخج تاشقى ئىشلار مىنىستىرى چەن جىجەن ۋاشىنگتوندا ئاقش دولەت كاتىبى ئۇورېن كرىستوفېر بىلەن بولغان ئىككى سائەتلىك مۇزاكىرىلەر ۋاقتىدا بىلدۈردى.

تەكەللۇپلۇق خىتايلار ئاقشنىڭ تەشۋىشىنى چۇشىنىدىغانلىغىنى بايان قىلدى. شۇنىڭ بىلەن بىللە، ئىرانغا يادرو رېئاكتورلىرىنى سېتىپ، دەپ بىلدۈردى خىتاي مىنىستىرى، بېيجىن خەلىق ئارا شەرتنامىلار دائىرىسىدە ھەرىكەت قىلىۋاتىدۇ، يەتكۈزۈلۈپ بېرىلىدىغان تېخنىكا، خۇددى ئىراننىڭ يادرو پروگراممىلىرىغا ئوخشاش، تولۇق دەرىجىدە خەلىق ئارا ئاتوم ئېنېرگىيەسى نازارەت قىلىش (ماگاتئې) تەشكىلاتىنىڭ نازارىتى ئاستىدا بولىدۇ.

بۇ ئامېرىكا بىلەن خىتاي مىنىسترلىرى ئوتتۇرىسىدىكى ئىران بىلەن يادرو كېلىشىمى مۇئامىلىسىغا بېغىشلانغان ئاخىرقى ئالتە ئاي ئىچىدىكى ئۇچىنچى ئۇچرىشىشى. ئاقش ۋەكىللىرى ئىران مۇتەخەسسىسلىرىنىڭ ھەر خىل مەملىكەتلەردىن يادرو ئېنېرگىيەسىنى تېچلىق مەخسەتلىرىدە پايدىلىنىش بىلەن ھېچ قانداق ئۇمۇمىيلىغى يوق تېخنولوگىيەلەرنى سېتىۋېلىشقا ئورۇنۇۋاتقانلىغىنى ئىسپاتلايدىغان دەلىللەرنى كەلتۇرگەن بولسىمۇ، خىتايلارنى قايىل قىلىش مۇمكىن بولمىدى.

خىتايلارنىڭ ئىران بىلەن يادرو رېئاكتورلىرىغا مۇناسىۋەتلىك كېلىشىم تۇزۇشكە بولغان قەتئىي ئىنتىلىشى ئىرانلىقلارغا يادرو تېخنولوگىيەسىنى بېرىش تېھرانغا ئاتوم بومبىسىغا ئىگە بولۇشقا ئېلىپ كېلىشى مۇمكىن ئىكەنلىگى توغرىلىق ئاقش دەلىللىرىنى رەت قىلىۋاتقان روسسىيە دىپلوماتلىرى بىلەن ئاتوم ساھاسىدىكى ئەمەلدارلاردا دادىللىق ھاسىل قىلماقتا.

ئىلمار گوسپىنوۋ،
«ئىزۋېستىيە».

خالىسانە ئىش

جۇمھۇرىيەتتە دېموكراتىيە كۇنسايىن مۇستەھكەملەنگەنسىرى ئىجتىمائىي ھاياتىمىزدا چوڭ ئوزگىرىشلەر يۈز بېرىۋاتىدۇ. بولۇپمۇ، مىللىي ئورپ‑ئادەتلەرگە، دىنغا بولغان كوز قاراشلار ئوزگىرىپ، شەھەر، يېزىلاردا مەسچىتلەر قەد كوتەرمەكتە. بۇ ئىشلارنىڭ ھەر بىر مەھەللەردىكى ئاقساقاللار بىلەن ژىگىت باشلىرىنىڭ بىرلىشىپ ئىشلەپ، جامائەتچىلىكنى ھەرىكەتلەندۇرۇشى ئالاھىدە تىلغا ئېلىنماقتا.

شۇنداقلا، تويلارنىڭ زامان تەلىۋىگە لايىق ئوتكۈزۈلۈشى، مۇسبەت بولغان ئويي ئىگىسىگە ئېغىرچىلىق چۇشەرمەي، ئومۇلۇك ھالدا ئوزىتىش ئوخشاش ئىشلار جامائەتچىلىكنىڭ كۈچلىرىدىن چىقىۋاتقان بولسا، مەھەللىلەردىكى ئەھلى مۇسۇلمانلارنىڭ ئوز كۈچلىرى بىلەن سېلىنغان مەسچىتلەردە ناماز ئوقۇش، ياشلارغا دىن قائىدىلىرىنى ئۇگىتىش ئىشلىرى كەڭ تۇردە قولغا ئېلىنماقتا.

بۇ خىل جامائەتچىلىك ئىشلارنى ئويۇشتۇرۇشتا، ئۇيغۇرلارنىڭ دولەتلەر ئارا ئىتتىپاقى يېنىدىكى ئاقساقاللار كېڭىشى، ھەر قايسى مەھەللە جامائەتچىلىگىنىڭ ئاتقۇرۇۋاتقان خالىسانە ئىشلىرى بىر نەچچە يىلدىن بېرى ئوز نەتىجىلىرىنى بېرىۋاتىدۇ. جۇملىدىن، ھەر يىلقىدەك بېيىل 10‑ئاپرېل كۈنى ئالمۇتا شەھىرىدىكى سۇلتانقورغان، ئايېرودروم مەھەللىلىرى بىلەن «ئايىنابۇلاق»، «دوروۋژنىك» مىكرورايونلىرىنىڭ ئۇيغۇر جامائەتچىلىگى ئوز قارىمىغىدىكى قەبرىستانلىققا چىقىپ، ئاتا‑ئانا، قومى‑قېرىنداش، بۇرادەرلىرى ياتقان قۇتلۇق جاينى تازىلاش ئىشلىرىنى ئېلىپ باردى، كوچەتلەرنى تىكتى. خەتمە قۇرئان ئوقۇلدى.

ت. بېيشانوۋ.
ئالمۇتا شەھىرى.

باش مۇھەررىر ي. ئازاماتوۋ.

گېزىتنىڭ تەسىس قىلغۇچى: قازاقستان جۇمھۇرىيىتى مىنىسترلار كابىنېتى

نوۋەتچى مۇھەررىر
ي. سابىتى.

تېلېفونلار: قوبۇلخانا ‑59‑84‑33، باش مۇھەررىرنىڭ ئورۇنباسارى 01‑92‑33، مەسئۇل كاتىپ‑06‑86‑33، ئىجتىمائىي ‑ سىياسىي، مەدەنىيەت بولۇملىرى‑81‑86‑33، ئەدەبىيات ۋە سەنئەت بولۇمى‑ 27‑86‑33، ئىختىسات بولۇمى‑ 50‑86‑33.

تىراژى 4440

«Йеңи хаят» («Новая жизнь»), индекс 65359, приложение республиканской общественно-политической газеты «Уйгур авази», регистрационное свидетельство № 480, выдано Министерством печати и массовой информации Республики Казахстан.

Газета отпечатана в республиканском газетно-журнальном Издательстве «Дәуір», Алматы, 480044, пр. Ленина, 2/4.

يېڭى ھايات
ئالمۇتا، 480044
لېپەك يولى كوچىسى
50 بىنا، 8‑قەۋەت

گېزىتىمىز سەھىپىلىرىدە بېسىلغان ماقالىلار مۇئەللىپلىرىنىڭ مەۋقەسى تەھرىراتىمىزنىڭ مەۋقەسى بولۇپ ھېساپلانمايدۇ. تەھرىراتتىن ماتېرىياللار قايتۇرۇلمايدۇ ۋە جاۋاپ بېرىلمەيدۇ.

ПОГ-60

1ـ ماي ـ باھار، دوستلۇق بايرىمى

ئانا يۇرتۇڭ ئامان بولسا، رەڭگى ـ رويۇڭ سامان بولماس

يېڭى ھايات

ЖАҢА ӨМІР

1995 ـ يىل
29 ـ ئاپرېل
شەنبە
№17
(3974)
ئەركىن باھا

جۇمھۇرىيەتلىك ئىجتىمائىي ـ سىياسىي «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتىنىڭ ھەپتىلىك قوشۇمچىسى 1970 ـ يىلى 1 ـ يانۋاردىن باشلاپ چىقىۋاتىدۇ.

تەبرىكلەيمىز

مۇناسىپ مۇكاپاتلار

قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ پرېزىدېنتى ن. ئە. نازارباييۇنىڭ پەرمانى بويىچە 1941 ـ 1945 ـ يىللاردىكى ئۇلۇق ۋەتەن ئۇرۇشىدا قەھرىمانلارچە جەڭ قىلغانلىقى، ئۇرۇشتىن كېيىنكى يىللىرى ئەمگەك جاسارىتىنى كورسەتكەنلىكى ۋە ئۇلۇق غالىبىيەتنىڭ 50 يىللىقى مۇناسىۋىتى بىلەن بىر توپ ئادەملەر جۇمھۇرىيىتىمىزنىڭ دولەت مۇكاپاتلىرى بىلەن مۇكاپاتلاندى. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا تۇۋەندىكىلەرگە ئالاھىدە بەلگۈ ـ ئالتۇن يۇلتۇزنى قوشۇپ «خالىق قاھارمانى» دېگەن ئالىي دەرىجىلىك ئاتاق بېرىلدى:

قايسېنوۋ قاسىم ـ يازغۇچى، ئالمۇتا شەھىرى.

كۇلاكوۋ ئالېكسېي كارپوۋىچ ـ پېنسىونېر، قاراغاندا ۋىلايىتى، ئوسا كاروۋ ناھىيەسى.

تايپوۋ موردۇن ـ پېنسىونېر، ئالمۇتا ۋىلايىتى، ئۇيغۇر ناھىيەسى.

شۇنداقلا ئالمۇتا شەھرىدىكى پېنسىونېر **باراتوۋ سېيتۋالدى «ئىرىن ئېگىبېگى ئوشېن»**، تالدىقورغان ۋىلايىتى پانفىلوۋ ناھىيەسىدىكى ئالتوي يېزىسىدىن پېنسىونېر **باستوۋ سۇلتان «شاراپات»** مېداللىرى بىلەن مۇكاپاتلاندى.

جۇمھۇرىيەتلىك «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە ئۇنىڭ قوشۇمچىسى «يېڭى ھايات» گېزىتلىرى رېداكسىيەسىنىڭ كوللېكتىۋى ئۇلارنى مۇناسىپ مۇكاپاتلىرى بىلەن سەممىي تەبرىكلەپ، ياخشى سالامەتلىك، ئۇزاق ئومۇر، ئائىلىرىدە خاتىرجەملىك تىلەيدۇ.

(موردۇن تايپوۋ توغرىلىق گېزىتىمىزنىڭ نوۋەتتىكى سانلىرىنىڭ بىرىدە كولەملىك ماتېريال بېرىلىدۇ).

(ئوز مۇخبىرىمىز).

ئاتالغۇشۇناسلىق كېڭىشى قۇرۇلدى

گېزىتخانلىرىمىزغا ياخشى مەلۇمكى، بۇنىڭدىن خېلە يىللار ئىلگىرى «كوممۇنىزم توغى» (ھازىرقى «ئۇيغۇر ئاۋازى») گېزىتىنىڭ رېداكسىيەسىدە ئۇيغۇر تىلىنىڭ ئاتالغۇلىرى بويىچە كومىسسىيە مەۋجۇت بولۇپ، ئۇ بۇ ساھادا خېلە ئىشلارنى ئەمەلگە ئاشۇرغان ئىدى. نەتىجىدە تىلىمىزغا نۇرغۇنلىغان يېڭى سوزلەر قوشۇلۇپ، ئىلگىرى رۇس ۋە باشقا تىللاردىن ئېلىنغان ئاتالغۇلار قوللىنىشتىن قالغان ئىدى. گېزىت سەھىپىلىرىدە يېڭىدىن كىرگەن ئاتالغۇلار ئېلان قىلىنىپ كەلگەن. لېكىن بىر ئاز يىللاردىن بېرى ئۇ كومىسسىيە ئوز پائالىيىتىنى توختاتقان.

كېيىنكى ۋاقىتلاردا بولسا تىلىمىزدىكى بىر سوزنىڭ ئوزى ھەر يەردە ھەر خىل ئاتىلىپ، ھەر خىل يېزىلىپ كېلىۋاتقانلىقى بايقالماقتا. شۇنىڭ ئۇچۇن ئاتالغۇلارنى بىر قېلىپقا كەلتۇرۇش ئاھايىتى مۇھىم مەسىلىلەردىن بولدى. بۇ مەخسەتتە 26 ـ ئاپرېل كۇنى غ. سەدۋاقاسوۋ نامىدىكى ئۇيغۇرشۇناسلىق ئىنستىتۇتى ۋە جۇمھۇرىيەتلىك «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتى رېداكسىيەسىنىڭ تەشەببۇسى بىلەن رېداكسىيەدە يىغىن بولۇپ ئوتتى. ئۇنىڭغا ئىنستىتۇت خادىملىرىدىن، ئۇيغۇرچە ئاڭلىتىش رادىو ۋە «ئالتاغ» رېداكسىيەسىدىن، «رائۇئان» نەشرىياتىدىن، ئۇيغۇر تىياترىدىن، گېزىت رېداكسىيەلىرىدىن، ئى. ئالتىنسارىن نامىدىكى بىلىم بېرىش پروبلېملىرى ئىنستىتۇتىنىڭ ئۇيغۇر تىلىنى ئوقۇتۇش لابوراتورىيەسىدىن ۋەكىللەر، ئالىملار، مۇتەخەسسىسلەر ۋە باشقىلار قاتناشتى. يىغىننى گېزىتنىڭ باش مۇھەررىرى ي. ئازاماتوۋ ئېلىپ باردى. يىغىندا سوزگە چىققان فىلولوگىيە پەنلىرىنىڭ نامزاتلىرى ش. باراتوۋ، ر. ئىسمايىلوۋ، ب. ئەلاخۇنوۋا، س. موللائۇدوۋ، فىلولوگىيە پەنلىرىنىڭ دوكتورى ت. تالىپوۋ، ئۇيغۇر تىلىدا رادىو ئاڭلىتىش رېداكسىيەسىنىڭ باشلىقى ر. سەمەدىي، «يېڭى ھايات» گېزىتىدىن م. ئوبۇلقاسىموۋ، ئۇيغۇر تىياترىدىن ز. سېتەكوۋ ۋە باشقىلار ئۇيغۇر تىلىدىكى ئاتالغۇلارنى بىر ئىزغا چۇشىرىشنىڭ كېرەكلىكىنى ئالاھىدە تەكىتلىشىپ، بۇ ھەقتىكى ئىنستىتۇت بىلەن گېزىت رېداكسىيەسىنىڭ تەشەببۇسىنى سەممىي قوللاپ ـ قۇۋەتلىدى.

يىغىن ئاخىرىدا ئىنستىتۇت بىلەن گېزىت رېداكسىيەسى يېنىدا ئۇيغۇر تىلى بويىچە 17 ئادەمدىن ئىبارەت ئاتالغۇشۇناسلىق كېڭىشى قۇرۇلدى. ئۇنىڭغا ھەر ساھانىڭ مۇتەخەسسىسلىرى كىردى. كېڭەش رەئىسى بولۇپ فىلولوگىيە پەنلىرىنىڭ نامزىتى شېرىۋاخۇن باراتوۋ سايلاندى.

(ئوز مۇخبىرىمىز).

ئا. قاسىمى

ماي بايرىمى

ماي ـ گۇزەل باھارنىڭ كوكۇللۇك چېغى،
ياشنىغان باغلاردا ئېچىلغان گۇللەر.
دىللارغا بېغىشلار شېرىن تۇيغۇلار،
ئاخشىلار ساداسى ـ جاراڭلىق گۇنلەر.

جانلانغان ھەر ياقتا چۇشقۇن كەيپىيات،
ئاقىدۇ سايلاردا سۇلار ئوركەشلەپ.
پەلەكتە ياڭرىغان نەغمە ـ ناۋالار،
دوستلۇق ۋە ئىناقلىقنى ئوتىدۇ كۇيلەپ.

چىللايدۇ قوينىغا ئىشچان دېخاننى،
يېشىل تون كىيىشكەن دالا ـ ئېتىزلار.
ۋىگىتلەر قەلبىگە ئوت سېلىپ ئوتەر،
گۇل قىسىپ مېڭىشقان ـ گۇل چىراي قىزلار.

بۇگۇن ماي بايرىمى ـ ياسىنىپ ھەممە،
جاھانچە شاتلىنىپ كېتىپتۇ، ئايھاي!
گۇللەرنىڭ شېخىغا قونۇپ بۇلبۇللار،
گۇلىستان باغلاردا سايرايدۇ ھارماي.

ئەمگەكتىن تاپقان ھورمەت

جامبۇل شەھرىدە ياشاۋاتقان ئۇيغۇرلارنىڭ جەمىيەتلىك ئىشلىرىغا قىزغىن ئارىلىشىپ، ئۇ يەردىكى ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت جەمىيىسى ھەيئەت ئەزالىرىنىڭ بىرى رېتىدە ئاكتىۋ پائالىيەت كورسىتىپ كېلىۋاتقانلارنىڭ بىرى تۇرنىيەم سەكىيېۋادۇر. ئۇ ئايالنىڭ مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ ژىغىنلىرىدا، جامائەتچىلىك ئۇچرىشىشلىرىدا خەلقىمىزنىڭ مىللىي مەنپىيەتلىرىگە مۇناسىۋەتلىك ئېيتىپ ژۈرگەن جانلىق، تەسىرلىك پىكىرلىرى مېنىڭ كوڭلۇمدە ئۇنىڭ ئومۇمىي ئىش پائالىيىتى بىلەن تەپسىلىي تونۇشۇپ چىقىش قىزىقىشىنى ئويغىتىپ ژۈرگەن ئېدى. ئاخىرى پۇرسەت يار بېرىپ، ئارىدا ئوتكەن سوھبىتىمىز نەتىجىسىدە ئۇنىڭ ھايات يولىدىن ئەتراپلىق مەلۇمات ئېلىش مۇمكىنچىلىگى تۇغۇلدى.

تۇرنىيەم ئەسلىدە ئىلى ۋىلايىتىنىڭ چېلپەگزە ناھىيەسىدە 1946-ژىلى تۇغۇلغان ئېكەن. 1962-ژىلى خەلقىمىز بېشىغا چۈشكەن ئېغىر قىسمەتلىك كوچ-كوچتە ئاتا-ئانىسى بىلەن ئۇلارنىڭ ئائىلىسى سابىق كېڭەش ئىلىگە كوچۇپ چىقىپ، تالدىقورغان ۋىلايىستىگە كېلىپ ئورۇنلىشىدۇ. تۇرنىيەم ئۇ يەردىكى قازاق ئوتتۇرا مەكتىۋىدە ئوقۇپ ئۇنى تاماملىغاندىن كېيىن، بىرەر كەسىپ ئېگىلەش مەخسىتىدە ئالمۇتىغا كېلىپ، كىيىم تىكىش ۋە پېچەش سىرلىرىنى ئۆگىتىدىغان كەسپىي-تېخنىكىلىق ئوچىلىشىغا ئوقۇشقا چۈشىدۇ. بالىلىغىدىن تۇرمۇشنىڭ ھەر خىل ئېغىرچىلىقلىرىنى باشتىن كەچۈرۈپ، چېنىقىپ ئوسكەن ئىدىرەكلىك قىز بۇ يەردە تىرىشچانلىق بىلەن ئوقۇپ، بۇ كەسىپنىڭ قىر-سىرلىرىنى مۇكەممەل ئوزلەشتۈرۈپ چىقىپ، شەھەردىكى كىيىم تىكىش ئىشخانىلىرىنىڭ بىرىدە ئىش پائالىيىتىنى باشلايدۇ.

1971-ژىلى ئائىلە قۇرۇش سەۋەۋى بىلەن جامبۇل شەھرىدە ياشاپ كېلىۋاتقان تۇرنىيەم سەكىيېۋا ژۇقۇرى بىلىم ئېلىشقا بولغان ئىنتىلىشى تۈپەيلى ئىشتىن قول ئۈزمەي ژۈرۈپ شەھەردىكى پېداگوگىكىلىق ئىنستىتۇتنىڭ ماتېماتىكا فاكۇلتېتىنىڭ كەچكى بولۇمىگە ئوقۇشقا چۈشىدۇ. مەزكۇر بىلىم دەرگاھىنى مۇۋاپپەقىيەتلىك تاماملىغىنىدىن باشلاپ ئۇ جامبۇل شەھرىدىكى 5-ئوتتۇرا مەكتەپتە ئىشلەپ كەلمەكتە.

ھەر قانداق بىر ئىشنىڭ ئوزىگە خاس قىيىنچىلىقلىرى بولىدىغانلىغى تەبىي. تۇرنىيەم ئوز ئىشىغا دەسلەپتىنلا مەسئۇلىيەتلىك بىلەن قاراپ كىرىشكەنلىگى تۈپەيلى ھەر بىر دەرىستە كورنەكلىك قۇراللار ۋە تېخنىكىلىق ۋاستىلاردىن مۇۋاپىق پايدىلىنىپ، تىرىشچانلىق بىلەن ئاز ۋاقتىنىڭ ئىچىدىلا مەكتەپتىكى ئەڭ ئىلغار مۇئەللىملەر قاتارىدىن ئورۇن ئالىدى. كېيىنكى ۋاقىتلاردا ئۇ باللارغا مەكتەپتىكى كىيىم تىكىش ئىشخانىسىدا ئۇستازلىق قىلىۋاتىدۇ.

تۇرنىيەم سەكىيېۋانىڭ جامبۇل شەھرىدە ياشايدىغان ئۇيغۇر ئاھالىسى ئارىسىدا ھورمەت، ئىناۋىتىنىڭ ژۇقۇرى بولۇشى، بولۇپمۇ ئۇنىڭ جامائەتچىلىك ئارىسىدا ئېلىپ بېرىۋاتقان ئاكتىۋ پائالىيىتىگە باغلىق بولماقتا. شەھەردىكى ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزى ھەيئەت ئەزالىرىنىڭ بىرى رېتىدە ئۇنىڭ تەرىپىدىن ئاتقۇرۇلۇۋاتقان ئىشلار نەتىجىسىدە ئاھالى ئارىسىدا مىللىتىمىز مەنپىيەتىگە ئائىت ھەر خىل چارە-تەدبىرلەرنىڭ ژۈرگۈزۈلۈپ كېلىۋاتقانلىغى شۇنىڭ مىسالىدۇر. شۇنداقلا ئۆرپ-ئادەتلىرىمىزنى دەۋىر تەلىۋىگە ماس جانلاندۇرۇش ئۈچۈن ئۇنىڭ ئاياللار ئارىسىدا ئېلىپ بېرىۋاتقان ئىشلىرى دىققەتكە سازاۋەر. ئۇنىڭ ئىككى گېزىتىمىزنىڭ غەمخورچىسى رېتىدە جامائەتچىلىك ئارىسىدا تەرغىباتچىلىق رول ئاتقۇرۇپ كېلىۋاتقانلىغىنى ئالاھىدە تىلغا ئېلىشقا ئەرزىيدۇ.

كوپ ژىللاردىن بېرى بوغالتېرلىق كەسپىدە ئىشلەپ كېلىۋاتقان ئومۇرلۇك يولدىشى ياقۇپجان بىلەن ئىناق ئائىلىدە ھايات كەچۈرۈپ، باللىرىنى ئىنسانىي پەزىلەتلىك، بىلىملىك ياشلاردىن قىلىپ تەربىيەلەپ كېلىۋاتقان تۇرنىيەم سەكىيېۋانىڭ كەلگۈسى ئىشلىرىدا مۇۋاپپەقىيەتلەر يار بولۇشىنى تىلەيمىز.

ئەخمەتجان رەھىموۋ.

جامبۇل شەھىرى.

دېخان ئېگىلىكلىرىدە

ئۈمۈت بىلەن ئىشلەۋاتىمىز

ئاچچا يوق توككەن تەرگە...

«يېڭىشەھەر» ئوقۇش-تەجرىبە ئېگىلىگى ئاساسەن بوغداي ۋە كوموقوناقنىڭ سورتلۇق ئۇرۇقلىرىنى يېتىشتۇرۇش، پايتەخت ئاھالىسىنى كوكتات ۋە سوت بىلەن تەمىنلەشكە ئىختىساسلاشتۇرۇلغان. ئوتكەن ژىلى پەقەت ئېگىلىكنىڭ تاشتىقارا بولۇمىدىكى تۇرسۇن موردىنوۋ باشقۇرغان كوكتاتچىلىق بىرىگادىسىدا 42 گېكتار مەيداندا ھەر خىل كوكتات يېتىشتۇرۇلۇپ، سودا ئورۇنلىرىغا 800توننىدىن كوپرەك پومىدور، كاپۇستا، لازا، چەيزە ۋە قىزىلچا ئوتكۈزۈلگەن ئېدى.

بىيىل بىرىگادا كوكتات ئوستۇرگۇچىلىرى 41 گېكتار مەيداندا ھەر خىل كوكتات ئوستۇرۇپ، قوبۇل قىلىش ئورۇنلىرىغا مىڭ توننىغا يېقىن كوكتات-ۋىتامىنلىق ياز نېمىتىنى تاپشۇرۇشنى پىلانلاۋاتىدۇ. كوزلىگەن مەخسەتكە يېتىش ئۈچۈن ئالدىن-ئالا پۇختا تەييارلىق كورۇلگەن. كوكتات تېرىلىدىغان مەيدانلار كۈزدە چوڭقۇر ھايدىلىپ، قىشتا ئوغۇت چېچىلغان. فېۋرال ئېيىنىڭ ئاخىرىدىن باشلاپ تېپلىتسىلاردا لازا، چەيزە، كاپۇستا ئۇرۇقلىرى تېرىلىپ، كوچەت تەييارلاش ئىشلىرى قىزغىن قولغا ئېلىندى. كوچەت تەييارلاش ئىشىدا 26 ئەر-ئايال تىرىشچانلىق بىلەن ئىشلىمەكتە.

— ھازىر بەش گېكتار مەيدانغا مولچەرلەنگەن بالدۇر يېتىلىدىغان كاپۇستا كوچىتى تىكىشكە تەييار بولدى. خۇدا بۇيرىسا، ئاپرېلنىڭ بېشىدىن باشلاپ ئۇلارنى ئېتىزغا تىكىشكە باشلايمىز،— دەيدۇ بىرىگادىر.

— ئوتكەن ژىلى بىز ئېلېكتر ئېنېرگىيەسى، يېقىلغۇ، يانار مايىنىڭ قىممەتلىگىدىن تېپلىتسىدا كوچەت تەييارلاشتا كوپ چىقىمغا ئۇچرىغان ئېدۇق. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ بىيىل تېپلىتسىداكوچەت ئوستۇرۇشنى خېلە قىسقارتتۇق. 15 گېكتار مەيداندا يېتىشتۇرۇلىدىغان پومىدور كوچىتىنى ئوتكەن ژىلقىدەك تېپلىتسىدا ئوستۇرمەي، پومىدور ئۇرۇغىنى ئېتىزغا چېچىشنى قارار قىلدۇق. ئەسلىدە بۇ ئانچە ياخشى ئۇسۇل ئەمەس. چۈنكى، ئېتىزغا تېرىلگەن پومىدور ئۇرۇغىنىڭ ھوسۇلى كېچىكىپ تەييار بولىدۇ. بىر قىسمى كۈزگىچە پىشىپ ئۈلگىرەلمەيدۇ. ئەگەر بالدۇر ئۇششۇك كەلسە، كوپ قىسمى بەربات بولىدۇ. بىراق ئامال يوق...

كوكتات ئوستۇرۇش ئىنتايىن ئۇرغۇن ئەمگەك تەلەپ قىلىدىغان قىيىن ئىش. كوكتات كوچەتلىرىنى تېپلىتسىدا ئوستۇرۇپ يەرگە تىككەندىن كېيىن، شۇنداقلا ئۇرۇقنى ئېتىزغا تېرىپ، ئۇنگەندىن كېيىن ئۇلارنى ھارام چوپلەردىن تازىلاش، ئۇۋىنى يومشىتىش ئۈچۈن ھەر بىر تۈپنىڭ تېگىگە كەتمەن چېپىش، ھوسۇل يېتىلگىچە ئونلىغان قېتىم قاندۇرۇپ سۇغىرىش كېرەك. گراممىلاردىن توننىلارنى ھاسىل قىلىش لازىم. يۈزلىگەن توننا كوكتات ئېلىش، ئۈچۈن ھەر بىر تۈپىنى بىردىن ئاختۇرۇپ، بىر تالدىن ژىغىپ، چېلەك تولدۇرۇپ، تولغان چېلەكلەرنى كەيزىلەردىن ئېتىز يوللىرىغا توشۇش زورۇر. ئۇنىڭ ئۈستىگە كوكتات قاچىلاش ۋاستىلىرى- ياشىكلارنىڭ، توشۇش ۋاستىلىرى — ترانسپورت باھالىرىنىڭ ھەددى-ھېساپسىز قىممەتلىشى كىرىمدىن چىقىمنى بارغانسىرى كوپەيتمەكتە. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ئېگىلىك كوكتات ئوستۇرگۈچىلىرى ئوتكەن ژىلنى زىيان بىلەن تاماملىدى. ئۇلار ياز بويى قىلغان ئەمگىگى بەدىلىگە تېخىچە ئىش ھەققىنى ئالالمايۋاتىدۇ. دېخانلار بىر ژىللىق ئەمگەك ھەققىگە بېرىلگەن ئاز-تولا ئۇن، ماي، شىكەرگە قانائەت قىلىپ، ھازىرقى تۇرمۇشنىڭ ئېغىرلىغىغا بەرداشلىق بەرگەن ھالدا يەنە تىرىشىپ ئىشلىمەكتە. چۈنكى، ئىشلىمەي مۇمكىن ئەمەس. ئىشلىمىگەن ئادەمنىڭ ئاچ قېلىشى چوقۇم. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئېگىلىك رەھبەرلىرى ھەقسىز ئىشلەشنى خالىمىغانلارنى سوۋخوز ئەزالىغىدىن چىقىرىۋېتىش تەرەپدارى بولماقتا. ئەگەر ئىشچى ئەزالىقتىن چىقىرىلسا، ئېگىلىك تارقىتىلغان تەغدىردە، ئۇ ئومۇر بويى قىلغان ئەمگەك ئەجرىگە ساۋىغا ئېلىشقا تېگىشلىك يەر ۋە باشقا مۈلۈكلەردىن قۇرۇق قالىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ دېخان ئەمگەك ھەققىنى ئالالمىسىمۇ يەنىلا ئۈمۈت بىلەن ئىشلەشكە مەجبۇر بولماقتا...

— بىز بىيىل ئىشچىلارنى ئەمگەك ھەققى بىلەن تەمىنلەشنى كۈزدە تۇتۇپ، ئېلىشقا تېگىشلىك ھوسۇلنىڭ (ئەگەر تەبىي شارائىت يار بەرسە) 650 توننىسىنى دولەتكە ئوتكۈزۈشنى، 310 توننا كوكتاتنى بولسا ئوزىمىز بېۋاستە بازاردا نەق ئاخچىغا سېتىشنى پىلانلاۋاتىمىز،— دەيدۇ بىرىگادىر تۇرسۇن مۇردىنوۋ.

ھە، ھازىرقى قىيىن شارائىت دېخانلارنى ھەر تەرەپلىمە چوڭقۇر ئويلاپ ئىش قىلىشقا، «يەتتە ئولچەپ، بىر كېسىشكە» مەجبۇر قىلىۋاتىدۇ. بولمىسا ياز بويى ئاشلىق ئوستۇرۇپ، كۈزدە ئارا قۇچاغلاپ قالغان دېخانغا ئوخشاش، كوكتات ئوستۇرگۈچىلەرنىڭمۇ قۇرۇق كەتمىنى بىلەن چېلىگىنى قۇچاغلاپ قېلىشى ئېھتىمالدىن ژىراق ئەمەس...

م. سادىروۋ.

ئەمگەكچىقازاق ناھىيەسى

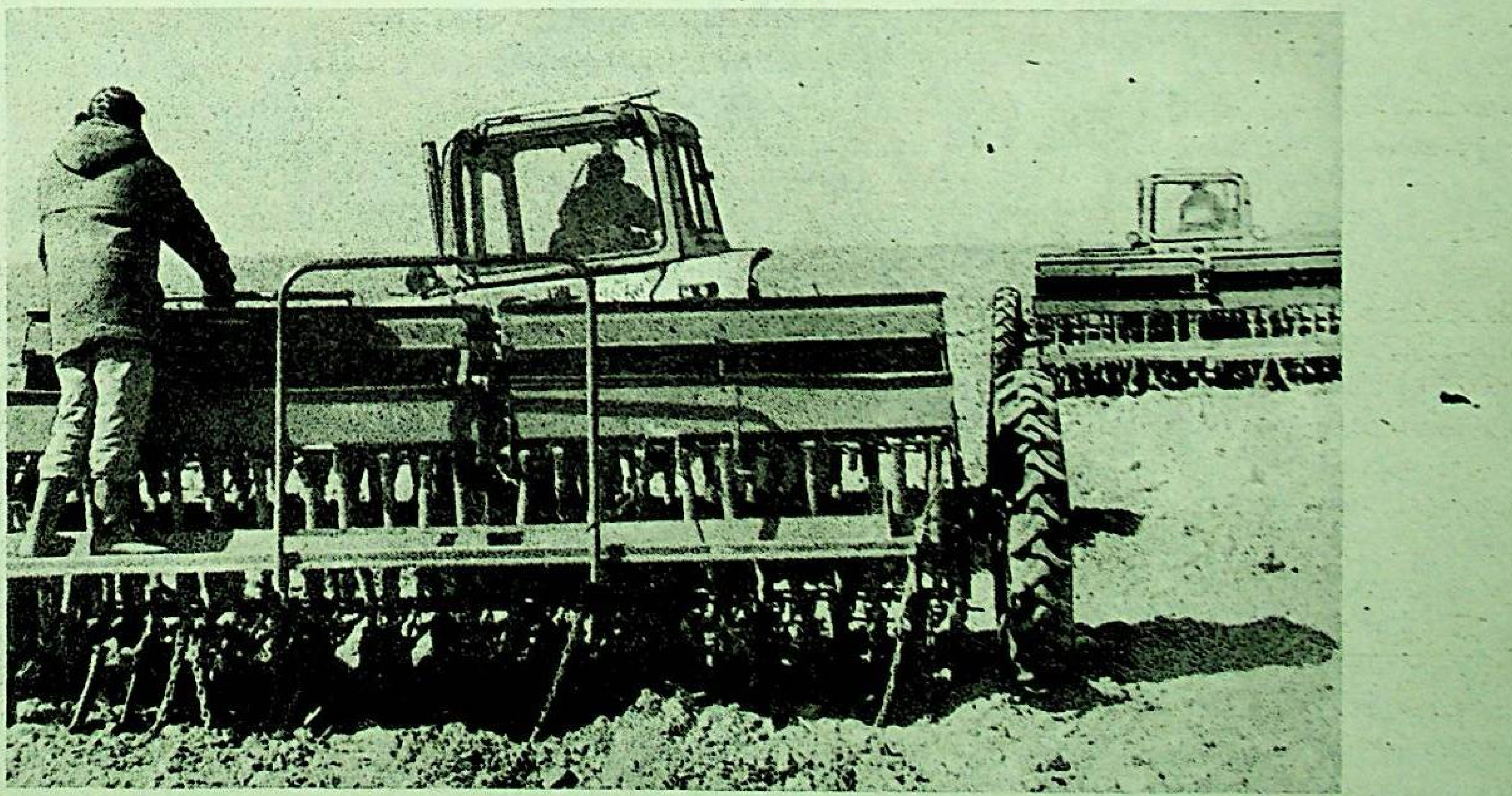

ئالمۇتا ۋىلايىتى. چېلەك ناھىيەسى «بارتوقاي» ئاماكا سوۋخوزىنىڭ دېخانلىرى بىيىل يېزا ئېگىلىگى زىرائەتلىرىدىن ژۇقۇرى ھوسۇل ئېلىش مەخسىتىدە تېرىلغۇ ئىشلىرىنى ئويۇشقانلىق بىلەن ژۈرگۈزمەكتە. ئېگىلىك بويىچە مىڭ گېكتاردىن ئوشۇق مەيدانغا بوغداي ۋە سۇلۇ قىسقا قەرەل ئىچىدە تېرىلىپ بولدى.

سۈرەتلەردە: (ئوڭدىن سولغا) باش ئاگرونوم ئە. سايىتوۋ، مېخانىزاتورلار ۋ. شېيىمانېر ۋە خ. توختاخۇنوۋلار. 2. مېخانىزاتور ت. سادىروۋ 3. ئۇرۇق چېچىشتىن كورۇنۇش.

د. يۇسۇپوۋ چۈشەرگەن سۈرەتلەر.

تېخنىكا دوختۇرلارغا ياردەملەشمەكتە

ئالمۇتىدىكى «مالۋىس» ئاملىق خۇسۇسىي شىپاخانىنىڭ دوختۇرلىرى زامانىۋىي داۋالاش تېخنىكىسى بىلەن سالامەتلىكنى ئەكسىگە كەلتۈرۈش تېخنولوگىيەلىرىنىڭ ئەمەلىي ئۇتۇقلىرىدىن كەڭ-كۇشادە پايدىلىنىشتا يەنە بىر قەدەم تاشلىدى. بۇ يەردە تۇنجى قېتىم گومېئوپاتىيە ھەققىدىكى خارىجىي ئەللىك كومپيۇتېرلىق پروگراممىا قوللىنىلماقتا.

دوختۇر ۋىكتور سوتورمىن بىمارلارنى داۋالاشتا دۇنياۋىي تىببىيات ئەمەلىيىتىدە ئاممىۋىلاشقان موشۇ شىپالىق تەسىر قىلىش ئۇسۇلىنى خېلىدىن بويان قوللىنىپ كېلىۋاتىدۇ. يېراق ئۇ موسكۋا گومېئوپاتىيە مەركىزىنىڭ كۇرسىنى تاماملىغاندىن كېيىن كومپيۇتېرنى ئوزىگە ياردەمچى قىلىۋالدى.

«مالۋىس» شىپاخانىسى دورا-دەرمانسىزلا داۋالاشنىڭ شارائىتىدىن شەھەر ئاھالىسى ئارىسىدا كاتتا ئابرويغا ئېگە بولماقتا. بۇ يەرگە ئاستانىلىق ۋىلايەت بىلەن جۇمھۇرىيەتنىڭ باشقىمۇ ناھىيەلىرىدىن بىمارلار ئوزلۇكسىز كەلمەكتە، شۇنداقلا خارىجىي ئەللىكلەرمۇ داۋالىنىۋاتىدۇ. كەلگۈچىلەرگە تېراپىيەلىك قوبۇل قىلىشتىن تاشقىرى دىياگنوستىكا ۋە ياۋروپالىق پروفېسسور فوللىنىڭ، سىبىرلىك دوختۇر بوتېيكونىڭ، خىتاينىڭ ژىڭنە بىلەن داۋالاش ئۇسۇلى بىلەن، سېپلېوتېراپىيە، ۋاكۇئۇم-ماسساژ، ئېندوكرىنولوگىيە ئارقىلىق داۋالاش خىزمەتلىرى كورسىتىلىدۇ. (قازتاگ).

ساپون تېغىدىكى جەڭ

بەش مىلليارد ئادەم ياشايدىغان بۇ ئانا يەر سەييارىمىزدا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن يىلىغا 400 مىلليارد دوللار پەقەت ئۇرۇش قوراللىرىنى ئىشلەپ چىقىرىشقا سەرىپ قىلىنىدىكەن، بۇ نېمە دېگەن رەھشەت! ئادەتتە قورال دېگەن تېچلىق مەقسىتىدە ئەمەس، ئۇرۇش ۋە ئۇنىڭدىن قوغدىنىش نىيىتىدە ئىشلەپ چىقىرىلىدۇ.

ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇشى ھارپىسىدا گېرمانىيە فاشىستلىرى دۇنياغا خوجا بولۇش مەقسىتىدە دۆلەت مەبلىغىنىڭ تەڭدىن تولىسىنى قورال ياساشقا سەرىپ قىلغانلىقى ھازىر ھېچ كىمگە سىر ئەمەس. فاشىستلار شۇ سوغۇق قوراللارنى سىناق قىلىش، دۇنيانى قايتىدىن بولۇۋېلىش مەقسىتىدە 1941-يىلىنىڭ 22-ئىيۇن تاڭ سەھەرلىكى كېڭەشلەر ئىتتىپاقىغا قاراقچىلارچە بېسىپ كىرىپ، خاتىرجەم ياشاۋاتقان ئىنسانلارنىڭ تېچلىقىنى بۇزدى. سوۋېت خەلقى قولغا قورال ئېلىشقا، باسقۇنچىلاردىن كىندىك قېنى تۆكۈلگەن ئانا يۇرتىنى قوغداشقا مەجبۇر بولدى. ۋەتەن يولىدا قورال تۇتقىدەك پەرزەنتلەر مەيدانغا ئاتلاندى. شۇلارنىڭ قاتارىدا ياركەنتلىك ئالىم دېگەن ئوغلانمۇ بار ئىدى.

تەپسە تام ئورۇيدىغان، گەۋدىلىك بۇ يىگىت مېھرى ئىسسىق ئانا يۇرتى، يارۇ-بۇرادەرلىرى بىلەن خوشلىشىپ، 1941-يىلىنىڭ سېنتەبىر ئېيىدا فرونتقا كەتتى.

ئالىم ئەزىزوۋ دەسلەپ 118-ئاتقۇچىلار پولكىدا تەربىيەلىنىپ، سېرژانت بولۇپ، ئاندىن قانلىق جەڭ مەيدانىغا بارىدۇ. 1943-يىلى 87-دىۋىزىيەنىڭ زەمبىرەكچىلەر بۆلۈمىگە كوماندىرلىق قىلىدۇ. دۈشمەن بېسىۋالغان بېكىنىش توچكىلىرىنى توپقا تۇتۇش، سوۋېت قوشۇنلىرى ھۇجۇمغا ئۆتۈش ئالدىدا دۈشمەننىڭ ئالدىنقى سەپلىرىنى ۋەيران قىلىش، شۇ ئارقىلىق جەڭچىلەرنىڭ ئالغا ئىلگىرىلىشىگە يول ئېچىش جەڭگىۋار تاپشۇرۇقى ئا. ئەزىزوۋ كوماندىرلىق قىلغان ئاتقۇچىلار بۆلۈمىگە پات-پاتلا بېرىلەتتى، ئۇ ھەردايىم قوماندانلىق شتابىنىڭ ئۆزىگە تاپشۇرغان بۇيرۇقىنى بولجۇتماي ئورۇنداپ، دۈشمەن ئىستېھكامىنى دەل نىشانغا ئېلىشتا باشقىلارغا ئۈلگە بولاتتى.

مېلىتوپول شەھىرىنى فاشىستلارنىڭ قانلىق چاڭگىلىدىن ئازات قىلىش ئۈچۈن بولغان شىددەتلىك جەڭ ھېلىمۇ ئۇنىڭ يادىدا، مەزكۇر شەھەر دۆڭگە جايلاشقان بولۇپ، ئۇنىڭ تۆرت تەرىپى ئېگىز يارلىق ئىدى. تىك يارنىڭ ئۈستىگە ئۇگىلاۋالغان نېمىسلار پۇلېميوتتىن ئوق ياغدۇرۇپ، يارغا ياماشقىنى يول قويماتتى. دۈشمەن ئىستېھكامىغا يېقىنلاشقان جەڭچىلەر تۆتتەك تۆكۈلۈپ، يەر قۇچۇپ ياتاتتى. شۇنداق بىر پەيتتە ئالىم دۈشمەننىڭ ئوق ئېچىش توچكىلىرىنى ئېنىق پەملەۋېلىپ، زەمبىرەك ئوقىغا تۇتۇشقا بۇيرۇق بەردى. دەل نىشانغا بېرىپ يېرىلغان سىنارەدلەر فاشىستلارنىڭ كۆلىنى كۆككە سورۇشقا باشلىدى. دۈشمەن قوشۇنى قايمۇقۇپ قېلىپ، خالىغان تەرەپكە قېچىشقا باشلىدى. ئوق-بومبىنىڭ زەربىدىن، ۋەيران بولغان مېلىتوپول شەھىرى شۇ قانلىق جەڭلەردە ئىككى قېتىم قولدىن قولغا ئۆتتى، دۈشمەننىڭ «يېڭىلمەس» دەپ دۇنياغا جار سالغان ئارمىيەسى تەسلىم بولدى.

1944-يىلى 18-ئاپرېل سېۋاستوپول تەۋەسىدىكى بېلبېك دېگەن يېزىغا ساپون تېغى سايەسېلىپ تۇراتتى، تاغ چوققىسىدىن قارىغاندا ئەتراپتىكى مىدىرلىغان جان ئاتنىڭ قاشقىسىدەك كۆرۈنىدۇ. تاغنى چۆرەدەپ تولۇم چاشقاندەك ھوتمەتوشۇك قىلىپ تېشىپ، كىرىۋالغان فاشىستلار ساپون تېغىغا ئادەم تۇگۇل قۇشنىمۇ يېقىن يولاتماتتى. ساپون تېغى ئۈچۈن جەڭ باشلاندى. قۇلاق تۈۋىدىن ئۇشقىتىپ ئۇتۇۋاتقان ئوق، يەرنىڭ بىر پارچە تېشىنى ژۇلۇپ ئېلىپ، ئاسماندا تۇزغاقتەك توزۇتۇپ تۇرغان سىنارەت دەستىدىن كۈندۈزى كۈننى، ئاخشىمى ئاينى كۆرگىلى بولماتتى. تۈندە ئىلاندەك ۋىژىلداپ ھەر ياندىن ئۇتۇپ تۇرغان ئوق زەربىدىن كۆزلىرى بىر دەقىقە خاتىرجەم يۇمۇۋېلىشقىمۇ ئىمكانىيەت يوق ئىدى. ساپون تېغىنىڭ ئۈستىنى ئىككى كۈن مابەينىدە بولۇت ئەمەس، ئىس، تۇمانى قاپلاپ ماتائلاشتۇرۇپ تۇردى. گېزەندىلەر ئۆگىسىنى كېچىچە توپقا تۇتقان زەمبىرەكچىلەر تاڭ سەھەردە پىيادە قوشۇننىڭ تاققا ھۇجۇم قىلىشىغا قولايلىق شارائىت يارىتىپ بەردى. ئۇتتا يېنىپ چۇچۇلا بولغان توقايلىقنى دالدا قىلىپ، تاققا ياماشقان قورقماس قىراللار غەزەپتە كۆزلىرىنى چوققىغا قاداتتى. ئالىم ئۆزىنىڭ زەمبىرەك ئاتقۇچى ئوترەدىنى باشلاپ قۇچاقلاشما جەڭ مەيدانىغا شۇڭغۇپ كىرىپ كەتتى. 21-ئاپرېل كۈنى جەڭ ساپون تېغىنىڭ چوققىسىدا ئەۋج ئالدى. شىددەتلىك قۇچاقلاشما جەڭدە ئالىم ئەزىزوۋ باشلىغان جەڭچىلەر دۈشمەن خەلدەكلىرىگە بۆركۈتتەك ئېتىلدى قەلبىدە قىساس ئوتى يالقىغان جەڭچىلەر دۈشمەننى تاغدىن خۇددى تاشتەك دۇملىتاتتى. قانلىق ئۇرۇش خەندەكلەردە، غارلاردا خېلىغىچە داۋام قىلىپ تىندى. غەلبە سۈنىيى چېلىنىپ، چوققىغا بايراق قادالغان بىر چاغدا ئالىم ياركەنتلىك دوستى مەسىم سەيدۇللايېۋ بىلەن تەسادىپىي ئۇچرىشىپ قالدى. ئۇلار غەلبە ساداسى ئىچرە قۇچاقلىشىپ كۆرۈشتى. ساپون تېغى ئۈچۈن بولغان بۇ قانلىق جەڭدە كۆرسەتكەن مەردانىلىقى ئۈچۈن ئالىم ئەزىزوۋنىڭ كۆكسىگە 3-دەرىجىلىك «شۆھرەت» ئوردېنى قادالدى. بۇ جەڭدە قولغا كەلگەن زور غەلبە جەڭچىلەرگە مەدەت بېغىشلىدى. ئۇلار دۈشمەننى زېمىندىن سۈرۈپ، ئالغا ئىلگىرىلىدى. 2-ماي كۈنى سېۋاستوپولنى فاشىستلارنىڭ قولىدىن تارتىپ ئېلىپ، غالىبىيەت نىشانى سۈپىتىدە قارا دېڭىزغا قارىتىپ زەمبىرەكلەردىن ساليۇت بەردى.

ياركەنتلىك تاكى بېرلىنگىچە بولغان ئۇزۇن مۇشەققەتلىك جەڭ يولىنى باسىپ ئۆتكەندە تىرىك قالارمەن دەپ ئويلىمىغان ئالىم ئەزىزوۋ ياۋۇز يىگىت كۆكرىكىگە قوش «شۆھرەت» ئوردېنىنى ئېسىپ، يورۇق يۈز بىلەن تۇغۇلغان تۇپرىقىغا ئامان-ئېسەن قايتتى..

ئا. قۇتلۇق.

يۇرتنىڭ قەدىردان ئادىمى

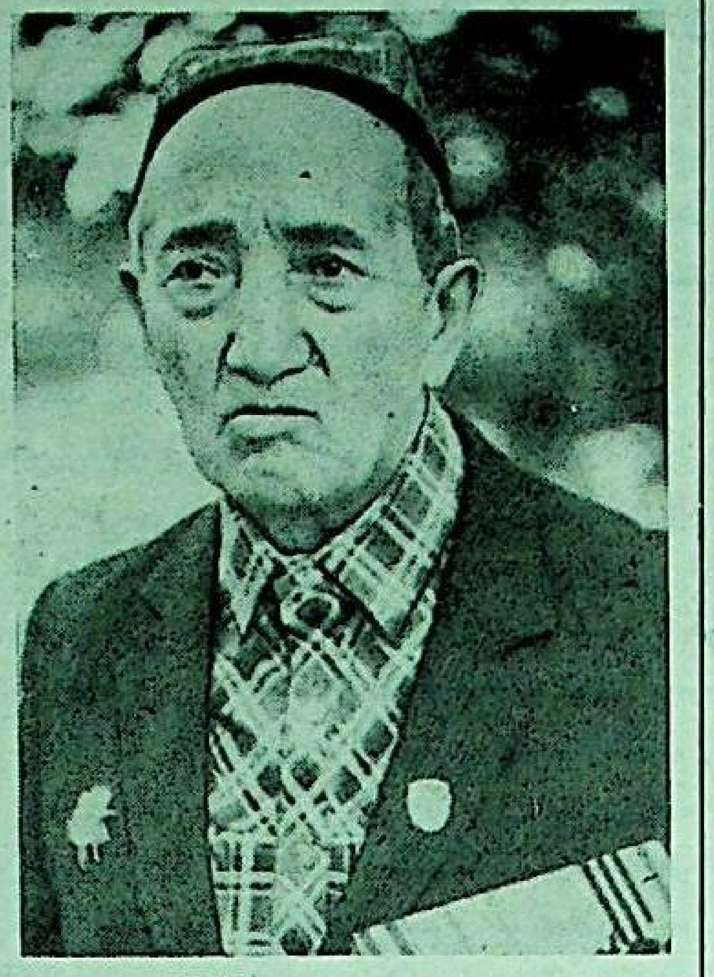

ۋالىدىن نىزامىدىنوۋ 1940-يىلى ھەربىي ھەپكە ئېلىنغاندا ژىگىرمە ياشلاردا ئىدى. قارىيوتىلىق ھاسامىدىن ھوسمانوۋ، خېلىل سۇنۇروۋ، لوخمان توختاخونوۋ، قارىتورۇقلۇق ئاۋۇت ساتتاروۋ ۋە باشقىلار كولخوزچىلار مەكتىۋىنى تاماملىغاندىن كېيىن، كوپ ئۆتمەي بىر توپ يۇرتداشلىرى، جۇملىدىن قورۋان ئەزەروۋ، بورانباي شىنىبېكوۋ، ئىۋان ستىرېلېسوۋلار بىلەن ئېلېتىس شەھىرىگە ئاتلاندى. ئۇ تانكىستلارنى تەييارلايدىغان كۇرستا ئوقىدى.

ئۇلۇغ ۋەتەن ئۇرۇشى باشلانغاندا ۋالىدىن نىزامىدىنوۋ لېنىنگراد شەھىرىنىڭ يېنىدىكى 7-8-گىدرو ئېلېكتروتونتسىيالەر يونۇلۇشىگە يوتكۇلۇپ، ئىستېھكام قۇرۇش تەييارلىقىغا قاتناشتى. ئاندىن شىللىسسېل بۇرگ يېنىدا 429-ئالاھىدە پونتان ۋە كۆرۈك ياسىغۇچى باتالوندا خىزمەت قىلدى. يەنە مىنيور، ساپيور نامىنى ئالغان سېرژانت ۋ. نىزامىدىنوۋ بولۇم كوماندىرى تۇپەيلى ئالدىنقى سەپتە ھەرىكەت قىلدى ۋە تەغدىرلەندى.

ۋالىدىن نىزامىدىنوۋ مۇھىم ئوبيېكتقا مىنا قويۇۋاتقان ئىككى نېمىس ئەسكىرىنى قولغا چۈشۈرۈۋالدى. يەنە ئۇ كاتېرغا چېتىلغان سالنى ئوق ئۆزۈۋەتكەندە سۇغا سەكرەپ چۈشۈپ ئۈزۈپ بېرىپ، ئۇنى قايتىدىن چېتىشقا ھەرىكەت قىلىدۇ. يامغۇردەك يېغىۋاتقان ئوققا قارىماي سالنى چېتىپ يارىدارلارنى قىرغاققا ئېلىپ چىقىدۇ ۋە ساقلاپ قالىدۇ. ۋ. نىزامىدىنوۋ 1945-يىلى، 17-مارتتا يەنە بىر جەڭگىۋارلىق ۋەزىپىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقتى. يالغۇز ھالدا بىر سائەتتىن ئارتۇق ۋاقىت ئىچىدە سۇدا ھەرىكەت قىلىپ، يارىدارلار بىلەن لىق تولغان كاتېرلى دۈشمەندىن ئامان ئېلىپ قالدى، ياۋنى ئوچۇقتۇردى.

ئۇلۇغ ۋەتەن ئۇرۇشى غەلىبە بىلەن ئاياقلاشقاندا كۆپلىگەن ھەربىيلەر ئائىلىسىگە قايتىشقا باشلىدى. جەڭچى ۋالىدىن نىزامىدىنوۋ موسكۋا شەھىرىدىكى قىزىل مەيداندا ئۆتكۈزۈلىدىغان غالىبىيەت كۈنىگە بېغىشلانغان تەنتەنىلىك پاراتقا تەكلىپ قىلىندى. 1945-يىلى 24-ئىيۇندا ئۇ جەڭگىۋار سېرژانت، ئالدىنقى سەپتە تۇرۇپ دۆلەت رەھبەرلىرى ۋە ئالىي باش قوماندانىنىڭ ئالدىدىن ئۆتۈشكە سازاۋەر بولدى.

ئۇنىڭ كۆكرىكىنى «ئۇلۇغ ۋەتەن ئۇرۇشى»، «جەڭگىۋار قىزىل يۇلتۇز» ئوردېنلىرى بېزەپ تۇرىدۇ. بۇ كۈنلەردە ئۇ مېداللار، جۈملىدىن لېنىنگرادنى، ۋارشاۋىنى ئازات قىلغانلىقى ئۈچۈن مېداللىرى بېزەپ تۇرىدۇ. بۇ كۈنلەردە ئۇ يۇرتنىڭ قەدىرلەيدىغان ھۆرمەتلىك ئادىمىدۇر.

تۇرسۇن تۇردىيېۋ،

چېلەك ناھىيەسى.

ۋېتېران ھەققىدە سۆز

قورام يېزىسىدىكى مۇتىۋەرلەر توغرىسىدا سۆز بولۇپ قالسا، كۆز ئالدىمغا ئۆمەر ئاكا جاماخۇنوۋ كېلىدۇ. ئۇ پەقەت گەپ-سۆزگە ئۇستىلىقى بىلەن ئەمەس، بەلكى تەشكىلىي قابىلىيىتىنىڭ كۈچلۈكلىكى، ئادەملەرگە بولغان مېھرىۋانلىقى، تىرىشچانلىقى تۇپەيلى يېزا جامائەتچىلىكىنىڭ چوڭ-كىچىكى ئۇنى ھۆرمەتلەيدۇ.

يېقىندا، مەن ئۇرۇش، ئەمگەك ۋېتېرانى ئۆمەر ئاكا بىلەن سۆھبەتلىشىپ، بۈگۈنكى تېچلىق ھايات ئۈچۈن مىللىونلىغان ۋەتەنداشلار قاتارىدا نېمىس-فاشىستلىرىغا قارشى شىددەتلىك جەڭلەرگە قاتناشقانلىقى ھەققىدە سورىغىنىمدا، ئۇ بىر ئاز ئويلىنىپ، ئۆز ھاياتىنىڭ ئۆتمۈش سەھىپىلىرىنى ئالدىرىماي، ھېكايە قىلىشقا باشلىدى:

—1941-يىلى فاشىستىك گېرمانىيەنىڭ س س س رغا ۋەھشىلەرچە بېسىپ كىرگىنىنى ئاڭلاپ، مەنمۇ كۆپ قاتاردا فرونتقا ئاتلاندىم. ئۇ ۋاقىتتا مەن 19 ياشتا ئىدىم. شۇ يىلى كۈز ئېيىدا قىزىل ئارمىيە سېپىگە ئېلىنىپ، 316-دىۋىزىيەنىڭ ئىككىنچى تانك روتىغا چۈشتۈم. بۇ يەردە مەشىقلەردىن ئۆتۈپ، تانك ئاتقۇچىسى كەسپىنى ئىگىلىدىم.

شۇ يىلى موسكۋا شەھىرىنى مۇداپىئە قىلىش ئۈچۈن بىزنى موسكۋا يېنىغا ئەكەلدى. 15 كۈن خەندەك قېزىش، مىلتىق ئېتىش، تانكىلارنى يوشۇرۇش بويىچە مەشىق ئۆتكۈزۈلدى. بۇ ۋاقىتتا فاشىست ئارمىيەسى بىزنىڭ غەربتىكى ئورغۇنلىغان يەرلىرىمىزنى بېسىپ، موسكۋا يېنىغا يېقىنلىشىپ كەلگەن ئىدى. موسكۋا شەھىرىنى دۈشمەندىن قوغداش جېڭىگە بىزمۇ ئىشتىراك قىلدۇق. ستانكوۋىي پۇلېميوتتا ئۈچ جەڭچى خىزمەت قىلاتتى. ھەر ئىككى ھەمراھىم ئۇيغۇر يىگىتلىرى بولۇپ، ئۇلار مەرۇپ ياقۇپوۋ بىلەن شېرىپ مۇرادىلوۋ ئىدى. موسكۋا ئۈچۈن بولغان دەھشەتلىك جەڭدە قەھرىمانلارچە ۋاپات بولدى.

دۈشمەندىن كالىنىن ۋىلايىتىنى ئازات قىلىش جېڭىدە مەن يارىدار بولدۇم، ۋوروشىلوۋوگراد شەھىرىنىڭ گوسپىتالىدا داۋالىنىشقا توغرا كەلدى. ئاغرىقخانىدىن ساقىيىپ چىققاندىن كېيىن ئۆز قىسمىمغا قايتىپ كېلىپ، ئورغۇنلىغان شىددەتلىك جەڭلەرگە قاتناشتىم. موشۇ جەڭلەردە بىر نەچچە قېتىم يارىدار بولۇپ، ئوڭ قولۇم بىلەن سول پۇتۇم ئاكا بولدى. داۋالىنىپ سەپكە ئۆرۈشۈم بىلەن لېنىنگراد شەھىرىدىكى 20-ئارمىيە تەركىۋىگە ئەۋەتتى. بۇ يەردە ياش ئەسكەرلەرگە زەمبىرەك، پۇلېميوتلارنى ئېتىشنى ئۆگىتىشكە، شۇنداقلا لېنىنگراد شەھىرىنى مۇداپىئە قىلىش جەڭلىرىگە قاتنىششقا توغرا كەلدى. بولۇپمۇ، كېنىگسبېرگدا دۈشمەن بىلەن قاتتىق جەڭ قىلىپ، قىزىل ئارمىيە جەڭچىلىرى ھەر بىر كوچا، ھەر بىر بىنا ئۈچۈن قەھرىمانلارچە كۈرەش قىلدى، باشقا جەڭچىلەر قاتارىدا مەنمۇ دۈشمەننىڭ بەش تانكىسىنى ئوچۇقتۇردۇم. كۆرسەتكەن جاسارىتىم ئۈچۈن مېنى قوماندانلىق «قىزىل يۇلتۇز» ئوردېنى بىلەن مۇكاپاتلىدى. ئۇرۇش ئاخىرلىشىش ئالدىدا 66-پولكتا خىزمەت قىلىشقا توغرا كەلدى. مەزكۇر پولك بېلورۇسىيە فرونتى يونىلىشىدە بولۇپ، مىنسك شەھىرىنى ئازات قىلىش جەڭلىرىدە بولدۇم. موشۇ جەڭدە يەنە يارىدار بولۇپ، گوسپىتالدا داۋالاندىم. غالىبىيەت كۈنىنى ماتا شۇ گوسپىتالدا قارشى ئالدىم...

«قىزىل يۇلتۇز»، «ئۇلۇغ ۋەتەن ئۇرۇشى» ئوردېنلىرىنىڭ ئاۋالىرى ئۆمەر ئاكا 1945-يىلى كەچ كۈز پەسلىدە ئۆز يۇرتى بولغان قورام يېزىسىغا قايتىپ كېلىدۇ. ئۇ ۋاقىتتا يېزىدا ئىككى كولخوز بار ئىدى. ئۆمەر جاماخۇنوۋ «ماشىنا» ناملىق ئىگىلىكنىڭ ئارتېلىدا 1954-يىلغىچە مال فېرمىسىنى باشقۇرىدۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ئۆز بىلىمىنى مۇكەممەللەشتۈرۈش نىيىتىدە تالغىردىكى يېزا ئىگىلىگى تېخنىكومىغا ئوقۇشقا چۈشىدۇ. ئەمگەك سۆيەر ئۆمەر ئاكا پۇختا ئۆزلەشتۈرۈش ئۈچۈن تىرىشىپ ئوقۇپ، يېزا ئىگىلىك ساھاسى بويىچە ئاگرونوم كەسپىنى ئىگىلەپ چىقىدۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ 30 يىل تۇراقلىق ئىگىلىكتە دېخانچىلىق بىلەن شۇغۇللاندى. 1966-يىلى ئۆمەر ئاكا ئۈچۈن ئۇتۇقلۇق يىل بولدى. شۇ يىلى ئۇ باشقۇرغان تېرىلغۇ بىرىگادىسى كۆزلۈك بۇغدايىنىڭ ھەر گېكتارىدىن 36 سېنتېردىن ھوسۇل ئالدى. بۇ شۇ يىللاردىكى ژۇقۇرى كۆرسەتكۈچ ئىدى، موشۇ ئەمگەك ئۇتۇقى ئۈچۈن ئۇ جامائەخۇنوۋ «ھۆرمەت بەلگۈسى» ئوردېنى بىلەن مۇكاپاتلاندى. شۇنداق قىلىپ، سابىق جەڭچىنىڭ كۆكسىدىكى جەڭگىۋار ئوردېنلىرى بىلەن مېداللىرىنىڭ قاتارىدىن تېچلىق ئەمگەك نىشانى ئورۇن ئالىدۇ. 1967-يىلى ئاشلىق مولچىلىقىنى ھاسىل قىلىشتا، ئۇنىڭ بىرىگادىسى غالىپ چىقىپ، ئۆمەر ئاكا قازاقستان س س رئالىي كېڭىشىنىڭ پەخرىي گراموتىسى بىلەن تەغدىرلىنىدۇ. كېيىن ئۇ قازاقستان س س جنىڭ خىزمەت كۆرسەتكەن يېزا ئىگىلىكى خادىمى نامىغا سازاۋەر بولىدۇ.

1976-يىلى ئۆمەر ئاكا جاماخۇنوۋ ھۆرمەتلىك دەم ئېلىشقا چىققان بولسىمۇ، ئەمگەكتىن قول ئۈزگىنى يوق. ئۇرۇش ۋە ئەمگەك ۋېتېرانى ئۇ، جاماخۇنوۋ ئىگىلىك كوللېكتىۋى، يۇرت ئىچىدە ھۆرمەتلىك كەسىپ ئىگىسى بولسا، قۇتلۇق ئائىلىدىمۇ ھۆرمەتلىك ئاتا. ئۆمۈرلۈك يولدىشى زۆرەم ھەدە بىلەن تۆرت پەرزەنتىنى ئۆستۈرۈپ، ئالىي بىلىملىك قىلدى. ھازىر باللىرى خەلق ئىگىلىگىنىڭ ھەر خىل ساھالىرىدا ئۇتۇملۇك ئىشلىمەكتە.

مۆمۈنجان ھەمرا،

چېلەك ناھىيەسى.

ۋەتەنگە سادىقلىق ۋەتەنپەرۋەرلىكنىڭ ئۆزى بولۇپ، ئۇ ئادەملەرنىڭ روھى ئېڭىغا، ۋىجدانى ۋۇجۇدىغا، ئەمەلىي ئىش ھەرىكىتىگە، گەپ-سۆزلىرىگە سىڭىپ كەتكەن. مۇستەملىكىچىلەر بۇنداق روھى بايلىقتا ئىگە ئادەملەرنى يوقاتماي تۇرۇپ، ئۆز ھاكىمىيىتىنى ساقلاپ قالالمايدىغانلىقىنى چۈشىنەتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن مانجۇر خانلىقى ئۇنداق ئادەملەرنى تۇتۇش ياكى باش كوتەرمەسلىكى ئۈچۈن قولىدىن كەلگەن ھەممە رەزىللىكلەرنى قىلىپ كەلدى. مەسىلەن، 20-ئەسىرنىڭ باشلىرىدا شەرقىي تۈركىستاندىكى ئۇيغۇنۇش ھەرىكىتى پائاللىرىنىڭ بېرى بولغان ئابدۇقادىر داموللامنىڭ ئەزىز قېنىنىڭ توكۇلۇشى، ئۇنىڭ ئابلىز مەخسۇمغا قىلىنغان سۇيىقەست مۇستەملىكىچىلىك سىياسىتىنىڭ داۋامىدۇر.

ئابلىز تەخمىنەن 1895-يىلى ئاتۇش ناھىيەسىدە ئىسلام ئالىمى، كەڭ دائىرىدە ئېتىراپ قىلىنغان ئابدۇقادىر داموللام ئائىلىسىدە دۇنياغا كېلىدۇ. ئۇ كىچىكىدىن تارتىپلا ئەقىل ۋە تالانت ئىگىسى ئىدى. باشلانغۇچ مەكتەپنى ئاتۇشتا، كېيىن ئاتىسى مۇددەرىسلىك قىلىۋاتقان قەشقەر چارسۇدىكى مەدرىستە ئوقىدى. مانا شۇ ۋاقىتلاردا شەرقىي تۈركىستاندا كوتىرىلگەن مەرىپەت دولقۇنى باشلانغان ئىدى. ئۇ ھەرىكەتنىڭ باشلامچىلىرىدىن بولغان ئابدۇقادىر داموللام، قۇتلۇق شەۋقىي، تەجەللى، نۇر ھاجى، باھاۋىدۇن بايلارنىڭ جاھالەتكە قارشى كۈرەش پائالىيەتلىرى «قەشقەر تاڭ نۇرى» گېزىتى قاتارلىق تەشۇىقات قۇراللىرى ئارقىلىق يورۇتۇلغان، شۇ تەسىراتتىن ئىلھاملانغان ئابلىز مەخسۇمنىڭ ۋەتەنگە، مىللەتكە بولغان ئىشتىياقى يەنىمۇ كۈچىيىدۇ.

مەرىپەت كۈرىشى كۈچەيگەن موشۇنداق بىر پەيتتە، ئابدۇقادىر داموللام ساتقۇن ئەمەت مەزىن قولىدا ئۆز مەدرىسىدە تۈن قاراڭغۇسىدا پىچاقلاپ ئۆلتۈرۈلىدۇ، بۇ پاجەدىن كېيىن يىلىش تالىپ ئابلىز مەخسۇم ھىندىستانغا بېرىپ دېھلىدە ئوقۇشقا باشلايدۇ، ئوقۇشنى تامام بولۇش ئالدىدا ئۇ 1936-يىلى ئەنگلىيە مۇستەملىكىچىلىرىگە قارشى پاكىستان نامايىشچىلىرىگە قاتنىشىپ قولغا ئېلىنىدۇ. ئابلىز مەخسۇم قاماقتا 40كۈن ياتقاندىن كېيىن، سوراقچىلار «سەن ئۇيغۇر تۇرۇپ بۇ ھەرىكەتكە نېمە ئۈچۈن قاتناشتىڭ؟» دېگەندە، ئۇ «ئۇلار ئۆز ئەركىنلىكى ئۈچۈن كۈرەش قىلىۋاتىدۇ، بىز ئۇيغۇرلارمۇ ئەركىن ئەمەس. بىزگە ھەم ئەركىنلىك كېرەك بولغىنى ئۈچۈن نامايىشقا قاتناشتىم» دەيدۇ. ئۇلار «سەن بۇندىن كېيىن بۇ ئىشلارغا ئارىلاشماي ئوقۇشىڭنى ئوقى» دەپ قويىۋېتىدۇ.

ئۇ ئوقۇشنى تاماملاپ ۋەتەنگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، 1937-يىلدىكى شىڭشىسەينىڭ ئومۇمىي يۈزلۈك قاماش سىياسىتىگە دۇچ كېلىپ قولغا ئېلىنىدۇ.

11 يىلدىن كېيىن ئابلىز مەخسۇممۇ باشقىلار قاتارى 1946-يىلى ئۈرۈمچى تۈرمىسىدىن بوشىتىلىدۇ. كېيىن ئۇ ئاقسۇ ۋىلايىتىگە ۋالى بولۇپ تەيىنلىنىپ پائالىيەت ئېلىپ بارىدۇ. ئۇ ھوقۇقىدىن پايدىلىنىپ 11 ماددىلىق بىتىمدە كۆرسىتىلگەن سىياسىي ئەركىنلىككە دائىر خېلە مۇھىم ئىشلارنى ئەمەلگە ئاشۇرىدۇ ۋە مۇھىم ئورۇنلارغا مىللىي كادىرلارنى تاللاپ باشلىق قىلىپ بېكىتىدۇ. ئۇنىڭ بۇ ھەرىكىتى گومىنداڭ ھۆكۈمىتىگە ياقمايدۇ. پىتنە-پاسات كۆپىيىدۇ. ئىلاجىسىزلىقتىن ئۇ ئىستىپا بېرىپ، 1947-يىلى ئۈرۈمچىگە قايتىپ كېلىدۇ. شىخابا بۇلاق بېشىغا جاي سېلىپ ئورۇنلاشقاندىن كېيىن، گومىنداڭ ھۆكۈمىتىگە قارشى ھەرىكىتىنى داۋاملاشتۇرىدۇ. شەھەردىكى ئۇيغۇر جامائەتچىلىكى مەخسۇمنىڭ ئەتراپىغا توپلىنىدۇ. ئۇنىڭدىن چۆچىگەن گومىنداڭچىلار بىر نەچچە قوراللىق خىتاي ساقچىلىرىنى ئۆيى ئۈچۈن ئۈزۈكسىز ئۆيىگە ئەۋەتىدۇ. ئۇنىڭ مۇھاپىزەتچىسى قاراشەھەرلىك ئەرلى دېگەن مەرت يىگىت ئەھۋالنى بىلىپ، خىتايلار بىلەن ئېتىشىپ، ئۇلاردىن ئۈچىنى ئېتىپ تاشلاپ، ئاخىرىدا ئۆزى جان پىدا قىلىدۇ. قالغان دۈشمەنلەر قاچىدۇ.

ئەتىسى بۇ خەۋەر ئۈرۈمچى خەلقىگە تارقىلىدۇ. ئەرلىنىڭ جىنازا نامىزىغا يىغىلغانلار ئالدىدا ئابلىز مەخسۇم: «ئۇ ئوغلۇم مېنىڭ ئۈچۈن ۋە ۋەتەن ئۈچۈن قۇربان بولدى. ئەرلىنىڭ جەڭگىۋارلىقى خەلقىمىز قەلبىدە ئەبەدىي ساقلىنىدۇ» دەپ كوز ياش قىلغان...

ئابلىز مەخسۇم توغرىسىدا ئۇيغۇرلار ئارىسىدا مۇنداق بىر ھېكايە ساقلىنىپ كەلمەكتە. ئابلىز مەخسۇم شىخابادىكى قوراسىدىكى چاغدا بىر كۈنى ھۆكۈمەت ئەمەلدارلىرىدىن بىر نەچچىنى ۋە ئۈرۈمچى شەھىرىدىكى تونۇلغان باي، موتىۋەر كىشىلەرنى ئۆيىگە مېھمانغا چاقىرىپتۇ. ئۇلارنىڭ ئىچىدە شىنجاڭ ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمىتىنىڭ رەئىسى جاڭجىجوڭ، ئۈرۈمچىدىكى كېڭەش كونسۇلى، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى ئەخمەتجان قاسىمى قاتارلىقلار بار ئىكەن.

مېھمانلار كېلىشنىڭ ئالدىدا دەرۋازىسىنىڭ ھەر بىر قانىتىغا قارائىشت بىلەن سېرىق ئىشتىنى باغلاپ قويۇپتۇ. مېھمانلار داستىخان ئۈستىدە ئولتۇرغاندا ئارىدىن بىر كىشى: «مەخسۇم ئاكا، دەرۋازىلىرىنىڭ قاناتلىرىغا باغلىغان ئىشتانلىرى كېلىشكەن ئىكەن، بىراق بەك سۇرلۇك كورىنىدۇ» دەپتۇ.

شۇنداق سوزنى كۈتۈپ ئولتۇرغان مەخسۇم: «راست ئېيتىسىز، قارائىشت-سېرىق ئىشتىت، بەرى بىر ئىشت ئۇنىڭ رەڭگى باشقا بولغىنى بىلەن ئېگىزى بىر يىرتقۇچ» دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ. دېمەك، ئۇ ئىككى ئىمپېرىيەنى مۇشۇنداق ئوخشىتىش بىلەن دومبالىغان ئىكەن.

كېڭەش ئىتتىپاقىنىڭ قوللىشىغا ئىگە بولغان خىتاي كوممۇنىست ھاكىمىيىتى شىنجاڭغا باش تىقىپ كىرىۋالغاندىن كېيىن، 1950-يىلدىن باشلاپ ئابلىز مەخسۇمدىن ئېھتىيات قىلىش، ئۇنىڭ ئەركىن ژۈرۈشىنى چەكلەش، سۇيىقەست قىلىش پىلانىنى تۈزۈپ چىقىشنى تېچلىق ساقلاش نازارىتى ئۈرۈمچى شەھەرلىك ساقچى ئىدارىسىغا تاپشۇرىدۇ. ساقچى ئىدارىسى بۇ ۋەزىپىنى بىرىنچى بولۇم باشلىقى مەمتىمىن يۈسۈپكە تاپشۇرىدۇ. تېچلىق ساقلاش نازارىتى ئىشىنىڭ قانداق بېجىرىلىۋاتقانلىقىنى رازۋېتكا باشقارمىسىنىڭ سوراق بولۇم باشلىقى ئىسمائىل سۇلايمانغا تاپشۇرىدۇ. ئىسمائىل سۇلايمان خىزمەتتىن ۋاز كېچىپ قىرغىزىستاننىڭ بىشكېك شەھىرىگە قايتىپ كېلىدۇ. ئۇ ماڭا 1994-يىلى 9-ئاينىڭ 30-كۈنى ئابلىز مەخسۇم توغرىلىق سوزلەپ بېرىپ مۇنداق دېگەن ئىدى: «مەمتىمىن يۈسۈپ ئۆز بولۇمىنىڭ مەخسۇس جاسۇسى ئەكبەرگە ئابلىز مەخسۇمنى قاپقانغا چۈشۈرۈش ۋەزىپىسىنى تاپشۇرىدۇ. ئۇنىڭ كۆڭۈلدۈك خىزمىتىدىن خەۋەردار بولۇپ ئۆز باشلىقىغا ھەر كۈنى دوكلات قىلىپ تۇرىدۇ.

ئەكبەر ئابلىز مەخسۇمگە خۇشامەت قىلىپ قولتىقىغا كىرىۋېلىپ مۇنداق دەيدۇ: «مەخسۇم ئاكا، خىتايلارنى قوغلاش ئىشى بىلەن ئىش پۈتمەيدۇ. تەشكىلات قۇرۇپ ئويۇشايلى».

ئابلىز مەخسۇم ئۇنىڭغا قوشۇلۇپ، «تەشكىلاتنىڭ ئىسمىنى نېمە دەپ ئاتاساق بولار» دېگەندە، ئەكبار: «شەرقىي تۈركىستان مىللىي ئىستىقلال ھەيئىتى» دەپ قويايلى دەيدۇ، مەخسۇم قوشۇلىدۇ. ئەكبەر تەشكىلاتنىڭ رەئىسلىكىنى مەخسۇم ئۈستىگە ئېلىشىنى تەۋسىيە قىلىدۇ ۋە ھۆكۈمەتكە گۇمانلىق بولغان مەخسۇمگە يېقىن قادىر ھاجىنى مۇئاۋىن رەئىسلىككە كورسىتىپ، «كاتىپلىق ۋەزىپىسىنى مەن ئۈستۈمگە ئالاي» دەيدۇ.

تەشكىلاتقا ئەزا توپلاش مەسىلىسىنى يەنە ئەكبەر ئۈستىگە ئېلىپ، ئۈرۈمچى شەھىرىدىكى ئىشسىز ئوغرى-لۈكچەكلەردىن بىرنەچچىنى تېپىپ ئۇلارنىڭ قوللىرىغا دەپتەر، قەلەملەرنى تۇتقۇزۇپ، ئاھالە ئارىسىغا بېرىپ «ئامېرىكاغا قارشى تۇرۇپ، چاۋشەنگە ياردەم بېرىشكە پىدائىيلارنى يازىسىلەر» دەپ تاپشۇرۇق بېرىدۇ.

ساتقۇن ئەكبەر دەپتەرلەرنى ئابلىز مەخسۇمغا كورسىتىپ، ئېخمۇ ئىشەنچىگە ئىگە بولۇپ، «ئەلدى خىتايغا قارشى تەشۋىقات ۋارىغى تەييارلاش» لازىملىقىنى ئېيتىدۇ.

مەخسۇم: «ئۇنى نېمە بىلەن باسىمىز» دېگەندە ئۇ شىفوگراپ تېپىپ كېلىدۇ، «خىتايغا قارشى ئويغىنىڭلار...» دېگەن مەزمۇندىكى ئىككى مىڭ نۇسخە تەشۋىق ۋارەقە بېسىپ چىقىرىلىدۇ ۋە ئۇنىڭ ئاستىغا تەشكىلات تامغىسى بېسىلىدۇ.

ئەكبەر گومىنداڭ ساقچىسىدا ئىشلىگەن قادىر، مىرزا دېگەن ئىككى لۈكچەكنى تېپىپ ھەر بىرىنىڭ خۇرجىنىغا مىڭدىن ۋارەقەنى سېلىپ بېرىپ، «بۇنى غۇلجا شەھىرىگە بارغاندا تارقىتىسىلەر» دەپ يولغا سالىدۇ. ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن نازارەت قىلىپ كېتىۋاتقان ساقچى خادىملىرى مىرزانى قوتۇبىگە بارغاندا تۇتۇپ قامايدۇ. قادىرنى بولسا جىڭغا بارغاندا تۇتۇپ قامايدۇ. ئاندىن كېيىن ئابلىز مەخسۇم ۋە قادىر ھاجىنى ئۈرۈمچى شەھىرىدە «شەرقىي تۈركىستان مىللىي ئىستىقلال ھەيئىتى» دېگەن ئەكسىل ئىنقىلاۋى تەشكىلاتنى قۇرغان جىنايەتچى، دېگەن قالپاق بىلەن قولغا ئېلىپ قامايدۇ. شۇنىڭ بىلەن ياسالما تەشكىلات يېپىلىپ، ئابلىز مەخسۇمغا 15 يىللىق قاماق جازاسى ھۆكۈم قىلىپ، قادىر ھاجىمنى ئېتىپ تاشلايدۇ. جاسۇس ئەكبەرنى بولسا چوچەك ۋىلايەتلىك ساقچى ئىدارىسىغا يوتكىۋېتىدۇ.

ئابلىز مەخسۇم ساتقۇن، گۇندىپايلارغا جاۋاپ تېرىقسىدە مۇنداق دەپ يازىدۇ:

«مىگەر كىلىتى جەننەت
سەن نىجىس تازنىڭ ئىلكىدە بولسا،
خۇداغا قەسەمىيات قىلغايمەن،
ئۇشول جەننەتكە كىرمەسمەن.»

ئىسمائىل سۇلايمان سوزىنى داۋاملاشتۇرۇپ يەنە مۇنداق دەيدۇ:

1956-يىلى مەركىزىي ھۆكۈمەت گۇڭئەنبۇسىنىڭ «يېشى60تىن ئاشقان جىنايەتچىلەرنى نەزەر بەنت ئۇسۇلى بىلەن ئائىلىسىگە چىقىرىش كېرەك» دېگەن كورسەتمىسى كېلىدۇ. باشقىلار قاتارى تۈرمىدىن بوشۇتۇلغان ئابلىز مەخسۇم بورتالا-ئارشاڭغا كېلىپ بىر ئاز كۈن داۋالىنىپ ئۈرۈمچىگە بارغاندىن كېيىن، ئۆزىنىڭ مۇستەملىكىچىلەرگە قارشى كۈرىشىنى داۋاملاشتۇرىدۇ. 1957-يىلى خىتاي كوممۇنىستلىرى ئۇنى يەنە قاماققا ئالىدۇ. 20 يىل تۈرمە دەھشەتلىرىگە بەرداشلىق بەرگەن مەخسۇم «بەش ۋاق نامازنى توختاتماي ئوقۇپ تۇردۇم، بىر كۈنلۈك روزامنى قازا قىلمىدىم» دېگەن.

ئابلىز مەخسۇم كېلەچەك ئەۋلاتقا قالدۇرۇش نىيىتىدە تۈرمىدە شەرقىي تۈركىستان تارىخىغا دائىر قولىيازمىسىنى يېزىپ، پۈتتۈرۈپ، بىر كامىردا بىللە ياتقان ئا. ئەمان دېگەن كىشىگە ئوقۇپ بېرىدۇ. تۈرمە ئازاۋىغا چىدىماي زورگەن بۇ مەخلۇق مەخسۇمنىڭ ئەمگىكى توغرىلىق گۇڭئەنتىڭغا خەۋەر قىلىپ قويىدۇ. قولىيازما ساقچىلار قولىغا چۈشۈپ كېتىدۇ. ئە. ئەمان بۇ خىزمىتى ئۈچۈن تۈرمىدىن ئازات قىلىنىدۇ.

ئابلىز مەخسۇم تۈرمىدىن چىققاندىن كېيىن تۈرمىدە مەشىق قىلىپ يازغان شېئىرلىرىنى ئاممىۋىي سورۇنلاردا ئوقۇپ بېرىدۇ.

مەن 1994-يىلى، 6-ئايدا سەئۇدىيە ئەرەبىستانىنىڭ مەككە شەھىرىدە ياشاۋاتقان 85 ياشلىق ۋەتەنپەرۋەر ئابدۇقادىر ھاجىم بىلەن ئۇچراشقان چېغىمدا، ئۇ ئابلىز مەخسۇم ھەققىدە توختىلىپ مۇنداق دېدى:

-مەن 1978-يىلى ۋەتىنىم شەرقىي تۈركىستانغا بېرىپ تۇغۇلغان يۇرتۇم قومۇلدا ۋە ئۈرۈمچىدە بىر ئاز ۋاقىت بولدۇم. ئۈرۈمچىدە بىر ئۆيدە مېنىڭ شەرىپىمگە زىياپەت ئۇيۇشتۇرۇلدى. كەلگەن مېھمانلار ئىچىدە ئابلىز مەخسۇممۇ بار ئىكەن. داستىخان ئۈستىدە بۇ چىن ئىنسان بىلەن دىدارلىشىشنى ئاللا ماڭا نېسىپ قىلدى. ئۇ كوپچىلىككە قاراپ، «مەن سىلەرگە تۈرمىدە يازغان شېئىرلىرىمنى ئوقۇپ بېرەي» دېدىدە، قوينىدىن بىر نەچچە ۋاراق قەغەزنى چىقىرىپ ئوقۇپ بەردى، كوپچىلىك خۇشال بولۇپ كەتتى. ماڭا قاتتىق تەسىر قىلغان شېئىرنى بېرىشنى ئىلتىماس قىلغان بولساممۇ ئۇ جاۋاپ بەرمىدى. مېھمانلار كەتكەندىن كېيىن، مەن شۇ ئۆيدە قونۇپ قالدىم. ئۆي ئىگىسى ئورنۇن سېلىۋېتىپ مەخسۇم ئوقىغان شېئىرنى كورپىنىڭ ئاستىدىن تېپىۋالدى. ئۇ شۇ يەردە قالدۇرغان ئىكەن مەككىگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن «ئىمانىنىڭ قائىدىلىرى» دېگەن كىتاۋىمغا ئۇنىڭ شېئىرىنى كىرگۈزدۈم. ئۇنىڭدا مۇنداق مىسرالار بار:

...دەرىغا ۋەتەنىمنى غەيرىلەر زورلاپ
بېسىپ ئالغان،
ژۈرەك باغرىم كويۈپ، قانىم قىزىپ
قاينايدۇ ۋىجدانىم.
بۈيۈك تارىخىي ئازات مىللىتىم قۇللۇققا
ئايلانغاچ،
يەققەت تاقەت قىلالماي ئورتەنىپ
يانماقتا ھەر يانىم.
قىيىپ بېشىم، ئېقىپ يېشىم، تۇشۇپ
روھىم، سۇنۇق كوڭلۇم،
ئوراپ غەم، قايغۇ ھالىمغا يېتىشمەي
چارە دەرمانىم،
ئېزىلدىم، بىقارار بولدۇم، لېكىن بولمىدىم
تا ئۈمىت،
سەۋەبكىم ۋاقىتلىقتۇر بۇ ئېزىلگەن،
سىقىلغانىم...

ئابلىز مەخسۇمنىڭ يازغان ئەسەرلىرىدىن چۆچىگەن خىتاي باسقۇنچىلىرى ئۇنى قايتا تۈرمىگە تاشلايدۇ. ئۇنىڭ 86 يىللىق ھاياتىنىڭ 40 يىلى خىتاينىڭ تۈرمە-زىندانلىرىدا ئوتىدۇ ۋە ھاياتى پاجە بىلەن ئاياقلىشىدۇ.

ئۇ توغرىلىق ئۈچ خىل كوز قاراش بار.

1. ئىسمائىل سۇلايماننىڭ ئېيتىشىچە، ئابلىز مەخسۇمنى ئولتۇرۇشنى 2 خادىمغا تاپشۇرىدۇ. ئۇلار مەخسۇمنى تۈرمىدىن بوشىتىپ چىقىپ، «ئۆزلىرىنى ئۆيلىرىگە ئاپىرىپ قويىمىز» دەپ تومۇر يولغا بارغاندا پويىزنىڭ ئاستىغا ئىتتىرىۋېتىدۇ.

2. ئىستانبۇلدا چىقىدىغان «شەرقىي تۈركىستان ياشلىرى» گېزىتىنىڭ 1993-يىل 4-سانىدا: «ئابلىز مەخسۇم ئاخىرقى ھاياتىنى ۋەتەننىڭ بايلىقىنى يوتكەپ كېتىۋاتقان پويىزدىنى توساش ئۈچۈن ئۆزىنى پويىزدىغا ئۇرۇپ باتۇرلارچە شېھىد بولغان» دەپ يازىدۇ.

3. ئابلىز مەخسۇمنىڭ ئىرادىسىنى سولاق جازاسى بىلەن سۇندۇرالمىغان خىتاي قانخورلىرى ئۇنى تۈرمىدە قىيناپ ئولتۇرۇپ، جەسىدىنى پويىزد چاقىغا تاشلاپ، تونۇغۇسىز ھالەتكە كەلتۈرۈپ، «ئۆزى ئولۇۋالدى» دەپ كورسەتكەن.

ئالىم، تارىخچى، ئىنقىلاۋىي شائىر، خەلقىمىزنىڭ سويۈملۈك ۋەتەنپەرۋەر، جەڭگىۋار ئوغلانى ئابلىز مەخسۇمنىڭ شانلىق ئوبرازى قەلبىلەر تورىدە مەڭگۈ ساقلىنىدۇ.

قادىر ھاجى ئېبرىم ئوغلى،
بىشكېك شەھىرى.

كىشىلەر ھايات كەچۈرۈش جەريانىدا شۇنداق ئادەملەر بىلەن ئۇچرىشىپ قالىدۇكى، پەيتى كەلگەندە، ئۇلارنى ئەسكە ئالماي مۈمكىن ئەمەس. چۈنكى مۇنداق ئادەملەر قىلغان ئىشلىرى، ئېيتقان سۆزلىرى بىلەن خەلق قەلبىدە مەڭگۈ ساقلىنىپ قالىدۇ. مەن ئۈچۈن ئەينە شۇنداق ئادەملەرنىڭ بىرى ھېزمەت ئابدۇللىن ئىدى. مەن ئۇنىڭ نامىنى 1950-يىلى غۇلجا شەھىرىدە مۇئەللىم بولۇپ يۈرگەن چاغلىرىمدا ئاڭلىغان. شۇ يىللاردا ئۇنىڭ قەلىمىگە مەنسۇپ بىر قانچە ھېكايىلىرىنى ئوقۇغان ئىدىم. 1956-يىلى بىر توپ قازاقستان يازغۇچىلىرىنىڭ تەركىبىدە شائىر قادىر ھاسانوۋ بىلەن ھېزمەت ئابدۇللىننىڭ ئۈرۈمچىگە كەلگەنلىكىنى ئاڭلاپ، ئۇلارنى كۆرۈش ئۈچۈن ئىككى قېتىم مېھمانخانىغا باردىم. لېكىن يولۇم بولمىدى. بىرىنچى قېتىمدا ئۇلارنى مەدەنىيەت نازارىتىنىڭ مەسئۇللىرى مېھمانغا چاقىرىپ كېتىپتۇ، ئىككىنچى قېتىمدا بولسا، تۇرپانغا كەتكەن ئىكەن...

خەيرىيەت، 1961-يىلى دېكابىردا قازاقستانغا-ئالمۇتىغا كۆچۈپ چىقىش ماڭا نېسىپ بولدى. شۇ چاغدا ئالمۇتىغا كېلىشىم بىلەن ئەدەبىياتچىلاردىن دەسلەپ ئۇچراتقىنىم ھېزمەت ئابدۇللىن ئىدى. بۇ چاغدا ئۇ «كوممۇنىزم تۇغى» (ھازىرقى «ئۇيغۇر ئاۋازى») گېزىتىدە ئىشلەۋاتقان ئىكەن. ئىشىكنى ئېچىپ تارغىنا بولمىگە كىردىم. دېرىزىگە تاقاپ قويۇلغان يېزىق ئۈستىلىگە جەينىكىنى قويۇپ، خاپام باش، تاغاققا بوي سۇنمايدىغان ژىرىك چاچلىرى پاخپايغان، گەۋدىلىك بىر يىگىت ئولتىرىپتۇ، قائىدە بويىچە سالام-سائەتتىن كېيىن:

-ھېزمەت ئابدۇللىن دېگەن سىلە بولامسىلە؟- دەپ سورىدىم.

-ھەق ئۆزى،-دېدى ئۇ ئالدىن،-سىلەچۇ؟- دەپ مۇراجىئەت قىلدى.

مەن ئىسمىمنى ئېيتتىم ۋە ئۆزەمنى تونۇشتۇردۇم، لېكىن ئۇ گېپىمنىڭ ئاخىرىنى كۈتمەي، ئورنىدىن ئىرغىپ تۇردىدە:

-يازغان ھېكايىلىرىڭلارنى ئوقۇپ، مېنىڭدىن ئاز بولسا 20 ياش چوڭ ئادەم بولسا كېرەك دەپ ئويلاپ يۈرەتتىم. مەن دېمەتلىككەنسىلەر، كېلىڭلار تاداش، قۇچاقلىشىپ كۆرۈشەيلى! يىراقتىن-ۋەتەندىن كەلدىڭلارغۇ!- دەپ بويىنۇمغا قول سالدى... دەسلەپكى ھاياجانلىق مىنۇتلىرى بېسىلغاندىن كېيىن بىرەر سائەتچە پاراڭلاشقان بولدۇق.

ھېزمەت ئابدۇللىننى ئەسلىگەندە...

-كېلىپ تۇرۇڭلا، ئاداش-دېدى ئۇ قايتىۋاتقىنىمدا،-قۇرۇق قول كەلمەي يازغان ھېكايىلىرىڭلا بولسا ئالغاچ كېلىڭلا.

كېيىن ھېزمەت ئابدۇللىن گېزىتخانىدىن يۆتكىلىپ، قازاقستان يازغۇچىلار ئۇيۇشمىسىنىڭ يېنىدا ئۇيغۇر ئەدەبىياتى بويىچە مەسلىھەتچى بولۇپ ئىشلىدى. بۇ ئىشتا ئۇ شائىر-يازغۇچىلارنىڭ سانىنى ئەمەس، ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ سۈپىتىنى ياخشىلاشقا، تالانتلارغا شارائىت يارىتىشقا كۈچ سالدى. ئەدىپلەرنىڭ ئەسەرلىرىنى نەشرىياتقا تاپشۇرۇش ئالدىدا مۇھاكىمە ئۇيۇشتۇرۇپ، ئەسەر مۇئەللىپكە باشقىلارنىڭ پىكىر مەسلىھەتلىرىنى تىڭشاتقۇزاتتى. ياخشى ئەسەر بولسا، نەشرىياتقا تەۋسىيە قىلاتتى، ئاجىزلىرىغا قايتا ئىشلەش ئۈچۈن پىكىرلەر بېرىپ، مۇئەللىپكە قايتۇراتتى. بولۇپمۇ 60-70-يىللاردا ئەدەبىياتىمىزغا كۆپلىگەن تالانتلىق ياشلار كىرىپ كەلدى. ئەينە شۇلارغا ھېزمەت ئابدۇللىن ئۆزىنىڭ ئىجادىي تەسىرىنى كۆرسىتىپ مۇرەببىيلىك قىلدى. ئۇلارنىڭ يازغۇچىلار ئىتتىپاقىنىڭ ئەزالىقىغا ئۆتۈشىگە كۈچ چىقاردى. ئىجادىيەت مەيدانىغا تەساددىپىي كىرىۋالغانلارنى كۆرگەندە، ھېزمەت ئابدۇللىن: «بۇلار شائىر-يازغۇچىلار ئەمەس، يېرىم يولدا چۈشۈپ قالىدىغانلار» دەپ ئاتاتتى.

كەمتەرلىك- ھەقىقىي يازغۇچىغا خاس خۇسۇسىيەت. ئۇنداق ئەدىپ- دان ئالغان بۇغداي باشىغىدەك بېشى تۆۋەن ساڭگىلاپ تۇرىدۇ، دانسىز باشاق بولسا، بېشىنى گىدەيتىپ ئاسمانغا قارايدۇ. بەزىللەر قېلىنلىقى پىچاقنىڭ قىرىدەك بىر ياكى ئىككى ئەسىرى يورۇققا چىقسىلا، كەمتەرلىك قىلىشنىڭ ئورنىغا پوكىنى جۆجەخورازدەك گىدىيىپ يۈرىشىدۇ. ھېزمەت ئابدۇللىن بولسا، پۈتۈنلەي باشقا ئىدى، ئۇ ئۆز ھاياتىدا توم-توم ئەسەرلەرنى يېزىپ، ئەدەبىياتىمىزدا ئۆچمەس ئىز قالدۇرغان بولسىمۇ، ھامان كەمتەر ئىدى.

ئېسىمدىن چىقمايدۇ 1975-يىلى ھېزمەتنىڭ 50 ياشلىق تويى ئۆتكۈزۈلدى، ئەدىپنى ھەددىدىن تاشقىرى ئاشۇرۇپ ماختاش-مەدھىيىلەش سۆزلىرىنى ئېيتقانلارمۇ بولغانلىقىنى سېزىپ ئولتارغان يازغۇچى ئاخىرىدا مىنبەرگە چىقىپ: «ھە قايىسىڭلار ئۆزەمدە بار لەرسىنىمۇ، يوق لەرسىنىمۇ قوشۇپ، ئازىمۇ ماختاپ كەتتىڭلار، ھازىر بېشىم بىر تۈرلۈك گاڭ بولۇپ قالدى...»-دەپ مەجلىس ئەھلىنى كۈلدۈرۈۋەتكەن ئىدى. دېمەك، ئۆزىنى-ئۆزى ماختىمايدىغان، باشقىلارنىڭ ماختىشىنى كۈتمەيدىغان جائەدىپلەرنى ھېزمەت ئابدۇللىن ئۆچ كۆرەتتى.

1985-يىلى ھېزمەت ئابدۇللىن «ئوتلۇق چەمبەر» ناملىق تارىخىي رومانىنى نەشرىياتقا تاپشۇردى، ئەدىپنىڭ بۇ قول يازمىسىغا ئالىم ماھمۇت ئابدۇراخمانوۋ بىلەن شائىر دولقۇن ياسىنوۋلار ئىجابىي باھالىرىنى بېرىشكەن ئىدى. ئەلدى قول يازمىنى تەھرىرلەپ، مەتبەگە ئەۋەتىشى تەرەددۇتى باشلانغاندا، مەن «ژازۇشى» نەشرىياتىدا تەھرىر بولۇپ ئىشلەۋاتقىنىم ئۈچۈن باش تەھرىر تۇرغان توختەموۋ «ئوتلۇق چەمبەرنى» ماڭا تەھرىرلەشكە تاپشۇردى. كىتاپنى دىققەت بىلەن ئوقۇپ چىقىپ، بۇ-كىتاپخانلارنى مەپتۇن قىلىدىغان ۋە ئىلھام بىلەن يېزىلغان ئەسەر ئىكەن، دېگەن خۇلاسىغا كەلدىم. بىراق ئەسەرنىڭ تىلىدا بەزىبىر كەمچىلىكلار يەنى بەزى جۈملەلەر تولىمۇ ئۇزۇن ئىكەن. ئۇلارنى مەزمۇنىغا دەخلە يەتكۈزمەي، بولۇپ-پارچىلاشقا توغرا كېلىدۇ. شۇنىڭغا ھېزمەت كېلىشەمدۇ-كېلىشمەمدۇ؟ بۇنى بىلەي دېدىم. شۇ پىكىر بىلەن تۇرغان ئىككىمىز ھېزمەت ئابدۇللىننىڭ داۋالىنىۋاتقان شىپاخانىسىغا ئەھۋالىنى سورىغاچ كىتاپ ھەققىدە سۆزلەشتۇق.

-مەيلى،-دېدى ئۇ ئېيتقانلىرىمغا قوشۇلۇپ،-ئاداش، سىلەگە ئىشىنىمەن.

-خاتىرجەم بولۇڭلا،-دېدىم مەن،-مەخسىتىمىز بۇ ئەسەرنى خەلقىمىزنىڭ كۆڭلىدىكىدەك يەتكۈزۈش. كىتاپنى تەھرىرلەپ، يەنە مۇئەللىپنىڭ قاراپ كۆرۈشىگە ئەكېلىپ قويۇپ كەتتىم. ئارىدىن ئىككى كۈن ئۆتۈپلا قول يازمىنى ئوغلىدىن ئەۋەتىپتۇ. پاپكىنىڭ ئىچىگە بولسا «ئاداش، يۈسۈپ، تەھرىرلىكنى ياخشى قىلىپسىلەر، رازى بولدۇم...» دېگەن يېزىقلىق قەغەزنى سېلىپ قويۇپتۇ.

خەيرىيەت، ئارىدىن بىر نەچچە ئاي ئۆتۈپ، «ئوتلۇق چەمبەر» يورۇققا چىقتى. شۇ چاغنىڭ قائىدىسى بويىچە بىر نەچچىمىز باش قوشۇپ رومانىنى «يۇغان» بولدۇق. ھېزمەتنىڭمۇ، بىزنىڭمۇ ھادىنىمىز چىققاندەك بولدى. قەلەمداشلار ئارقا-ئارقىدىن مۇئەللىپنى يېڭى رومانى بىلەن تەبرىكلەشتى. بۇ چاغدا ئەدىپنىڭ ئۆيىگە كەلگەن مېھمانلار ئۆز ئارا پاراڭغا چۈشكەندە، ھېزمەت ئىككىمىزنىڭ بېشى قوشۇلۇپ قالدى.

-ئاداش، سىلە يازغان ھەممە ئەسەرلەر بىر تەك، مۇشۇ «ئوتلۇق چەمبەرلەر» بىرتەك. جۇمۇ-دېۋىدىم، رەھمەتلىككە بۇ گېپىم بىر تۈرلۈك تۇيۇلدى، ئەنسىمالىم...

-سىلەچە بولغاندا، ئاداش «ئوتلۇق چەمبەردىن» باشقىسى بەدىئىي ئەسەر ئەمەسمۇ؟-دېدى نارازى بولغان ئەلپازدا.

-ھەرگىز ئۇنداق ئەمەس، لېكىن «ئوتلۇق چەمبەردەك» تارازا باسالمايدۇ. ئۆزەڭلا كىتاپقا يازغان سۆز بېشىدا: «ئەجدادلار تارىخىنى ئۆگىنىپ بىلىش-ئۆزەڭنى بىلىش. ئەگەر بىز ئۆز تارىخىمىزنى بىلمىسەك، ئۆزىمىزنىڭ بۇ دۇنياغا نېمە ئۈچۈن كەلگىنىمىزنىمۇ، قانداق، نېمە ئۈچۈن ياشىغىنىمىزنىمۇ، نېمىگە ئىنتىلىشىمىزنىمۇ بىلمەيدىغان تەسەددىپىي ھادىسە بولغىنىمىز، خالاس. مەن خەلقىمنىڭ تارىخىغا ئەينە شۇنداق ئۇقتەئىي نەزەر بىلەن ياندىشىمەن...» دېگەن ئىدىڭلارغۇ؟-دېۋىدىم ئۇ:

-بۇ نوقتىدىن دېسەڭلار، پىكىرىڭلارغا قوشۇلىمەن،-دېدى ۋە بىردىن جاللىنىپ كېتىپ،-ھەر قانداق خەلقنىڭ كېلەچىگىگە ئۇنىڭ ئۆتمۈشى يول كۆرسىتىدۇ. بىزنىڭ ئۆتمۈش تارىخىمىز بولسا ئەسىرلەر قوينىدا كۆمۈكلۈك يېتىپتۇ. شۇلارنى ئېچىش، بۈگۈنكى ئەۋلادقا كۆرسىتىش بىزنىڭ ۋەزىپىمىز ئەمەسمۇ؟-دېدى.

مەلۇم ئۇنىڭ بۇ پىكرىگە قوشۇلدۇم. چۈنكى دۇنيادىكى ھەممە خەلقلەر ئۆزلىرىنىڭ تارىخىنى ئەڭ قىممەتلىك تەۋەررۈك نەرسە قاتارىدا ئەتىۋارلاپ، ئاۋايلاپ، ئاسراپ كېلىۋاتىدۇ. دانىشمەنلەر ئېيتقاندەك، ئۆز تارىخىدىن بىخەۋەر خەلق-مەزلۇم خەلق، تارىخى يالغان گەپلەر بىلەن يېزىلغان خەلق-مەھكۇم خەلق، تارىخىنى ساقلىغان، ئاۋايلىغان ۋە ئۇنى بىلگەن خەلق-قۇدرەتلىك-مەدەنىيەتلىك خەلقتۇر.

ھېزمەت ئابدۇللىن ئەزەر دائىرىسى كېڭەيگەن، قەلىمى كۈچكە كىرگەن بىر چاغدا، ئاتا-بوۋىلىرىمىز «كارۋان ساراي» دەپ ئاتىغان بۇ دۇنيادىن ئۇ ئالەمگە سەپەر قىلدى، ئۇنىڭغا مىللىي ئويغىنىش دەۋرى باشلانغان بۈگۈنكى كۈنلەرنى كۆرۈش نېسىپ بولمىدى. بەزى چاغلاردا، بولۇپمۇ چېلەك بىلەن ئۇيغۇر ناھىيەسى ۋە يەركەنت تەرەپلەرگە يولۇم چۈشكەندە «بۇ ئاغىنىمىز ھەجەپ ئالدىراپ كېتىپ قالدىدە» دېگەن ئېچىنىشلىق سېزىم چۇلغاپ ئالىدۇ دە، غۇلجا يولى بىلەن كېتىۋاتقان ماشىنىنى توختىتىپ، ھېزمەت ئابدۇللىننىڭ قەبرىنى تاۋاپ قىلىمەن.

-بۇ قايسى ئۇقتىنىگىمىزنىڭ قەبرى بولىدۇ؟-دەپ سورىدى بىر قېتىم، ماشىنىسىنى ئىرىنچەكلىك بىلەن يول ياقىسىغا توختاتقان شوفيۇر بالا.

-بۇ مېنىڭلا ئەمەس، سېنىڭمۇ، ھەتتا پۈتكۈل خەلقىمىزنىڭ ئۇقتىنى ھېزمەت ئابدۇللىن دېگەن يازغۇچىنىڭ قەبرى،-دېدىم.

شوفيۇر بالا ھەيران بولۇپ كۆزۈمگە قارىدى. مەنزىلگە يېتىپ بارغىچە ئۇنىڭغا ھېزمەت ئابدۇللىن توغرىلىق بىلىدىغانلىرىمنى ۋە يازغان كىتاپلىرى ھەققىدە سۆزلەپ بەردىم.

يۈسۈپ ئىلياس.

سۈرەتتە: (ئوڭدىن سولغا) مەرھۇم ئەدىپلەر جامالىدىن بوساقوۋ، ھېزمەت ئابدۇللىنلار بىلەن مەسىمجان زۇلفىقار ۋە شايىم شاۋايېۋ.

نەشرىيات تۇھپىسى

يازغۇچىنىڭ يېڭى ئەسەرى

ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ ئاساسچىلىرىدىن بىرى- رېئالىست يازغۇچى زىيا سەمەدىي كىتاپ مۇخلىسلىرىنى يەنە بىر يېڭى ئەسەرى بىلەن خۇرسەنت قىلدى. يېقىندا يازغۇچى «ئەخمەت ئەپەندى» ناملىق رومان-دىلوگىيەسىنى نەشىردىن چىقاردى. «ژازۇشى» نەشرىياتىدا بېسىلغان مەزكۇر ئەسەردە خەلقىمىزنىڭ كۈرەش تارىخىدىكى يالقۇنلۇق ۋە قايغۇلۇق سەھىپە ئېچىپ بېرىلىدۇ. 1944-1949-يىللاردىكى شەرقىي تۈركىستان مىللىي ئىنقىلاۋىنىڭ رەھبىرى ئەخمەتجان قاسىمىي سىماسىنى مەركەز قىلغان بۇ رومان-دىلوگىيەدە شۇ يىللاردىكى مۇرەككەپ ۋاقەلەر بىر-بىرىگە ئوخشىمايدىغان ئىندىۋىدۇئال خۇسۇسىيەتلەرگە ئىگە تارىخىي شەخسلەر ئوبرازى ئارقىلىق تەسۋىرلىنىدۇ.

خەلق يازغۇچىسى ئۆزىگە مەنسۇپ بولغان ئىستېدات بىلەن ئانا ۋەتىنىمىزنىڭ ئىجتىمائىي- سىياسىي، ئىختىسادىي- گېئوگرافىيەلىك مەنزىرىلىرىنى سىزىپ بەرگىنىدە، شۇ دەۋر رېئاللىقىغا سادىق ھالدا كۆپلىگەن زىددىيەتلەرنى ئېچىپ تاشلايدۇ، كىتاپخانلارنىڭ كۆڭلىدىكى نۇرغۇنلىغان سوئاللىرىغا جاۋاپ بېرىدۇ. ئەسەرنى ئوقۇپ چىققان ھەر قانداق كىشى رەھبىرىمىز ئەخمەتجان قاسىمىنىڭ دانالىقى، ئىنسانىي پەزىلەتلىرى، ۋەتەنگە ۋە خەلققە سادىقلىقى بىلەن تونۇشىدۇ.

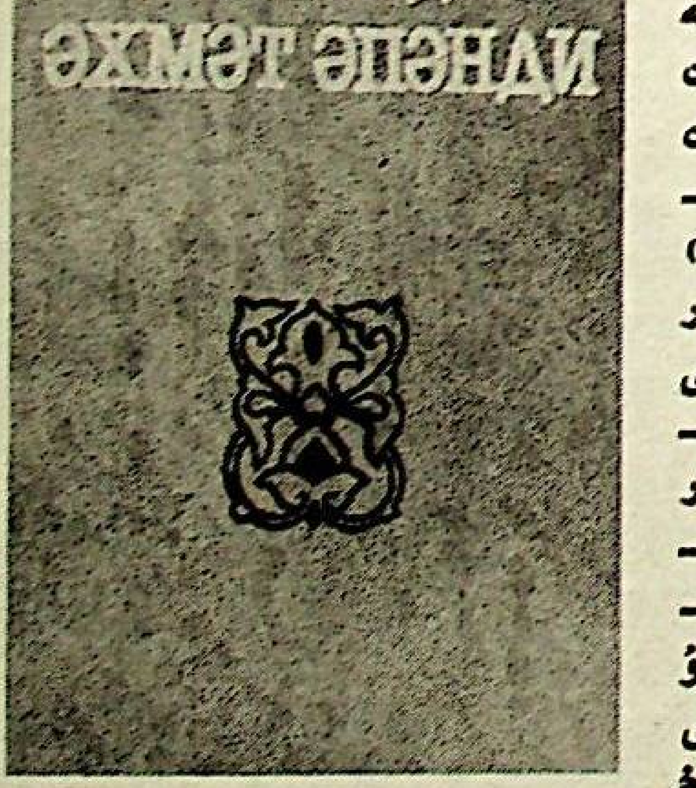

ئىنقىلاپنىڭ يۈز بېرىشى ۋە تۈرلۈك سەۋەبلەر بىلەن بەرباد بولۇشىنى ئېنىق تەسەۋۋۇر قىلالايدۇ.

زىيا سەمەدىي ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدا تارىخىي رومانچىلىقنى باشلاپ بەرگەن ۋە تەكەممۇللاشتۇرغان تالانت ئىگىسى سۈپىتىدە ئەدەبىياتىمىز تارىخىدا ئالاھىدە ئورۇنغا ئىگە. ئۇنىڭ ھەر بىر ئەسەرى خەلقىمىزنىڭ كۈرەش ۋە لنامىسىنىڭ دەۋر بولگۈچ سەھىپىلىرىنى تەشكىل قىلىدۇ. «ئەخمەت ئەپەندى» رومان-دىلوگىيەسىمۇ ئەينە شۇ جەھەتتىن ئالاھىدە ئەھمىيەتلىكتۇر.

ئۆز مۇخبىرىمىز.

مالىياستانسا مەھەللىسىنىڭ ژىگىت بېشى توختەم ئاكا مۇختەرووۋ يۇرتداشلىرى ئىشلىرىغا ئارىلىشىپ كېلىۋاتقىنىغا مانا 35 ژىل بولدى. موشۇ ئوتكەن دەۋر ئىچىدە مەھەللىدىكى جامائەت ئىشلىرىغا جان كويدۇرۇپ، ئىشلەپ كەلگەنلىكى ئۈچۈن ئاھالى ئارىسىدا ئىناۋەتلىك ئادەم. بېشى يەتمىشكە كىرىپ قالسىمۇ، ئۇ ژىسىنىڭ تېتىك، تېمەتلىكى، تەشكىلچى-قابىلىيىتىنىڭ كۈچلۈكلىكى، ئادەملەرگە بولغان سەمىمىيىتى، چوڭغا — چوڭچە، كىچىككە — كىچىكچە مۇئامىلە قىلىش ئادىتى ھەيران قالدۇرىدۇ. ئەگەر ئۇنىڭ ئەھۋالىنى سورىساڭ، قىسقىچىلا «ئەل قاتارىدا يۈرۈپتىمىز، تاپشۇرغان ۋەزىپىسىنى قىلىۋاتىمىز»، دەپ جاۋاپ بېرىدۇ. خالاس.

مەن، كىچىك پېئىل، ئوتتۇرا بويلۇق، يۇرت ئاقساقىلى، دىلكەش بۇ ئادەم بىلەن يېقىندا ئىش ئورنىمىزدا ئۇچرىشىپ، ئۇنىڭ ئۆمۈر تارىخى بىلەن تونۇشتۇم.

ئەھلى ئۇيغۇر ناھىيەسىنىڭ چوڭ دېخان يېزىسىدا 1925-ژىلى تۇغۇلغان توختەم مۇختەرووۋ ئاتا-ئانىسىدىن كىچىك ژېتىم قېلىپ، ياركەنتتە تۇرۇشلۇق كىچىك ئاكىسى ئامىنەمنىڭ قولىدا تەربىيىلىنىدۇ. بىراق ئۇ مەكتەپنى تۈگىتىش ئۈچۈن ئۇرۇش باشلىنىپ كېتىدۇ. 1943-ژىلى توختەم ئاكا ھەربىي خىزمەتكە چاقىرىلىپ، ئالمۇتا شەھىرىدىكى ئاتلىق ئەسكەرلەر پولكىغا خىزمەتكە ئەۋەتىلىدۇ. ئۈچ ژىل ھەربىي سەپتىكى خىزمىتىنى ئوتىگەن ت. مۇختەرووۋ موشۇ مالىياستانسا مەھەللىسىدە ئىستىقامەت قىلىپ، قالىدۇ...

ژىللار ۋە ئادەملەر

ئەل خىزمىتىدە

— ئارمىيە سېپىدىن قايتىپ كەلگىنىمدە بارى-يوقى 5-6 ئۇيغۇر ئائىلىسى ياشاتتى. بولۇپمۇ، ئۇرۇشتىن كېيىنكى دەۋردە ئاھالىنىڭ تۇرمۇشى ھەقىقەتەنمۇ ئېغىر ئىدى. ئۇرۇش ژىللىرىدا ۋەيران بولغان خەلق ئېگىلىگىنى قايتىدىن تىكلەشتە، جۇمھۇرىيەتتىكى بارلىق قېرىنداشلار بىلەن بىر ئائىلىنىڭ ئەزالىرىدەك، بىرلىشىپ ئىشلىدۇق. 1950-ژىلدىن باشلاپ ماڭا ھەر خىل ئىشلاردا ئىشلەشكە توغرا كەلدى. يەنى ۋوگۇللاردىن ژۈكلەرنى تۇشۇدۇم. كېيىنرەك ماگازىنلارغا نان توشۇدۇم. موشۇ ئىشلاردا ئىشلەپ ژۈرۈپ، 1953-ژىلى جۇمھۇرىيەتلىك ئىچكى ئىشلار باشقارمىسىغا قاراشلىق ئالمۇتا شەھەرلىك-يول قاتناش بىخەتەرلىگىنى ساقلاش ئىدارىسىغا ئىشقا كىردىم. مەزكۇر ئىشتا 10 ژىلغا يېقىن ۋاقىت ئىشلىدىم. بۇ دەۋردە، يەنى 1960-ژىللارنىڭ بېشىدا شەرقىي تۈركىستاندىن كېڭەش ئېلىغا چىقىشقا مەجبۇر بولغان قېرىنداشلار جۇمھۇرىيەتنىڭ ھەر قايسى جايلىرىغا ئورۇنلىشىۋاتاتتى. مالىياستانسا مەھەللىسىدە بولسا بۇ ۋاقىتتا باشقا قېرىنداش مىللەتلەر بىلەن بىر قاتاردا ئۇيغۇر ئاھالىسىمۇ خېلىلا كوپىيىپ قالغان ئىدى. ئۇمۇمەن، مەھەللىگە يېڭىدىن كوچۇپ كەلگەن قېرىنداشلارنى جايلاشتۇرۇشتا، بىزگە ژۇقارقى ئورۇنلارغا بىر نەچچە قېتىم مۇراجەت قىلىشقا توغرا كەلدى، يەنى ئاھالىغا يەر ئۇچاستكىلىرىنى بولۇپ بېرىش ھەققىدە خەت يېزىپ ئەۋەتتۇق. كېيىنرەك شەھەر ھاكىمىيىتىنىڭ رۇخسىتى بىلەن ئورۇنلاشقان ئائىلىلەر يەر ئۇچاستكىلىرىغا ئىگە بولۇپ، مەھەللە ئاۋاتلىششقا باشلىدى. مانا ھازىر مەھەللىمىزدە باشقا قېرىنداش مىللەتلەر بىلەن بىر قاتاردا 130 ئۇيغۇر ئائىلىسى ئىناق ياشىماقتا.

ئەندى، نېمە دەيمەن، كېيىنكى ژىللاردا موشۇ يۇرت ئۈچۈن، ئاز بولسىمۇ، قىلغان ئىشلىرىم ھەققىدە مەزكۇر سوھبەتتە ھەمنەپەس بولۇپ ئولتارغان يۇرتداشلىرىم ئوزلىرى ئېيتار.

سەيدۇللام ئۇمەرووۋ:

— مەن، توختەم ئاكا مۇختەرووۋنى ئوتتۇز ژىلدىن بېرى ياخشى تونۇيمەن. كەمتەر، دىلكەش بۇ ئادەمنىڭ جامائەت ئالدىدىكى خىزمىتى ژۇقۇرى، چۈنكى ئۇ يۇرت تەرىپىدىن تاپشۇرۇلغان ھەر قانداق ۋەزىپىنى جان دىلى بىلەن ئورۇنلاشقا تىرىشىدۇ. شۇڭلاشقا ئۇنىڭ ئىسمىنى مەھەللىمىزنىڭ بارلىق ئاھالىسى ھورمەت بىلەن تىلغا ئالىدۇ.

ئومەرجان نۇرىيېۋ:

— مەھەللە ژىگىت بېشىنىڭ ئىشى ئاسان ئىش ئەمەس. مۇنداق دېيىشىمنىڭ سەۋەۋى جامائەتنىڭ كۆڭلىنى ئېلىپ بېرىشتا ئۇنىڭغا ئۇيۇشتۇرۇشنى بىلىدىغان، تەشكىللىي — قابىلىيىتى بار ئادەملا يۇرت خىزمىتىنىڭ ھوددىسىدىن چىقالايدۇ...

ئەمردىن نۇرسېيىتوۋ: مەن، توختەم ئاكىنى 1956-ژىلدىن تارتىپ تونۇيمەن. بۇ ئادەم ئائىلىدە قانچىلىك ھورمەتلىك ئاتا بولسا، جامائەت ئارىسىدىمۇ شۇنچىلىك ئابرۇيلۇق، يۇرت ياخشى تونۇيدىغان ئاق كوڭۇل ئىنسان...

سادىقجان ماخمۇدووۋ: توختەم ئاكىنى مەن ئاتام ئورنىدا ھورمەتلەيمەن. چۈنكى بۇ ئادەم مەھەللىمىزدىكى ياشلارنىڭ مەسلىھەتچىسى، ئۇستازى. ئۇ دايىم ياشلارنى جەمىيەت ئىشلىرىدا ئىشلەشنى، يۇرت ئىچىدە بولۇپ تۇرىدىغان ھەر خىل جامائەتچىلىك ئىشلارغا بىر كىشىدەك ئىشتىراك قىلىشقا دەۋەت قىلىدۇ. شۇنداقلا ياشلارنىڭ دىيانەتلىك بولۇشىنى ھەم چوڭلارنى ھورمەتلەپ تۇرۇشنى دايىم ئەسلىتىپ تۇرىدۇ.

جەننەتبۇۋى جەمشىتوۋا: مېنىڭ مەھەللە ئاياللىرى نامىدىن ئېيتىدىغان سوزۇم، ھەقىقەتەنمۇ توختەم ئاكا ئىشلەمچان ئادەم. مەھەللىمىزدە ئوتۇۋاتقان توي-تۆكۈنلەر، نەزىر-چىراقلار ۋە باشقىمۇ مەراسىملار توختەم ئاكىسىز ئوتمەيدۇ. چۈنكى مەزكۇر جامائەت ئىشلىرىنى باشقۇرۇش ئاسان ئەمەس، بۇ يەردە تەشكىلاتچانلىق، ئىش بىلەرمەنلىك كېرەك. توختەم ئاكا ئەنە شۇنداق قابىلىيەتكە ئىگە ئادەم...

سۇلتان زايىتوۋ:

— مەھەللىمىزنىڭ ژىگىت بېشى توختەم ئاكا توغرىلىق قەلب سوزلىرى ئېيتىلىۋاتىدۇ. شۇنى ھەم قوشۇپ ئوتمەكچىمەنكى، توختەم ئاكا مۇختەرووۋ كوپچىلىكنىڭ ئىشى دېسە، جان كويدۇرۇپ، تېنىمسىز ئىشلەيدىغان ئادەم. ھەممىگە مەلۇمكى، ھەر ژىلى ئانا تىلىمىزدا چىقىۋاتقان «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە «يېڭى ھايات» گېزىتلىرىغا مۇشتىرى توپلاش مەزگىلىدە، مەھەللىدە ياشاۋاتقان بارلىق ئۇيغۇر ئائىلىسىنىڭ بىر كىشىدەك يېزىلىشى ئۈچۈن ئالاھىدە كۈچ چىقىرىپ، گېزىتلار تەھرىراتىغا يېقىندىن ياردەم بېرىپ كېلىۋاتىدۇ. موشۇ خالىسانە ئىشى ئۈچۈن ئۇيغۇر جامائەتچىلىكى ئارىسىدىمۇ ئۇنىڭ ئىسمى ھورمەت بىلەن تىلغا ئېلىنىۋاتىدۇ.

ژۇقۇرىدا توختەم ئاكا مۇختەرووۋ ھەققىدە ئېيتقان يۇرتداشلىرىنىڭ ئىللىق سوزلىرىگە قارىغاندا، ھەقىقەتەنمۇ بۇ يۇرت مۇتىۋەرىنىڭ ھاياتى مەنا-مەزمۇنلۇق ئىگەنلىگى كورۇنۇپ تۇرىدۇ.

ياقۇپ سەمەدىي.
ئالمۇتا شەھىرى.

ياخشى كىشىلەر يېنىڭىزدا

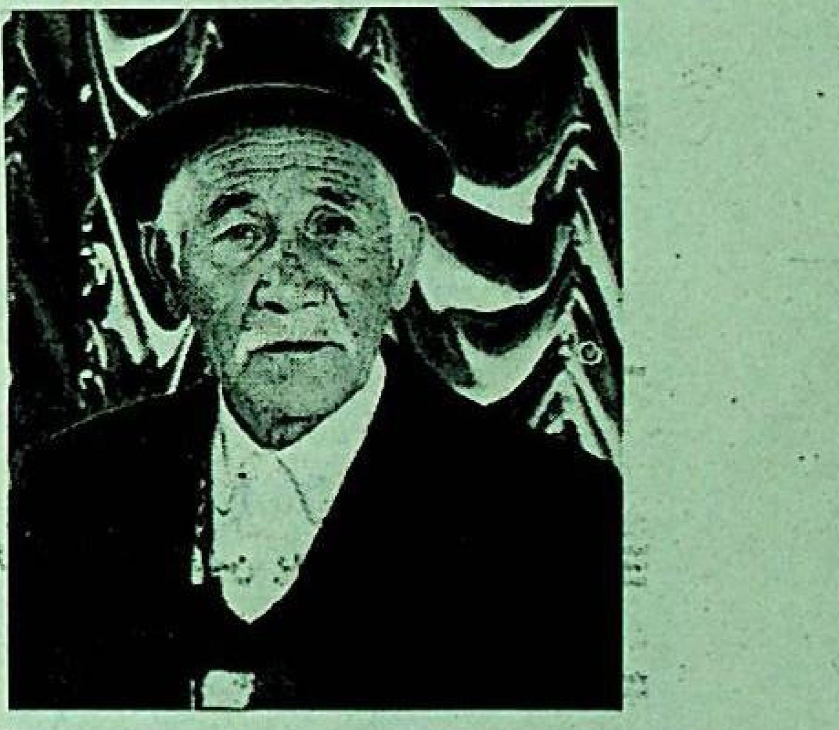

ژىگىت بېشىنىڭ ھەسسىسى

ئوسمان قادىرووۋ يۇرتىمىزغا ژىگىت بېشى بولۇپ سايلانغاندىن كېيىن كوپچىلىكنىڭ ھورمىتىگە تەشەككۇر ئېيتتى. ئۇ «ئوزەمنىڭ ياشىنىپ قالغانلىقىمغا قارىماي يۇرتداشلار ماڭا ئىشەنچە بىلدۇرۇۋاتىدۇ. مەن كۈچ-غەيرىتىمنى ئىشقا سېلىپ خەلقنىڭ كۈتكەن ئۈمىدىنى ئاقلىشىم، ئادەملەرنى توغرا يولغا باشلىشىم كېرەك...» دەپ ئويلىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئوزىنىڭ شەخسىي ئىشىنى قايرىپ قويۇپ يۇرت ئاقساقاللىرىدىن توختاخۇن، جېلىلاخۇن، ئابلىكىم، مامۇت، قادىر، ھوشۇرەم، ئاۋۇتاخۇن، زايىت، تۇرسۇن، ئابلەھەت قاتارلىق 20دەك كىشى بىلەن مەسلىھەت ئوتكۈزدى ۋە ئۇلارغا: «قېرىنداشلار بىز موشۇ كەمگىچە جۇمە، ھېيت نامازلىرىنى تۇپراق بېشىدا ئوقۇپ كەلدۇق. ھازىر ئاللانىڭ مەرھەمىتى بىلەن ئىسلام دىنىنىڭ ئەتەلەسىنى كورۇۋاتىمىز. چوڭ-كىچىك ھەممە كىشىلەرنىڭ ئىمان، ئېتىقاتلىق بولۇشى ئۈچۈن يۇرتىمىزدا بىر مەسچىتنىڭ بولۇشى زورۇر. بۇ ئىشلارنى ھەل قىلىش ئۈچۈن كوپچىلىكنىڭ پىكىر بىرلىگى، ھەسسىسى كېرەك» دېدى.

ئۇنىڭ تەشەببۇس، تەكلىۋىنى بارلىق جامائەت ئەھلى قوللىدى.

قادىر ئاخۇن ئاكىنىڭ زېرىكمەي يول مېڭىپ كۈچ چىقىرىشى نەتىجىسىدە كولخوزنىڭ بىر ئويى مەسچىت ئۈچۈن بېرىلدى.

1994-ژىلى 18-سېنتەبىر كۈنى مەسچىتنىڭ ئېچىلىش مەراسىمى بولۇپ ئوتتى. مەراسىمغا موشۇ يۇرتنىڭ ئاقساقاللىرى ۋە كولخوز رەھبەرلىرى قاتناشتى. شۇنداقلا ئۇنىڭغا تەكلىپ قىلىنغان قازاقستان مۇسۇلمانلىرىنىڭ مۇپتىسى راتبەك ھاجىم قىزىلتوغ-4نىڭ بىرىنچى مەھەللىسىدە يېڭىدىن مەسچىت ئېچىلغانلىغىنى تەبرىكلەپ مۇنداق دېدى: «يەتمىش ژىلدىن ئارتۇق ھوكۇم سۈرگەن كوممۇنىستىك تۈزۈم تار-مار بولۇپ روسسىيە ئىمپېرىيەسى غۇلىدى. قازاقستان ئوزىنىڭ مۇستەقىللىغىنى ئالغان بۈگۈنكى كۈندە مۇسۇلمانلار تورت مىڭ مەسچىتكە ئىگە بولۇپ ناماز ئوقۇماقتا».

مەسچىت ئېچىلىپ ھەرتەرەپتىن سەدىقە، ئانىلار كېلىشكە باشلىدى. تورت ئاي ئىچىدە ئوتتۇز مىڭ تەڭگە توپلاندى. ئۇنىڭ مەلۇم قىسمى مەسچىتنىڭ زىننىتى ئۈچۈن ئىشلىتىلدى، ھېلىمۇ تەرەپ-تەرەپتىن ياردەملەر كەلمەكتە.

قادىر ئاخۇن ئاكا ئوسمانووۋ بۇنىڭ بىلەن قانائەتلىنىپ قالغىنى يوق. مەسچىت ۋە جامائەت ئىشلىرىنىڭ بۇندىن كېيىنكى تەرەققىياتى ئۈچۈن يەنىمۇ قول سېلىپ ئىشلەۋاتىدۇ. ئۇ مەسچىتتە ئىبادەت قىلىۋاتقانلار بىلەن مەسلىھەتلىشىپ، كولخوز رەھبەرلىرى بىلەن كېلىشىپ، 200گېكتار يەر ئېلىپ سەلوس، بىدە، قىزىلچا ۋە سويا تېرىپ ئۇنى ئوستۇرۇپ بەرمەكچى بولدى. بۇنىڭدىن كىرگەن كىرىمنىڭ مەلۇم قىسمىنى مەسچىتكە ئاغدۇرۇشنى لايىق كوردى. بۇنىڭ بىلەن مەسچىتنىڭ دائىرىسى كېڭەيتىلىش مەخسەت قىلىنماقتا.

بىز يېڭى مەسچىتكە بەرىكەت، قادىر ئوسمانووۋنىڭ قەدىمىگە ئۇتۇق تېنىگە سالامەتلىك تىلەيمىز.

قاسىمجان ئىسمائىلوۋ،
تالغىر ناھىيەسى.

بازار مۇناسىۋەتلىرى

ۋىجدان تارازىسى

يەتمىش ژىل ھوكۇم سۈرگەن كېڭەش ئىتتىپاقى بەربات بولۇپ، باشقا جۇمھۇرىيەتلەرگە ئوخشاش، قازاقستان ئوز مۇستەقىللىگىگە ئىگە بولغاندىن كېيىن ئىختىسات بازار مۇناسىۋەتلىرىگە كوچىرىلىپ، شەخسىي تىجارەتچىلىككە كەڭ ئىشىك ئېچىلدى. ھازىر جۇمھۇرىيەت پايتەختىدە ۋە ناھىيە مەركەزلىرىدە ئورۇنلىغان بازارلار، مىڭلىغان چوڭ-كىچىك شەخسىي دۇكانلار، كوسكىلار ئىشلىمەكتە. ھازىرقى قىيىن ئەھۋالدا زاۋۇت فابرىكىلارنىڭ ئارقا-ئارقىدىن يېپىلىپ، ئىشسىزلار سانىنىڭ كوپىيىشى، ئىشلەۋاتقانلارنىڭ ھايات كەچۈرۈش نورمىسىدىن توۋەن مائاشىنى، پېنسىيونېرلارنىڭ پېنسىيە ئاخچىسىنى ئوز ۋاقتىدا ئالالماسلىغى ئادەملەرنى جان بېقىش، ئاچ قالماسلىق ئۈچۈن بازارلارغا چىقىپ ئوقەت قىلىشقا، ئېلىپ ساتارلىق بىلەن شۇغۇللىنىشقا مەجبۇر قىلماقتا.

مۇسۇلمانلاردا قەدىمىي زامانلاردىن تارتىپلا تارازىدىن ئالداش ئېغىر قىلمىش، قىيامەتلىك قەرز ھېساپلىناتتى. ھازىر بازارلاردىكى يېمەك-ئىچمەك، ئوزۇق-تۈلۈك مەھسۇلاتلىرىنى پارچىلاپ ساتقۇچى كىچىك تىجارەتچىلەر تارازىدىن كام بېرىپ ئالداشنى پۇل تېپىشنىڭ، بېيىش ئاملىغا ئايلاندۇرۇلدى.

يېقىندا مەن ئوزۇق-تۈلۈك، يېمەك-ئىچمەك ساتىدىغان يۈزلىگەن پارچىلاپ سېتىش ئۇستەللىرى پەيدا بولغان مەركىزىي كوكتات بازىرىدا مۇنداق بىر ۋاقەگە داخىل بولدۇم. سېرىق مايىنى كوپ كورۇنىشى ئۈچۈن ياپىلاق قىلىپ كېسىپ ئالدىغا دوگىلاپ قويغان بىرسىدىن بىر بولاق مايىنى ئولچەپ بېرىشىنى ئىلتىماس قىلىۋېدىم، ئۇ مايىنى تارازا تەخسىسىگە سېلىش بىلەنلا، بىر قولىدا تاش توۋەن بېسىپ، كوز بوياشقا باشلىدى.

— قولىڭىزنى تارازىدىن تارتىڭا، — دېدىم مەن.

ئۇ ماڭا ئالىيىپ قارىدىدە، مايىنى تارازىدىن ئېلىۋېتىپ «ساتمايدۇ» دەپ تەتۈر قاراۋالدى...

بۇنىڭ بىلەن گەپ تالاشقىچە باشقا يەردىن ئالمايمەنمۇ، دەپ نېرىدىكى بىرسىگە مۇراجەت قىلدىم. سېتىقچىلار قىزلار ئىكەن. «كېلىڭ، ئاغاي، قايسىنى تارتىپ بېرەي» دەپ ئۇلار ماڭا خوش مۇئامىلە قىلدى. بىر بولاق مايىنى تارتىۋېدى، تارازا سترىلكىسى بىر كىلوگرامم 300گرامىنى كورسەتتى. مايىنى تارتقاندا تىجارەتچى قىزنىڭ قولىمۇ تارازىدىن نېرى تۇردى.

— كىلوگرامى 230تەڭگىدىن بىر كىلو 300گرام 299تەڭگە بولدى، دېدى قىز. خۇداغا شۈكرى، ئالدىمىدىڭىز، دەپ قەلبەن رازى بولۇپ ئاخچىسىنى تولەپ ئويگە كەتتىم. خا ئىشىنىڭ ئىشەنمەك، ھېلىقى مايىنى ئويدە ئولچىۋېدىم، توپ-توغرا 500گرام كام-800گرام چىقتى!

ئالدىمايمەن دەپ 115تەڭگە ئالدانغىنىمغا ۋە پۇل تېپىش ئۈچۈن ئىنساپ-نومۇسنى يوقاتقان ھېلىقى قىزغا چەكسىز لەنەت ئوقىدىم...

يەنە بىر كۈنى ئالغان كونفېت ئايال بىلەن تارازىدىن كام ئولچەپ ئاخچىسىنى ئېلىۋالغان ساتقۇچى ژىگىت ماجراسىنىڭ ئۇستىگە چۈشۈپ قالدىم.

— توغرا ئولچەڭ، بولمىسا ھازىر بازار باشلىغىنى چاقىرىمەن دەپ ئاگاھ قىلاتتى ئايال.

«مال ئىگىسىدىن ئوغرى كۈچلۈك» دېگەندەك، «ئۇنىڭدىن چوڭىنى چاقىر» دەپ دوكىنىنى چىقىرىپ ھورپىيەتتى سېتىقچى.

بەزىلەرنىڭ سوزلىرىگە قارىغاندا، ئاغزى تىككىلىك قاپلاردىكى شىكەرلەرمۇ نورمىسىدىن كېمىيىپ كەتكەن كورۈنىدۇ. ئائىنساپلار قاپ يوچۇغىدىن نەيچە تىقىپ، تورت-بەش كىلوگرامم شىكەرنى ئېلىۋالغىدەك...

ھە، بازاردىن بىر نەرسە ئالماقچى بولسىڭىز، كېيىن پۇشايمان قىلماسلىق ئۈچۈن كىچىككىنە ئاسما تارازىنى يېنىڭىزدا ئېلىپ ژۈرۈڭ. ئايرىم ئادەملەردە ئىنساپ، ھار-نومۇسنى ئولچەيدىغان ۋىجدان تارازىسى بۇزۇلغاچقا، تومۇر تارازىلارغا ئىشىنىشكە بولمايدىغان بولۇپ قالدى...

م. سادىرووۋ.

ساۋۇت شېرۇللا ئوغلى ئىسكەندەرىي

شائىر دەپتىرىدىن

جۇدالىق زارى

قاغىش تەككۈر پەلەك چەرخى شۇمدۇر،
ياكى تەغدىر كاژلىقىمۇ بىلمىدىم.
بەلكى قەدىر بىلمىگەنلىك زەپتىدۇر،
بۇ ھىجرانىنى ئويلاپ ئىلغا قىلمىدىم.

شۇندىن بېرى كوڭۇلنىڭ يوق ئارامى،
ئومۇر بويى پۈتمەس ئازار يەتكەندەك.
سېزىلىدۇ سويگۈ–ھەۋەس تامامى،
ئوز–ئوزىدىن سوغۇلۇپلا كەتكەندەك.

قالسا كېرەك بارىم ئانا تۇپراقتا،
ژۇرەر جىسمىم سايە كەبى ئەلەگلەپ.
جۇدالىقتا يانغاچ دەردۇ–پىراقتا–
ھىس قىلمەن خۇشلۇقنىمۇ ئەلەمدەك.

چېھرەمدىلا ئەكىس ئېتەر كۈلكىمۇ،
چىقمايدۇ ھېچ ئىچ–ئىچىمدىن تۇرۇلۇپ.
ئىچىم پۇشۇپ، ئاخشا ئېيتقان كۈندىمۇ؛
تەڭ كېلىدۇ ژىغام ئۆپكەم ئۇرۇلۇپ.

خىيالىمدىن بەزەن ئۆتەر بولساڭمۇ،
قول بوشىماي، تىرىكلىكتە ئىشىمدىن.
كىندىك قېنىم توكۇلگەن جاي شۇندىمۇ،
ئايان بولۇپ كەتمەيسەن ھېچ چۇشۇمدىن.

ئېسىل پۇراق چېچىپ تۇرغان گۈللىرى،
دىلغا ئارام بېغىشلاتتى باشقىچە.
ئابى–ھايات مولدۇر سىماپ سۇلىرى
ئەركىلەتتى ھەتتا ياتقان تاشقىچە.

تاغلىرىچۇ؟
ئاسمان پەلەك تاغلىرى،
ئەستىن كەتمەس مېۋىزارلىق باغلىرى.
ئاداقىچە ئوچمەيدىغان ئوخشايدۇ،
ژۇرەكتىكى جۇدالىقنىڭ داغلىرى.

توققۇزى تەل–ئاددىي تۇرمۇش راھىتى،
ئەكسى ھالدا پاتار بەزەن جېنىمغا.
سىرتىم پۈتۈن كورۇنسىلا يوق غېمى
دەپ ئويلىما، كويۈك تولغان ئېنىمغا.

ئېسىپ بولۇپ كۈتكەن ۋىسال دەملىرى،
ئاقىۋەت بىر قۇچارمەنمۇ بويۈڭنى.
ئالماس ئېدىم گىرە سېلىپ مەن ھېلى،
ژىراقلاردىن يەتمەي ژۇرگەن قولۇمنى.

بىرلا ئارمان–قالسا ئېكەن بۇ تېنىم،
ئاخىرقى دەم ئانا يۇرتتا كوز ژۇمۇپ.
كەتسەم ئېدى توپا بولۇپ بىر سىقىم،
ئەزىز تۇپراق تەركىۋىگە قوشۇلۇپ.

ئىلتىجا

سىغىنىپ شەنىڭگە ھەر چاغدىلىمىز،
ياراتقان ئېگەم دەپ تاۋاپ قىلىمىز.
قانچىمۇ ئەسىرلەر ئوتتى ئارىدىن،
شۇ كوڭۇل رىشتىنى ئۈزمەي كېلىمىز.

سوغۇلماي كېلىدۇ ئەشۇ ئېتىقات،
سىڭىشىپ كەتكەچكە خەلقىم قېنىغا.
ھەر نەپەس ياد ئېتىپ شۇڭا نامىڭنى،
ۋاپادار تەڭرىم دەپ ئالار تىلىغا.

سېنىڭسىز تەۋرىمەس ئېكەن ھەتتاكى،
بىر تال قىل ياكى بىر گىيانىڭ ئۇچى.
جىمكى ھاياتقا ئېگىدار ئېكەن،
تىلسىمات مىسالى قۇدرىتىڭ كۇچى.

قېنى، شۇ خىسلىتىڭ ئالەمنى تەڭشەر،
خەلقىمنىڭ ھالىغا سالساڭچۇ نەزەر.
سەن ئەزىز ياراتقان مۇمىن بەندەڭنىڭ،
كۈنلىرى غۇربەتۇ–ھەسرەتتە ئوتەر.

دەپسەندە قىلىنىپ ئۇيغۇر ماكانى،
ئەرشكە چىقماقتا ئەينە دەرت–ئاھى.
بىلمىدىم، قانداقچە يەتمەيدۇ ساڭا،
تولغىنىپ–ئىڭرىغان ئۇنىڭ مۇڭزارى!

كەلگۈندى مەيلىگە تۇغۇلۇپ ئىمكان،
خورلانسا، بىھۇدە ئېتىقات–ئىمان.
يە ئۇمۇ ھوكۇمىڭ تۇپەيلىدىنمۇ؟
زۇلۇمدىن خەلقىمنىڭ چەككىنى پىغان.

ھەق گەپنى ئېيتقانغا گۇنا پۇتۇلمەس،
بۇ ئېيتار تەنەيۇ–تاپارىم ئەمەس.
تېگىگە يېتەلمەي ئەشۇ بىر سىرنىڭ،
ئەلەمدىن بوغۇلۇپ، بولىمەن ھەس–ھەس.

قولۇڭدا ئېكەنغۇ تەغدىر–زارىمىز،
پۈتمەمدۇ بۇ بىزنىڭ دەرت–زارىمىز.
قۇدرىتىڭ ۋەجدىن راپاۋەت كورمەي،
ئەجەبا، ئەجابا، چەتتە قالىمىز؟!

تورەم خاتىرىسى

ئۇيغۇر ئېلى خار بولدى،
ئەرككە ئىنتىزار بولدى.
ئەلىخان تۇرەساغۇنى.

*

ژۇرىمەن ئېقىدەڭنى ئەسكە ئېلىپ،
نامىڭنى مەدھىلەيمەن قەدىر بىلىپ.
خەلقىمنىڭ ۋاپادارى بولدۇڭ، تورەم،
بىر تەغدىر قىسمىتىدە سىرتتىن كېلىپ.

كويۇندىڭ، ئۇيغۇر ئېلى قىسمىتىگە،
قېرىنداش–قاياشىڭنىڭ ھەسرىتىگە.
شۇڭلاشقا بولەلىگەندىڭ مەزلۇملارنىڭ،
ھىممىتى، ئىشەنچىسى، ھورمىتىگە.

ئاسەرەت چاڭگىلىدا چەككەن ئەلەم،
خەلقىمنىڭ مۇڭگۇزارىغا بولدۇڭ ھەمدەم.
ھورلۇككە دەۋەت قىلدىڭ سەپ ئالدىدا،
قولۇڭدا ئاي–يۇلتۇزلۇق تۇتۇپ ئەلەم.

ئەمەسمۇ ئىرادەڭدىن شۇ دالالەت،
خەلقىمنى غازات ئۇچۇن قىلدىڭ دەۋەت.
رەقىپلەر ھىلە–نەيرەڭ ئىشلەتسىمۇ،
سۇڭگىگە كەلمىگىنىڭ شۇلداق پەقەت.

قەھرىڭدە ئەيمەنمىدىڭ باسقۇنچىلار،
ھەر ياندىن ھەيۋە قىلىپ تۇرغانىدىمۇ.
قايتمىدىڭ ئەشۇ ئىزگۇ نىيىتىڭدىن،
زەنجىربەنت قىلىپ سېنى قويغاندىمۇ.

خارلاندىڭ، ئويلاپ خەلقىم تەغدىرىنى،
سەزگەندە شۇم نىيەتلەر پەسلىگىنى.
قانچىمۇ قۇتلۇق قاللار توكۇپتىمىز،
بىلمەستىن «مەدەتكارنىڭ» قەستلىگىنى.

مۇقەررەر، كەتكەن ئامەت كەلمىگى بار،
بىزگىمۇ بەخت قۇشى كېلىپ قونار.

ھە شۇندا ئۇيغۇرستان زېمىندا،
ھەيكىلىڭ قەد كوتىرىپ، مەغرور تۇرار!

كۆپۈرلۈك ئوتتىمۇ يە بىزدىن

«مەن ئۇيغۇرلارنىڭ خاقانى، تورت ئەتـ
راپىنىڭ ھەممىسى مېنىڭ ئىختىيارىمدا
بولۇشى كېرەك». ئوغۇزنامە.

ئۇ سەردار ئوغۇزخان قىپتۇ تەمەننا،
ئىشىنىپ ئېلىنىڭ قۇدرەت كۇچىگە.
ئەجداتلار داڭقىنى كوتەرگەن شۇندا،
تونۇتۇپ يەتتە ئىخلىم ئىچىگە.

ئەينە شۇ مەغرۇرلۇق، ئەرلىك، جاسارەت
شوھرەتكە بولەپتۇ ئۇيغۇر ئېلىنى.
قۇرۇپتۇ خاقان بوپ تەختىنى ھەيۋەت،
غازاتتا كەڭەيتىپ مەنسۇپ يېرىنى.

ۋەلەيكىن جەڭگىۋار روھتا ئېھتىمال،
مەنمەنلىك ۋەس–ۋەسكە سېلىندى سەردار.
ھە شۇندا كۆپۈرلۈك ئوتتىمۇ بىزدىن،
دېگەن ئوي كوڭۇلگە كېلەر بېقارار.

ئەسىرلەر يۇكسۇلۇپ ئەشۇ قېنىدا،
خەلقىمنىڭ ئىقبالى تاپقان كامالەت.
ئەپسۇسكى كاژ تەغدىر چۇشۇپ بېشىغا،
چىرمىدى ئاقىۋەت قۇللۇق ئاسارەت.

بۇ بەدنەم يازمىشتىن ئەجداتلار داڭقى،
ھەسەتخور مەيلىچە بولغايمۇ بەربات.
تارىخى بېتىدىن ئوچۇپ شەرىپى،
چېكەرمۇ ئەلەمدە مەڭگۇلۇك پەريات.

شەرىقتە شوھرەتكە بولەنگەن بۇ ئەل،
توزەرمۇ مەھكۇملۇك تورىغا چۇشۇپ.
ئاخىرى ۋولقاندەك پارتلار بىر مەھەل،
ھازىرچە بىر مەزگىل تۇرسىمۇ ئوچۇپ.

ياق، جەسۇر خاقانىم يوقتۇر ئەيىۋى،
ھەقلىقنى ئېيتماقلىق كۆپۈرلۈك ئەمەس.
ئەسلىدە خىرامان ئۇنىڭ ئەۋلادى،
ئەركىنى ئۈزگىلەر قولىغا بەرمەس.

*

رۇبائىيلار

تىڭشىغىن، بىر ئاخشا ئېيتىپ بېرەي مەن،
ئۇنىڭغا قەلبىمنى چېتىپ بېرەي مەن.
ئاتىلار زارىدىن مىراس بوپ قالغان،
ئالەمچە سىرلارنى قېتىپ بېرەي مەن.

*

ئېھ، ھايات، ئۇ پېقىر بەرداشلىق بېرەر،
ئېغىرىڭنى زىممەمگە يەنە ئاتىۋەر.
مىڭ جاپا كورگەنمەن، ئاھ، دېمەسمەن ھېچ،
ئاتىۋان قىلساڭمۇ بۇندىن مىڭ بەتتەر.

*

ھال ئېيتسام ھەسرەتتە ۋەتەننى كىنەپ،
ھاماقەت بىرسىگە ياقمىدى بۇ گەپ.
جۇدالىق دەردى بۇ، ھەتتا قەبرىمدە
تىل پۇتسە، ئېيتارمەن يەنە: ۋەتەن! دەپ.

*

توغلۇڭغا ئاسماقنى قىلىپسەن قارار،
ئىلاھىي ئايەتتىن پۇتكۇزۇپ تۇمار.
بۇرادەر، ۋەتەننىڭ توپىسىن سالغىن،
سېھرىيۇ–جادۇغا بولماستىن خۇمار.

*

بولالماي ژۇرىمەن ساڭا يولەكـيار،
كەچۇرگىن توغلۇڭنى، ئەي، ئانا–دىيار.
ۋۇجۇدۇم بەتلەنگەن مىلتىق مىسالى،
بۇگۇنمۇ، ئەتىمۇ ئېتىلىشىم بار!

*

ئوشۇغى چۇ چۇشكەن جاپاكەش خەلقىم،
ئەجەپمۇ چېكىشكەن تەلىيىڭـبەختىڭ.
ئۇزگىلەر ئېسىنى بىلمەي ژۇرگەندە،
شوھرەتكە بولەنگەن قېنى،ە تاج–تەختىڭ؟!

*

ئۇمۇتنى ئۇزمەيمەن، باسسىمۇ زۇلمەت،
مۇقەررەر، تەنتەنە قىلغاي ھەقىقەت.
ئامەتمۇ بىر كېلىپ، بىر كېتىدېكەن،
سۇ ئاققان ئېرىقتا ئاقار ئاقىۋەت.

*

چۇشۇمدە: ۋەتەننى سەيلەقىپ ژۇردۇم،
دىل ئارام شاتلىقتا زەپ ھوزۇر سۇردۇم...
يات ئەلدە مۇساپىر ژۇرگەن كۈنىمدىن،
دەقىقە شۇ چۇشنى مىڭ ئەۋزەل كوردۇم.

*

ۋەتەندىن ئايرىلىش–تەڭلىشى يوق دەرت،
(چۇشىمگەي ھېچ كىمگە بۇكەبى كۇلپەت).
كۇن كورۇش غېمىدا تەنتىرەپ ژۇرۇپ،
خارلىنىپ ئوتسەن ئەبەدىل–ئەبەت.

*

ئۇنىڭغا كېپىگىن قاتمايدۇ ھايات،
بىرىگە يان بېسىپ، تارتمايدۇ ھايات.
ئالدىرىما، ھەق–ناھەق ئەگلىگى بىلەن
كىملەرنىڭ كىملىگىن تاسقايدۇ ھايات.

*

شۇم بېل ئاز ئەمەس، بايقا، بۇرادەر،
تىماقتىن كىر ئىزدەر، ئۇ، زېدى پەسلەر.
جىمغۇر قىياپەت، سىپايە ژۇرۇپ،
ئويكەڭنى ئىچىدىن قاقار ناكەسلەر.

*

تەڭشىمەي ھاياتنى تەسكەن، قاراڭلار،
يول تېپىپ كېتەركەن مەككار–ھاراملار.
بېگىگە يەتكىچە، بېلى ئۇشتۇلۇپ،
ئاھ، ئۇرۇپ قالاركەن دادىل، قاراملار.

*

كوڭلۇم سۇ ئىچمىدى بىر زىياپەتتە،
بولمىدى ئىلپەتلەر ھېچ ئىنايەتتە.
بىر چىنە چاي بىلەن دىللارنى ئۇلاپ،
نە يەتسۇن ئولتارساڭ گەر دىيانەتتە.

*

بىر خەسسىس–نامەرتكە يول بولۇپ قالدى،
ئارمىنى–پەقەتلا پۇل بولۇپ قالدى.
كېچەيۇ–كۇندۇزى ئەشۇ بىر غەمدە،
ئاقىۋەت شۇ پۇلغا قول بولۇپ قالدى.

*

دەۋرنى «يېڭىچە قۇرىمىز»–دېيدۇق،
«ئۆزگەرتىپ» باياشات بولىمىز، دېيدۇق.
ھالبۇكى، بۇ يولدا قانچىدىن–قانچە،
سەۋەنلىك ئوتكۇزۇپ، پۇشايمان يېدۇق.

*

بىلمىدىم، بىز نەگە كېتىپ بارىمىز،
ژىراقلاپ، قېرىنداش، دوستلۇق ئارىمىز.
تورت پۇتلۇق مەخلۇقتىن پەرقىمىز بولماس،
تۇگىسە، ئىنسانىي نومۇس–ئارىمىز.

*

ئاغرىتما، ئەيىپسىز دوستلار دىلىنى،
ئۇزمىگىن كوڭۇلنىڭ نازۇك قىلىنى.
بىلىپ قوي، ئورنىغا كەلتۇرەلمەيسەن،
دەز كەتسە گەر نەپىس جانان چىنىنى.

*

بىلمىسە رەپىقەڭ ئەگەر قەدرىڭنى،
ئەلەملەر دەستىدىن ئېزەر دىلىڭنى.
دەرەققە چۇشكەن بىر قۇرۇت مىسالى،
بىر ئومۇر ژېدە قىپ يەيدۇ ئېنىڭنى.

*

بەش كۇنلۇك ئالەمدە ساناقلىق ھەر دەم،
ئاخىرقى مەنزىلگە باسىمىز قەدەم.
بولۇتنىڭ يەردىكى كولەڭگۇسدەك،
مەيلىدى ئىزناسىز يوقاپ كەتمىسەم.

*

ھايات ئاغامچىسى–ئۇزۇن دېيشەر،
ئۇ بىردە چېگىلىپ، بىردە يېشىلەر.
تەڭشىلىپ تۇرارمىش شۇ ئاغامچىدا،
تەمەننا تورىغا چۇشكەن كىشىلەر!

*

ئەجەپمۇ تەشۋىشلىك بىر زامان بولدى،
ئىككىنىڭ بىرى «ئەپلىك» تادان بولدى،
ئىنسانىي دىيانەتلىك، مېھرى–شەپقەت،
تۇگەشكە ئوتكەنلىگى يامان بولدى.

ئاباي تەۋەللۇدىغا بېغىشلاندى

21-ئاپرېل كۈنى جۇمھۇرىيەت
پايتەختى دوۋبا يېزىسىدىكى ئابدۇللا
روزىباقىيېۋ نامىدىكى ئۇيغۇر ئوتتۇرا
مەكتىۋىنىڭ مەجلىسلەر زالىدا ئالتاغ
ئاھىيەلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەرك-
زى ھەم مەزكۇر مەكتەپ مەمۇرىيىت-
نىڭ ئۇيۇشتۇرۇشى بىلەن قازاق خەل
قىنىڭ مۇتەپەككۇر پەرزەنتى ئاباي
قۇنانبايېۋ تەۋەللۇدىنىڭ 150 ژىللىقىغا
بېغىشلانغان تەنتەنىلىك كەچ بولۇپ
ئۆتتى.

قازاقىستان خەلق يازغۇچىسى زىيا
سەمەدىي، جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر مە
دەنىيەت مەركىزىنىڭ رەئىسى رايىك
ئىسمائىلوۋ، ئۇيغۇرلارنىڭ دولەتلەر
ئارا ئىنستىتۇتىنىڭ پرېزىدېنتى قەھرىمان
غوجامبەردىيېۋ، جۇمھۇرىيەت ئۇيغۇر
يازغۇچىلىرى بىرلەشمىسىنىڭ رەئىسى
ساۋۇتجان مەمەتقۇلوۋ، «ۋازۋشى»
نەشرىياتىنىڭ باش مۇھەررىرلىرىدىن
ئەنىس سارايېۋ، «مېكتېپ» نەشرىيا-
تى ئۇيغۇر بولۇمىنىڭ باشلىقى زېرىپ
مرلوتوۋ، پايتەخت ئۇيغۇر مەدەنىيەت
مەركىزىنىڭ رەئىسى رەھمجان قاس-
موۋ، ئالىم ۋە ئالىمەلەردىن ساۋۇت
موللائۇدووۋەھەم بۇۋخان ئەلاخۇنوۋالار
پەخرىي ئورۇنلارغا ئولتارغاچ، زىيال-
لار ۋە ئۇيغۇر-قازاق جامائەتچىلىگ-
نىڭ ۋەكىللىرى ئىشتىراكىدىكى
ئۇچرىشىشقا ئالتاغ ئاھىيەلىك ئۇيغ-
ۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ رەئىسى
ئىبرايىم باراتوۋ، رىياسەتلىك قىلدى.
ئاساسىي دوكلاد بىلەن سوزگە چى-
ققان قازاقىستان مىللىي پەنلەر ئاكادې-
مىيەسى غ. سەدۋاقاسوۋ نامىدىكى ئۇ
يغۇرشۇناسلىق ئىنستىتۇتىنىڭ چوڭ ئىل
مىي خادىمى، فىلولوگىيە پەنلىرىنىڭ نا
مزادى ساۋۇت موللائۇدوۋ ئاباينىڭ
ھاياتى ھەم ئىجادىي پائالىيىتى ھەققى-
دە توختىلىپ ئوتتى.

بۈيۈك مۇتەپەككۇر ئەدەبىي مىرا
سىنىڭ بۈگۈنكى ئەۋلات ئۈچۈنمۇ ئىنتا
يىن ئەھمىيەتلىك ئىكەنلىگى ھەققىدە
ئوزلىرىنىڭ پىكىر-مۇلاھىزىلىرى بىلەن
ئورتاقلاشقان ئاتىقلارنىڭ چىقىشلىرىد
ىن كېيىن شائىرلاردىن ئىلاخۇن جەلىل-
لوۋ، ئىلاخۇن ھوشۇروۋ،ساۋۇت ئىسكە
ندەروۋ ۋە قازاق شائىرى تۇكېش بەد
ىغۇلوۋلارنىڭ ئابايغا بېغىشلىغان شېئر-
لىرىنى ئوقۇپ بەردىشتى.

تەنتەنىلىك كەچنىڭ ئىككىنچى قىسى
مىدا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرى بۈيۈك
شائىر ئىجادىدىن قازاق ۋە ئۇيغۇر تىل
لىرىدا نەمۇنىلەرنى ئوقۇسا، ياش پىدا
گوگلاردىن تۈزۈلگەن ھەۋەسكار سازە
ندە ھەم خانەندىلەر ئاباي ناخشىلىر-
نى ئىجرا قىلىشتى.

ئاباي تەۋەللۇدى تەنتەنىسى ئىش-
تىراكچىلىرى ئۇشبۇ ئەدەبىي كەچ ھەم
ئۇنىڭغا مۇناسىپ زىياپەتنى ئۇيۇشتۇر
ۇشتىكى خىزمەتلىرى ئۈچۈن مەكتەپ
مۇدىرى شاۋكەت ئوماروۋ باشچىلىقىد
ىكى مەكتەپ مەمۇرىيىتىگە تەشەككۇر
ئىزار قىلدى.

(ئوز مۇخبىرىمىز)
ئالمۇتا شەھىرى.

ياش ئىجراچىلار كونكۇرسى بولدى

موخۇ ژىلنىڭ 7-ئاپرېلدىن 9-ئاپ
رېلىچە ئالمۇتىدىكى جۇمھۇرىيەت سا
رىيىدا ياش ئېستراد ئىجراچىلىرىنىڭ
تۇرتىنچى «ياش قانات-95» كونكۇر
سى بولۇپ ئوتتى. بۇ كونكۇرسقا جۇ
مھۇرىيەتنىڭ بارلىق شەھەرلىرىدىن
دېگەندەك ئېسترادا ئاتخىشچىلىرى ئىش
تىراك قىلدى.

«ياش قانات»-ياش ئېسترادا تا
لانتلىرىنىڭ كونكۇرسى بولغانلىقىدىن
ئۇنىڭ ئىشتىراكچىلىرىنىڭ يېشى تو-
تۇزدىن ئاشمىدىۋ.

ژيۇرى ئەزالىرى بىلەن بولغان مە
ئبۇئات كونفېرېنسىيىسىدە قازاقىستان
خەلق ئارتىستى ماقپال ژۇنۇسوۋانىڭ
خەۋەر قىلىشىغا قارىغاندا، ژيۇرى يە
كدىللىق بىلەن بىرىنچى مۇكاپاتنى
«ئار-كلۇب» گۇرۇپپىسىغا بېرىشنى
قارار قىلدى. ۋوكالىست رۇسلان تو-
خىتاخۇنوۋ، كلاۋىشنىڭ ئادىل جاپاق-
ھوۋ، باس-گىتارىست ئەزىزمەسمۇۋلار
ئىككى ژىلدىن بۇيان خېلە ئىشەنچلىك
قەدەم تاشلاپ، بۇ ۋاقىت ئىچىدە ئا
لمۇتىدا خېلە كەڭ دائىرىدە ئېتىراپ
قىلىنىشقا باشلىدى.

ئوتكەن ژىلى بولغان «ئاسيا ئاۋا
زى» كونكۇرسىدا «ئار-كلۇب» گۇرۇ
پپىسى مېھمان سۈپىتىدە ئىشتىراك
قىلغان ئېدى. «ئار-كلۇب» گۇرۇپپىسى
نىڭ يېتەكچى ئەزالىرىنىڭ بىرى ئادىل
جاپاقېۋ «ياش قانات» كونكۇرسىدىكى
مقى «ياش قانات» كونكۇرسىدىكى
غالىبىيەت «ئار-كلۇبقا» بېيىل يازدا
بولىدىغان «ئاسيا ئاۋازى» كونكۇر
سىغا قاتنىشىش ئۈچۈن مۇھىم پەللە
بولغان.

شۇنى ئالاھىدە تەكىتلەش كېرەك-
كى، «ياش قانات» كونكۇرسى ئوت-
كۈزۈلۈۋاتقان تورت ژىل ئىچىدە دە
سلەپكى قېتىم كونكۇرسقا ئاتىشىلىك
لوس-ئانژېلېس شەھىرىدىن فېستىۋا
للاردا ئۇيۇشتۇرغۇچىلارنىڭ خەلق
ئارا فېدېراتسىيىسىدىن رەسمىي تەبر
ىكلىمە كەلدى. ئۇنىڭدىن ئاشقىرى، ئۇ
كونكۇرسقا جۇمھۇرىيەت باش مىنىستىرى
ئەكېژان قاژېگېلدىن تەبرىكنامە ئەۋە
تتى، ئۇنىڭدا «ياش قانات» كونكۇر-
سى غالىبلىرىنىڭ تۈزىندىلا تولۇق دەرجى-
دە جۇمھۇرىيەت ھاياتىدىكى چوڭ ئۇ
لقە دەپ ئاتاش مۇمكىن ئىكەنلىكى
تەكىتلىنىدۇ.

(ئوز مۇخبىرىمىز)

«ئۈمىت» گېزىتىنىڭ بىر ژىللىغى نىشانلاندى

23-ئاپرېل كۈنى ئالمۇتا شەھىر-
ىدىكى ئالىملار ئويىنىڭ مەجلىس زال-
ىدا تاتار تىلىدا چىقىۋاتقان «ئۈمىت»
گېزىتىنىڭ بىر ژىللىق يۇبىلېيىنى ن-
شانلاش تەنتەنىسى بولدى.

ژىغىننى تاتار- باشقۇرت ئىجتىما-
ئىي-مەدەنىي مەركىزىنىڭ سابىق باش
لىقى، مەركەز ئەزاسى، «ئۈمىت» گې
زىتىنى نولدىن باشلاپ بارلىققا كەل-
تۈرگەن سۇبىتاي ئابدۇراخمانوۋ ئې-
چىپ، ئەڭ دەسلەپ «ئۈمىت» نىڭ باش
لامچىسى، مۇھەررىرى بولغان مەر-
ھۇم ئەنۋەر لۇقمانوۋنى بىر مىنۇت-
لۇق سۈكۈت ئىچىدە ئەسكە ئالغان-
دىن كېيىن، سوزنى تاتار- باشقۇرت
ئىجتىمائىي- مەدەنىي مەركىزىنىڭ رە
ئىسى ئىلمىرات سافىنغا بەردى. ئىل-
مىرات ئەپەندى جۇمھۇرىيەتتىكى تا-
تار-باشقۇرت دىاسپوراسىنىڭ 29 -
ئاپرېلدا بولىدىغان رېفېرېندۇمغا مۇرا
جىتىنى يەنى پرېزىدېنتىمىز نۇرسۇل-
تان نازارباييېۋنىڭ پرېزىدېنتلىق قەرە
لىنى 2000- ژىلىنىڭ دېكابر ئېيغى-
چە ئۇزارتىلىشى تەكلىپ قىلىنغان بو
لۇپ، بۇ مۇراجىەتنى زالدىكى بار-
لىق ژىغىن قاتناشقۇچىلىرى بىر ئېغىز
دىن ماقۇللىدى. ئاندىن سوز «ئۈ-
مىت» گېزىتىنىڭ باش مۇھەررىرى
خالىت زاكىر ئوغلى غالىەكبەروۋقا
بېرىلدى. خالىت ئەپەندى ئوز دوكلاد،
ىدا مەركەزنىڭ ئىشلىرىغا ئاكتىۋ قات-
نىشىۋاتقان قېرىنداشلىرىغا رەخمەت-
لەر ئېيتىپ، گېزىتنىڭ بىر ياشقا قا
داق قىلىپ يەتكەنلىگىنى، قانداق قى-
يىنچىلىقلار، ئۇتۇقلارنىڭ بولۇۋاتقان-
لىغى ھەمدە ھازىرقى ئېغىر شارائىت-
تا «ئۈمىت» گېزىتىنى چىقىرىۋاتقان-
لارغا تەشەككۇرلەر ئىزھار قىلىپ، گې-
زىتىنىڭ بۇنىڭدىن كېيىن خەلق ئۈمۈ-
تىنى ئاقلاپ، ياشلارنىڭ گېزىتىمىز
ئىشلىرىنى داۋام ئەتكۈزۈشلىرىنى سو
رىدى.

گېزىتىنىڭ بىر ژىللىق يۇبىلېيىنى تە
بىرىكلەپ كەلگەن تۈرك، قازاق، ئۇي-
غۇر ئوخشاش قېرىنداش مىللەت ۋە-
كىللىرى، تۈركىيە ۋەكىلى سارى خۇ-
سەيىن، قۇرمانباي تولىبايېۋ، تۇرسۇن
قاھھارىي، شۇنداقلا گېزىت ئوقۇغۇ-
چىلىرى نامىدىن زۇلپىيە زاكىروۋالار
ئوزلىرىنىڭ ئىزگۈ تىلەكلىرىنى بىل-
دۈردى. بۇ تەنتەنىگە قاتناشقانلارنىڭ
ئىچىدە ئامېرىكىدىن كەلگەن ئارخېو-
لوگ پېرى ئەپەندىمۇ بولدى.

ئاندىن «ئۈمىت» گېزىتىنىڭ يۇبىلېي
لىق 10- سانى ئاتۇكسون ئارقىلىق
سېتىلىپ، ئۇنى ياش ئائىلە رەقىپ ئا
بدۇلمالىكوۋ بىلەن رەيىقسى نۇرىيە
ئابدۇللاگاپوۋا مىڭ تەڭگىگە سېتىۋا
لدى. تەنتەنىدىن كېيىن «سارمان»
ئانسامبىلى چوڭ كونسېرت كور-
سەتتى.

جەزىرە بورھانوۋا.
ئالمۇتا شەھىرى.

بورماننىڭ ھالاك بولۇشى

ئۇرۇشتىن كېيىنكى بىر نەچچە ئو
ن ژىللار داۋامىدا ئاتىسلار پار
تىيەسىدىكى ئىككىنچى ئادەم مارتىن
بورماننىڭ 1945- ژىلى مايدا بېرلىند
ىن مۇۋاپپەقىيەتلىك قاچقانلىغى توغر
ىلىق مىش-مىشلار،بۇ فاشىستنىڭ ھالاك
بولغانلىغى ھەققىدىكى ئەخبارات ئاللى
قاچان مەلۇم بولغان بولسىمۇ، لېكىن
كېپ،س،س مەركىزىي كومىتېتىنىڭ تەر-
غىبات ئاپپاراتى تەرىپىدىن تەرسالىق
بىلەن قوللاپ-قۇۋۋەتلىنىپ كەلگەن
ئېدى.

1945- ژىلى 30-ئاپرېلدا گىتلېر
بىلەن يېۋا براۇن ئوزلىرىنى ئولتۇر-
ۋالغاندىن كېيىن ئا. ئاكسمان بورمان
بىلەن بىللە ئىمپېرىيە كانسلەرىيەس-
ىنىڭ يۇكېرىدىن رېيخنىڭ يېڭى رەھ-
بېرى دېيونىتس تۇرغان جايغا، شىمالغا
كېتىشكە ئورۇنغان. بىر نەچچە ئادە-
مدىن ئىبارەت بۇ گۇرۇپپا ھېچ قارشى-
لىقسىز بىر يېرىم كىلومېتىر ماڭغاندىن
كېيىن، لېرتېر باھنوف ستانسىيەسىگە
يېقىنلاشقاندا ئەتراپنى كېڭەش ئەسكە
رلىرى قورشاۋالغانلىغىنى كوردۇ.

كېيىن ئاكسمان ئۇلارنىڭ ئارقىسىد
ىن بارغاندا ئوڭدىسىغا ياتقان ئىككى
ئادەمنى كوردۇ، ئۇلار ئولۇك بولۇپ،
بىرى بورمان، ئىككىنچىسى گىتلېرنىڭ
ۋراچى ستۇمپفېگگېر ئېدى.

ب.لىسېنكو،
«ئىزۋېستىيە» مۇخبىرى.

خىتاي ئامېرىكىنىڭ يېرىمىنى ۋە پۈتكۈل روسسىيەنى نىشان ئاستىدا تۇتۇپ تۇرۇشى مۇمكىن

بېيجىندىكى رەسمىي شەخسلەر ئاۋ
ستراليە رازۋېدكىسى باشلىغىنىڭ سا
بىق ئورۇنباسارى پول دىبىنىڭ ئېيت-
قان سوزلىرىنى خىتايغا قارشى تەرغ
ىبات قاتارىغا كىرگۈزۈشى مۇمكىن. لې
كىن شۇنىڭغا قارىماي، لوندوندىكى خە
لق ئارا ستراتېگىيەلىك تەتقىقاتلار
ئىنستىتۇتىغا ئوخشاش سالاھىيەتلىك
ئىلمىي مەھكىمە ئۇنىڭ دوكلادىنى نە-
شر قىلدى، ئۇنىڭدا خىتاي پۈتكۈل
روسسىيەنى، ئاقش نىڭ غەربىي قىرغ
ىقىنى ۋە شەرقىي ئاسىيانى نىشان ئاستىدا
تۇتۇپ تۇرۇش قابىلىيىتىگە ئىگە ئىك-
كىنچى ئەۋلات راكېتىلىرىنى ۋۇجۇتقا
كەلتۇرۇۋاتقانلىغى ئېيتىلىدۇ. بۇ مۇنا-
سىۋەت بىلەن شاڭگاڭدا چىقىدىغان
«سائۇت چاينامورنىنگ پوست» گېزى-
تى خىتاي ئاسىيا ئۈستىدە ھوكۈمرا-
نلىق قىلىدىغان كۈچكە ئايلىنىۋاتقانلى-
غى توغرىلىق يازىدۇ.

ئوز ئىسمىنى ئاتىماسلىقنى ئىلت-
ىماس قىلغان ئېكسپېرت، مۇنداق مە-
جبۇرىيەتنى قوبۇل قىلىش، كوپرەك
سىمۋوللۇق ئەھمىيەتكە ئىگە بولسا
كېرەك، چۈنكى دولەتلەر ئوز مەۋجۇ-
تلىغىغا خوۋۇپ تۇغۇلىدىغان تەغدىر-
دە، دېكلاراتسىيەلەرگە ئەمەس، بەلكى
ئوز ئىختىيارىدا بار بولغان ئۇرۇش
ۋاستىلىرىغا تايىنىشنى ئەۋەل كورى-
دۇ، دەپ تەكىتلىدى.

بېيجىننىڭ رېئال ستراتېگىيەلىك پلان
لىرىنى باھالاش قىيىن-چۈنكى ھەربىي
دوكترىنا ئېلان قىلىنمىدىدە، لېكىن ھاز-
ىر خىتاينىڭ يادرو ئارسېنالى ئامېرىك-
ىنىڭكىدىن ياكى روسسىيەنىڭكىدىن تەخ
مىنەن 20ھەسسە ئاز ئىكەنلىگىنى كوز
دە تۇتۇش كېرەك.

ھازىرچە غەرب سىياسەتچىلىرى
خ خ ج نىڭ كېلەچەك ستراتېگىيەلىك نىيە
تلىرىگە ئەمەس، بەلكى بېيجىننىڭ ئىرا
ندا 300مېگاۋاتتىن ئىككى يادرو رىياك
تورىنى سېلىش توغرىلىق ھازىرقى پلا
نلىرىغا نىسبەتەن تەشۋىشلەنمەكتە.
شۇنداق قىلىپ خىتاي روسسىيە بىلەن
بىر كومپانىيەدە بولۇپ قالدى، چۈنكى
روسسىيەمۇ ئىران ھوكۈمىتى بىلەن
ئوزىنىڭ يادرو كېلىشىملىرى ئۈچۈن
ئاۋىش تەرەپتىن تەنقىتكە ئۇچرىماقتا.
شۇ نەرسە خاراكتېرلىكى، خىتاي ئوز
سىياسىتىنى ئاقلاشقا ئۇرۇنىۋاتقان
دەلىل-ئىسپات روسسىيە دىپلوماتىيە
سى پايدىلانغان دەلىل-ئىسپاتلار بى-
لەن ئوخشاش بولماقتا. خ خ ج تاشقى
ئىشلار مىنىستىرى چەن جىچەن ئىرالدا
سېلىنىدىغان يادرو ئوبيېكتلىرى ئاتوم
ئېنېرگىيەسى بويىچە خەلق ئارا ئاگې
نتلىقىنىڭ نازارىتى ئاستىدا بولىدىغانلى
غىنى بىلدۈردى.

ۋ. سكوسىرېۋ،
«ئىزۋېستىيە» مۇخبىرى
بېيجىن.

«Йеңи хаят» («Новая жизнь»), индекс 65359, приложение республиканской общественно-политической газеты «Уйгур авази», регистрационное свидетельство № 480, выдано Министерством печати и массовой информации Республики Казахстан.
Газета отпечатана в республиканском газетно-журнальном Издательстве «Дәуір», Алматы, 480044, пр. Ленина, 2/4.

تېلېفونلار: قوبۇلخانا- 59-84-33،باش
مۇھەررىرنىڭ ئورۇنباسارى 01-92-33،
مەسئۇل كاتىپ-06-86-33، ئىجتىمائىي -
سىياسىي، مەدەنىيەت بولۇملىرى-81-86-
33، ئەدەبىيات ۋە سەنئەت بولۇمى- 27-
86-33، ئىختىسات بولۇمى- 50-86-33.

تىراژى 4440

گېزىتنى تەسىس قىلغۇچى:
قازاقىستان جۇمھۇرىيىتى
مىنىستىرلار كابىنېتى

نۆۋەتچى مۇھەررىر
مومىنجان ھەمرا.

باش مۇھەررىر ي. تازاماتوۋ.

يېڭى ھايات
ئالمۇتا، 480044
لېپەك يولى كوچىسى
50 بىنا، 8-قەۋەت

گېزىتىمىز سەھىپىلىرىدە بېسىلغان ماقالىلار مۇئەللىپلىرىنىڭ ئەۋقىنەسى تەھرىراتىمىزنىڭ مەۋقىنەسى بولۇپ ھېسابلانمايدۇ. تەھرىراتتىن ماتېرىياللار قايتۇرۇلمايدۇ ۋە جاۋاپ بېرىلمەيدۇ.

ПОГ-60